

Die Leinwand

der Herrschaft
von der Herrschaft
von der Herrschaft

Die Leinwand
Die Leinwand
Die Leinwand
Die Leinwand

Die Leinwand
Die Leinwand
Die Leinwand
Die Leinwand

Новой империи
Российской

Двадцать тысяч
Двадцать тысяч

Российской
Империи

Российской

Империи

Империи

Двадцать тысяч			
№			
Сторона		Сторона	
Сторона		Сторона	

Империи

Империи

Империи

בית הספרים "המפץ היום" 5, ווארשא

המספר

ארון 3 שורה 3 מספר 41

אברהם שמואל

אברהם שמואל

אברהם שמואל

אברהם שמואל

368
263
631

אברהם שמואל

41-2-3 19078

ספר

בחירת אברהם

והוא כולל

חדושים ובאורים והגהות רבות על

מדרש רבה

אשר בחרתי לבאר אותו ולהגיהו בעזרה, בהרבה
מקומות הצריכים באור עדנה, ראיתי להגיה אותם,
ע"פ ראיות ברורות באמת, הנראות יותר מכוונות
לאמתה של תורה, מיד ה' הטובה אשר היתה בזה

לאברהם ב"ר ישראל ז"ל.

מגיד מדרש בבית המדרש החדש של הרב יסוד זצ"ל.
בפק"ק ווילנא, וטילידי ק"ק הג"ל יע"א.

ספר בראשית

ווילנא

בדפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מן ראם

שנת חדושים ובאורים לפ"ק

БХИРАСЬ АВРОГОМЪ,
или отборныя проповѣди Авраама Бикса.

ВПЛЪНА, Въ типографіи Р. М. Ромма. 1870
На Жмудскомъ переулкѣ въ собственныхъ домахъ
подъ № 327 и № 328.

Доволено Цензурою 28 Августа 1870 г. Вильна.

A19078

מכתבי תהלה מגאוני זמננו

איקלע לאחרין כבוד הרב המופלג ומפורסם מו"ה אברהם ב"ר ישראל כ"י. מגיד מדרש צביהמ"ד החדש יסו"ד דק"ק וילנא. ובידו מגילה עפה מחידושו על מדרש רבה ותנחומא. והמה בנוס צדק הישר והשכל. ורואה לקובעם בדפוס. ושמעתי דרושים שלו כמה פעמים והוטב בעיני ובאזני כל שומעיו. ע"כ ראוי להיות בעזרו ויפיו מעינותיו חוזה כי כוונתו לזכות את הרבים ודברים יוצאים מלב כו'. והגני לקבל ספר אחד כאשר יוצאו לאורה בעזה"י ובאתי עה"ה יוס"ה כ"ד אדר תרכ"ו קאו"ה א' :
נאום יצחק ארחנן החופ"ק הנ"ל

את זו חזיתי עלים לתרופה לדברי המדרש רבה והתנחומא מאת הרב המופלג הישיש נאה דורש כו' מו"ה אברהם ב"ר ישראל מגיד מדרש דפה צבהמ"ד החדש. ומאיתי בהם דברים נכוחים וישרים ראויים לאומרים אמינא לפעלא טבא ישר. וכן אבקש מאת נדיבי עמנו המחזיקים בחורת ה' להיות בעזר המחבר הלזה ולתומכו למען יעלה בידו להוציא לאור ההדפסה את אשר בכתובים עמדו כי עמלו במדרש לבאר תעלומות זה שנים רבות ומגמתו להפיץ מעינותיו חוזה וכל המסייעים אותו תהי משכורתם שלמה מצעל הנמול כלבדם ולבב הדורש טוב לעמו הצעה"ה כ"ז ניסן תר"ל ווילנא :
נאום יצחק אליהו לנדא

הרב המופלג צו חזיתי עלים לתרופה לדברי המדרש רבה והתנחומא מאת הרב המופלג הישיש נאה דורש כו' מו"ה אברהם ב"ר ישראל מגיד מדרש דפה צבהמ"ד החדש. ומאיתי בהם דברים נכוחים וישרים ראויים לאומרים אמינא לפעלא טבא ישר. וכן אבקש מאת נדיבי עמנו המחזיקים בחורת ה' להיות בעזר המחבר הלזה ולתומכו למען יעלה בידו להוציא לאור ההדפסה את אשר בכתובים עמדו כי עמלו במדרש לבאר תעלומות זה שנים רבות ומגמתו להפיץ מעינותיו חוזה וכל המסייעים אותו תהי משכורתם שלמה מצעל הנמול כלבדם ולבב הדורש טוב לעמו הצעה"ה כ"ז ניסן תר"ל ווילנא :
נאום יצחק אליהו לנדא

להמחנדים בעם לעוררם להכיר ולהוקיר עמל המחבר ולהריק יוכל להפיק זממו להוציא את ספרו לאור ולבצע את מעשהו ומשכורתו תהי כפולה מעושהו. דברי המעתיב הצעה"ה בירח האביב י"א לספירה התר"ל ליצירה ווילנא :
נאום יוסף צמור"ר רפא"ר זללה"ה מפ"ק הנ"ל

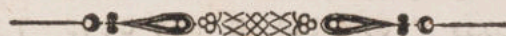
הנה איקלע לאחרין ה"ה הרב המופלג המפורסם מו"ה אברהם צמור"ר ישראל מגיד מדרש מק"ק ווילנא. ודרש אלנו כמה פעמים ונחשב פה כשבוט שלימה כי נתקבלו דבריו הנעימים מאד והוטב מאד באזני כל שומעיו וכל חיק הטועם יאמר לי לי וגם דרש בהשיבה שלי ושמעתי הדרושים שלו ונלח ורכב על דבר אמת. ומגיד אמת ליעקב חסד לאברהם :
נאום משה אברהם אב"ד ור"מ דק"ק מיר :

הגני כי הודע ועוד לכמה קראי ותנאי גדולי ישראל ה' עליהם יחיו אשר הסכימו לדעת הא' סבא הרב המופלג וי"א מו"ה אברהם ש"י מן ווילנא. להוציא לאור הדפוס. דברים כבשים. ביאורי מדרשים. אשר הוגי בם מתקשים. והרב ש"י מדי דברו בם ברבים זה ארבעים שנה. הגיע לשערי בינה. ולקט אורות בכמה עינים מפוזרים אנה ואנה. ועתה אשר חרש צחורף בעמל ונידוד שינה. יקאור צשיבתו ברנה. ליתן לפני אוכלי לחם המדרשים דברים יקרים כשושנה. המקום ית"ש יצליח חפצו להקים ההדפסה על נכונה. כ"ד שבא עה"ה חיוס א' עו"ב מג"א שנת תר"ל. כ"ד צבי יהודה זא"ה מו"ה יעקב ז"ל מוואל אזין :

מומשם צו מוצא צו חלב כו'. דמרמו על סתרי התורה. כדאי' בחגיגה י"ג אקרא דדבש וחלב תחת לשונך

מכתבי תהלה מגאוני זמננו

לשונך דברים המתוקין מחלב כו' • וקאי על מעשה המרכבה התם • והיינו נמי דקא סמיך קר
 קרא • דדדיה ירווך כו' לקרא דיהיו לך לבדך כו' • דקאי נמי על סתרי התורה • וכמ"ס הרמב"ם
 ז"ל בס"פ ב' מה' יסודי התורה דעל מעשה המרכבה קאי שאפי' ליחיד אין דורשין בדברים
 הללו שהם כבשונו של עולם כו' (והא דכתיב שם ברישא דהך קראי יפולו מעינותיך חוץ כו' ע"כ
 ז"ל דלא קאי רק על נגלות שבתורה לבד • ומיהו בתענית ז' רמי להו להנך קראי אהדדי
 ומוק"ל בננוא אחרני שם דאם תלמיד הגון כו' ע"ס) אבל בהך קרא דנוצר תאנה כו' •
 כתיב ברישא ברזל כו' ואיש יחד פני רעהו • דמוק"ל בתענית ז' • בת"ח המחדדין זה את זה
 בהלכה • דע"כ דקאי על נגלות שבתורה בלבד • דמלואה ללמד אותם באסיפת חברים מקשיבים
 יחד דוקא • והאם הוא דקא סמיך ליה קרא דנוצר תאנה • ואכל פריה • דגם ד"ת שנגלה
 טעמם לכל • מ"מ כל זמן שממשמשין בהן יותר וכל ההוגה בהם מוצא בהם טעם לשבח יותר בכל
 עת כדמסיק • והכא דומיא דתאנה שבגלוי • והתם דומיא דחלב • וכמ"ס) • והנה גם אנחנו נאמר
 היום • בכבוד הרב המופלא ומופלג בתורה וביראת ה' מהורה • נאה דורש ומקיים ובקי במדרשי רז"ל
 יושב דורש וחורז מאורייתא לנביאים וכתובים ולכל מדרשות התורה זה האחד אברהם • הרב מו"ה
 אברהם כ"י מגיד מדרש בבה"מ החדש של הרב יס"ד ז"ל בפס זה כארבעים שנה ואימא ליה אנא
 נוצר תאנה יאכל פריה • כי אם כבר יצאו לאור בזמננו זה ת"ל הרבה חידושים והסקות רבות
 על המדרש רבה והתנחומא • מאת גאוני וגדולי דורנו כעת • כמו הביאור מהרז"ו ז"ל •
 והנהגות מהגאונים הרד"ל ומהרי"פ ז"ל • וביחוד מכבוד הגאון הגדול המפורסם בכל הגולה מו"ה
 שמואל שטרנאשון כ"י • יאריך נא ה' ימיו ושנותיו בעוז • אשר הפליא להגדיל ענה ותושיה
 בהנהגותיו הנפלאות • על כל הש"ס ומדרשי רבותיו ז"ל • המכוונים בכ"מ לאמיתות של תורה • אמנם
 כבר אמרנו בראש דברינו • כי בתורה נאמר דדיה ירווך בכל עת • ואמרו שם (בילקוט משלי
 ז') שלא תאמר אשתקד כבר שמענו אותה כו' • אלא מה דד זה כו' כך דברי תורה כל זמן
 שהאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם חדש בכל עת וכדכתיב ברישא דקרא אילת אהבים כו'
 ואמרו (בעירובין שם) דמה אילה זו כו' כך דברי תורה חביבין על לומדיהם כל שעה כשעה
 ראשונה • וקורא אני על הרב מו"ה אברהם הכ"ל בזה • גם רישא דהאי קרא הכ"ל • יהי מקורך
 ברוך ושמח מאשת נעיריך • ואמרו ע"ז (בילקוט משלי שם) אשרי אדם שקנה תורתו מנעוריו •
 (כי כל אשה שבמשלי בתורה משתעי • כדאיחא ביצמות ס"ג) וגם כי נוצר תאנה כמוהו • אשר
 מנעוריו מלא • שם לו חוק (אלו המדרשות • ע' קדושין ל"ז ובספרי ראש הקרא דאלה החוקים ע"ס) •
 ללמד ברכים ובאסיפת עס • את כל דברי המדרשות של רבותיו ז"ל בכל יום ויום • תמידין
 כסדרן • וה' היה את אברהם • לשמחו באשת נעוריו ונוצר תאנה יאכל פריה • כי את כל הבשרות
 אשר נסתמו עדנה במי המדרשות הללו • חפרם אברהם במי תבונתו והנה בהם ומלא בהם
 מים רבים להסקות עדנה צמאי לב • ולהצין ולהשכיל את כל דברי מדרשי רבותיו ז"ל • ונתקיים
 בו גם רישא דהך קרא • שמה מים מצורך (בתחלה) והדר ונוזלים מתוך בשרך (ונעשה בשר
 רחובות וכמעין שאינו פוסק כדאי' בע"ג י"ט) ואחרי אשר יגע הרבה בדברי המדרש ומלא בהם
 טעם מדרשות כיד ה' הטובה אשר הלא אברהם בזה • ע"כ יש לנו לקיים בו ג"כ נוצר תאנה
 יאכל פריה בעוה"ז ג"כ ולקבל ממנו ספרו הכ"ל כאשר יצא לאור אי"ה • וה' יצרך נא את כל
 הגומלים בזה חסד לאברהם בשנות חיים טובים ושלוס סלה • נאום בצלאל הבהן מפ"ק ווילנא •
 ויתר דברי המכתבי תהלה מהגאונים הג' שיחיו • יבואו ג"כ ביתר החלקים הבאים אי"ה •

ולמלאות הגליון ראיתי להציג כאן מ"ס עוד הרב הג' ר' שלמה הכהן כ"י ע"ד הירו'
 דשבת שהוצא להלן דף מ"ז דנפק"ל מהמול ימול לישראל ערל שלא ימול
 וכ"ה במד"ר פ' לך • ואמר הרב הכ"ל דנ"ל דמיירי בישראל שאינו רוצה למול וע' יו"ד
 סי' רס"ד בד' הרמ"ח בשם בעל העיטור ז"ל ובגליון הגאון מוהרש"א ז"ל מה שהמה על
 ד' בהע"ט ע"ס וכ"כ הגר"ח ז"ל שם שד' התוס' הוא להיפך דאף למדנפק"ל מאתה את
 בריה כו' הוא כשר למול וכ"ס לר"י דנפק"ל מהמול ימול ע"ס • אכן כ"ל דמקור דברי
 בהע"ט הוא מהמדרש והירו' אלו דבהדיא נפק"ל מהמול ימול דפסול וע"כ דמיירי באינו
 רוצה למול דבכה"ג ודאי דלא מקרי מהול וע"ס במ"כ בזה • מהרב טוהרש"ך כ"י הכ"ל •

הקדמת המחבר

ויגש אברהם ויאמר • אברך נא את ה' אלהי השמים והארץ • אשר נתן חסד לאברהם • ומנעורי עד היום הזה החזיק בידי • והנחני בדרך אמת • ויט שכמי לסבול עול התורה • וצר ומצוק מצאוני בעוני • אך דבר ה' ותורתו המה ישעשעוני • ומימי עלומי עד עתה גודלתי בין החכמים למצות מדותיהם הקדושים • בדרכי ה' ותורתו הקדושה • והרבה תורה קבלתי מרבתי נ"ע ז"ל (ה"ה הרב הג' הצדיק המפורסם בדורו הדרשן הגדול מו"ה מ"שה ז"ל שהיה מ"מ בשניפישאק יצ"ו • והרב המאוה"ג המפורסם בחריפותו ובקיאותו • פה המתגבר בתורה בהלכה והגדה מו"ה מאיר זצ"ל שניפישקער • שהיה מ"צ בפ"ק יצ"ו) ובדרכיהם הלכתי מאז • להבין ולהשכיל בדברי חכמים וחידותם בכל מדרשי רבותינו ז"ל ע"פ יסודי ודרכי התורה באמת • ולהיות חורז בכל דבריהם הקדושים בכ"מ • מתורה לגביאים וכתובים • ולכל מדרשי רבותינו ז"ל • בש"ס בבלי וירושלמי • ומכל למודי ומלמדי השכלתי בעז"ה • להבין את עומק דברי רבותינו ז"ל • בכ"ד המדרש רבה והתנחומא • במקומות אשר הניחו גדולי המפרשים ז"ל שם מקום להתגדר עדנה לפני עני בדעת כמוני היום • ולבאר ולפרש בעז"ה דברי המדרש רבה • גם בהרבה מקומות העמומות אשר נמצאו בדברי המפרשים ז"ל • ולהגיה אותו גם כן בהג"ה מדרשים ע"פ דרך האמת • ובראיות ברורות ונאמנות • ולהביא גם ממרחק לחמה של תורה בעז"ה • ועם כי ת"ל בזמננו זה הוסיפו גאוני דורנו יצ"ו • להגיה ולבאר בכ"מ את דברי המדרש רבה בעומק חכמתם ודעתם הגדולה באמת • וזיכו בהם את הרבים • ואשרי חלקם ויהיה שכרם הטוב בזה מאת ה' • אמנם יען כי הנה עכ"ו באמת עוד עוללות הרבה השאירו • ועדנה לא סרו הרבה ט"ס במד"ר ותנחומא אשר מבואר אצלי באורך • בהג"ה מדרשים אשר לי בעז"ה :

והנה זה לי יותר מארבעים שנה • אשר זיכני ה' להשמיע נא את כל דברי חידושי והנהותי ולקחי וטעמי בטעם והגה מדרשים במקהלות עם בקהלתנו המפוארה יצ"ו • בבית המדרש הגדול החדש של הרב יסו"ד זצ"ל • מקום שמגדלים ומרביצים בו תורה ברבים • גדולי הרבנים ר"מ דבהמד"ר הנ"ל יצ"ו • בכ"י תמידין כסדרם בש"ס ופוסקים • כיד ה' הטובה עליהם • ויברך נא ה' כחם וחילם • וזיכו להגדיל התורה ולהאדירה סלה • ואמנם אנכי זעירא דמן חבריא הנ"ל • הנני מטיף ג"כ בכ"י לפני עם ה' שמה את כל דברי המדרשות של רבותינו ז"ל במדרש רבה ותנחומא • ע"פ טעמי ונימוקי בטעם מדרשים שלי בעז"ה • והנני דורשם ומגיהם ומשמיע אותם ברבים • באסיפת ומקהלות עם ה' • ולפני כל החברים המקשיבים בקולי שמה • כיד ה' הטובה עלי בזה (וכבר אמרו (במד"ר קהלת) אקרא דדברי חכמים כדרבנות כו' בעלי אסופות כו' • אימתי דברי תורה נאמרין בתקונם בזמן שבעליהם שומעין (נ"ל ז"ל אומרים) אותם באסיפה כו' ע"ש) :

והנה כאשר הרבה מחידושי והנהותי אלה • הצעתי בעז"ה לפני גדולי וגאוני דורנו יצ"ו • ונתקבלו לרצון לפנייהם ת"ל • עדי כי רבים וכן שלמים אשר היו בתומכי ידי • והסכימו בדעתם הגדולה להוציא נא לאור את כ"ד חידושי והנהותי במד"ר ותנחומא • ולהביא אותם יחד בדפוס עם המדרש רבה עצמו ג"כ • וגם לזכות את הרבים ולהביא נא את כל הפירושים והביאורים • על כל המלות קשות והזרות הנמצאו במד"ר ותנחומא בדברי רבינו בעל הערוך ז"ל • עם כל אשר הוסיפו עליו כעת כל מחברי זמננו בזה • כמו מספר המשביר הנדפס מחדש • עם קצת נופך משלי ג"כ בזה • ואז היה הדבר הכל על מכוננו ומתוקן ביותר • והיה מקובל לכל באמת • אך יען כי לא היה בכחי וחילי למלאות אדבר הזה בשום ענין כלל

הקדמת המחבר

כלל כעת • מפני רב ההוצאה שהיה עלי בדבר הזה באמת • וגם להביא נא את כל הידושי והגהותי על כל המדרש רבה והתנחומא ביחד • לא יכולתי בשום ענין כעת • וע"כ הוכרחתי להביא נא הפעם את דברי הידושי והגהותי על המדרש רבה לבדם • ואך על ספר בראשית לבדו כעת • ואף גם זאת לא יכולתי להוציא נא עתה בשלימות כולם יחד כאשר היו בכתובים ת"י ת"ל • רק כי הוכרחתי לבחור מהם כעת היותר נראים אלי טובים ונכוחים וקרובים יותר אל האמת בעז"ה • (וגם את ביאורי המלות הזרות שבמד"ר מהרב בעל המשביר ועם מעט נופך משלי ג"כ בזה יבואו ג"כ בשלהי ספרי הלז בקונטרס בפ"ע בעז"ה • כי אחשוב אשר לזכות הרבים יהיה נא בזה ג"כ אי"ה) וע"כ קראתי שם מחברתי הלז בחירת אברהם יען כי כל אלו הדברים המחוברים יחד במחברתי הלז המה מהמובחרים אצלי יותר: ואשר בחרתי בהם כעת להביאם ראשונה ולהוציאם נא עתה לאור בעז"ה (ועיין קדושין נ"ד וזרכות כ"ז זרס"י ד"ס צחירתא) וגם כי רובם המה מאשר נמעתים על שדה אדמת הקודש במדרשי רבותינו ז"ל מאז • בהיותי בימי בחורי ובימי עלומי • והייתי אז שקט ושאנן יותר בעז"ה (ואשתי הראשונה אשר היתה צנועה מאד במעשיה והיתה א"ח ויראת ה' תנצב"ה היתה מפרנסת אותי מפרי כפיה ומעשי ידיה בכבוד ב"ה • עד כי זכיתי עי"ז מאז לחתני רבנן ת"ל • ה"ה חתני הראשון הרב הגדול בתורה וביראה כו' מו"ה אליהו נ"י שהוא מ"מ ומ"צ בק"ק נאוויגאראד יצ"ו בפרוודא דפ"ק יצ"ו זה בעשר שנים • (ויבואו קצת מחידושי שיע"ד הדרוש ג"כ בספרי זה אי"ה) וחתי השני הרב המובהק החריף והבקי י"א באמת כו' מו"ה ישעיה ברוך נ"י • שהוא ר"מ באיזה בהמ"ד בק"ק קארלין יצ"ו כעת • יברך נא ה' אותם ואת כל בני ובנותי וצאצאיהם יחד בשנות חיים טובים ושלוש • ויזכו לתורה ולגדולה כאחד סלה) וגם עתה הנה הוספתי עוד בעז"ה הרבה חידושים במד"ר ותנחומא • על כל הישנים שהיו אצלי מאז • ואין מדרש בלא הידוש ת"ל • אך לא יכולתי להוציאם כולם לאור כעת כאשר אמרתי • ואקוה נא לה' כי כאשר יקבלו נא דברי אלה כעת לרצון • ויהיה לי עזר ג"כ להוציא לאורה את כל חידושי והגהותי על כל המד"ר ביחד עי"ז אי"ה • אז אולי אוכל להדפיס ג"כ את המדרש רבה עצמו • עם כל דברי ביאורי והגהותי • ועם ביאורי המלות וההגהות הנ"ל ביחד ובשלימות על כל המד"ר וגם על התנחומא עצמו • למען לזכות נא את הרבים אז יותר באמת בעז"ה — המדבר בזה למען כבוד התורה ודורשיה באמת • ומצפה נא לחסדי ה' אשר יעשה נא בזה חסד לאברהם • ולזכני נא לברך על המוגמר בכל זה אי"ה • והמיחל לתשועת ה' אשר ירים נא את קרן כבוד התורה ולומדיה בב"א — החותם בברכה יום א' ג' בסלו לסדר אם יהי' אלהים עמדי ושמרני לפ"ק והבחירת אברהם יהיה טוב לפ"ק • פה ווילנא

עבד לעבדי ה' אנבי אברהם ב"ר ישראל ז"ל

ולמלאות הגליון הלז רחיתי להציג כאן מ"ס הרב המובהק צח"י כו' מוה' בן ציון נ"י צעקאווין (צע"מ ס' הנחמד לחס ושמלה) ע"ד המד"ר פכ"ה דאר"ח חנוך חנק היה כו' וע"ס ציד"מ • וכ' הרב הנ"ל די"ל דדרש בזה בחילוף חותך' בף' ע"פ סדר החותיות מנלפ"ך • וכמו שמלינו צמלה כה פה • פידו כידו כדוד • וכן בחרגוס קל חנוך חרגס רוס ועי' צח"י פ' מלורע דעל חנוך יכול צגובה כו' וע"ס צראצ"ד ז"ל • אך צאמת נ"ל דדריס חנוך כמו חנוף בחילוף חתוון וכמ"ס וכן כאן דריס חנוך כמו חנוף ודו"ק • עכ"ד הרב הנ"ל נ"י • ודפח"ח :

חדושים

וזה ראיתי להביא כאן ד"נ בעז"ה • מהרה"ג מו"ה בצלאל הכהן נ"י מ"ל דפ"ק מ"ס
 במד"ר פ' חיי שרה • בקרא דוה' בך כו' דא' סס ר' יהודה א' שנתן לו בת וא"ל ר'
 נחמיה עיקר ביתו ש"מ אין כתיב זה ברכה אלא כו' שלא נתן לו בת כו' וע"ס במפרשים ז"ל •
 והר"ב הנ"ל נ"י אמר דנ"ל לפרש דהני תנאי חזלי לטעמייהו בזה • דהנה בתוס' ז"ל •
 קמ"א ד"ה בת הקשו למ"ד בסנהדרין נ"ז דבן נח מותר באחותו א"כ למה לא השיא
 אברהם ליצחק את בתו ע"ס • ולכאורה יש לתמוה ע"ד התוס' הללו • דהרי מ"ד החס
 בסנהדרין דב"ג מותר לישא אחותו הוא ר' מאיר שס דאמר דכל ערוה שאין ב"ד של
 ישראל ממיתין עליה (בזמן הבית) אין ב"ג מזהר עליה (ופירש"י ז"ל שס כגון אחותו
 שהיא רק מחייבי כריתות כו') והרי ר"מ ס"ל באמת בב"ב שס ובדף ט"ז שלא היה לו
 בת לאברהם כלל • ומ"ד שהיתה לו בת שהוא ר' יהודה בב"ב שס ובמד"ר הנ"ל • נראה
 דס"ל לכאורה כמ"ד דב"ג חסור באחותו • דאמרי' במד"ר פ' וישלח אקרא דשחול בן
 הכנענית ר' יהודה א' שעשה מעשה כנענים • ומשמע לכאורה שס דקאי אהא דא'
 במד"ר החס שלקחה שמעון לדינה לאשה ועשה בזה כמעשה כנענים שח נוסא אחותו
 (וכדכתיב בפ' ערוות וכמעשה ארץ כנען כו' ערות אחותך כו') ומשמע דס"ל כמ"ד
 דב"ג חסור באחותו (ולכן כינה הכתוב נישואי שמעון עם דינה בשם גנאי הכנענית
 לומר שהיה נישואי עבירה באמת וכעין הך דדרשינן בסנהדרין פ"ב הך קרא על
 מעשי זמרי ג"כ ע"ס (וע' פ"ד ד"ה) וי"ג שעשה מ"כ והיינו הך דגס היא היתה מזהרת שלא
 ליגש לאחיה להך מ"ד וכמ"ס) ולהכי שפיר קאמר ר' יהודה שהיה לו בת לשיטתו בזה •
 ולק"מ לכאורה קושית התוס' הנ"ל • אך לכאורה י"ל דקושית התוס' הוא רק לאחרים
 שס בב"ב ט"ז דאמרי' ג"כ דבת היה לו לאברהם כו' • ובסוף הוריות אמרי' דאחרים
 היינו ר"מ ע"ס • וא"כ תקשה שפיר לכאורה קושית התוס' הנ"ל דר"מ אדר"מ בזה
 דאיך קאמרי' אחרים דהוא ר"מ שהיה לו בת והלא ר"מ גופא ס"ל דב"ג מותר באחותו
 כמ"ס • וא"כ למה לא השיאה ליצחק כקושית התוס' הנ"ל • ואמנם הנה באמת בלא"ה
 תקשה עובא לכאורה דר"מ אחרים הנ"ל בהך ברייתא גופא דרמ"א שלא היה לו בת
 ואחרים אומרים שהיה לו בת כו' (והגאון מהר"ב ז"ל ל"ן שס בזה בתוס' סוטה י"ב
 ע"ס) אך באמת קשה עוד דר"מ אדר"מ בזה דהא דבמד"ר פ' בראשית בקרא דע"כ יעזב
 איש כו' נראה דס"ל לר"מ בהדיא החס דב"ג חסור באחותו (ואפי' אחותו מן האב
 ע"ס) ותקשה עובא מהא דס"ל לר"מ גופא בסנהדרין הנ"ל דכל ערוה שאין ב"ד כו'
 אין ב"ג כו' דהיינו אחותו וכמ"ס • והנה גס בירוש' דפי"א דיבמות ה"ב גרסי' להדיא ב"ג
 שגשח אחותו מאב או מאם יוליא דברי ר"מ ור' יהודה א' שס דאחותו מאם דוקא יוליא ע"ס •
 (והנה לד' הירוש' הנ"ל א"ס בזה דלא תקשה לכאורה נמי דר' יהודה אדר' יהודה בזה
 למ"ס לפרש בד' המד' ר' ר"פ וישלח הנ"ל דהא דא"ר יהודה על שמעון שעשה מ"כ
 משום דס"ל לר' יהודה דב"ג חסור באחותו וכמ"ס • ולכאורה הרי מלינו להדיא לר'
 יהודה עצמו במד"ר פ' וישב אקרא דכל בנותיו דא"ר יהודה שס דלאחיותיהן נשאו
 השבטים ע"ס • ותקשה לכאורה לר' יהודה גופא דאיך עשו כל השבטים שלא כדין
 בזה (ולמה כינה הכתוב את נישואי שמעון בדינה לבד בשם גנאי בזה וכמ"ס) • אבל
 להירושלמי הנ"ל א"ס באמת דר' יהודה לטעמיה בזה דפליג אדר"מ בזה וא' דב"ג
 אינו מזהר רק על אחותו מן האם אבל אחותו מן האב לבד מותרת לו וכמ"ס •
 וא"ס דשמעון לבד שגשח את דינה שהיתה אחותו מן האם ג"כ ודאי שהיתה חסורה
 לו אבל כל השבטים י"ל שגשחו רק לאחיותיהן מן האב לבד • וכ"כ הרמב"ן ז"ל בפ' התורה
 שס בפ' וישב דלר"י ז"ל שצני לאה נשאו תאומות ששה האחרים ע"ס (וששה ל"ד

את
 ענין
 דבה
 נא
 חור
 ה
 שלי
 כות
 הם
 נר
 עין
 על
 זי
 יאד
 נשי
 שון
 אד
 יוש
 ה
 ה
 דה
 יר
 לא
 נא
 על
 י
 ת
 נר
 א
 ל
 ק

חרושים

כי שמעון נשא אחותו מאמו ג"כ לר' יהודה כמ"ס) והא דח"ר יהודה שהיה לאברהם
 בת י"ל דס"ל שהיתה משנה באמת וא"כ היתה אחותו מאמו ג"כ ואסורה לו לר' יהודה
 וכמ"ס וא"ס) • חבל עכ"פ תקשה טובא דר"מ אדר"מ בזה וכמ"ס • אך באמת בסנהדרין
 כ"ז הכ"ל פריך להדיח דר"מ אדר"מ בזה (רק דגירסתנו הוא להיפך שם דמי ס"ל לר"מ דכל
 ערוה שב"ד ממיתין (בזמן הבית) ב"כ מזהר והתניא כו' ופי' החוס' שם ג"כ דלא פריך רק
 מאשה חביו דקהני באידך כרייתא דמותר גם לר"מ אף דממיתין עליה ע"ס • וע' ביצמות ל"ח
 חד"ה נשא דל"ל לפי שיטתם שם דסוגיא דילן פליגא בזה אירוש' והמד"ר הכ"ל ע"ס • אמנם
 לפירש"י ז"ל בסנהדרין שם ג"כ דעיקר טעמא דח"ר מאיר החס דאחותו מן האם יוליא
 משום דס"ל דב"ל חסור באחותו ואיכא משום שלא יאמרו באמו כו' ע"ס (והא דאמ'ר
 שם דמן האב יקיים אע"ג דבמד"ר וירוש' הכ"ל אמר ר' מאיר בהדיח דגם מהאב יוליא
 וכמ"ס • היינו משום דבש"ס דילן איירי כשהיתה לידתו בקדושה וע"ס מ"ס בשם ר"ח ז"ל •
 וברש"י סנהדרין ג"כ ד"ה וחכ"א) ח"כ ודאי י"ל דהירוש' והמד"ר הכ"ל לא פליגי חש"ס
 דילן הכ"ל בזה • והא דפריך החס דר"מ אדר"מ קפריך גם מאחותו להיפך באמת וכמ"ס
 להדיח ברש"י ד"ה ואיכא וחולי ל"ל וכו' והתניא ע"ס) ומסיק ר"י החס על הרומא
 דר"מ אדר"מ הכ"ל • דהא ר"מ אליבא דר' אליעזר דאמר שם דעל כן יעזב איש את
 חביו ואת אמו דאתי לחסור אחות חביו ואמו וכל שכן אחותו מאביו או מאמו וכמ"ס
 רש"י ז"ל • והא ר"מ אליבא דר' עקיבא דאמר החס דאביו היינו אשת חביו דוקא שהיא
 מחייבי מיתות חבל על חייבי כריתות לבד אין ב"כ מזהר לדידיה כלל וע"ס ברש"י
 ז"ל • והשתא למסקנא זו ח"ס הכל באמת • דכיון דמלינו תרי תנאי בזה אליבא דר"מ
 עמנו שאמר כן בשם רבותיו וכמ"ס • ח"כ י"ל בפשיטות ג"כ דהך דח"ר מאיר ב"כ
 הכ"ל שלא היה לו בת לאברהם אחיה כר"מ אליבא דר"ע הכ"ל דס"ל דאין ב"כ מזהר
 על אחותו כלל • וא"כ תקשה לדידיה דלמה לא השיא בהו ליצחק וע"כ ל"ל שלא היה
 לו בת כלל • והא דאמרי אחרים החס שהוא ג"כ ר"מ שהיה לו בת כו' וכמ"ס • י"ל
 דאחיה כר"מ אליבא דר"א הכ"ל דס"ל דב"כ מזהר על אחותו חפי' מאביו לבד וכדס"ל
 במד"ר והירוש' הכ"ל • (ופשוט דכ"ד ר"מ במד"ר והירוש' הכ"ל • אחיה רק כר"מ אליבא
 דר"א הכ"ל (וכ"ל דל"ל במד"ר שם כמ"ס בירושלמי הכ"ל בזה ול"ע) והשתא אחי שפיר
 בפשיטות ג"כ הא דפליג ר' נחמיה על ר' יהודה בקרא דכל בנותיו הכ"ל וס"ל דלא נשאו
 השבטים לאחיותיהן כלל וכמ"ס רש"י ז"ל בחומש שם (ולפנינו שם במד"ר ל"ג ר"נ בזה)
 והרמב"ן ז"ל הכ"ל דחק בזה ע"ס • ולמ"ס ח"ס דהרמב"ם ז"ל בהקדמתו לזרעים פ"ו כחב
 דר"מ היה שמו העיקר ר' נחמיה ע"ס • וא"כ י"ל דר' נחמיה דהתם דהוא ר"מ אחיה כר"מ
 אליבא דר"א דס"ל במד"ר ובירו' הכ"ל דאפי' אחותו מהאב לבד חסור לב"כ וא"כ לא משכח"ל
 כלל שישאו לאחיותיהן דאפי' מהאב לבד חסור לדידי' כמ"ס • חבל ר' נחמיה דבפ' חיי שרה
 הכ"ל אחיה כר"מ אליבא דר"ע דס"ל דאפי' אחותו מאם מותרת לב"כ וא"כ תקשה ודאי
 לדידיה דלמה לא השיאה ליצחק • ואין לומר ג"כ כמ"ס החוס' ב"כ הכ"ל שהיתה לו הבת
 מהגר ולכן לא רצה להשיאה לו ע"ס • דא"כ ל"ל שבעיקר הברכה הזאת לא נחברכה שרה
 כלל אף שהיא היתה עקרת ביתו של ח"א • וזה שא' ר"נ לשיטתו בזה דל"ל שהיתה מהגר
 דא"כ בעיקר ביתו שא"א שהיא שרה אין כתיב בה ברכה • ול"ל שמשרה היתה באמת דא"כ
 למה לא השיאה ליצחק כיון דס"ל כר"ע וכמ"ס • וע"כ ח"ר"נ שלא היה לו בת כלל וא"ס •
 ודו"ק : עכ"ד הרב הג' מו"ה בצלאל חבהן נ"י מו"ל דפ"ק ווילנא י"ו :

ומ"ש להלן בפ' כ"ה בד"ס ויתחלק נסתר מכ"מ באמת • והעיקר כמ"ס בשם הרב"ג מו"ה בנזיון נ"י
 בזה • וכעין זה פי' הרב"ג מו"ה בצלאל חבהן נ"י הכ"ל על ותמת דברה שחסר ו' דמרתו ג"כ על
 רבקה כמ"ס במד"ר שהוא בהיפוך ד' על ק' בא"ת ב"ס ג"ר ד"ק וכמ"ס במד"ר פ' נשא ודו"ק :

בחינת אברהם

על מדרש רבה

בראשית פרשה א

א רבי הושעיא רבה פתח (משלי ח') ואהיה אצלו אמן ואהיה שעשועים יום
יום וגו' • אמן פדגוג • אמן מכוסה • אמן מוצנע • ואית דאמרי אמן
רבתיא • אמן * פדגוג היך מה דאת אמר (במדבר י"ח) כאשר ישא האומן את
היונק • אמן מכוסה • היך מה דאת אמר (ליכה ד') האמונים עלי תולע וגו' •
אמן מוצנע • היך מה דאת אמר (אסתר ב') ויהי אומן את הדסה • ועיין מפרשים •
וקשה כי מלת אומן שבכחן הוא לשון גידול כמו כאשר ישא האומן את היונק • והיאך מצינו
ר'איה מכחן על לשון מוצנע • ונלע"ד דהיה קשה להמדרש • דאם מלת אומן שבכחן הוא לשון
גידול • והוא שם • ופירושו ויהי מרדכי אומן • אומן אל הדסה או ויהי אומן להדסה מיצטיא
ליה • ועוד קשה ליה להמדרש למה מזכירה צ' שמות הדסה ואסתר • ועוד קשה
ליה • והנערה יפת תואר ויפת מראה • וכי אס לא היתה יפת תואר לא היה מגדלה •
הלא היא בת דוד • ואין לה אב ואם • ע"כ דרשו אומן לשון הנערה והוא פעל •
ונקדים מאמרם במס' מגילה • חד אמר אסתר שמה • וחד אמר הדסה שמה • ונקט
המדרש כדעת מי שאמר הדסה שמה העלם • ושם התואר אסתר לשון סתר • ע"ד
מאמרם ז"ל (שם) אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר וכו' • וזהו כוונת
הכחוש • ויהי אומן ומלניע צלנעה ובהסתר את הדסה ולכן יתארכה בשם אסתר •
וזהו היא אסתר לשון סתר • וזהו כוונת הכחוש כי אין לה אב ואם שיתירה •
והנערה יפת תואר וטובה מראה • וההכרח והאורך להסתירה ולהלניעה כדכתיב
יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה • וזהו וצמות חציה ואמה לקחה מרדכי לו
לבת ע"ד דרשה חז"ל מגילה על פסוק (משלי י"ח) כל ערום יעשה צדעת וכסיל יפרוש אולת
זהו אחשורוש כל מאן דהוה ליה צרהא איטמרא מיניה • והיא היתה יפת תואר ואין
לה אב ואם שיתירה ע"כ ויהי אומן ומלניע את הדסה וזהו אומן מוצנע ודו"ק היטב •
ומענין לענין צחותו ענין יתבאר גמרא מגילה פ"ק הדסה שמה ולמה נקראה
אסתר שהיתה מסתרת דבריה שנאמר אין אסתר מגדת את עמה ואת
מולדתה • וכחצ הגאון ר' צ' לאל מ"ץ דק"ק ווי לגא על גליון הש"ס
שלו דט"ס הוא שם ול"ל לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי הוא מוקדם
בקרא • ועוד כי בכחוש דאין אסתר מגדת כתיב בהיפך מולדתה ואת עמה עכ"ל • והנה
הא ודאי דענות סופר הוא שם בגמרא צלונא דהך קרא ול"ל מולדתה ואת
עמה כדכתיב בההוא קרא גופיה • אבל הא דלא מייתי מקרא המוקדם לא הגידה
וכו' • נלענ"ד דמסס אין ראיה שהיתה מסתרת דבריה משום דשם נאמר כי מרדכי
לוא עליה אשר לא תגיד • ואמרינן ציומא (דף ד') מנין לאומר לחבירו דבר שהוא
צבא יאמר שנאמר לאמר לא אמור • ובפרט הכא כי לוא עליה אשר לא תגיד •
וכתיב הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר (משלי י"ח) • אבל מכחן ראיה בהקדם
מאמר המדרש על פסוק אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר לוא עליה מרדכי
שהפסה פלך שתיקה בעלמה • וכאשר עבר עליו הרב הגאון החכם ר' יעקב צרי"ט
נ"י אמר לי שתיבת פלך מלשון וכפיה המכו פלך • וע"ד מאמרם אין חכמה לאשה
אלא בפלך • כרחל זקתה שהפסה פלך בהיקה וכצנימין וכו' • וכשחול וכו' • עד ועמדו

כל גדולי זרעה בשתיקה ע"כ. ויש לדקדק למה לא הגיד המדרש דרשנו על פ' לא הגידה המוקדם. ולו משפט הזכורה ולחושיו יזכר. ועוד יש לדקדק על לשון המדרש שהפסה פלך שתיקה בעלמה מהו בעלמה. וזרחל לא כתב המדרש תיבת בעלמה וצנימיון ובשאל ג"כ לא כ' המדרש לשון בעלמס ולמה כ' הכא תיבת בעלמה. וכלע"ד דקשה ליה על שינוי ל' הכתוב דזקרא דלעיל כתיב כי מרדכי לוח וכו' בלא כ"ף הדמיון. ובכאן כתיב כאשר לוח עליה מרדכי בכ"ף הדמיון. ולכן מפרש. לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי לוח עליה. בשבילה שסבור שהיא ממספחה שפלה וצויה ויעזבה ויניחה כדאיתא במדרש שעד שלא הכיר בה שהיא יהודית וממולדת שאל המלך היה מדבר עמה ע"י מתורגמן כיון שהכיר בה שהיא מוצר שאל המלך היה מדבר עמה בכבודו ובעלמו. אבל עכשיו שכבר כתיב וישם כתר מלכות בראשה וימליכה. אע"פ שלא ידע שהיא ממספחה שאל המלך חין שום תועלת. ובטל הטעם של מרדכי והלווי שלו. ואע"פ"כ חין אסתר מגדת. דשמה גרם לשון אסתר. וזהו כוונתם מלמד שהפסה פלך שתיקה מעלמה דווקא ולא מחמת צווי. וזהו כ"ף הדמיון כאשר לוח עליה מרדכי. ונדרש כמין חומר. והשתא אחי שפיר הגמרא אהאי קרא דווקא דחין אסתר מגדת. שהיתה מסתרת דבריה ודו"ק:

אמו רבתא כמה דתימא התישבי מנא אמו (נחום ג') ומתרגמינן האת שבא מאלכסנדריאה רבתא דיתבא בין נהרותא עב"ל. ועי' פי' מהרז"ו. הקלור קארה ידו לפרש סיפא דקרא הנ"ל הטיעבי מנא חמוץ היושבה ביאורי' ועוד מה לו להמדרש להביא התרגום על סיפא דקרא. ולפעד"נ ע"ד מאמרם מגילה (דף ו') איכא דאמרי דמרבי בה מלכי וא"ד דמוקמי בה מלכי. עכ"ל ועי"ש יע"ד מאמרם הוריות (י"ב) חין מושחין את המלכים אלא ע"ג מעין שנאמר והורדתם אותו אל גיחון ומשח וכו'. ולהתרגום היה קשה לו לשון הטיעבי מנא חמוץ. הלא מקרא מפורש הוא (ירמיה מ"ו) דקרי לאלכסנדריא של מצרים נח בלא מלח חמוץ. ולכן מפרש התרגום חמוץ רבתי כלשון הגמרא דמרבי בה מלכי. היושבה ביאורים דיתהבה בין נהרותא למשוח שם מלכים. וזהו חמוץ רבתי וכו'. ע"ד מאמרם ז"ל באבות ומונת לו מלכות וממשלה כמ"ס (משלי ח') בי מלכים ימלוכו בי שרים יסורו ודו"ק:

דפתראות *ופינקסאות. פי' יריעה של קלף דמליח וקמיה ולא עפיץ והוא בשבה (ע"ט) שלשה עורות הן מלה חפה ודפתרא. מלה. כמשמעו דלא מליח ולא קמיה ולא עפיץ. חפה. דמליח ולא קמיה ולא עפיץ. דפתרא. דמליח וקמיה ולא עפיץ. (ועי' מ"ס במערכה הערכה אל המעריך הר"מ די לונזאנו בערך דוכסוסטוס). וכן הוא בגיטין (כ"ב) ועי' במ"כ דכתב ולא קמיה (וכן הוא בספרים חדשים גם ישנים) והנראה שנשמט מעינו הצדוק מאמרם ז"ל אם לא שט"ס הוא בדבריו וז"ל כמ"ל ושם בגיטין (כ"ה) במשנה לא על הדפתרא מפני שיכול להזדייק. ורש"י ז"ל שם כתב כי חין המחק שלו ניכר ע"ש. ועפ"ז נראה להאיר מארז"ל פה. האומן חינו בונה מדעת עלמו אלא דפתראות ופינקסאות יש לו לדעת היאך עושה חדרים והוא כי ישים עיניו בהפנקסאות הצניות צנינין והיכלות והמה לו למשל (פארמאל) לעשות כהצניות הצית אשר הוא בונה. ויהארהו בשרד על הדפתרא אשר נקל למחות את הרשום ולחקן את המעוות בקסת הסופר מאצני שיש (טאפעל) ועי' בהרגום (יחזקאל ט') וקסת הסופר. ופינקס ספרא. ורש"י ז"ל שם פנקס הם לוחות שמחופים בשעווה וחורתינ בה בעט עכ"ל. ובטל לא ידעו אז מאצני השיש אשר לנו ובחרו בלוחות הדונג האלה אשר בהעבירו ידיו עליו ישים לאל את כל החרות להיטיב שנית בלוחות

בחירת בראשית פרשה א אברהם ב

באותיות שונות עד אשר יוליא חפץ למעשהו ובמחוגה יתארהו • מהראז"ה מוילנא
במחברתו מערכה לקראת מערכה :

ג הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום • שלא יאמרו מיכאל היה
מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפון והקב"ה ממדד באמצעו •
ועי' מפרשים • ולפעד"נ דידוע מיכאל שר של מים • וגבריאל שר של אש • ומיכאל שר
של מדת הרחמים • וגבריאל שר של מדה"ד • ורחמים הולך אל דרום • ודין סובב
אל צפון • כמ"ס מלפון הפתח הרעה • והקב"ה מהווך וממלט בדרך הממולע שבין
דין לרחמים • ויאמרו שיש הרבה רשויות ח"ו • וזהו שלא יאמרו מיכאל היה מיתח
בדרומו של רקיע וגבריאל בצפון • והקב"ה ממדד באמצעו • פי' לשון ממולע • אלא
(יסעיה מ"ד) חנני ה' עושה כל נוסה שמים לצדי • רוקע הארץ מאתי קרי והכתיב מי אתי
שני תיבות מי היה אתי כ"א חני לצדי ודו"ק :

ה אמר מלו מילנין וקלמין זו לבני • עד לא היה אומר מלו מילנין וקלמין לבני •
ועיין מ"כ • ולפעד"נ ש"ל קלמיר כמו קלמירין (כלים פ"ב מ"ז) יעו"ס
והמבחרים שם ובמקוואות (פ"י) (פעדער ציכסע) היק לכלי הכתיבה • ולפעמים
הכוונה להקסט עלמו (טינטפאס) • חולס כ"ז לפי גירסתו שהיה לו גם מלת קנדלין
ופירושו שהוא הקולמים • ועי' בר"ב שם בלשון רומי טבעת לחתום • חכן לפי הנוסחא
אשר לפנינו נראה לומר קלמין כמו קולמוס :

ז אתהרשן היך מה דאת אמר או מי ישום אלה או חרש או פקח
או עור • עי' מפרשים • ולפעד"נ בהקדס גמרא במס' חגיגה
(ד"ב ע"ב) בחוס' ד"ה המדבר ואינו שומע זהו חרש • בצ"ר מפיק לה חינו מדבר ואינו
שומע דכתיב מי שם פה לאדם או מי ישום חלס או חרש (שמות ד') מי שם פה
לאדם קאי אתרווייהו עכ"ל • וז"ל המהרש"א דבשמעתין לא מייתי קרא לחינו מדבר
ואינו שומע דזהו חרש • אבל בצ"ר מפיק ליה מדכתיב מי שם פה לאדם וגו' דקאי
לתרווייהו בין חלס ובין אחרש שהקב"ה שם להם פה וכח הדבור שלא היה לו ככר •
וא"כ ע"כ האי חרש חינו מדבר הוא • וגשאלתי חיה מקום תחנון הכ"ר • ובאור
דברי המהרש"א היכא משמע מדכתיב מי שם פה וגו' • דקאי לתרווייהו בין חלס
ובין אחרש שהקב"ה שם להם פה וכח הדבור שלא היה לו ככר • והשגתי דהמדרש
מפרש האי מי שם פה לאדם או מי ישום חלס או חרש • שפירושו מי שם להם פה וכח
הדבור בתחלת בריאתם • וא"כ האי או מי ישום חלס או חרש הוא ג"כ בתחלת בריאתו •
והיה קשה להמדרש קושיה הראב"ע והרמב"ן שאינו שייך לשון שימה על העדר •
כי ההעדר חינו הויה • דילמא פירושו או מי ישום חלס או חרש שנסתלק ממנו
כח הדבור וחוס השמיעה וע"ז שייך לשון שימה כמ"ס הראב"ע והרמב"ן יעו"ס •
והודעתי גם את מקומו חיה בכאן בצ"ר פ"א ס"ז וז"ל רב הונא ב"ק פתח תאלמנה שפתי
סקר וגו' • עד או עור וגו' • ולהבין את דרכו נקדים דברי היפ"ת וז"ל ואע"פ שנושאי
החרשות והשמע הן האזנים לא השפתיים כיון דסתם חרש הוא שאינו מדבר ואינו
שומע ככר יורק תאר החרשות אל השפתיים ע"ד ההעברה • והכוונה שלא יהיה בני
שמיעה ובני דבור ומייתי מלו כי ישום חלס או חרש דחרש קרוי חלס ומאמר חרש
ומאמר חלס נמי מוסב אל הפה וגשואים עליה והכי קאמר מי שם פה לאדם או מי
ישום געדר הפה והדבור וזהו חס שיהיה חלס או שיהיה חרש שהוא ג"כ בלתי שומע
דאל"כ הול"ל או מי ישום חלס או חרש דלהוי דבר והפוכו ואם כן הוא לעומת מי
שם פה לאדם או מי ישום חלס דבר והפוכו • ומדלא קאמר הכי נפקא ממנו דכמו
שישלח

שיסולח שיתואר חלמות על השחיקה יסולח גם כן על החרשות ואם כן מאמר תחלומה יכול השחיקה והחרשות כאלה • ואח"כ אמר לו פקה לו עור שנתן להם כח הראיה • או עור שנתקח מהם כח הראיה • והוא לעומת המאמר מי שם פה לאדם לו מי יסוס אלס או חרש שנסהלק מהם כח הדבור וחוש השמע • או פקה שנתן להם כח הראיה • או עור שנסהלק מהם כח הראיה • ואח"כ דליכא למימר דמאמר פקה משמע להפכו של עור וחרש ג"כ דלשין פקחות אמור בעינים כדכתיב ונפקחו עיניכם (בראשית ג') ואמר באזנים דכתיב פקוח אזנים (ישעיה מ"ב) ובגמ' זימנין סגי' אין חרש שנתפקח סומא שנתפקח • והכי פי' לקמן בש"ר פ"ג פקה לראיה • מ"מ אין נראה לבד קפרא כן דא"כ למה נכנס מאמר פקה בין הדבקים • הול"ל או פקה או חרש או עור • ח"כ או חרש או עור או פקה וכו' עד שלא הוטל תואר החלמות על השפתים עם שהוא בשפתים חלל על עצם של האדם • פתח פיה לאדם (משלי ל"ח) • וכאלס לא יפתח פיו (תהלים ל"ז) שכלס מחוורים אל העצם ולא אל השפה • וכן אין דרך הלשון לומר שפתי פלוני נתחלמו • חלל פלוני נתחלס • להכי דריש ליה מלשון כריתה כדכתיב יכרת ה' כל שפתי חלקות וכו' (תהלים י"ב) ועי"ש • ונקדים דברי הראש"ש וז"ל גם מאז דברך כמו ומאז באחי אל פרעה לדבר בשמך כי לא הוסר כווד לשונו רק נשאר כאשר היה • והאומר ששכח לשון מארים אינו נכון כי הוא אמר ב' דברים כווד פה וכווד לשון • ועוד נלמוד מהשוכח ה' מי שם פה לאדם או מי יסוס אלס שאינו מדבר על לשון מארים רק נולד ככה שהיה כווד פה שלא היה יכול להוליא חותיות השפה וכל חותיות הלשון כי קלתם היה מוליאם כווד • וזהו טעם ואנכי אהיה עם פיה והוריתך • אמר שורנו אשר ידבר מלות שאין שם חותיות הכוודות על פיו • ואמר הנה מלאנו אלס נגד שימת הפה ועוד כנגד פקה • ונשאר חרש לבדו ואין אחר כנגדו • והאמת כי מלת פקה כנגד חרש ועור • ככהו פקוח אזנים (ישעיה מ"ב) לפקוח עינים עורות • ועתה הנה לא הצטיחו שיסור כווד לשונו רק יורנו מה שידבר • וז"ל הרמב"ן מי שם פה לאדם דבור • בעבור היותו צפה וכן שפה אחת (בראשית י"ח) וכן מדברות שפת כנען • או מי יסוס אלס • כמו מי יסוס אדם אלס • והשימה לאדם כי החלמות לא יושם כי אינו דבר • חלל הוא העדר הדבור • וחולי בעבור היות באדם נפש מדברת • והאלמים בהיות בהם חוטם בגידי הלשון יחלמו • יתכן לומר מי יסוס החלמות • ועי"ש מש"כ בשם מורה נבוכים • וידוע שגדר האדם • הוא מדבר • שבו נגדר וגנבל מן החי שאינו מדבר • והנעדר הדבור אינו אדם כמו שכתוב ויפת באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ומתרגמין לרוח ממללא • והדבור בא מן השכל והדעת שחנן ה' לאדם דעה בינה והשכל וז"ל המדרש קהלת (י') • גם במדעך מלך אל הקלל אמר ר' יהודה בר"ם אומר הקב"ה לאדם בשביל שנתתי לך מדע יותר מן הבהמה וכו' עד נמשל כבהמות נדמו אין נדמו חלל לשון שחיקה שהקטים מפניה ראה כבוד שפסיתי לך ואין אתה מצין כל הטובה הזאת ואדם ביקר ולא יצין עכ"ל המדרש • הרי לך שהדבור הוא המדע ואם אין לו מדע אינו אדם • וזהו יתורץ קושיה הרמב"ן • למה לא נאמר אדם אלס ולא נאמר לומר שהאלס נמשך לאדם והשימה לחלמות כמו שכתב הוא עצמו בשם המורה נבוכים • כי המסיר קנין נאמר בו שפעל האפסיה כמו שיאמרו בני שמכזה הגר שהביא החשך • וזהו מי שם פה הדבור לאדם שבראו סיכול לדבר • או מי יסוס אלס שבראו בטבעו שלא יוכל לדבר ופה להם ולא ידברו וזהו או מי יסוס אלס ולא אמר אדם אלס • או חרש • שברא חרש ולא שמע ולא האזין מעולם • ואח"כ שלא נולד בטבע שלא יוכל לדבר לא שמע ולא למד לשונו לדבר ולא למד מאדם בינה ולא דעת ולא תבונה לו • וזהו חרש סתם שדברו חכמים

חכמים בכל מקום שאינו שומע ואינו מדבר • או פקח מלשון פתיחה כמו פקח קוח
(ישעיה ס"ח) שהיו חלמים ונפתחו פיהם וחרשים ואזניהם הפקחנה • ותחת שלא היה
בו לא דעת ולא תבונה היו הם כפקחים לכל דבריהם • והוא ההיפך מן חכם וחרש •
וזו עור שלא ראה מאורות מימיו • ותיבת פקח מושך עלמו ואחר עמו שנתפקחו
עיניהם כמו שהיה כתוב או עור או פקח • וזהו כוונתם בשמות רבה (פ"ג) פקח
לראיה ופקח לשמיעה שתיבת פקח עולה למעלה ויורד למטה • ולא קשיא קושית
היפ"ת למה נכנס מאמר או פקח בין הדביקים ה"ל או פקח או חרש או עור ח"ו
או חרש או עור או פקח • דעיקר לשון פקח הונח על פקחות ושכל כדרשת חז"ל על
ונפקחו עיניהם • ועל ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם • וכי סומים היו
והלא חף הסומא יודע שהוא ערום חלל על פקחות השכל והוא ההיפך מן השומה
שאין לו שכל ודעת • ובלשון השאלה הונח גם על פקחות עיני בשר • או על פקחות אזנים
ולא כדברי הרמב"ע שכתב מלאנו חלל כנגד שימת הפה ועור כנגד פקח • וגשאר
חרש לדו • וכתב והאמת כי מלת פקח כנגד החרש והעור • ככתוב פקוח אזנים •
לפקוח עינים עורות • ועתה לא הבטיחו שיסור כווד לשון רק יורנו מה שידבר
עכ"ל • ולפי דבריו מה שכתב לא הודה לו והוא כטענו חטים והודה לו שטורים •
ולפעד"נ שמאמר מי שס פה הדבור לאדם או מי יסוס חלל יסוס דייקא שסס לו
חוטם גידי הלשון • והוא חלל בטבע בתחלת בריאתו • וזהו סרה קושית הרמב"ן •
וחרש מתחלת בריאתו שלא שמע מעולם • ועליו לא נאמר מי יסוס חרש שעל ההעדר
לא שייך שימה • וחלל וחרש במקרה שלא למד לדבר והוא חלל וחרש במקרה ושניהם
חלמים חלל חלל בטבע וחרש חלל במקרה • ועתה יבואר המדרש החלומה
יתחשון כמד"ל או מי יסוס חלל או חרש וכחלורנו • והשתא יבואר החסו' • בצ"ר
מפיק לה אינו מדבר ואינו שומע דכתיב מי שס פה לאדם או מי יסוס חלל או חרש •
מי שס פה לאדם קאי אחרווייהו בין חללם ובין חרשם שהקצ"ה שס להם פה וכח
הדבור שלא היה לו כבר • כלשון המהרש"ל פי' לפירושו מי שס פה לאדם פי' כח הדבור •
או מי יסוס חלל פי' מי יסוס בתחלת בריאתו חלל או חרש וזהו שלא היה לו כבר •
או פקח קאי אחרלל וחרש ועור שהיה להם כבר כח הדבור והשמיעה והראיה וגם הם
מהם • וזהו כוונת המהרש"ל וקאי אחרווייהו בין חללם ובין חרשם • שהקצ"ה שס
להם פה וכח הדבור שלא היה להם כבר וכחלורנו במדרש ודו"ק :

ח ידע מה בחשובא אלו מעשיהם של רשעים שנאמר והיה במחשך
מעשיהם (ישעיה ל"ו) • ונהורא עמיה שרא אלו מעשיהם של צדיקים •
ועי' מפרשים • ולפעד"נ דדרש ידע מה בחשובא על הרשעים כמו שידע דבר שהוא חוץ
ממנו כי כתוב הדר הוא לא יגורך רע ודרש ונהורא עמיה שרא על הצדיקים כי הוא
עלמיות חללו וחונה במדורו ודו"ק :

א"ר אבא ונהורא עמיה שרא זה מלך המשיח וכו' • ע"ד מאמרם אמאי
לא אתא משיח וכו' עד האידנא יומא דכפורי וכמה בתולות איבעל
בנהרדעא • וזהו כוונת הכתוב ידע מה בחשובא מעשיהם של רשעים ועל כן
ונהורא עמיה שרא • משיח שכן חללו • ולא בא חללו עד כי לא יהיה מעשה רשעים
בעולם ואז ישכון כבוד משיח בארצנו ויראו עינינו וישמח לבנו במהרה בימינו ח"ס •
ו **ואת** הארץ ולא פירש והיכן פירש להלן (חיוצ לח) בצקת עפר למוצק
וגו' • ועיין פי' מהרז"ו והרד"ל • ולפעד"נ בהגה מדרשים שז"ל גם פסוק
כי לשלג יאמר הוא ארץ וכוונתו על הסוף פסוק וגשם מטרות (שם ל"ז) • ובטעם מדרשים
פירשתי

פירשתי • בהקדם מאמרם ציומא (כ"ד ע"ב) ר"ח חמר עולם מאמלעיתו נברא שגאמר
 בלוקט עפר למוצק ורגבים ידובקו רי"ח מן הלדדים נברא שגאמר כי לשלג יאמר הוא
 ארץ וגשם מטר וגשם מטרות • ופירש"י ז"ל בלוקט עפר למוצק מוצק אחד היה לו •
 ורגבים ידובקו • משם נדבקו הרגבים מכל סביביו • רי"ח מן הלדדין נברא דרש מוצק
 היה לו וגמחה והלך מכל לך עד שנדבק באמלעיתו דרש כי לשלג יאמר הוא ארץ •
 ומהיכן גשם מטר וגשם מטרות • מד' לרדין הורידו לו גשמים לעשות ארץ ופליגי
 בפלוגתא דכ"ס וצ"ה ר"ח ככ"ה שהארץ נבראת תחלה ועי' בפרשה ג' (סי' ח')
 ובשמות רבה (פי"ג ס"ח) מה שכתבו שם וחסין כאן פי' רש"י • ור"י ככ"ס ששמים
 נבראת תחלה וזהו היכן פירש להלן כי לשלג יאמר הוא ארץ וגשם מטר וגשם מטרות
 עוזו והוא דעת ר"י ככ"ס שהשמים נבראת תחלה והארץ נבראת מן הלדדים • ובלוקט
 עפר למוצק ורגבים ידובקו הוא דעת ר"ח ככ"ה שהארץ נבראת תחלה והעולם
 מאמלעיתו נברא ודו"ק :

יד ולמה לא באלף שהוא לשון ארירה • נראה לי שכוונתם למה לא באלף
 שהיה ראוי שתחיל התורה חללים בראשית • ולא בראשית
 ברא חללים • כמו שבאמת העתיקו כן לפני תלמי המלך כמו שמפורש במגילה
 (ט' ע"ח) ומכילה סדר ברא פרשה י"ד • ע"ז תירצו שהוא לשון ארירה כלומר שאותיות
 הראשונים מתייבט חללים הוא חלף למ"ד ה"ח שהוא לשון קללה חבל אותיות מתייבט
 בראשית הם אותיות מתייבט ברכה • וגם יס לומר שכוונתם במה שאמרו שהוא לשון
 ארירה ששם חללים הוא מיוחס למדה"ד • כל זה בשם הרה"ג סו"ע"ה מוהר"ר
 אברהם ח' ה' ר' ברוך חב"ד דהלוסק בעה"מ בית המדרש על פדר"ח • והרה"ג
 מו"ה ר' ב' ל' ל' מ"ץ מוויילנא חמר לי בהקדם ילקוט בראשית שהתחלת התורה חלה
 תולדות השמים והארץ ומה טעם פתח בבראשית כדי שלא יתגלה הכהן לומר חגי
 פתחתי התורה • וזהו למה לא באלף פי' בחלה תולדות השמים וכו' שהוא לשון ארירה
 שיש חס למסורת ויקרא אלה ב' קמלין שהוא לשון ארירה לכן פתח בבראשית שהוא
 ב' לשון ברכה ודו"ק :

שם והוא מראה להם בעוקצו שלאחריו • פי' עוקלים • הגאון פני משה בירושלמי
 חגיגה פ"ב ה"ח כתב בדברים האלה • לורת הב' מרובעת ויס לו עוקץ
 חד מלמעלה ללד ימין נוטה ללד אל"ף ועקב עב למטה ונקודה (כן הוא הגירסא
 בירושלמי במקום מלת עוקץ) של מעלה והוא העוקץ מראה על האל"ף שאל אחד
 בראש • ונקודה שלאחריו • הוא העקב של ללד האל"ף ואומר להם שדון שמו • יעווי"ש •
 הן אמנם שפירשו מסכים עם הגירסא אשר לפנינו ברבה שכתוב שם • אחד מלמטה
 מאחריו • ומזה נראה שהוא העקב • חולם לפי"ז היאך יקרא עוקץ חו נקודה • לזה
 נראה יותר לומר שהם העוקלים של לפני ימין וללד שמאל וסניהם מלמעלה (ומלת
 מלמטה ט"ס הוא וז"ל כהגי' אשר בירושלמי) • והנה בירושלמי והרבה הג"ל הוציאו
 בראש"ס ור"ן ור"י ולא מלאתי מי שכתב זאת • ובטא"ח סי' ל"ז ב"ה לריך לומר
 בהג' שלאחריו לרבעה שלא תהא נראית ככ"ף ולריך שיהיה לה בראש מלד שמאל חג
 קטן • והר"י כ' שם ויהיה לה עוקץ חד למעלה ללד ימין נוטה ללד אלף ועקב עב
 למטה ומקל קטן למעלה בלד שמאל על פניו • וכן כתב הר"ש והגמ"י והאגור
 יעווי"ש • מהרש"ה הג"ל : ובטעם מדרשים פירשתי • והוא מראה להם בעוקצו
 שלאחריו ואומר הויה שמוי • ועי' מפרשים • ולפעד"ל שהעוקץ מן הב' מורה אל האל"ף •
 והאל"ף רומז תמונתו אל הויה • ותמונת הויה יביט שהקו האמלעי של האל"ף הוא
 וז"ל

וא"ו ושני הנקודות הם שני יודין והם מספר כ"ו כמספר הויה וזהו שמו • וזהו
אח"כ צ"ח כ"ו דורות היה האל"ף קורא הגר לפני כסאו וכו' • שכן המונחו במספר
כ"ו כנגד כ"ו דורות שהיה הא' קורא הגר ודו"ק :

מז וקראו עליהם גם במעלליו יתנכר נער אם זך ואם ישר פעלו (משלי כ') •
ודרשו ע"ז זך על כ"ז אותיות ח"כ עם מגלפ"ך • ואם ישר פעלו ודרשו
צ"ז אותיות ח"כ וק"ל :

שם באנכי דרבי מאיר • פי' בספר דרשות של ר"מ אשר שם היה כתוב מה
שדרש כל אחד על כל מאמר ומאמר בפ"ע ואשר היה כתוב על אנכי
קראו אנכי דר"מ • וכן אמר לקמן בספרו של ר"מ היה כתוב כהמות אור באלף ר"ל
שם דרש מלת עור כמו אור בחלוק אותיות • (מהרז"ה) • ולפעד"נ דקאי אדרשה
דלעיל מגלפ"ך • ממאמר למאמר • מכף לכף • ומפה לפה וכו' • עד מכף ידו של
הקצ"ה לכף ידו של משה סיים המדרש באנכי דר' מאיר • ור"ל שר"מ דרש כן צוטריקון
של ח"כ"י ח"נא נ"פא ח"כ"ה צ"ה וכו' זה כמו דרשה של מגלפ"ך • ממאמר
למאמר וכו' ודו"ק :

מז קטיזמי • (עריכטין גרונדן) פי' פעולות ומעשים להפארתו • והוא מה שפעל
ועשה להוד ולהפארת • וזהו שאמר ח"כ צרם יחידו של עולם •
בתחלה פעל ולצסוף נתקלם • ור"ל בתחלה יזכור מה שצרא • ואח"כ אמר אלהים וכו' :
יה רב הונא בשם ר"א בנו של ר"י הגלילי אמר אפילו אותן שכתוב בהן
(ישעיה ס"ה) כי הנני בורא שמים חדשים • כבר הן ברואים
מששת ימי בראשית הדא הוא דכתיב (שם ס"ו) כי כאשר השמים החדשים
והארץ החדשה • הארץ חדשה אין כתיב באן אלא החדשה • ועי' הגהת הרד"ל
והרש"ש ופי' מהרז"ו • ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל כי כאשר השמים החדשים אשר
אני מעשה אין כתיב כאן אלא אשר אני עושה • פי' מעשה הוא מלשון עהיד אין כתיב •
אלא אשר אני עושה כלשון ציטוי כבר הם צרואים מעשה ימי צרואים • כמו הנני
צורא שמים • ולא כתיב אצרא וכו' וצרא וצורא כ"ע לא פליגי דצרא משמע • ועי'
צרכות (נ"צ ע"צ) וצילקוט ל"ל גם כן הגרסא כצכאן • אחר כך ראיתי בספר
יפה תואר וזה לשונו ושם ראיתי את הרב צח"צ פכ"ט שכתב בסגנון המאמר יעמדו
לא נאמר אלא עומדים וכו' עד נראה שנוסחא אחרת נזדמן להרב עכ"ל • והוא כגרסתו •
כי כאשר השמים החדשים וכו' • עד אשר אני מעשה יעמדו לפני אין כתיב כאן •
אלא אשר אני עושה עומדים לפני כלשון ציטוי • והוא ג"כ לשון עבר כבר הם
צרואים ודו"ק :

יט א"ל כי לא דבר רק הוא טב • ואם רק הוא טבם למה שאין
אתם יודעים לדרוש בשעה שאין אתם יגיעים בו • כי הוא חייכם •
אימתי חייכם בשעה שאתם יגיעים בו • עיין בהרד"ל • ולפעד"נ ע"ד מאמר
ז"ל על פסוק אורך ימים צימינה בשמאלה עושר וכבוד • למיימינים זה סמא דחיי •
למשמאלים זה סמא דמוהא • ופירש"י למיימינים זה לשון כח וגיעה הלוואים ציגינה •
וימין לשון יגיעה וכה כמו ימינך ה' נאדרי כח סמא דחיי • וזהו כוונת המקרא כי
לא דבר ריק הוא • כלל דרש ופנימיות • כ"א פשטיות וחיצוניות • ואם ריק הוא מכס
מ"ס דמכס הוא מ"ס הסבה • ולא מ"ס מן • ר"ל מחמת עלמכס ומפרש הסוף פסוק
הסבה כי הוא חייכם • ואימתי הוא סמא דחיי למיימינים זה וזהו צעקה שאלהם
יגיעים זה אורך ימים צימינה • וזהו כי הוא חייכם ודו"ק :

כוביא. הוא מה שהנביא עתיד להתנבאות עליה בסוף (ירמיה ד') ראיתי את
 הארץ והנה תהו ובוהו. ועי' פי' מהרז"ו. ולפעד"נ בטעם מדרשים דקשה ליה
 לחיך שיך לומר היתה על תהו ובוהו שתרגס חונקלם לדיא ורקניא והוא העדר
 גמור. והעדר הוא היפך הויה. ועוד ק"ל דאמר ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור.
 והוא היפך החושך. אמאי לא קאמר שיהא היפך תהו ובוהו. והלא לא תהו בראה
 לשבת יראה. ומדלא קאמר הכי משמע שתהו ובוהו כדקאי קאי וחזינא המיהא. על
 כן פתח ר' ברכיה. גם צמעלליו יהגבר נער. ודרש נער כמו שדרשו רז"ל על פסוק
 נער הייתי גם זקנתי וכו'. עד ומי סיב כולי האי וכו'. עד מט"ט שר העולם
 אמרו. ועוד נקדים דברי קהלת ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם
 וכו' (קהלת ג'). כי יאות לפועל צלתי בעל גבול וצלתי בעל חכמה שיהיה מעשה ידיו
 צלתי גבול וצלתי בעל חכמה כמוהו. והיה קשה לר"ב. והלא ירמיהו אמר ראיתי
 את הארץ והנה תהו ובוהו. וכמו שדרשו חז"ל צמדך פתיחה דליכא על ההרים
 וכו'. עד חריב"ח חמשים ומאהים שנה לא נראה עוף טם צח"י מה טעם מעוף
 השמים עד צהמה נדדו הלכו (ירמיה ט"ז) צהמה בגימטריא חמשים ושהים. ועוד
 ק"ל ראיתי את הארץ. היה לו לכתוב ראיתי הארץ. ועוד ק"ל ה' דהארץ צה"א
 הידיעה

הידיעה ע"כ דרש בג"ש מוהארץ דכה"צ במעשה בראשית ואת הארץ ע"ד סדרשו ע"פ קהלת (ה') כל עומת שצא כן ילך שקאי על כללות העולם שכל דבר חוזר אל התחלתו. ומה שהיה הוא שיהיה ואין כל חדש תחת השמש. הן הויה והן העדר. וההעדר גופא הוא כח בצריחה שיוכל לקבל בחייה עת כליון והפסד. כי אם לא היה נצרך כך לא היה מקבל כליון לעולם כמ"ש בקהלת ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם. ומליון בכתוב שיהיה בצריחה חייה כליון כמ"ש והשמים כעשן נמלחו והארץ כצבד תצלה. והשתחא ח"ש כוונת המד"ר. והארץ היתה דרש היתה מלשון היתה למס (חיכה ח') שאין פירושו כלשון עבר נשלים חלל פירושו כלשון עבר בלתי נשלים. ר"ל שנתהווה גם עכשיו למס. וע"ד מאמר חז"ל ע"ז (ט') שיהיה אלפי שני הויה עלמא שני אלפים תוהו. הוא עולם המקולקל והיה מתנהג בתוהו וצוהו וצקלקול עד אברהם אבינו ע"ה. וזהו כוונת חז"ל באבות שכל הדורות היו מכניסין וכו' עד שצא ח"א וכו'. והיתה בהוייתה תוהו וצוהו כדי שתוכל לקבל כליון והפסד כימים יצוהו. וזהו ר"צ פתח (גם במעלליו יתגבר נער) כימי נערות העולם הוכר אם זך וכו'. עד דהיא פגה פירוש בתחלת הצריחה הפיקת. פירוש הוליה מליון ליש צריחה חדשה. ומהו הצריחה מפרש המדרש כוציא פי' קוץ מכאיב וסילון ממאיר הוא הרע וההעדר והכליון וההפסד. וזהו מה שהנציח וכו'. רחיתי את הארץ פי' מה שכתוב בתורה והארץ היתה וכו'. ע"כ נהיה עכשיו תוהו וצוהו. וזהו והארץ היתה תוהו וצוהו ודו"ק: שם ב' ר' אברהם ור' יהודה ור' שמעון וכו'. עד ישב לו אותו תוהו ובוהו. פי' מהרז"ו: ולפעד"נ בהג"ה מדרשים של"ל תוהו בלא

היצת וצוהו. ושיגרא דלישנא נקט תוהו וצוהו. וצטעס מדרשים פירשתי דדרש תוהו מלשון רז"ל (עירובין ס"ו) הרי זה ר"א ומאי הרי (ערשטויגען) פי' משחומם מלשון משום דהרי זה אינסי. שהוא מלשון תימא. וזהו והארץ היתה תוהו והארץ משחומם עליו. וזהו השורש דבר. נמלא בו פירוש מספיק על פ' (ההלים ס"ב) עד אנה תהותו על איש תרצו כלכם כקיר נטוי גדר הדחוייה. אשר לפי דעה המפרשים הוא מל' הוות. והכוונה תחשבו הוות. והעיקר חסר מן הספר. וע"ק לשון תרצו כלכם. מה לי כי יקלל. וכי ה' אמר לו קלל. ועוד קשה מה הוא המשל כקיר נטוי גדר הדחוייה. ולפעד"נ ע"ד מארז"ל (כתובות ל"ט) היכל דתוהו אינסי שולט עין הרע. וע"ד מאמרם ז"ל (ב"מ ק"ז ע"ב) והסיר ה' ממך כל חולי. ואמר רב זו עין הרע. ושנאי דוד היו המימים ומשחוממים על הללחתו וצוה היו מכניסין בו עין הרע משום דתוהו ציה ותהי לו סכנת סכנה עלומה כעומד אחר קיר נטוי וגדר הדחוייה כמאמרם ז"ל בצרכות ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם ואחד מהם קיר נטוי. וזהו עד אנה תהותו על איש לשון תוהו על איש וצוה תרצו כלכם פי' תעשו רליחות והתרגו והסכן הסכנתם כקיר נטוי או כגדר הדחוייה גדר רעוע ודו"ק:

ד וחישד זה גלות אנשיוכום וכו' עד כתבו על קרן השור שאין לבם חלק באלהי ישראל. ועיין רד"ל. ולפעד"נ ע"ד מאמרם ז"ל ע"פ וציוס פקדי ופקדתי שאין לך פקידה שאין צה לוניקיא מעון העגל. והקדן קיימת לעולם מעון העגל וצטגל כתיב וימירו את כבודם בתצנית שור וכו'. וע"ד מאמרם גנבו שור מטטרמולין של מעלה. וז"ל המדרש כי יגנוב איש שור או שה. לפי ששור גנבו ועשמו עגל (שמות פ"ל) ועי' הרש"ש ודלא כמ"כ וזהו כתבו על קרן השור: וקדן לשון גמרא קרן קיימת ודו"ק:

ורוח אלהים מרחפת. זה רוחו של מלך המשיח. כמד"א ונחה עליו רוח ה' יסעיה

(ישעיה י"ח) באיוה זכות ממשמשת ובאה המרחפת על פני המים בזכות
התשובה שנמשלה כמים שנאמר שפכי מים לבך (ח"כ ז') ר' חגי בשם ר'
פדת אמר ברית כרותה למים שאפי' בשעת שרב רוחה שייפא . ועי' מפרשים .
ולפעד"נ דדרש ורוח חללים ורוחו של מלך המשיח . מרחפת ממשמשת וזאה פירוש
צמחירות כגשר על גזליו ירחף . וכמאמרם בצרכות חליוו בצרבע כו' . וכי תקשה
מדוע צושך רכבו לבוא ומדוע אחרו פעמי מרכבותיו וכאשר מפרשים הפסוק (צתהלים) :
אשר חרפו עקבות משיחך עקבות דייקא . וההירוח ע"ד מאמרם צמחירות פ' חלק
חתי לגבי חליוו . ח"ל מאי אמר לך : אמר ליה שלום עליך כו' . עד ח"ל הכי ח"ל
היום חס בקולו השמעו . על דרך מאמרם ז"ל ציומא ח"ל חליוו לרב יהודה אחיה
דרב סלח חסידא אמריתו אמאי לא חתי משיחא . עד והאידנא יומא דכפורי ואצטול כמה
צחולות צנהרדעי עכ"ל . וקשה הלא העולם נידון אחר רצו . ורוב העולם בכל יום כפור
הם בכלל צעלי השוזה . ורוחו של מלך המשיח חיוו מרחפת לנו . והאמת כי התשובה
שלנו חיונה שלימה . כי חיונה השוזה מזהבה רק מיראה וחיונה השוזה עילאה כי
טיבותיהו דעצדין לגרמיהו . כמאמר הזהר הק' הב לן חיי הב לן מזוני . וזהו שמדייק
הכחוש שפכי מים לבך כמים דייקא ע"ד מאמרם (צ"ר פ' ויחי פ' ז"ט) כמים
מהו כמים . חס יהא ציד אדם קיתון של מים והוא נשפך חיוו משהייר צו כלום :
אבל חס היה של שמן או של דבש משהייר צו . לכך אומר כמים חל הזהר . וזהו
שפכי מים דייקא לבך . ומפרש הפסוק שלא ההא שפיכת הלז כשארי משקאות
הנשפכות שהוא נשאר דבוק בשולי וצדופני הכלי כלומר לעלמיה לגרמיה . אלא כמים
שלא נשאר בכלי . ונשפך מהכלי לגמרי . וזהו נוכח פני ה' דייקא . וזהו ר' חגי צסם
ר' פדת אמר ברית כרותה למים שאפי' בשעת שרב רוחה שייפא . ועי' הרד"ל
ופי' מהרז"ו . ולפעד"נ שהפירוש ברית כרותה למים פי' למים שהתשובה נמשלה
למים שאפילו בשעת שרב פי' שאפילו הם יצישים כעץ יצא מזלי לחלוות מלות
ומע"ט : רוחו של מלך המשיח שייפה מל' נשפת כמו נשפת צבי"ח ומשיב הרוח של
מלך המשיח צב"א ודו"ק :

פרשה ג א ר' יצחק פתח פתח דבריד יאיר מבין פתיים (ההלים קי"ט) ר"י
ור' נחמיה ר' יהודה אומר האורה נבראת תחילה משל למלך
וכו' עד אפילה הדליק נרות וכו' עד האורה נבראת תחלה וכו' עד כאן לשון
דרשת ר' יודן : ועיין מ"כ ופי' מהרז"ו והרד"ל וצאור הרי"ף : ולפעד"נ צהגה
מדרשים של"ל עד כאן דרשה רבי יצחק לא רבי יודן : והיה כתוב צר"ח ר"י
ונשהבש ונכתב ר' יודן : וזהו פתח דצריך יאיר . פי' שהתחלת הדבורים והמאמרים
שהם נברא העולם היה האורה . וזהו יאיר האורה נבראת תחלה : וזהו מצין
פתיים שהכסיל שצחושך הולך מצין אותם שילכו לאור ודו"ק :

שם **אתא** רבי פנחס וכו' עד פתח דבריד יאיר מבין פתיים מפתח פומך לן
הוה נהורא : ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור . ועי' הרד"ל והרי"ף :
ולפעד"נ שר' פנחס וכו' מפרש פתח דצריך יאיר שלפי המשל הדליק נרות ופנחס
לידע כציוול . על כן פתח פתח דצריך יאיר מצין פתיים . פי' שלעלמו כציוול לא
היה צריך להאיר אלא ללמוד לנו ד"א שלא יהיה צמחשך מעשיהם וזהו מפתח פומך
לן הוה כו' לן דייקא ודו"ק :

ב ר"ב בשם ריב"ם פתח (ההלים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו וגו' . ריב"ם אמר
לא בעמל ולא ביגיעה ברא וכו' . אלא בדבר ה' : וכבר שמים נעשו

בהירת בראשית פרשה ב אברהם ו

אף הכא והיה אור אין כתיב באן אלא ויהי אור בבר היה . ועי' מ"כ ופי' מהרז"ו והרי"ף : ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל בדבר ה' שמים נעשו וגו' . לא בעמל וכו' . ותיבת ריב"ס אמר נמחק : ובטעם מדרשים פירשתי שר"ב וכו' קאי אמאמר דלעיל . ומפתח פומך הוה לן נהורא . נחצאר לפי דבריו פירוש אחר דק"ל כיון דכתיב בדבר ה' שמים נעשו : למה כתיב וצרות פיו כל לבאם וכו' הוה ליה למכתב בדבר ה' שמים וכל לבאם נעשו . מהו וצרות פיו . ע"כ מפרש דידוע כשארס מדבר יולא רוח והבל מפיו . וכביכול צרות והבל היולא מפיו קודם שדבר נבראו המלאכים . ויחמיו שהמלאכים שילאו מרוח פיו הם סייעו אותו כביכול ע"כ מפרש בדבר ה' שמים נעשו וכבר שמים נעשו . ומפרש הכתוב למה כבר שמים נעשו קודם שדבר . הויל וצרות פיו כל לבאם נעשו : וזהו פתח דבריך יחיר מפתח פומך קודם שדבר לן הוה נהורא . וזהו ר"ב וכו' : עד לא בעמל ולא ביגיעה וכו' . אללא בדבר ה' כבר שמים נעשו : חף הכא . והיה אור חכ"כ דמשמע לאחר שדבר ואמר אללא ויהי אור לשון עבר כבר היה קודם שדבר כשפתח פיו לדבר . וזהו בדבר ה' שמים נעשו וגו' . עד צרות פיו כל לבאם ודו"ק :

ה א"ר סימון ה' פעמים כתב באן אורה כנגד וכו' עד והלא ס' ויקרא מלא הלבות רבות א"ל אף הוא שנה בו דבר וכו' . עיין עליו במפרשים . ולפעד"נ שפירוש חף הוה כלומר ס' ויקרא שנה בו פי' נשנה בו בספר דברים . וע"כ כתיב שהי תיבות כנגדו אור וכי טוב . ותיבת דבר קאי למטה . והגה מפי יללה של"ל דבר אחר ונשמט מן הדפוס תיבת אחר . כי הוה פי' אחר על ויקרא וכו' . לא הוה אור ולא הוה יום אחמאה וכו' . עד מחוקקת ללדיקים לע"ל : ומפרש ויקרא לא קריאתה שם שקרא שם האור יום אללא קריאתה כמו ויקרא אל משה שקרא לו סיבוא . כך קרא לאור ואמר לו סיהא יום לע"ל שנקרא יום . והיה יום אחד לה' וכו' עד יהיה אור (זכריה י"ד) . או באופן אחר של"ל חף הוה שנה בדברים וטעה ולחלק ילא ונחלק תיבת בדברים לשתי תיבות ונכתב בו דבר ואותיות לאחור מן בדברים יו"ד מ"ס אותיות פורחות ול"ל בדברים ודו"ק :

ו ויקרא אלהים לאור יום . משל למלך שהיה לו שני איסמריגין : אחד שליט ביום . וא' שליט בלילה . והיו שניהם מדיינין זה עם זה : זה אומר ביום אני שולט . וזה אומר ביום אני שולט . קרא המלך לראשון . א"ל פלוני יום תהא תחומך : וכן לשני א"ל פלוני לילה תהא תחומך . כך ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה . א"ל לילה תהא תחומך . ועי' מפרשים . ולעד"נ דדרש ויקרא לא קריאתה השם כמו ויקרא שם בנו הנולד לו ילחק . אללא קריאתה שקורין לאדם ממקומו כמו ויקרא אל משה . וזהו ויקרא עד קרא לילה : ז א"ר אבהו וכו' עד והנה שוב דין הניין לי יתהון לא הניין לי . ועי' מפרשים דרש והנה לשון הנאה וזהו דין הניין לי יתהון לא הניין לי :

ח יום אחד וכו' עד אמר ר' תנחום בר ירמיה שבו גבראו ארבעה דברים . הרים . שמים . וארץ . ואורה . ועי' מ"כ ומהרז"ו והרד"ל והניח בל"ע למה חשיב הרים הרי חינו מפורש כאן ועי"ס . ולפעד"נ שמפורש כאן ע"פ מדרשם (שמות ט' פ' בא) כוזב חכן וגטל החול שאל חצינמס הגרדי וכו' . הארץ היאך נבראת וכו' . עד ח"ל גטל הקצ"ה עפר וכו' . עד ונעשה ארץ ולרורות קטנות שהיו בעפר נעשו הרים וכו' . ועי"ס וזהו פי' בטרם הרים יולדו . קודם הרים יולדו בטבע דברים הכבדים . וזהו כוזב חכן . ואח"כ ותחולל ארץ וזהו וגטל החול שאינו

כד כל כך • וזהו הכוונה (במשלי ח') בטרם הרים הטבעו כו' • עד לא עשה ארץ
וכו' • וקורא חגי עליהם יעמדו יחד • וזהו יום אחד שבו נבראו ד' דברים • הרים
שמים וארץ ואורה • ודרש בנטיקון אחד • אח ד' ואח מלשון שוללן ולא מאחין
פי' שחבר ד' דברים הרים שמים ארץ ואורה :

ט אריב"ם יהי ערב אין בתיב באן • אלא ויהי ערב מלמד שהיה סדר זמנים
קודם לכן • פי' במפרשים שעמלו למלא פשר כוונת המדרש • ולפעד"נ
שט"ס נפל בזה ול"ל היה ערב אין כתיב אלא ויהי ערב וכו' • וכוונתו מבוארת
להסתחקה על שרשי הליכות המדרש בלשון הקדש כי בדרך המדרש נדרש פעל עתיד
המהופך לעבר ע"י וז"ל בתרי חפי עתיד ועבר • ועי' בספר (חיי הים) על מאמר
הגמרא בצרכות • ח"כ לימא קרא ויטהר כו' וכדלקמן סוף פרשה י"ט ע"פ היא נחנה
לי מן העץ ואוכל • שדרשו חכמי ואוכל • כי חילו היה כחוב בלא וי"ו היה עתיד •
ועכשיו שכתוב בוי"ו הוא עבר • ע"כ העמיסו בכוונת הפעל שני הזמנים ביחד •
ועי' לקמן (פס"ז) ע"פ ואוכל מכל ר"י ור"ג וגם בפסוק הזה דרשו כן חילו היה כחוב
היה ערב היה פירשו נהחדש ערב עכשיו • ועתה שכתוב ויהי ערב פירשו קודם
לכן וזהו אלא ויהי ערב ודו"ק :

פרשה ד ט ר' יצחק אמר שא מים טעון מים • ועי' פי' מהרז"ו • ולפעד"נ
בהגה מדרשים של"ל שמים שם מים חם ומים • ובטעם

מדרשים פירשתי שדרש המ"ס משמים למעלה ולמטה כאילו היה כחוב שם מים • ועוד
דרש הסי"ן משמים כאילו היה כחוב חם מים • ואל"ף מאותיות האמנה"ו חסר מהשורש
חם • ומ"ס שא מים • טעון מים ט"ס הוא שהמים העליונים חלויים בחויר • וז"ל
המדרש לעיל סי' ג' כחלל שבין הארץ לרקיע כך יש בין הרקיע למים העליונים
וכו' עד יהי רקיע בתוך המים • ביניים ובינתיים וכו' • עד הרי המים העליונים
חלויים בחויר • וז"ל רש"י ס"א שמים שם מים • ד"א חם ומים • והס"א מחק שא
מים מחמת קושיהו • ודע שדרש"י הס"א נכתב וגרסם בשני חללי עגולים • וט"ס
הוא ולריך להרשים בכתב חמת בשני חללי מרובע כזה [] [ס"א שמים שם מים
ד"א חם ומים] ודו"ק :

שם עמודי שמים ירופפו • עמדו שמים ניתן בהם המסו • ויהי ערב ויהי
בוקר אתיא כדאמר רב לחים היו בראשון ובשני קרשו • ופי'

פי' מהרז"ו וז"ל הרד"ל • ז"ל להיפך ניתן בהם חם המסו עמדו שמים •
ולפרש סיפא דקרא ויתמחו מגעתו קאהי • שע"י גערת ה' המחו ועמדו במקומם
(וע"ל פ' ב' למלך שמוך בעבדו ועמד לו תמיהא • כך עמודי שמים כו' ויתמחו
מגעתו) והוא דבור יהי רקיע שקרשו ממנו • כדמפרש ויהי ערב וגו' • אחיא כו' ט"ס
הוא ול"ל ויאמר אלהים יהי רקיע ביום שני אחיא כדא"ר כו' עכ"ל • ולפעד"נ בהגה
מדרשים של"ל במדרש מהו המסו ויתמחו מגעתו • וזהו המסו שממנו נקפו ועמדו
השמים המרופפים בראשון ובשני קרשו מגעתו יהי רקיע • וזהו שסיים לשון הכחוב
ויהי ערב וכו' • ופי' ויהי דבר זה ביום שני • וזהו שסיים אחיא כדאמר רב לחים
היו בראשון ובשני קרשו ודו"ק :

פרשה ה א ויאמר אלהים יקוו המים בתיב מן גערתך ינוסון מן קול
רעמך יחפזון ר"ב בשם ר"א ב"א אמר יעשה מדה

למים • עיין הרד"ל • ולפעד"נ ע"פ מדרשם להלן על הפ' אל מקום ח' וכו' • משל לעשר
נידות נפוחות וכו' כך דרך וכו' • עד הה"ד הן יעלור במים ויבשו וכו' • ועי"ס

בר"ל וז"ל שכל המים הם קלים ביותר מלד שהם ספוגיים יותר נכנסים בהם חלקי רוח הרבה ומתפשט ביותר. ומי הם חלקיים מולקים יותר ואין כ"כ רוח הרבה ביניהם לכן הם כבדים ביותר. וז"ש שערן ועי"כ נחדצקו חלקי המים ביותר וגמלאו מחזיקין מעט מקום עכ"ל. והשאה מוזן. יקוו יעשה מדה למים. וקו לשון מדה כד"ל וקו ינטה על ירושלים וכו' (זכריה ח'). ודרש יחפזון מלשון (חיוז מ') יחפז זגבו כמו חרו (ובחילוף הל' לו') לשון קושי וזהו יחפזון פי' יתקשו ודו"ק :

ז נמצאת חפנו של משה מחזקת שמונה קומצין. ועי' מפרשים. ולפעד"נ בהג"ה מדרשים שז"ל נמצאת קומלו של משה מחזקת שמונה קומצין ודו"ק :

שם ואף בירושלים בו' עד ארבע אמות לכל אחד ואמה מכל צד בו'. ז"ל חרבע חמות לכל אחד מכל לר. דהא הטעם מפרש שלא יהא חדס שימט תפלתו של חזירו ועד חרבע חמות ישמע כ"א קולו של חזירו וכ"ה בילקוט ודו"ק :

פרשה ו א רבי עזריה בשם רבי חנינא אמר. לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד וכו'. עד אלא מלמד שצפה וכו'. עד לעשותן אלהות בו'. עד מבחישין זה את זה עו"ג עושין אותן אלהות. אלו היה אחד עאבו"ב. ובה נחצאר במסח החפלה. אל צרוך גדול דעה הכין ופעל זהרי חמה. פי' לזוהר הכין ופעל חמה בלבד. טוב ילך כבוד לשמו מאורות דייקא נתן סביבות עוזו כדי שלכבודו לבד יעבדו. וזהו פנות לבחיו קדושים רוממי וכו' : עד וקדושתו ודו"ק :

ב לך יום אף לך לילה. לך היום מקלם. ולך הלילה מקלם. מה היום ברשותך. אף הלילה ברשותך. ועי' הרי"ף וז"ל : הענין מוקשה. ולפע"ד נראה דלא צריך מקשה. ויבואר בהקדם מ"ר פ"ב סי' ה' ר"ל ור"ח רבה. רבי אבהו אמר : מתחלת ברייתו של עולם לפה הקב"ה צמעייהן של לדיקים. ומעשייהן של רשעים וכו'. עד אבל איני יודע באיזה מהם חפץ וכו'. עד הוי צמעייהם של לדיקים חפץ. ואינו חפץ צמעייהם של רשעים. ויבואר בהקדם (מ"ר פ"ג) ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. בין מעשייהם של לדיקים. למעשייהם של רשעים. ויקרא חלקים לאור יום. אלו מעשייהם של לדיקים. ולחשך קרא לילה אלו מעשייהם של רשעים. ונקדים (מ"ר פ"ח) ודרך רשעים תאבד תאבד מנגד פניו. וזהו מתחלת ברייתו של עולם לפה הקב"ה כי יודע ה' דרך לדיקים ודרך רשעים ויודע קאי על דרך לדיקים ודרך רשעים והוא מושך עצמו ואחר עמו. אלא ודרך רשעים תאבד תאבד מנגד פניו. וזהו איני יודע באיזה מהם חפץ פי' כיון שידע שניהם וכתוב וירא אלהים את האור כי טוב. פי' כיון שהוא רואה ויודע לדיקים כלשון המדרש לאור יום אלו מעשייהם של לדיקים הוי צמעי לדיקים חפץ וכו'. וזהו לך היום מקלם. ע"ד מאמרם כשם שקלוסו של הקב"ה מן הלדיקים כך עולה מן הרשעים. וזהו לך היום מקלם פי' הלדיקים שנקראים יום כנ"ל. ולך הלילה מקלם פי' הרשעים שנקראים לילה. כלשון המדרש קרא לילה אלו מעשייהם של רשעים. מה היום ברשותך כנ"ל אף הלילה. פי' אף שאבדה מנגד פניו ברשותך פי' יודע ומשגיח. כמאמרם ז"ל באבות הכל לפי והרשות נתונה. וזהו ברשותך פי' אף שהרשות נתונה היא ברשותך וק"ל. ובפשיטות יש לפרש שבא להוליא מהדעה שהלילה הוא חשך והעדור האור והעדור אינו בריאה ואינו ברשותו והאמת כתיב יולר אור וצורא חושך והחושך הוא בריאה : וזהו מה היום ברשותך אף הלילה ברשותך וק"ל :

ג למשול ביום ובלילה וכו'. רנ"א כל זמן שאורו של גדול קיים וכו'. כך כל זמן שאורו של וכו' עד שקע אורו וכו'. עד מתפרסם אורו של יעקב הה"ד קומי אורי כי בא אורך. ועי' מ"כ ומהרז"ו. ולפעד"נ דרש אורי כלשון לווי לנוכח. וכי בא דרש מלשון שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח) וכמו ובא השמש וטהר ועי' (ברכות ב'). וזהו קומי אורי להאיר לי כי בא פי' כאשר שקע אורך ומפרש הכתוב. אורה של מי שקע. כי הגה החושך יבסה ארץ וערפל לאומים. וזהו שקע אורו וכו'. עד מתפרסם אורו וכו'. הה"ד קומי אורי כי בא אורך כי הגה וכו'. ודו"ק :

ט ולמשול ביום ובלילה וכו'. עד אלו הצדיקים שהם שולטים במה שנברא להאיר ביום ובלילה הה"ד וידום השמש וירח עמד

וכו' : עד מאי ספר הישר ספר אברהם יצחק ויעקב וכו'. עד סוף המאמר. ועי' מהרז"ו. ולפעד"נ בהגה מדרשים ש"ל. הה"ד והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי (בראשית ל"ז). ובטעם מדרשים פירשתי. סקרא למעשה חבות ספר אברהם יצחק ויעקב. וזהו אלו הצדיקים שהם שולטים במה שנברא להאיר ביום ובלילה. עד הה"ד והנה השמש והירח וכו'. והה"ד וידום השמש וירח עמד וכו'. נמחק מכאן ו"ל אחר היצת מסוף העולם ועד סופו עד על ספר הישר רבי חלפתא אמר ולמשול ביום ובלילה. מיייתי לה מסיפא דספרא (בראשית מ"ה) וחולס אחיו הקטן וכו'. עד זה יהושע וכו'. עד שהן שולטין מסוף העולם ועד סופו הה"ד וידום השמש וכו' עד ספר הישר. ואח"כ ל"ל רבי חנן בשם רבי שמואל בר רב יצחק מיייתי לה מסיפא דאורייתא בכור שורו כו' (דברים ל"ג) עד אמר רשב"י ספר המשנה תורה וכו'. וס"ל דקרא ספר הישר ספר משנה תורה : עד מיד וידום השמש וכו' : ומפרש והגית בו פי' במשנה תורה יומם ולילה. פי' חיימתי יהיה לילה וחיימתי יהיה יום. וזהו ולמשול ביום ובלילה פירוש בספר משנה תורה למשול ביום ובלילה ודו"ק :

פרשה ז ב אמר חבוט חבטך רצוף רצפך דהא טבא באולפנא וכו'.

עד א"ל חבוט חבטך דהיא טבא בקילטא ורצוף רצפך דהיא טבא באולפנא. ועי' מ"כ והגהות הרד"ל ובאור הרי"פ. ולפעד"נ בהגה מדרשים ש"ל אמר חבוט חבטך בקילטא דהוא טבא לאולפנא והיה כתוב על הגליון. פי' על חבוט חבטך. רצוף רצפך. ואח"כ באו מעתיקים. ולא ידעו ולא הבינו שהוא פירוש על חבוט חבטך וסברו שהוא הגהה להוסיף בא רצוף רצפך והכניסו בפנים חבוט חבטך רצוף רצפך. ובחמת ל"ל חבוט חבטך בקילטא. וקילטא פי' הערוך החדש וז"ל ולדעתי הוא לשון (הינטער באקין) (גיזעס) אחור שמכים עליו. ועי' במדרש קהלת (ז) פסוק כל זה נסיתי וכו'. אמר חבוט חבטך דהיא טבא בקילטא. וגם שם ט"ס והגיתי שם מכאן. וכאן משם. וז"ל חבוט חבטך בקילטא דהיא טבא לאולפנא ככתוב כאן. וד"ת כאניות סוחר. עניה במקום זה ועשירה במקום אחר. וזהו חבוט חבטך בקילטא דהיא טבא לאולפנא :

ד ואת כל עוף כנף. זהו השווים. ועי' מ"כ והרד"ל. ופי' מהרז"ו. ולפעד"נ דק"ל דהוא ליה למכתב ואת עוף כל כנף כלשון הכתוב (יחזקאל ל"ט) בן אדם וכו' עד אמור לאפור כל כנף. על כן דרשו שבא לרבות השווים שכולו כנף וגולה וגויתו בטל במעוטו ורובו שכולו וק"ל :

פרשה ח א אמר ר' יוחנן אם זכה אדם אוכל ב' עולמות ב'. ועי' מפרשים. ולפעד"נ בהגה מדרשים ש"ל נוהל ב' עולמות.

כלסון המאמר בסוף הס"ס. אמר ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל לדיק ולדיק ס"י
 עולמות שנאמר להנחיל אוהבי ים (משלי ח'). וכן הוא במד"ר פ' הזריע:
ו ר' יהושע דסכנין בשם רבי שמואל אמר בנפשותם של צדיקים נמלך
 הקב"ה וברא העולם הה"ד. (דה"י ח' ד') המה היוצרים ויושבי
 נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם. המה היוצרים ע"ש וייצר ה'
 אלהים את האדם. יושבי נטעים ע"ש ויטע ה' אלהים כו'. וגדרה ע"ש (ירמיה
 ה') אשר שמתי חול גבול לים. עם המלך במלאכתו ישבו שם נפשות של צדיקים
 שבהן נמלך וברא העולם. ועי' פי' הרז"ו. ולפי עד"נ ע"ד דחיתא לעיל סי' ד'
 ח"ר צרכיה בשעה שברא הקב"ה לצרחות אדם הראשון ראה לדיקים ורשעים יולאים
 ממנו אמר חס חני צורא אותי. רשעים יולאים ממנו. ואם לא חצרה אותו: היאך
 לדיקים יולאין ממנו. מה עשה הקב"ה הפליג דרכם של רשעים מנגד פניו וצראו.
 הה"ד כי יודע ה' דרך לדיקים ודרך רשעים תאבד. חצרה מכנגד פניו. ועשה עולמו
 כחילו לא ידע וצראו וזהו פי' הפסוק. חצרה נח וארצה הכלעקה הצאה חלי עשו
 כלה ואם לא חצרה (בראשית י"ח): פי' חצרה נח וארצה. וארצה דייקא. ולא
 חפליג מכנגד פניו וזהו וארצה כו' הכלעקה וכו'. ע"ד מאמרו ז"ל על פסוק והיה
 כי ילעק חלי ושמעתי כו'. ממהרין ליפרע מלועק וזהו הכלעקה צה"ל ההמיה
 וכו'. ואם לא חצרה צהמיה. וה"ל ההמיה מהיבצת הכלעקה נמשך למטה על
 ולא חצרה. וכלה פי' כלו כמו כשלחו כלה גרש יגרש (שמות י"ח) וזהו כוונתם בנפשותם
 של לדיקים נמלך וצרא את העולם. וזהו המה היוצרים לפי שעליהם הסכים היצירה.
 ע"ש ויילר וכו'. עפר מן האדמה מלד הגוף. יושבי נטעים ע"ש ויטע וכו'. מלד
 הנפש. וגדרה ע"ש אשר שמתי חול גבול לים. בהקדם דברי הרב הגאון הלוי וכו'
 מו"ה שלמה זאב מ"מ ד ו ו י ל כ ח זל"ל על זה הפסוק וזה לשונו. הנה חרז"ל בחלכסנדר
 מוקדון כשהלך להרי חושך. ונפל גלגל דעינא משמיא. ושקלו נגדו ולא הכריעו.
 וילאה צ"ק ואמרה שיציאו מעט עפר. ואז יכריע המשקל. והרמז בזה אשר עין האדם
 לא תשבע כל עוד בחיים חייו. עד לעפר יכבד. ואז כסיהנו צ' חרסים על עיניו נפשו
 שבעה. והנה כמו כן צא לנו הרמז עם הים שסוער וזועף וחילה לשטוף כל העולם.
 ושם לו חול על גבולו. וכשמגיע חלל חול המעט אז כוחו סר מעליו ונחה שקטה
 כל המייתו. והנה ידוע מה שכתב המליך הצדדשי. העולם הים זועף. והזמן גשר
 רעוע בנוי עליו. וזהו שרמז לנו הנביא (ירמיה ה') החוהי לא תיראו חס מפני לא תחילו
 אשר שמתי חול גבול לים. שאם הים ירח מהחול. מכ"ש הרשעים אשר כים נגרשו
 והשקט לא יוכלו מההחוות שיגביל ויגדיר עצמו מהחול כנ"ל. וזהו כוונתם וגדרה
 ע"ש אשר שמתי חול גבול לים. עם המלך במלאכתו ישבו שם נפשות של לדיקים
 שבהם נמלך וכו'. ויעלו והסכים עמהם הקב"ה וצרא את האדם שהוא עולם קטן
 וזהו וצרא את העולם ודו"ק:

ט חזרו ושאלו לו מה דין דכתיב כי אלהים קדושים הוא וכו'. וליינו סי' י'
 א"ר הושעיא וכו' ובקשו לומר קדוש וכו'. הפיל עליו תרדמה וכו'
 עד וידעו הכל שהוא אדם. הה"ד חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו
 כי במה נחשב הוא (ישעיה צ'). ועי' מ"כ והרד"ל ובאור מהרז"ו. ולפעד"נ בהגה
 מדרשים של"ל שצא סימן ההחיות. עד שלא נגמר סימן העליון. ובדבור אחד נאמרו.
 והכל דיבור אחד. עד ד"ה זכר ונקבה. שם לריך לניין סימן (יו"ד) ומליון הלא הורה.
 והיטב אשר דבר מהרז"ו של"ל אמרו לו הלמידיו ר' חלו דחית בקנה וכו' ואני
 חצוב

חבוא אחרי ומלאתי את דבריו ול"ל דה"ר הושעיה ופירושו כך הוא שהתרגום מפרש
קק"ק קדים בשמי מרומא • קדים על ארעא • קדים לעלם ולעלמי עלמיה • ור"ל
דרשו על פ' והתקדשתם והייתם קדושים • כל המקדש עלמו מלמטה מקדשין אותו
מלמעלה נמלא שהלדיק המקדש עלמו מלמטה • הוא קדוש בשני מיני קדושות • כי
הוא קדים על ארעא • וקדים בשמי מרומא • אך לא בכל מיני קדושות • כי מי גבר
יחיה ולא יראה מות • ואינו קדים לעלם ולעלמי עלמיה כמאמרם ז"ל בויקרא רבה
פ' לו על הפסוק אתה ה' אלהי קדושי ולא נמות (חזקוק ג') • את מבקש ממנו
שנהא קדושים • הסר ממנו רק את המות הזה ולא נמות • אבל הקצ"ה שהוא חי
וקיים לעולם הוא קדוש בכל מיני קדושות • וזהו שמביא רחיה דה"ר הושעיה בשעה
שברא הקצ"ה את אדם הראשון וכו' • עד בקשו לומר לפניו קדוש • כי הם סברו כי
כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם ולעולם יחיה ויהיה קדים לעלם ולעלמי
עלמיה • מה עשה הקצ"ה הפיל עליו הרדמה • וסינה אחד מס' ממות וטועם טעם
מיתה • וזהו שמסיים וידעו הכל שהוא אדם ואינו קדים לעלם ולעלמי עלמיה הה"ד
חדלו לכם מן האדם מלומר לפניו קדוש אשר נשמה באפו ששעה שישן מבקשת נשמתו
ללאת ממנו ואילו יאסוף • ונשמת נשמתו באפו • וזהו כי צמה נחשב הוא לומר לפניו
קדוש בכל מיני קדושות וזהו כי אלהים קדושים • לשון רבים • אינו רק הוא ודו"ק :

יד ר' אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא • וכבשוה וכבשה כתיב • האיש מצווה
על פריה ורביה אבל לא האשה • ריב"ב אומר על שניהם הוא אומר ויברך
אותם וגו' • וכבשוה וכבשה כתיב האיש כובש אשתו וכו' • עד הלכה כר"י •
ועי' פ' מהרז"ו • ולפעד"נ בהג"ה מדרשים של"ל ר"א בריב"ז וכבשוה וכבשה כתיב
האיש מצווה על פריה ורביה ולא האשה • וכבשוה וכבשה כתיב • איש דרכו לכבש
את הארץ ולא האשה ר' יוחנן בן ברוקה אומר אחד האיש ואחד האשה וכו' • עד
וכבשוה וכבשה כתיב האיש כובש אשתו וכו' • עד הלכה כר"י • וצטעס מדרשים פירשתי
בהקדם מאמרם יצמות (ס"ח ז') וז"ל האיש מצווה על פו"ר ולא האשה • רי"א על
שניהם הוא אומר ויברך אותם מנה"מ אר"א ב"ש ח"ק וכבשוה איש דרכו לכבש • ואין
אשה דרכה לכבש • אדרבה וכבשוה תרתי משמע אר"א וכבשה כתיב • והשתא יבואר
המדרש רבה ר"א בר ריב"ז האיש מצווה על פו"ר ולא האשה ומקשה וכבשוה תרתי
משמע • וכבשה כתיב לשון יחיד ור"ל האיש דרכו לכבש את הארץ • ואין אשה דרכה
לכבש את הארץ כחירוף הגמרא • וזהו האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה •
ריב"א אחד האיש ואחד האשה • וכבשוה לשון רבים משמע תרתי • ומקשה וכבשה
כתיב לשון יחיד • איש דרכו לכבש ולא האשה דרכו לכבש • ומשני האיש כובש אשתו
שלא תלא לשוק • ור"ל דקאי הצווי פרו ורבו וכבשוה על שניהם • והא דכתיב וכבשה
לשון יחיד • לא קאי על איש שדרכו לכבש • אלא לרמוז על האיש שכובש אשתו שלא
הלא לשוק וכו' • עד הלכה כר' יוחנן • ודברי תורה עניים במקום זה ועשירים במקום
אחר ודו"ק :

פרשה ט ב אמר דין הניין לי • פירשתי לעיל סי' י"ד שהוא לשון הגאון :

אמר רשב"ל והנה טוב מאוד זה העוה"ז • והנה טוב מאוד זה העולם הבא •
העוה"ז והעוה"ב הביט בהן הקב"ה ראיה אחת • ועי' בפ' מהרז"ו והרד"ל •
ולפעד"נ כי העולם הזה לצד רק רע ומלא חסרונות לא יוכל להמנות ומכאובים וכעס
עניניו • כאשר כל ספר קהלת מהציל עולם הזה • גם עולם הבא אינו טוב בלא
עוה"ז

עוה"ז. כי מי שטרם בע"ש יאכל בשבת. ומי שלא טרם בע"ש מה יאכל בשבת. היום לעשותם ולא למחר לעשותם. ולא המהים יהללו יה וכו'. ואנחנו נצרך יה וכו' וסנייהם כ אחד טושים. ואם היה רוחם חוהם זה בלא זה לא היה רוחם חוהם שהוא טושי רק שניהם כ אחד טושים. כי ממלאים זה את זה. העוה"ז ממלא חסרונות של העוה"ב. והעוה"ב ממלא חסרונות של עוה"ז. שחלית העוה"ז הוא העוה"ב. וזהו כוונה העוה"ז והעוה"ב הביט בהן רחם אחת ועל כן והנה טוץ מאוד שניהם כ אחד טושים ודו"ק היטב: שם **רבי** שב"ל בשם ראב"ע (ירמיה ל"ב) אהה ה' אלהים הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול ובזרועך הנטויה לא יפלא ממך כל דבר. מאותה שעה לא יפלא ממך כל דבר. ועי' מפרשים ופי' מהרז"ו. ולעד"נ שהיה קשה להמדרש לשון המקרא ככחך הגדול ובזרועך הנטויה הלא לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקצ"ה את העולם שנאמר לא ייעף ולא ייגע. ועוד היה קשה להמדרש לשון המקרא. לא יפלא ממך כל דבר. וכי חדש הוא חבר הכורח והעושה. לא יפלא ממנו כל דבר. היפלא מה' דבר. ע"כ מפרש המדרש כפי שידוע שכל דבר הוא בכח קודם שכל אל הפועל. ובהעלם קודם שכל אל הגלוי. וידיעתנו חינו מקיף ללא לאחר שכל מן הכח אל הפועל. ומן ההעלם אל הגלוי. כי ידיעתנו הוא דבר שחזן ממנו וחיו עלמיות לנו כי היודע חינו הידיעה הידועה לו. לא כן הכורח יחברך. הוא היודע. והוא הידוע. והוא המדע. כמבואר בספר המורה. וזהו כוונה המדרש צפי' הפסוק אתה עשית את השמים ואת הארץ. ככחך הגדול ובזרועך הנטויה. פירוש כשהיה הצריחה ככחך הגדול ובזרועך הנטויה. והצ"ת מן היבט ככחך ובזרועך לא צי"ת הכלי כמו עם ללא צי"ת החיך ר"ל בעת שהיה ככחך ולא ילא עדיין מן הכח אל הפועל ומן ההעלם אל הגלוי. וזהו כוונה מאותה שעה. פירוש מהשעה שהיה בכחו לא יפלא. אף שעדיין לא היה בגלוי ומפרש הכחוצ הטעם ממך כל דבר. לפי שממך ומעלמותך כל דבר וממך הכל. וזהו מאותה שעה לא יפלא ממך כל דבר מעת שהיה עדיין בכח ודו"ק:

שם **רבי** חגי בשם ר' יצחק אמר ואתה שלמה בני וכו'. וכל יצר מחשבות מבין וכו'. קודם שלא נוצרה מחשבה בלבן של אדם וכו'. עי' ביאור מהר"פ על ספר בראשית. שכתב שהענין מוקשה. ולפעד"נ שלא לריך מקשה. בהקדם באור הפסוק. ה' יודע מחשבות אדם כי המה הכל (תהלים ל"ד). ולכאורה קשה מה יודע בזה. ואנחנו לא נדע. הלא גם אנחנו יודעים וישראל הוא יודע שמחשבות אדם הכל כי רבות מחשבות בלב אדם ועל"ה ה' היא תקום. ולפעד"נ כי ידוע שאותיות מחשבה הוא חשב מה. אותיות דדין הוא אותיות דדין. כי יש לה מהות וההגלות במוח שכת המחשבה נרגש במוח. ואף קודם שרעיוניו עלו מן הלב אל המוח. הם בכח ובהעלם במוח וחיו נרגש שם. ובה מבוחר לשון הכחוצ בדניאל רעיוןך על משכבך סליקו וכו'. ורעיוני לבבך תגדע. דלכאורה קשה להיכן עלו. ומהו חוזר ואומר ורעיוני לבבך תגדע. ללא שיש חלוק בין רעיון למחשבה שלשון רעיון הונח על הרעיון שכלב קודם שנגש במוח. ומחשבה הונח לאחר שטלה מן הלב אל המוח ויש לו התגלות במוח באותיות המחשבה חשב מה כנ"ל. ולכן לא קשה על מאחז"ל. אין אדם רוחה חלום ללא מהרהורי לבו שנאמר ורעיוני כו'. הלא כמה פעמים אדם רוחה בחלום מה שלא הרבה כלל מעולם. ללא שידוע שכל זמן שאדם חי רוחם לבו ומהרהר רעיונות. ללא שהם דקיסיוחיו מרגיש במוח מה שהלב חורש וחושב. ובשעה שאדם ישן וגוה מגבר יכסה. ובטל מן הפעולות. אז גבר כח המדמה. ומרגיש

במוח זכח המדמה הרעיון שעלה מן הלז אל המוח בלחותיות המחשבה • וזהו
שומר דניאל לנצחנאל רעיון על משכב סליקו • פי' עלו מן הלז אל המוח •
וזו ורעיוני לבדך תדע פי' שעה הדע שהיה רעיון זה בלבד • וכשהמחשבה בלז
המה הכל ואין בהן ממש • ואין אדם יודע מה יחשוב לאחר זמן • וה' יודע וגלוי לפניו •
וזו כוונתם וכל יצר מחשבות מבין עד שלא נוצרה • פירוש קודם שגלייירה מחשבה
בלזו של אדם כבר מחשבתו גלוי לפניך • וזהו שכתוב ה' יודע מחשבות אדם •
ואימתי יודע כאשר המה הכל • וכי משמש במקום כאשר • והמה קאי על המחשבות •
בשעה שהמחשבות הכל וזהו כי המה הכל • ודו"ק :

שם רבי יודן בשם ר' יצחק • קודם עד שלא נוצר יצור כבר מחשבתו גלוי
לפניך • ולפי דעתו כוונת הכתוב הנ"ל כך היא • ה' יודע מחשבות אדם כי כאשר
המה כל האדם הכל • והמה קאי על היצור אדם דסמך ליה • לא על היצור מחשבות
דחוק מיניה • כמו שדרשו רז"ל על פסוק המה מהכל יחד • עד שהמה במעי חמן
המה מהכל יחד • נגזרו עליהם שיהיה יחד • וזהו ה' יודע מחשבות אדם • ואימתי
יודע אותן המחשבות בשעה שהמה • האדם הנזכר הכל שלא נוצר עדיין וק"ל :

ז' ר"י ורשב"ל • ר' יוחנן אמר מפני מה נגזרה מיתה על הרשעים • אלא כל
זמן שהרשעים חיים • הם מבעיסין להקב"ה חה"ד (מלאכי ז') הוגעתם
ה' בדבריהם • כיון שהם מתים פוסקים מלהכעים להקב"ה שנאמר (חיוז ג')
שם רשעים חדלו רוגז • שם חדלו מלהכעים להקב"ה • מפני מה נגזרה מיתה
על הצדיקים • אלא כל זמן שהצדיקים חיים הם גלחמים עם יצרן • כיון שהם
מתים הם נחים חה"ד ושם ינוחו יגיעי כח דיינו מה שיגענו • ובזה יתבאר פסוק
בבראשית • ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגס הוא בשר והיו ימיו מאה
ועשרים שנה • ועי' מפרשים • ולפעד"נ בהקדם מאמרם בברכות (פ' ה' הו"ה) לדיקים
גמורים יצר טוב שופטן רשעים גמורים יצר רע שופטן בינונים זה וזה שיפטן • ואמרו
שם (פ"ק) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו • וידוע
שהמלאכים נקראו רוחות שנאמר עושה מלאכיו רוחות • וקורא לז"ט רוחי • במדרש צעדו •
יודע הקב"ה שילכו של אדם מהגבר עליו בכל יום והבשר וכל איברי הגוף נשמעים
לזל"ה • ככתוב כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנו • ויזכור כי בשר המה • ואם
היה חי לעולם היה המלהמה כצידה עליו • ע"כ גזר שיהיו ימיו מאה ועשרים שנה •
וזו ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם מלשון דין ושופט • רוחי פי' היל"ט באדם לעולם
שהיה בצחינה לדיק גמור • בשגס הוא בשר • ע"כ והיו ימיו מאה ועשרים שנה ודיו
כלשון המדרש • ודו"ק :

פרשה י' א ויכולו השמים והארץ • כתיב לכל תכלה ראיתי קץ וכו' •
לכל יש *סקוסים חוץ מדבר אחד שאין לו סקוסים

ואיזו זו התורה שנאמר ארוכה מארץ מדה וכו' • ועי' מפרשים • ולפעד"נ דדרשו
ויכולו מלשון וכל בשלים עפר הארץ (ישעיה מ') לשון מדה • וכלשון חז"ל לכו היכול
עלה כורא דמלאח (שבת ד) • וכמו שמדדו החוכמים מדה שמים וארץ • כמה מעלות
יש בשמים וחקרו מוסדי ארץ למטה בעלי (המפה) כמה פרסאות ומילין ואמות ושעלים
יכול עפר ארץ • וימינס טפחה שמים וארץ וכל לבאם • וזהו ויכולו וכו' • פי' וימדדו
שמים וארץ וכל לבאם • וזהו פי' לכל תכלה • כלומר לכל מדה ראיתי קץ כי המדה
בעלמה בעלת גבול • כי יש לה שולים ודפנות המגבילים אותה כמה מחזקת •
רחבה מלוחך • פי' תכלה מלוחך מדה שמוודין בה מלוחך מאוד בלתי בעל גבול
ובעל

ובצל תכלית. ואפי' רחבה שהיא משוטה מאדרכה של המדה היא רחבה מני ים. וזהו המדה של התורה. אבל התורה חין לה קץ ודו"ק :

ד א"ר הונא דרש ר"א באנשוכי אין ויכולו אלא לשון מכה ולשון כליון משל וכו'. הרבה להם בדיצה וכו' עי' במפרשים. ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל בריאה. ונתחלק רי"ג בדלי"ת ורי"ג בדלי"ת נפגשו : לאחר ימים וכו'. מיעט להם בדיצה. גם כן של"ל בריאה והנמשל כך עד שלא וכו'. דרך קלרה ובמהירות כנגד המשל הרבה להם בריאה משחטא וכו'. סיבצן דרך ארוכה ובמהירות והוא כנגד המשל מיעט להם בריאה ודו"ק :

ובעי שאלה וכו'. ומאדים חודש וחצי כל מול מהלך י"ב שנה ומחצה. ועי' במפרשים. ולפעד"נ שצירוב תיבות יש כאן ול"ל ומאדים מהלך י"ב מזלות שנה ומחצה כל מול חדש וחצי. ואין לנו לריכין להגהתם :

שם וכל צבאם אר"א ג' צבאים הן צבא לשמים וארץ שנא' ויכולו השמים והארץ וכל צבאם. פי' זמן נתן לשמים וארץ כמה יהיו קיימים כי שמים כעשן נמלחו והארץ וכל צבאם יש להם זמנם ודיס שעתם ולכל זמן ועת לכל חפץ חחת השמים :

שם צבא לתלמידים שנאמר כל ימי צבאי איחל. עד בא חליפתי (חיוז י"ח) עד יקום חלופי. ע"ד מאמרם בקהלת על פסוק מקום שיפול העץ שם יהיו חס בדרום ואם בצפון שם יהיו חס הגיע קרסו של תלמיד חכם וכו'. וע"ד מאמרם חין מלכות נוגעת בחצירה חפי' כמלא נימא. וזהו כוונתם לבא. פי' זמן לתלמידים שנאמר כל ימי צבאי פי' זמני איחל להורות הוראה עד בא חליפתי. עד יקום חלופי והגיע זמנו וקרסו של תלמיד אחר וכו'. וזהו לבא לתלמידים פירוש זמן לתלמידים : **שם צבא** ליסורים שנאמר הלא צבא לאנוש. דרש לאנוש לשון יסורים כמו ויאנס (מלכים ב') וכמו אנוש לשבדך וכמו אנוש מבחובך (ירמיה ל') לשון יסורים וע"ד מאמרם (ע"ג כ"ה) חליים רעים ונאמנים. נאמנים בשליחותם וכו' בשעה פלוגית. וזהו לבא פירוש זמן ליסורים שנאמר הלא צבא לאנוש ודו"ק :

שם וכל צביונו של אדם אינו על הארץ וכו' עיין מפרשים. ולפעד"נ של"ל חינו חלל על הארץ. ודרש לבא מלשון רצון מלשון חז"ל וצ"י. ולריך להיות דבר אחר הלא לבא לאנוש וכו'. ודו"ק :

שם נחמן בריה וכו' אם זכה אדם צבא לו ואם לאו צבא עליו. בנה בנין ועלה בידו צבא לו. נפל ממנו ומת צבא עליו. ועי' מפרשים. ולפעד"נ דדרש לבא מלשון ממסלה ומרות ואדנות כמו (דניאל ח') ולבא תנתן על התמיד. וידוע שהעולם כלול מדלח"מ. והאדם ידו בכל משלה כמו שכתוב. תמסילתו במעשי ידך וגו' וזהו חס זכה לבא לו וכמו שדרשו על פסוק ורדו בדגת הים וכו' חס זכה ורדו. עלייה תהא להם. ואם לאו ירדו ויש לו ירידה ע"י כולם. וזהו ואם לאו לבא עליו מושלים עליו וזהו פי' הלא לבא וממסלה יש לאנוש על הארץ. על כל אשר על הארץ יש לו לבא ואם לא זכה לבא עליו : הפי' כך הוא הלא לבא וממסלה לאנוש. פי' על האנוש עליו ארץ כל אשר בארץ ידם על העליונה ומושלים עליו. ומפרש ואזיל מן המדריגה התחתונה עד העליונה שלפעמים האדם עולה מכולם. פעמים ירוד מכולם. בנה בנין הוא מדריגת הדומם עליה בידו לבא לו על הדומם. נפל ממנו ומת צבא עליו. וכמו שדרשו בפסוק ערי מסכנות שמסכנות אח צוניתן. לבא עליו פי' הדומם מושל עליו. אבל פשו והנייתו. הוא מדרגת הנומח. כמו שכתוב מלמית חליר כו' להוליא לחם וכו'. לבא לו על הנומח. עמדה בתוך גרונו ונתקחו. לבא עליו. פי' הנומח מושל עליו. הרבה לבאים

לזכאים וכו'. הרבה דוכים ואריות נחשים ועקרבים מינה הקב"ה לאדם. פירוש מינה לשון התמנית וממשלה. לאדם. פי' על האדם. וזהו לזכא עליו פי' הצעל חי מושל עליו וקחשיב כל המאורעות ומקרי הזמן דערו עליה. והם מיתות מקריות. ואמר ולא עוד אלא וכימי שכיר ימיו. פי' ואם אין חלוצות למוותם ובריא חולם ועם אדם לא יוגעו ולא קרה להם שום מקרה רעה ויאלל ממיתה מקרית. ואינו ניצל ממיתה טבעית. מלודא הפרושה על כל החיים ויומו יצא למוות מיתה הטבעית. וזהו פי' ולא עוד אלא וכימי שכיר ימיו. ודו"ק :

יש אומר רבי אבא בשר ודם בשעה שהוא עושה אסטאטיבה אינו נותן דיונטיבה. ובשעה שהוא נותן דיונטיבה אינו עושה אסטאטיבה. אבל הקדוש ב"ה עשה איסטאטיבה ונתן דונטיבה וישבות ויברך. ועי' כל המפרשים. ועי' בספר המשכיר שגה ברואה בפירוש דונטיבה. ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל. ח"ר אבא בשר ודם וכו'. עד אינו נותן דו-דונטיבה בשתי מלות. ובשעה שהוא נותן דו-דונטיבא אין עושה איסטאטיבו. אבל הקב"ה עשה איסטאטיבו ונתן דו-דונטיבו וישבות ויברך. דונטיבו פי' (זאלדאטין געשאנק) מתנות החיל. ואסטאטיבו מקום מנוחה (קוואטער די ארמיי) בזמן שהחיל שוקט. ודו פי' (טאפעל) פי' שניים. וידוע שבזמן שהחיל שוקט והזמן שלום ואינו זמן מלחמה אינם נותנים כפל מתנות להחיל. ובזמן מלחמה נותנים כפל מתנות להחיל (טאפעלע זאלאוונט). ובסמוך סי' ז' דרשו ברכו זמן שכל ימות השבת היה יורד עומר ובערב שבת שני עומרים כפל. וזהו ח"ר אבא בשר ודם בשעה שהוא עושה אסטאטיבה פי' מנוחה להחיל אינו נותן דו דונטיבה ור"ל (הזאלאוונט טאפעלע) ובשעה שהוא נותן דו דונטיבה ר"ל (זאלאוונט טאפעלע) אינו עושה איסטאטיבה ר"ל אינו נותן להם מנוחה. אבל הקב"ה עשה איסטאטיבה שינוחו וישבותו בשבת ונתן להם ע"ז דו-דונטיבה. ר"ל שירד להם המן שהוא כפל על אשר ישבתו בשבת. וזהו וישבות ויברך. ר"ל הגם שנחן שבתה לישראל שינוחו ממלחמה חפ"כ ויברך אלהים את יום השביעי. וקאי על פרשה הסמוכה ברכו זמן וכו' שני עומרים. ודו"ק :

פרשה יא ברכת ה' היא תעשירי. זו השבת. שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי. ולא יוסיף עצב עמה. ועיין

מפרשים. ולענ"ד נראה ע"ד מאמרים. כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מלרים. והיא מדה כנגד מדה כי הוא מענג את השבת ששון ושמחה ישיג. וגם יגין ואנחה. ואם יתנו לו נחלה במילר וגבול. וידע כמה יש לו יוסיפו לו עלצות ודאגה כמאמר מרבה נכסים מרבה דאגה. ואזהב כסף לא ישבע כסף ויש לו מנה מבקש מאתים. ואין אדם מת זחלי תלוותו בידו. מה לו ולגרה הזאת. לא כן אם יתנו לו נחלה בלי מלרים. הוא שבע ומתענג ואינו עלצ. וזהו כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מלרים. וזהו ברכת ה' זו ברכת שבת היא שמעשרת את מכדיו כמעשה דיוסף מוקיר שבי. וכמעשה דטבח כל בהמה יפה אמר זו לשבת וכו' עוד שם עשירים וכו' שמכדוין את השבת. ומפרש הכחוצ כמוה העשירות ולא יוסיף העשירות. עלצ ודאגה עמה. ומלות ולא יוסיף קאי אחיצת העשיר. ודו"ק :

פרשה יב ב רבי פנחס בשם רבי לוי. אמר בהבראם בה"א בראם ואת כל אלה ידי עשתה. ויהיו כל אלה נאום ה' (ישעיה ס"ו). א"ר יהודא בשם ר' סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו שנאמר ואת כל אלה ידי עשתה. ועי' כל המפרשים. ולפעד"נ בהגה מדרשים

בחירת בראשית פרשה יב אברהם יא

מדרשים ש"ל דכוותה ואלה כל חלה ידי עשתה ויהיו כל חלה נחום ה' • וצטעם מדרשים פירשתי דקשה להמדרש שהפסוק מכחיש קלחו לקלחו • בהבראם זה"ל בראם ואלה"כ כתיב ציוס עשות וכו' • הרי שהיה עשה • ע"כ דרש צוטריקון ואלה כל חלה ידי עשתה עשה ה' וכציוול עקימת שפתיו הוה מעשה • ומפרש הכחוז • ויהיו כל חלה נחום ה' פירוש זה"ל • וזהו דכוותה שקרא לה"ל עשייה וזהו בהבראם זה"ל בראם ציוס עשות וכו' ודו"ק :

ה ובמו"ש נישל ממנו זיוו • וטרדו מגן עדן • הה"ד משנה פניו ותשלחו • (איוצ י"ד) ועי' מפרשים • ולפעד"ל דדרש כלשון צוטריקון מ"ש"ל"ה • מולאי שצ"ת ניט"ל הו"ד ואלה"כ כתיב פניו • וזהו משנה פניו • ואלה"כ כתיב ותשלחו וזהו וטרדו מגן עדן • וק"ל :

כיון ששקעה חמה במוצאי שבת : התחיל החשך ממשמש ובא : באותו שעה נתירא אדה"ר אמר שמא אותו שכתוב בו הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב בא להזדווג לי ואומר אך חשך ישופני אתמהה • מה עשה לו הקב"ה זמן לו שני רעפים והקישן זה לזה ויצאת האור וברך עליה • הה"ד ולילה אור בעדני • ועי' מ"כ והרד"ל והרש"ס • ולפעד"ל דדרש אך חשך • מנין החשך מממשמש וצא • יסופני אותו שכתוב בו הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב • וז"ל רש"י צפי' החומש ולשון תשופנו כמו נשף צהס (ישעיה מ') כשהנחש צא לנשך הוא נוסף כמין שריקה • ולפי שהלשון נופל על הלשון כתב לשון נשיפה בשניהם • וזהו יבואר ההרגום על זה הפסוק • וז"ל ואמרית צרם חשך מחברצר עלי : ולילה קבל חמטולתי • והמשציר שגה צרואה • ושצס את התרגום וכתב ש"ל והברצר ופי' לשון חופל • וכן הוא צערוך ערך הברצר • ושכח את אשר עשה צערוך חברצר שחברצר הוא מין נחש • ולפי פירוש מ"ס מחברצר מיותר • ולפי פירושנו התרגום כיון לפי' המדרש ואמרית צרם חשך מחברצר עלי פי' החשך מהנחש • כלשון המדרש ודו"ק :

יג רבי יצחק ורשב"ל • ר"י אמר מלך בשר ודם בונה אוהל ומותה אוהל אנקי • ע"י שהות הוא רפי קימעה • ברם הכא (איוצ ל"ג) תרקיע עמו לשחקים • וא"ת שהם רפים ת"ל (סס) חזקים כראי מוצק • רשב"ל אומר בשר ודם מוצק בלים אננקי ע"י שהות מעלה חלודה ברם הכא חזקים כראי מוצק נראים כמין תרקיא • ועי' פי' מהרז"ו והרי"ף • את הלחץ והדחק שדחקו מלת אננקי על האוהל ועל הכלים • ופי' דדחק על האהל שמותה ודפקו שיהיה מהות היטב ואלעפ"כ ע"י שהות רפה מעלמו • ועל הכלים • פי' כשיולק כלים דוחק אותם ושורפם שיהיו יפים ובהירים ומאירים • זו דברי מהרז"ו • והרי"ף כתב על המעיין ליישב הפי' לפי הגרסאות : אך לכל הגרסאות בדברי רשב"ל ל"ג מלת אננקי חלה בדברי ר' יצחק • ובמ"כ אננקי פירש"י וכו' אלע"פ שמותחו צחוק וכו' וסייעתא למה שכתבו אננקי אינו סייד בדברי ר"י אך בדברי רשב"ל אך למוחר • ואנכי עבד אברהם עמדתי על המעיין וכל מעייני במ"כ וז"ל אננקי פירש"י והערוך צעת צרה ושעת הדחק • הרי לך שפי' אננקי על הזמן שהאדם מהיר ונחפז צעת צרה ושעת הדחק • חבל עשיתו ארעי לפי שעה ואינו רוצה בקיומו ונחפזו כל האדם כוזב • כמו אכזב מים לא נאמנו ואהלי וצחי אכזב לאכזב • וכמו שהיהד תקועה צמקום אינו נאמן וגדעה ונפלה ויסעו יחידותיו • וכל חבליו יתקו וכל יחזקו כן • וזהו כוונתם צפי' הכחוז רי"א וכו' • ע"י שהות רפי קימעה • צרם הכא תרקיע עמו לשחקים • ואם חאמר שהם רפים ת"ל חזקים • והדר מפרש הס"פ • כראי מולך רשב"ל חמר • רשב"ל

מפרש להבין הס"פ במקרא בשר ודם יולק כלים אנקי פי' בשעת הדחק ובמהירות
ובפחיתות ע"י שהות קמעה מעלה חלודה בדם הכל כראי מולק כל' ומדמה יופי
ובהירות השחקים וזהו הרקיע כראי מולק כנלע"ד. ומקום הגיוחו לי משמים להתגדר
בו ודו"ק :

ובזה יתבאר כתוב הדר (בהלים קמ"ה) דור לדור ישבה מעשיך וגבורותיך יגידו.
ועי' מפרשים. ולפעד"כ דלשון ישבה חינו מלשון שיר ושבה. חלל מלשון
חז"ל בכמה מקומות והשכיחו מלשון שבה (כל"א פארבעסערין). ויבאר ע"פ מ"ס
בספר נפש החיים על פסוק ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. מחדש
ממש כביכול. דאילו במעשה צ"ו לאחר גמר העשיה שמסלק ידיו נגמר עשייתו וחל"ל
עוד להפועל כלל. משא"כ לגבי הקצ"ה שאם יסלק השגחתו אף רגע אחת נחטעל
העולם מכללו. וע"כ הוא נקרא בעל הכוחות כי לא כמדת צ"ו. כי האדם כשבונה
בנין דרך משל מעץ חין הבונה בורח וממליח אז מכוחו העץ. רק שלוקח עלים
שכבר נבראו ומסדרן בבנין. ואחר שכבר סדרם לפי רצונו עם שכוחו הוסר וגסתלק
מהם עכ"ל הבנין קיים. אבל הוא ית"ש. כמו שבעת בריאת העולמות כלם. בראש
והמליח הוא יתברך יש מאין בכוחו הצב"ת. כן מלאו בכל יום וכל רגע ממש כל
כח מליחותם וסדרם וקיומם תלוי רק במה שהוא ית"ש משפיע בהם ברצונו יתברך
כל רגע כח ופעולת אור חדש. ואילו היה הוא יתברך מסלק מהם כח השפעתו אף רגע
אחת. כרגע היו כלם לאפס ותוהו וכמו שיסדו אנשי כה"ג המחדש בטובו בכל יום תמיד
מעשה בראשית: היינו תמיד ממש כל עת ורגע. וראייתם מפורשת. כאמור לעשה
אורים גדולים שלא אמר עשה חלל עושה. וזהו דור לדור ישבה כל' וגבורותיך יגידו.
ונקדים בזה דברי המדרש בסוף הסימן ר' עזריה אומר על הדא דר"ש בן לקיש
בי בו שבת מכל מלאכתו. אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. אלה יום
יוצא יום נכנס. שבת יוצאה שבת נכנסת. חדש יוצא חדש נכנס. שנה יוצא
שנה נכנס. ועי' פי' מהרז"ו. וז"ל ע"כ דורש ר' עזריה על ר"ל. אך בירושלמי
וכו'. עד כל אלו. ולפעד"כ בהגה מדרשים שז"ל ר' עזריה אומר על הדא דר' ינחך
ורשב"ל. כאשר התחיל המדרש ר' ינחך ורשב"ל וכו'. ומפרש המדרש כי זו שבת
מכל מלאכתו וכו'. אעפ"כ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כאלו עתה נבראו.
וזהו חלל יום יולא יום נכנס. שבת יולא שבת נכנסת. חדש יולא חדש נכנס שנה יולא שנה
נכנס. דור הולך ודור בא. ודור לדור ישבה מעשיך כאשר בארנו. וזהו וגבורותיך
יגידו קאי על מעשיך ע"ד השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע.
כי בשר ודם שכתו כלם שכוחו בעל גבול וכל ששהה ומתאחר המעשה כלה ונפסד.
אבל ה' כביכול שכחו וגבורתו בלתי בעל גבול ותכלית. וככוחו אז כן כוחו עתה בכל
מעשה בראשית. על כן אמר שלמה בקהלת ידעתי כי כל מעשה האלהים הוא יהיה
לעולם. וכתיב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית. והחכמה כל שנתאחדה דור
אחר דור נתרבה כח החכמה כמו שאמר שלמה אל תאמר שהימים הראשונים היו
טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה. הרי לך שהחכמה צימים האחרונים היא
משובחת. וע"כ דור לדור ישבה מעשיך בשבת והעדפה. וזהו וגבורותיך יגידו שהם
חזקים וכראי מולק מזהירים ומזהירים. ויתכן שהמדרש דורש לשון ציוס עשות וכו'
מלשון ברזל עשות יחזקאל (כ"ז י"ט) ופירושו מזהיר ומזהיר. וזהו יובן כל' ודו"ק :
פרשה יג. ט. מפני ד' דברים חזר וכו'. (חיוז ה') הה"ד לשום שפלים
למרום. ועי' פי' מהרז"ו שכתב והד' דברים בפסוק וכו'.

ומ"ס להדיח וכו' . נכלל במ"ס וקודרים וכו' . והוא ס"פ ובמדרש לא נכתב וגו' . ומ"ס
 בפני בעלי נכלל במ"ס מפר מחשבות ערומים וכו' . וקשה לי איך להדיח וכו' . נכלל
 במ"ס וקודרים וכו' . והוא ס"פ ובמדרש לא נכתב וגומר . ועוד קשה איך מפני בעלי
 זרוע נכלל במ"ס מפר וכו' . ופסוק זה אינו נכלל בפסוק לשם שפלים למרום כי הוא
 פסוק אחר . והמחבר מסיים שפלים למרום . ע"כ נלע"ד שכל ד' דברים נכלל במ"ס
 לשם שפלים למרום . והכל בדבור אחד נאמרו וגרמו . ומ"ס להדיח ג"כ גרמו כלשון
 שפלים פי' העשבים שנהקלקלו וגמורו ע"י טללים רעים . וע"י הדחת הגשמים מרימים
 עלמם . ומ"ס מפני בעלי זרוע . ג"כ גרמו כלשון שפלים למרום . פי' שהשפלים
 שאינם בעלי זרוע וחלים גבר לשם למרום פי' בעלי זרוע אשר מרומים ישכון וק"ל :
יב עננים שהוא עושה הבריות עניים אלו לאלו . נשיאים שהוא עושה
 הבריות נשיאים אלו לאלו . ועיין מפרשים . ולפי ענ"ד נראה
 בהנה מדרשים ש"ל עננים שהוא עושה הבריות עונים אלו לאלו . נשיאים .
 שהוא עושה הבריות נושים אלו לאלו . ובטעם מדרשים פירשתי דרש עננים
 מלשון עניה כשהזול מצוי ויש להם עונים אלו לאלו . וזהו עננים עונים אלו לאלו .
 וכלשון המשנה שני חכמים . פאה (פ"ח מ"ב) . ולפי רוב העניה ופי' הרמז"ס מלשון
 עניה מה שחענה הארץ : וכלשון הכתוב (הושע ב') חענה את השמים והם יענו
 את הארץ . והארץ הענה את הדגן וכו' . והמה יענו את יזרעאל . נשיאים שהוא עושה
 שהבריות נושים אלו לאלו . דרש נשיאים מלשון נושה כמו חסה ברעך משאת מחומה
 (דברים כ"ג) . ובריות כולל שמים וארץ ג"כ כלשון המדרש (שמות פ"ח) כל בריותיו של
 הקב"ה ליון זה מזה וכו' . וזהו נושים אלו לאלו כלשון המדרש לעיל סי' י"ח הלוי
 סאה של חטים וכו' . עד כך אמר הקב"ה לארץ חייתי ענגך וקבל מטריך וכו' . וזהו
 נושים אלו לאלו פי' מליון אלו לאלו ודו"ק : ובפשיטות יש להגיה נשיאים שהוא עושה
 את הבריות נושים מהקב"ה . וגשהרצב הטעות מאלו לאלו . מעמים אלו לאלו . לנשיאים
 אלו לאלו . ובחמה ל"ל בהנה מדרשים נושים מהקב"ה . ובטעם מדרשים פירשתי
 בהקדם מאמר המדרש הסמוך לזה בסיומן י"ח . רש"ל אומר אין עננים אלא מלמטה
 שנאמר (ההלים קל"ה) מעלה נשיאים מקלה הארץ . על דעתיה דר' יוחנן לאחד
 שכד את חצירו חבית של יין וקנקנה ר"ש אומר לאחד שאמר לחצירו הלוי סאה
 של חטים . ח"ל הבא קופתך וכו' מדוד . כך הקב"ה אומר לארץ חייתי ענגך וקבל
 מטריך עכ"ל המדרש . הרי לך דלרש"ל העננים שהם מלמטה הם כלים מהקב"ה
 כלשון שאמר לחצירו הלוי סאה של חטים . והם הקופה והקב"ה אומר לארץ חייתי
 ענגך וקבל מטריך . וזהו נשיאים שהוא עושה הבריות נושים מהקב"ה ודו"ק :

פרשה יד א מלך במשפט יעמיד ארץ וכו' . מלך זה הקב"ה במשפט
 יעמיד ארץ שברא את העולם וכו' . ואיש תרומות

יהרסנה זה אדם הראשון . ועי' פי' מהרז"ו . ולפעד"נ שפירוש הפסוק כך הוא .
 מלך זה הקב"ה . במשפט יעמיד ארץ שהעמיד העולם בדין ובמשפט שנאמר בראשית
 ברא אלהים . ואיש תרומות יהרסנה זה אדם הראשון . שהיה תרומה וחלה של עולם .
 כאשר שמקשקשה עסה במים . ומגבהה חלחה כך מתחלה ואח"כ יעלה מן הארץ
 ואח"כ ויילך וכו' עפר מן האדמה . וז"ל חו"ה בפתח שער התשובה שכבר נהצרר
 לנו מדרך השכל ומן הכתוב בתורה כי האדם מקלר מעשות מה שהוא חייב בו מחיצות
 הצורח מדרך השכל ממה שמאלו על האדם מהתחלפות טבעיו . והבדל שרשי
 הרכבותיו וההפכות מדת הנפש וסבת המעותיו . והתחייב בזה התחלפות מעשיו

כחלוק ההוא מהם הגלה והמגונה והעול והלדק והטוב והרע וכו'. עד חבל מה
שכחצו בתורה בענין הזה מהם מה שאמר הכחצו (בראשית ח') כי ילך לב האדם רע
מנעוריו ונאמר (סס יו"ד) וכל ילך מחשבות לבו רק רע כל היום. ונאמר כי אין אדם
לדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ונאמר כי אין אדם אשר לא יחטא (מלכים
ח' ח') עכ"ל לענינו. ודהמע"ה כלל זה בפסוק ח' כי הוא ידע ילדנו זכור כי עפר
אנחנו. ונקדים מאמר פ' לך. אס דינא חת בעי ליה עלמא יכיל קאים. על בן
נחמס הדין לבדו. ושהף מדת הרחמים ובראו שגאמר ויילך ה' אלהים: ומפרש
הכחצו. למה לא כתיב אלהים לבדו. ומפרש הכחצו על כי הוא עפר מן האדמה.
וזכו ואיש תרומות יהרסנה זה אדם הראשון שהיה תרומת וחלת העולם ופי' יהרסנה
קאי על הדין והמשפט ככחצו מלך במשפט יעמיד ארץ:

פרשה מו ו את האדם בזכותו של אברהם. א"ר לוי האדם הגדול
בענקים זה אברהם ולמה קורא אותו גדול בו.
להבראות קודם לאדם הראשון אלא אמר הקב"ה שמא יקלקל. ואין מי שיבוא
לתקן תחתיו. אלא הרי אני בורא את האדם תחלה שאם יקלקל יבא אברהם
ויתקן תחתיו. עכ"ל המדרש וקשה שחם הוא גדול מאדם שמא לא יקלקל ואם יקלקל
יצוה אדם ויתקן כהשתחא שברא אדם תחלה וצא אברהם ויתקן. היה לו לברוא אברהם
שהוא גדול תחלה. ממ"כ שמא לא יקלקל ואם יקלקל גדול יצוה אדם תחתיו ויתקן
והיא נפלאה בעיני. ונ"ל ליישב בהקדם דברי חז"ל. שית אלפי שני הוא עלמא שני
אלפים תוהו. והיה עולם תוהו ומקולקל שכל הדורות היו מכעיסין עד שצא אברהם
והאיר לעולם. והתחילו שני אלפים הורה וכל מי שהיה בשני תוהו היה מקולקל.
ואפי' אברהם חם היה בעולם תוהו והקלקול היה מקולקל. גם נקדים הקדמה
שנית שידוע שכל מי שגדול מחזירו גם הקלקול שלו גדול מחזירו. גם ידוע שכל
המקלקלין הם קטני ארץ. ואפי' קטן יכול לקלקל. חבל להתן חינו יכול קטן רק גדול
יכול לתקן. ופשיטא מה שקלקל גדול לריד גדול ממנו לתקן. והקטן חינו יכול לתקן
מה שקלקל גדול. וכמעשה שהיה שספרו. על המלך החכם הגדול פרידריך ממדינת
פרייסין. אשר היה לו בעל מלאכה אחד נפלא להלל מאוד. אשר אין דוגמתו בכל
העולם אומן נפלא במלאכת המורה שעות. ובקש המלך מאת הבע"מ שיעשה לו מורה
שעות שיהיה לשם ולתפארת בכל המדינות וכן עשה לו הבעל מלאכה המורה שעות.
והליצ אותו על מרומי העיר. וצאו כל העולם ויהי לפלא בעיניהם. אך המלך
החכם. היה ירא לנפשו פן יעשה הבעל מלאכה מורה שעות אחר כדמותו וללמו.
וינקר עיני הבעל מלאכה. למען אשר לא יעשה מורה שעות כדמותו. ויחר אף
הבעל מלאכה על הדבר. ובקש מאת המלך להראות לו את המורה שעות. כי לריד
לתקן אותה וכן עשה לו המלך. ובאשר נגש הבעל מלאכה אל המורה שעות לקח
גלגל אחד אשר במורה השעות ונגע בו ודחקו. ונתקלקל המורה שעות באין תרופה.
וישלח המלך בכל העולם אחרי הבעלי מלאכות היוהר יקרים והיוהר נכבדים פן
ואולי יוכלו לתקן את המורה שעות. ולא מצאו ידיהם חיל כלל לתקן אותה ונשאר
באין הקנה. הרי לך מן המעשה הזה מה שיקלקל אומן גדול חינו יכול לתקן אומן
קטן ממנו. והשתחא נצח לבאר דבריהם. אמר הקב"ה שמא יקלקל וכו'. והגהתי
בהנה מדרשים שז"ל שחם יקלקל ולא שמא כי ודאי הוא שיקלקל כי בשני אלפים תוהו
מוכרח הקלקול. ואין מי שיצוה לתקן תחתיו שהאדם הגדול המקלקל קלקולו גדול.
ואינו יכול אדם שהוא קטן ממנו לתקן תחתיו כנ"ל. אלא הריני צורא אדם תחלה
שהוא

שהוא קטן המקלל קלקול קטן והוא לא פנים קלקל שאם יקלקל קלקול קטן יבא
אברהם שהוא גדול מאדם המקלל קלקול קטן שהוא יכול לתקן קלקולו של אדם שהוא
קטן ממנו ויתקן תחתיו ודו"ק :

פרשה טו ג פרת אוותנטין של נהרות . ועי' מפרשים ומהרז"ו . והרד"ל
והרש"ס . ולפענ"ד נראה בהגה מדרשים של"ל פרת אוותנטין
של נהרות דכתיב עד הגהר הגדול נהר פרת (בראשית טו) . ובטעם מדרשים
פירשתי דקשה להמדרש ל"ל למיכתב הוא פרת . והוא למיכתב פרת כמו באינך
והיבט הוא מיותר . וכן מבואר בצכורות (נ"ה ז') הוא פרת דמעקשא ע"ס .
ועוד קשה להמדרש דהוא ליה למיכתב . ושם הגהר הרביעי כמו באינך . ע"כ דרש פרת
מלשון מלכות ושררה ומנהיג כמו הפרתמים ושרי המדינות (אסתר א') . ובא ר' חגיגה
בר חמי בשם רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי ואמר אובל אוותנטין של נהרות .
ובא לחלוק על שאמר פרת אוותנטין של נהרות . ומקשה והכתיב ואני הייתי על יד
הנהר הגדול הוא חדקל . ח"כ לא פרת ולא אובל אוותנטין של נהרות . ומתרג' אלא
לפי שדניאל ראה ב' חלומות . אחד חדקל ואחד באובל וחדקל גדול מאובל . פי' ומראה
החלום של חדקל הוא גדול מאובל לפיכך קרא אותו גדול . אובל האמת אובל הוא
אוותנטין של נהרות . ומציא ראיה שאובל הוא אוותנטין של נהרות . והלא הוא בצרייתו
של עולם חינו קורא אותו גדול דכתיב סתם והנהר הרביעי הוא פרת . ומה שקורא
אותו נהרה עד הגהר הגדול נהר פרת . ומתרג' אלא שעלה והקיף את כל ח"י דכתיב
ציה (דברים י"ד) כי מי גדול אשר לו אלהים . משל הדיוט אומר עבדא דמלכא מלכא
הדבק לשיחין וישחין לך . אובל האמת שאובל גדול מכל הד' נהרות . וע"כ קורא לו פרת
מלשון הפרתמים ומלכות ושררה ומנהיג על שהקיף וסובב את כל ח"י . והשתא ניחא
שמפרש כל הד' נהרות בשמם ובמעשיהם ובמקומם . שם האחד פישון . הוא הסובב
את כל ארץ החוילה . ובמעשיו אשר שם הזהב והבדולה ואבן השוהם . ועל כן קהשיב
ליה ראשון . ושם הנהר השני גיחון מפרש מקומו ושמו לבד . ושם הנהר השלישי חדקל
ההולך קדמת אשור מפרש בשמו ובמקומו . והנהר הרביעי שהוא הקטן מכלם לא
כתיב ושם הנהר הרביעי אלא חסוב בשמו . אלא הוא פרת במקומו הוא גדול . כמו
הפרתמים ושרי המדינות . וע"ס שהוא הסובב את כל ארץ ישראל דכתיב ציה כי מי גוי
גדול אשר לו אלהים וכו' . וזהו מכל הדיוט אומר עבדא דמלכא מלכא לשיחין וישחין
לך וזהו הוא פרת . ודו"ק :

פרשה יז א ואלו הן בראשית וכו' : עד בפני עצמה . ועי' מפרשים .
ולפענ"ד דרש בראשית כמו בארשת אהוון דידן הינון
אהוון דידן בהיפוך אהוון כמו כש כש . כמו וארשת שפתיו (תהלים כ"ח) והיוד נוסף :
ה ואתה מזה שמך . א"ל אני גאה להקרא אדם שנבראתי מן האדמה . ולעיל
בפרשה י"ד . על פסוק ויפח באפיו נשמה חיים ויהי האדם לנפש חיה וכו' .

חמשה שמות נקראו לה . נפש . רוח . נשמה . חיה . יחידה . וכתב היפ"ת שכל החמשה
שמות נכללו בנפש חיה . נמלא שהאדם נקרא בשני שמות . ח' מלד הגוף שנברא מן
האדמה נקרא אדם . ומלד כוחות נפשו נקרא נפש חיה וכו' כלל כל החמשה שמות
שבנפש . וציה יש לכיון כוונת הפסוק וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה שלכאורה דאם
נאמר שקאי על כל הבהמות והחיות קשה הו"ל למכתב וכל אשר יקרא להם נפש חיה הוא
שם . ועוד קשה דהפסוק וכל אשר יקרא לו ה"ל אחר הפסוק ויקרא האדם שמו לכל
הבהמה וכו' . ח"ו שכוונת הפסוק כך הוא . וכל אשר יקרא לו ר"ל לעלמו . ומפרש הפסוק

מה קרא לעלמו • האדם נפש חיה : ור"ל שני השמות הנ"ל האדם וגם נפש חיה הוא שמו האמיתי וכנ"ל : מחתני הרה"ג חו"צ מהסוד ר"ר אלי' נ"י מ"ץ מנחם ויגאל דווילנא : שם **ואני** מה שמי לך נאה לקרות הויה • ועפי"ז יש לכון כוונת הפסוק (בישעיה מ"ב) אני ה' הוא שמי וכבודי לאחר לא חתן • דהנה כמה שמות יש לו • אלהים • אל • צלחות • אדון : ולכל השמות יש להם שחוף השם היינו אלהים נקרא ג"כ דיין כמו אלהים לא תקלל (משפטים) אל נקראים ג"כ מלאכי מעלה • כמו מי כמכה צללים • צלחות נקראים ג"כ צלל השמים • אדון נקרא צעה"ב כמו אדוניו יתן לו חשה : רק שם הויה הוא המיוחד לשם לצדו • וזהו כוונת אני ה' הוא שמי המיוחד לי • וכבודי היינו שיקרא שם הויה לאחר לא חתן : [גם זה מחתני הנ"ל] :

שם **ויקה** אחת מצלעותיו • ר' שמואל בר נחמן אמר מבין ספרותי היך מה דאת אמר (שמות כ"ז) ולצלע המשכן • ושמואל אמר עילעא חדא מבין צלעותיו נשל • תחתיה אין כתיב כאן אלא תחתיה • ועי' מה"כ ופי' מהרז"ו • ולפעד"נ ש"ל תחתיה אין כתיב כאן אלא תחתיה • ור"ל לר' שמואל בר נחמן • דאמר מן ספרותי ודו פרלופים נבראו ונסרו לשנים : ונחסר גב לזכר וגב לנקיבה ועשה שני גבים לזכר ולנקיבה כדליתא צדיקא לעיל פ"ח ס"א וז"ל שם חרש"ג דו פרלופים נבראו ונסרו ועשה גביים גב לכאן גב לכאן הו"ל תחתיהם לשון רבים • אין כתיב כאן אלא תחתיה לשון יחיד ודו"ק :

ז **מעשה** בחסיד אחד וכו' • עד שהכל מן האשה • עי' מהרז"ו והרי"פ • ולפעד"נ דקאלי המדרש על פסוק ויסגור צער תחתיה דסמיך ליה ודרש עליו דרשות • ועתה דרש דבר אחר • ויסגור לשון מסירה שמסר אדם להיות תחתיה • זהו ויסגור צער אדם תחתיה אשתו כמו לא הסגיר (דברים כ"ג) יסגרך ה' (שמואל ח' י"ז) הסגיר ציד חויב (חוכה ז') וק"ל :

פרשה יח ב ה' ד בעדן בן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אודם פמדה וכו' • רבנן אמרי עשר וכו' • עד כל אבן

יקרה מסוכתך ר"ל ור"ש חד אמר כו' • עי' מפרשים • ולפעד"נ צהגה מדרשים ש"ל רבנן אמרי עשר • ורש"א י"א • רלב"ח חומר י"ג חופות וכו' • עד כל חזן וכו' עד כוננו • רבנן אמרי עשר ורצ"ח ורש"ל תרומה חמרין כלל ופרט אין בכלל אלא מה שפרט כל חזן יקרה מסוכתך כלל אדם כו' • עד כוננו אין בכלל אלא מה שפרט וכל יקרה מסוכתך לא עבד חד מינהון וכן הוא בויקרא רבה פרשה ז' מ"ד י"א עבד ליה חדא • ומ"ד י"ג עבד להו הלת וכו' עד כוננו ודו"ק :

פרשה יט ב אר"ה ב"ם ארבעה הן שפתחו באף ונאבדו באף כו' • עד המן (חסתר ה') אף לא הביאה אסתר • עי'

מפרשים ולפעד"נ ע"ד מחמרים (במגלה י') מה רחמה חסתר שזמנה חת המן וכו' • עד קנאתו צמלך קנאתו צמרים • פי' שיהמלחו חמה ואף • ופיו הכשילו ופתח על עלמו כן בדבריו שחמר אף לא הביאה כו' כ"ח חותי דייקא • וזהו ונאבדו באף ודו"ק : **ג ומפרי** העץ וכו' • הה"ד (משלי ל') אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת • תני ר' חייא שלא תעשה את הגדר יותר מן העיקר • שלא יפול

ויקצין הנטיעות • כך אמר הקב"ה וכו' • והיא לא אמרה כן • אלא אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו • כיון שראתה עוברת לפני העץ נטלה ודחפה עליו • אמר לה הא לא מיתת • כמה דלא מיתת במקרבי כן לא מיתת במיכליה • ועי' מה"כ ומהרז"ו • ולפעד"נ דדרש אל תוסף על דבריו היינו נגיעה • פן יוכיח בך לשון

וויכוח • כמו לכו נא ונוכח (יסעיה ח') • וכמו ונוכח (בראשית כ') • ומלשון רז"ל מלך מוכח • ויכוח • וזהו פן יוכיח ויברר כך דייקא • דהיינו כמו שהיה המעשה שדחפה ואמר לה כמה דלל מיתת במקריה כך לא מיתת צמיכיה • וא"ה מ"מ האשה יודעת שהאכילה חסורה לצדה ולמה עשה שקר בצנפסה והיה לה לומר לגחש שהנגיעה הוסיפה ולחזור מדבריה • אלא שלא היתה רוצה שיהיה מוחזקת אלא הנחש לכוננת וזהו אל תוסף על דבריו • פי' נגיעה ומפרש הכתוב למה פן יוכיח כך דייקא כנ"ל ונכזבת ודו"ק :

שם ר' שמלאי אמר בישוב הדעת באת עליו • אמרה ליה מה את סבור שאני מתה וחוה אחרת נבראת לך (קהלת ח') אין כל חדש תחת השמש • או שמא אני מתה ואת יושב לך הטלים (יסעיה מ"ה) לא תוהו בראה לשבת יצרה • רבנן אמרי התחילה מיללת עליו כו' • ועי' מ"כ ומסרז"ו והרי"פ • ולפעד"נ דקשה להמדרש דהו"ל ותתן גם לאדם מהו לחישה • ועוד קשה להמדרש מהו עמה • והגיתי בהגה מדרשים של"ל ותתן גם לחישה עמה ח"ר שמלאי וכו' • והיה קשה לו כנ"ל • וע"כ דרש בישוב הדעת באת עליו וכו' • עד חין כל חדש תחת השמש • וזהו לחישה דייקא • שמוכרח להיות חישה • ולא להיות חיש לאשה אחרת כי חין כל חדש כו' • או חת יושב הטלים לא תוהו בראה שמוכרח להיות עמה דייקא לחברה יחד יתלכדו ולא יתפרדו ויהיה רחיים צלואו ויפלה ויוזין ויפרנס • ולא יהיה אדם פנוי וצטל ממלאכה כפי' הרי"פ וז"ל • הטלים עי' מ"כ מ"ש בשם הערוך עד יחידי וז"ל המוסף עד וז"ל הערוך היטלים פי' בועט מרוב טובה • ומ"ש המ"כ בשם הערוך לא מלאתי • וזהו הטלים בל"א (לידיג גייער) • וזהו לא תוהו בראה להיות העולם תוהו כפי' המהרנס לדיח ורקניח • וזהו הטלים • לשבת יצרה פי' להתייטב ע"י אדם וחוה כמ"ש לא טוב היות האדם לבדו • כי מלאכות שהן קלות לאשה כבדות לחיש • כמו טויה ואריגה מלאכות שמנו חכמים • וזהו חעשה לו עזר כמאמרם בצרכות כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמלא בגד ללבוש וכו' • אדם מציא חטים • וכי חטים כוסס • למר ופשהים : וכי למר ופשהים לובס • וחעש בלמר ופשהים • וידיה שלחה בכישור וכפיה חמכו פלך • ומרובדים עשתה לה שש וארגמן לבושה • וסדין עשתה • וזהו עזר כנגדו פי' מה שהו"ל כנגד טבעו וזהו לשבת יצרה • וזהו עמה פי' שמוכרח להיות עמה בעולם הזה וגדרש כמין חומר ודו"ק :

ד א"ר תנחומא השאלה הזו שאלוני באבמוכיא • אמרתי להם כי יודעים אלהים אין בתיב כאן אלא כי יודע אלהים • עי' מפרשים • ולפעד"נ שהשאלה היתה שאלהים הוא לשון רבים • ועי' לעיל פרשה ט' סי' ז' בהדא וזהו ואמרתי להם ראש המקרא יוכיח דלא כתיב יודעים אלהים אלא יודע בלשון יחיד • וע"ד מאמרם לעיל כל מקום שאתה נותן פתחון פה למינים אתה מולא תשובתם בלדס דוקא כי יודע וכו' ודו"ק :

ז בתיב צדיקים ירשו וכו' • ורשעים מה יעשו פורחים באויר אלא רשעים לא השבינו שכינה בארץ • ומתחיל (סי' ח') וישמעו אל תקראו וישמעו אלא וישמיעו • עי' מ"כ ופי' מסרז"ו • ולפעד"נ בהגה מדרשים שכל כאן סימן התחתון עד שלא נגמר סי' העליון וכל"ל וישכנו אל הקרי וישכנו אלא וישכנו • וכן מפורש בש"ר פסוק באתי לגני וישכנו לעד עליה וישכנו לשכינה עליה שוכן עד ודרש וישכנו פועל יולא וישכנו • ולעד שם התואר שוכן עד וכו' • והוא סוף סי' ז' ואח"כ ל"ל סי' ח' • ואח"כ לריך להתחיל וישמעו קולן של חילנות וכו' וכפי' מסרז"ו ודו"ק :

שם ריב"ט אמר כל שנברא אחר חבירו שליט בחבירו. שמים בראשון. ורקיע בשני. אינו סובלן אתמהה. רקיע בשני ודשאים בשלישי אין מספקין את מימיו. דשאים בשלישי ומאורות ברביעי אין מבשלין פירותיה וכו'. עי' מ"כ ופי' מהרז"ו: וז"ל הרי"פ המאמר הזה מוקשה וכו'. עד כמבואר למעיין. וגם דברי היפ"ת וזוה"ק לפע"ד אינם מספיקים. ולפי עניות דעתי לא לריך מקשה. והגיתי בהנה מדרשים של"ל אין מספגין את מימיו. ובטעם מדרשים בחרתי שסבת חשיבות שליטת דשאים על הרקיע שהן מחייבין לרקיע להוריד גשמים ללרכם והוא ליה כמשועבד להם להשתנות לורחם. ולא יהיה ניכרין כלל וכלל שהדשאים מספגין את מימיו כספוג ולא דמי למאורות שאין מהם שינוי. אלא ממילא מתבשלין הפירות באוירן. ולכך המאורות השולטין שהדשאים תלוים בהם לצולם דומים לסבלות הרקיע לשמים ודו"ק:

יא אבל יהזקאל מצאו בקי מכולם. ועי' במפרשים. והגיתי בהנה מדרשים של"ל נקי מכולם והוא הפך הד' שמאלן קנקנים של מימי רגלים והוא חי נקי וק"ל:

פרשה כ ב איש תהפוכות וכו'. זה הנחש מפריד אלוף שהפריד אלופו של עולם ומיד נתקלל: עיי' מ"כ ומהרז"ו שהנחש נקרא אלופו של עולם על שם הכחוצ והנחש היה ערום וכו'. ודרש אלוף מלשון ואחלפך חכמה בחיוב. או מלשון אלופינו מסובלים (בזהלים) כדרשת חז"ל בצרכות כשהם קטנים סובלים עול הגדולים ואלופים מלשון מלוכה וע"ד מאמרם צפ' הג"ל סי' ה' חני עשיחך מלך ואחיה לא בקשת. ארור אחיה מכל וכו'. והוא שהפריד אלופו של עולם כלומר שלא להיות אלופו של עולם. והוא ומיד נתקלל. פי' ע"ד מאחז"ל עם הכל נשא ונתן ועמו לא נשא ונתן. והוא ומיד לפי שהוא ערום ובעל חסודות. ולפיכך תיכף ומיד נתקלל וק"ל ועי' דף ל"א ח':

ו **א"ר** יהודא בר סימון בשם רבי אושעיא. מתחלת הספר ועד כאן ע"א אזכרות. מגיד שגידון בסנהדרין שלימה. והרואה יראה ויתמה מה ראה על ככה לדרוש על נחש הקדמוני יותר מנפש אדם שגזרו לומר צב"ג. וכמאמרם ז"ל ד"צ בעשרים ושלשה (סנהדרין ב') ולא צב"א. ועי' בסימון"י פרק מלות חלילה מה שהשיג על ד"ז על רש"י. והגרסה לומר ע"פ מ"ש צב"א (ח"ט פ"ח) זה ספר תולדות אדם כו' ונקרא כהן כו' יוע"ס ובזבחים פרק פרת חטאת. ובמדב"ר (פי"ב) וי"מ בתורתו שר"מ מ"כ כתנות אור בחלק. כ"ס שאדם הקדמון היה בחוץ מעלת כה"ג. ובסנהדרין (ט"ז) צעי ר"א שור של כה"ג בכמה. למיתת בעלים ידיה מדמינן ליה. ר"ל צב"א. ועי' לח"מ (פ"ה) דס"ל להרמב"ם דדנין צב"א. ואמרינן צב"ק (נ"ד) אחד שור כו'. ואם צנח פליגי צמסנה הראשונה דסנהדרין (ועי' צמס"ס שם ה"ב) לא כן נחש הקדמוני שחמרו חבל על שמש גדול כו' (סנהדרין נ"ט) והוא שראה ריב"ס לדרוש מלבד שדנו לאדם ועזרו (ועי' פר"א שם פי"ד הביאו שלשתן כו') צב"א. דנו גם הנחש בסנהדרין שלמה (ועי' סנהדרין כ"ט. ובש"ך ח"מ ה"ע סי' ל"ב בהג"ה) וזוה הותרה גם שאלת המבאר שם מפני מה נא דנו וכו': מהראז"ה מוילנא:

י **א"ר** לוי וכו'. חוץ מנחש. דרש כל ימי חייו. ע"ד מאמרם ז"ל בצרכות ימי חייו העוה"ז כל ימי חייו להביא לימות המשיח. והוא לעתיד לבא וק"ל:

שם **עצבונך** זה צער העבור. והרונך זה צער העדוי. עי' מפרשים. ולפעד"ג של"ל בהיפך עצבונך זה צער העדוי. והרונך זה צער העבור וההריון

וההריון • ונקט החורב כסדר עלבונך והדר והרוק • ומפרש המדרש עלבונך מלשון עלביות שהוא לשון דפוס • כמו ידיך עלבוי (בחיוב י') לשון דפוס כמו מעלכין את הקטן וכמו שמפרשים ועלכין בבית נכרי (משלי ה') דפוס הזרע שכתבו חכמי המחקר והטבע שראו בכלי המיקראסקאפיה בטפת הזרע דפוס אחד שלם בראשית ח' חיצונים וס' גידים • וזהו ידיך עלבוי כי הוא מעשה ידי יולד ולא לורת הולד • וזהו עלבונך זהו לער העדוי פי' לער קליטת הזרע ועלבונך לשון עלב וער ולשון דפוס לומר הזרע ודו"ק: שם והוא ימשל בך יכול ממשלה מכל צד ת"ל לא יחבול רחיים ורכב • ועי' מפרשים ולפעד"נ שר"ל שלח יכה את אשתו ודרש יחבול מלשון חבלה • ודרש רחיים ורכב לשון אישות ומשגל • כמו ויהי טוחן בבית האסורים (שופטים ט"ז) • וכמו תטחן לאחר אשתי (חיוב ל"א) וק"ל • ואח"כ כתיב כי נפש הוא חובל פי' נפשו הוא בעלמו חובל כי נפשו קשורה בנפשה כמו שנאמר ולא אחד עשה ושאר רוח לו וכו' עד ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך וכו' (מלאכי ב') :

שם ריב"ל אומר גדולה מקריעת ים סוף • שגאמר לגזור ים סוף לגזרים ואומר נותן לחם לכל בשר • עי' מפרשים • ולעד"נ דדרש לגזרים ע"ד מאמרם אל תיקרי לגזרים אלא לגזרים • למהולים דווקא ולא לכל בשר • וחילו בפרנסה חומר נותן לחם לכל בשר גם לחומות העולם ע"ד מאמרם פי"ג חימתי אלו ואתם שמחים בירידת גשמים • שנאמר הריעו לה' כל הארץ כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא כל הארץ • וזהו נותן לחם לכל וכו' • ובקריעת ים סוף כתיב לגזרים דייקא וק"ל : **פרשה בא ה' דרש** ר"פ הן האדם היה באחד ממנו כאחד ממלאכי השרת • א"ל דייך פפוס • א"ל מה את מקיים בו' :

שני דרכים וכו' • וברר לו דרך אחרת עי' מפרשים • ולפעד"נ שהוקשה איך פי' כאחד ממלאכי השרת לפלמוני שהיתה מחילתו לפניו ממלאכי השרת • ע"כ פי' כאחד משני דרכים וממנו פי' מעלמו לא מה שכתב לו יי' • ואמר ובחרת בחיים ובחר דרך המות ממנו מעלמו וזהו וברר לו דרך אחרת וק"ל :

ג **אם** יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע (חיוב כ') אם יעלה לשמים שיאו רומיה • וראשו לעב יגיע עד מטי ענגי'א • ועי' הד"ל • ולפעד"נ בהגה מדרשים דל"ל אם יעלה לשמים לרומיה שיאו • וראשו לעב יגיע מטי עד ענגי'א וק"ל : **פרשה בב א זכור** רחמיה ה' וחסידיך כי מעולם המה • לא מן דכדון • אלא כי מעולם המה • ועי' מ"כ ומהר"ו • ולפעד"נ

בהקדם באור הכתוב אל תזכר לנו עונות ראשונים • מהר יקדמונו רחמיה כי דלוגו מאוד • ויש לדקדק מה לשון מהר • ומהו יקדמונו רחמיה • ומהו הטעם כי דלוגו מאוד • ויבאר בהקדם מאחז"ל כל המרחם על הצרות מרחמין עליו מן השמים • והקב"ה ממחין על רחמינו שנקדים תחלה לרחם אלו על אלו • ואח"כ ירחמו עלינו מן השמים • ומצקס דהמע"ה מהר יקדמונו רחמיה דייקא • ומפרש טעם למה לא נקדים אנהנו לרחם תחלה • ואמר הטעם כי דלוגו מאוד ואין לנו צמח לרחם • והשתא יבואר כוונת המדרש זכר רחמיה ה' וחסידיך פי' שתרחם עלינו • ומפרש המדרש לא מן דכדון • פי' לא כאשר עשה שמהגו להמתין על רחמים שלנו תחלה • אלא כי מעולם המה פי' בהתחלת העולם שלא היה צרות שירחמו אלו על אלו • ועולם חסד יבנה • כן עשה זכר רחמיה ה' דייקא תחלה וחסידיך דוקא ודו"ק : **ג רי"ד** הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה • שלשה הן שהיו להושים אחר האדמה • ולא נמצא בהן תועלת • ואלו הן קין עובד אדמה • עד כי

אוהב אדמה היה • וצטעס מדרשים פי' דקשה להמדרש כמו דכתיב ויהי חלל הצל •
הוי למכתב ויהי קין עובד אדמה • לא בלשון היה • ע"כ מפרש ע"ד מאמרם כל מקום
שנאמר והיה חלל שמחה • וזהו ויהי הצל רועה לאן שהיה לו לרה שהיה רועה
לאן וקין היה צמחה עובד אדמה וק"ל :

ט כתיב חרב פתחו רשעים ודרכו קשתם להפיל עני ואביון למבוה ישרי
דרך • חרב פתחו רשעים זה קין • למבוה ישרי דרך זה הבל • עי'
מפרשים • ולפעד"ל דדרש פתחו רשעים לא מלשון פתיחה דהיינו (עפינען בל"א) כ"א
מלשון פתח והתחלה כמו (תהלים קי"ט) פתח דבריך • ועד"מ באסתר רבה קין ראש
להורגים וכו' • וקראם רשעים עד"מ בהרמח יד נקרא רשע • למה תבה רעך רשע
כיוצא בך • וזהו רשעים לשון רבים • וע"ד מאמרם ויקס קין מבאן שהיה נתון תחתיו • וגם
הוא הרים יד בקין וזהו רשעים • וזהו להפיל עני ואביון ע"ד מאמרם הצל נטל מטלטלין
וקרקע חין לו • חין לך הצל גדול מזה • וזהו עני ואביון זה הצל למבוה ישרי דרך זה הצל •
עד"מ לעיל שהיה קין נתון תחתיו לרחס עליו ועל פי דין הצל להורגן השכם והרגו •
עד"מ עכ לביס לא תעביר • ועשה לפנים משורת הדין • עד"מ ועשית הישר לפנים משורת
הדין צבא מליעל ונקרא ישר דרך • וזהו למבוה ישרי דרך זה הצל חרצם תבא בלצם
וכו' נע וגד תהיה בארץ עכ"ל • והנה מפי יאל במדרשים ש"ל והייתי נע וגד בארץ
והיה כל מולאי יהרגני • ודרש חרצם תבא בלצם חרצם שהרגו צסיף וחרצ
להצל ומפרש ואומר והיה כל מולאי כו' • וזה הוא חרצם תבא בלצם שכל קין
חימת מות בחרצ נפלו עלי ואמר והייתי נע וגד בארץ והיה כל מולאי יהרגני •
ונתחלק להמסדר אותיות בפסוק אחר הדומה לזה הפסוק צפ' נע וגד תהיה בארץ
וכו' • והפוך זה ודו"ק :

יג יצא במפרים ובמרמה בבוראו פי' בחזיר מפרים פרסה • ועי' מ"כ ולפעד"ל דקשה
להמדרש דהוה למיכתב ויאל קין מעס ה' כמו שנאמר ויאל משה מעס פרעה
(שמות י"ח) מהו מלפני ה' חנה חלך מפניך על כן דרש בהקדם מאמרם (שבת קכ"ז) חר"י
חר"ר גדולה הכנסת אורחים יוחר מהקבלת פני השכינה דכתיב ויאלמר ה' כו' אל נא תעבור
וכו' וקשה דה"ל מהקבלת שכינה מהו פני • ונקדים מאמרם יומאל (נ"ג) יאל ואל לו דרך
כניסתו מה"מ ארצ"ל חר"י דא"ק ויבוא שלמה לצמה אשר בגבעון ירושלים וכו' •
עד וכן תלמיד הנפטר מרצו וכו' עד רבא כי הוה מפטר מיניה דרב יוסף הוה
חזיל לאחוריו עד דמנגפן כרעיה ומתווסן אסקופתי דמא וכו' • עד דתירוס רישך
אכולה כרכא • (ובסנהדרין ל"א ח') ח"ל חטונינום לרבי מפני כו' עד שוקעת במערב
ח"ל ליתן שלום לקונה שנאמר ואלבא השמים לך משתחוים • (ובבא בתרא כ"ה) כעבד
הטוטל פרס מרצו וחוזר לאחוריו ומשתחוה בתלמיד הנפטר מרצו שילא לאחוריו •
וכתיב לקראתם שהמלאכים שראו כזיכול הלכו לאחוריהם מפני בצוד השכינה • ע"כ
וירך לקראתם דייקא והיה אחוריו כלפי השכינה • וזהו גדול הכנסת אורחים מהקבלת
פני השכינה פני דוקא וד"ל • וזהו ויאל קין מלפני ה' מהיכן יאל כנ"ל • דהו"ל למכתב
מעס ה' וכו' • כמפרים פירוש בחזיר שמופרים פרסה שמראה סימן טהרה ברגליו
שילא ברגליו לאחוריו כפוף ובהכנסה וכמרמה בצוראו • וזהו ויאל קין מלפני ה'
דייקא ודו"ק :

פרשה כב ב ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית
צלה א"ר עזריה בשם רבי יהודא בר סימון • כך
היה דור המבול עושין היה אחד מהן לוקח שתיים וכו' • עד הברור שבהם
היה

היה למך וכו' . עד דעדה מינה וכו' . שיושבת בצלו . ועי' פי' מהרז"ו . ולפעד"נ שפי' כך דקשה ליה להמדרש דתיבת שתי מיותר דנשים לשון רבים ומעוט רבים שחיס . ועוד קשה איך דרש ללה שיושבת צללו והשקה כוס עיקרין . והכתיב וללה גם היא ילדה . עכ"ל שהיה מנהגם להשקות היקף כשנשאה שלא תחעצר ותכחיש יופיה . ורועה עקרה שלא הלד . ומדכתיב שתי נשים דרש ע"ד מאמרם שני השעירים שהיו שוין כלומר שתי נשים כלומר שהיה לנשים לפריה ורביה . ולא השקה ללה עד שקיים עמה מלות פריה ורביה . והוליד ממנה בן ובת ואחר כך השקה אותה . וזהו הברור שבהן היה למך הטוב והמוצח שבהם היה למך ועל כל זה לקח שתי נשים . והשתחא אחי שפיר וללה גם היא ילדה וכו' ודו"ק :

ג ותלד וכו' עד יושב אוהל ומקנה לשעבר וכו' . עד ובמטמוניות . חזרו להיות טקנאין בפרהסיא הה"ד אשר שם מושב סמל הקנאה . ושם אחיו יובל אבי כל תופש כנור ועוגב אדרכולין וברבולין . ועי' מפרשים . ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל צמטמוניות . הדא הוא דכתיב אשר שם מושב סמל הקנאה וכו' . ואחר כך ל"ל חזרו להיות מקנאין אותו צפרהסיא . הה"ד ושם אחיו יובל אבי כל תופש כנור ועוגב אדרכולין וכו' . וכן לשון המקרא (יחזקאל ח') הראית בן אדם וכו' עושים צחשך חיש צחדרי משכיתו הראה תועבות גדולות וכו' הנקל לבית יהודה וכו' . כי מלאו הארץ חמס . ועי' צריש פרשה ל"א ואין חמס אלא עבודה כוכבים והדר כתיב והגם בולחים את הזמורה וכו' . ודרש הזמורה לשון זמירות צנצל וכנור ועוגב וקול המולה ופרסום גדול וקול רעש גדול . וזהו סוף פסוק וקראו באזני קול גדול וכן הוא בהדיא צמדרש חכה צפתיחת הוי מגיעי צית צבית וכו' עד חפס מקום שלא הגיעו מקום שלא עצדו צו עבודה כוכבים . בהחלה היו עובדין אותו צמטמוניות וכו' כיון שלא מיחו צידם חזרו וכו' . עד חזרו להיות עושין בחולות עד שהכניסוהו לבית קדשי הקדשים שנאמר סמל הקנאה הזה צביאה . וכל"ל חזרו להיות מקנאין וכו' . הה"ד סמל הקנאה הזה צבאה . ומחמת השתוות לשון המקרא סמל הקנאה שני פעמים נשמט היות הקנאה צביאה ונכתב אשר שם סמל הקנאה . ואמר דהיבות הזה צביאה וזהו ושם אחיו וכו' . אבי כל תופש כנור ועוגב אדרכולין וברבולין . וזה טעם המדרשים עניה צמקום זה ועסירה צמקום אחר ודו"ק :

פרשה כג ה וינחם כו' . ר"ל אמר מתנחם אני שעשיתי אותו ונתן בארץ . עי' פי' מהרז"ו . ולפעד"נ בהקדש מדרש פכ"א ועתה חין ועתה חלא לשון תשובה וכו' והוא אומר פן ואין פן חלא לאו אמר הקב"ה יסלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואם תוכל וחי לעולם חתמה עכ"ל . וקשה חלא חפץ בחיים . והתירוץ קודם שחל מעץ הדעת היה טוב לו החיים אך אחר שחל מעץ הדעת ונתקשר הרע צטוב חי אפשר להפרד הרע מן הטוב ומיהה ממרקת וחצוט הקצר גומרת . וכלא זה לא תוכל כפרה . וזהו כוונתם צמדרש . ויסבור צשר החתנה זו קצורה וד"ל . וזהו טעם ופי' מתנחם חני שעשיתי אותו לשון תקן ולכן כתיב עשה ולא צרא כמו בן הצקר אשר עשה . ונהן צארץ זו קצורה צארץ . וזהו וינחם קבל תנחומין . כי עשה ותיקן את האדם צקצרת הארץ וק"ל :

פרשה כח ג אפי' עפרו של אדה"ר נמחה . ועי' פי' מהרז"ו . ולפעד"נ דדרש השטוף ספיחיה כמו סחיפיה צהיפוך חתוון . לשון שטיפה והדחה וסחיפיה מלשון מער סוחף (משלי כ"ח) והוא כמו כבש כבש צהיפוך חתוון .

זהו השטפוך ספיחיה עפר ארץ עפרו של ארץ שטפה המטר סוחף של המבול וק"ל :
ו אר"א (חיוצ כ"ב) אם לא נבחר קימנו . בתחלה אבד הקב"ה את ממונו שלא
 יהיו אומרים לממונינו הוא צריך . ויתרם אכלה אש שהיו רואים
 ברליות של זהב נתרות באש . ועי' מ"כ ומהרז"ו והרי"פ והרד"ל . ולפעד"נ בהגה
 מדרשים של"ל שהיו רואים כלריות של זהב . והוא כמו ולא ככוליאל של זהב (שבה
 פ"ו) . והוא הכשיט של זהב והוא מה שאנו קורין (האלזאנד) . ויתרנות באש של
 נהכות באש :

פרישה כמ א בתיב (חיוצ כ"ב) ימלט אי נקי ונמלט בבור כפך . א"ר
 חנינא אינוניתא . אונקיא אחת היתה ביד נח . עי'
 מת"כ והרד"ל והרי"ף ומהרז"ו . ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל ר' חנינא חיתניסא .
 והוא שם מקום ונקרא חיתניסא . ובמדרש רבה חכה חד מאתינס . ונזכר שמונה
 פעמים אתינס . ופירושו ר' חנינא מעיר אתינס דרש אי נקי . חו נקיח אחת והוא
 משקל (אונץ של"ח) והוא משקל קטן מאוד של זכיות היתה ציד נח . ולמה נמלט
 בצור כפיד של הקב"ה . והוא ימלט אי נקי דרש ב' חיצות להיבה אחת אונקיא . והוא
 נחמתי כי עשיתים ונח . פי' גם על נח נחמתי כי היה לו מעט זכות אלא שמלא חן
 מלשון חסד בעיני ה' . והוא ונמלט בצור כפיד ודו"ק :

סדר נח

פרישה ל א קל הוא על פני המים גזירה שנגזרה וכו' . תקולל חלקתם
 בארץ . מי שפרע מדור המבול בו' עי' מפרשים . ולפעד"נ
 נראה ע"ד מאמר . מי שנתחייב חנק טובע בנהר ומיתה חנק קלה מד' מיתה ב"ד
 והוא קל הוא על פני מים גזירה שנגזרה עליהם שיאבדו צמים מיתה קלה היא להם
 ע"כ תקולל חלקתם בארץ . פי' ידו חלקתה להם שיהיו מקללין בהם אף לאחר מיתתם
 לומר מי שפרע מדור המבול וכו' . והוא תקולל חלקתם בארץ שיהיו מקללים בהם
 בארץ . והוא חלק אדם רשע מאלהים ונחלת אמרו מאל . ולוקח מהם קללה בארץ .
 לא יפנה דרך כרמים . שלא היתה כוונתם אלא למטעת כרמים . אבל נח לא היתה
 כוונתו כ"א להפרות ולהרבות ולעמיד צנים שנאמר אלה תולדות נח . עכ"ל . הכוונה
 למטעת כרמים ע"ד שנאמר אשהך כגפן פוריה . צירכתי ציתך צניך כשהילי זהים
 סביב לשולחן . והוא להענוג ופעסוע את צני אדם . אבל נח היתה כוונתו לקיום
 המין . וזה להפרות ולהרבות צנים . שנאמר אלה תולדות נח . וזה יצא פסוק (בישעיה
 ס"ו) . והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך ה' אלהים ולעבדיו יקרא שם אחר . בהקדם
 מדרש (פ' מ"ט) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב ארשב"נ שמותן של וכו' . עד
 הגחתן מתרפין כך שמעת מימך אדם קורא שם בנו פרעה סיכרא (וקשה דמלינו
 אדם קורא שם צנו סיכרא (עזרא ז' ג') בני סיכרא וגשה בנחמיה (ז' נ"ה)) שנחשב
 אלא אברהם יצחק ויעקב . והוא והנחתם שמכם כלשון המדרש הנחתם מתרפים . לשבועה
 לבחירי . לשבועה קלה כמו לשבועה ולקלה (במדבר ז') ולמו ישימך אלהים כלדקיהו
 וכאחב אשר קלם מלך צל באש (ירמיה כ"ט) ועל דרך הג"ל תקולל חלקתם בארץ :
 והוא לבחירי אלו ישראל דלא מסקי בשמייהו . והוא והמיתך ה' אלהים מתי ימותו
 ואבד שמם וכפירם התרגום יונה וימותהו מיתה הנמל ועי' רד"ק . והוא ולעבדיו
 יקרא

יקרא שם אחר ושם עולם יהן לו אשר לא יכרת וזהו אחר אפי' לא מצניהם ודו"ק :
ומענין לענין בלוחו ענין הגה מפני ילד צמס' צרכות (ז' ע"ב) :

א"ר שמעון בן אבשלום משל למח"ד בו' אף בן דוד בו' . בין דחזא
דאבשלום הוא שמח משום הכי אמר מזמור . הגלון רי"ב הגי' בן אבישלום

ציו"ד . וזה מטעם דלל מסקי צמייחו דרשיעי וליין צחוס' יומא (כ"ח) וצחוס' כחוצות
(ק"ד ע"ב) ד"ה שני דייני שר"ת גורס צמקוס חנן בן אבשלום אבישלום . והגהה לי
של"ל אר"ש בן יוחאי משל אבשלום למדה"ד בו' . כי לעיל מיניה מימרח דר' יוחנן
בשם ר"ש בן יוחאי . והדר דר' שמעון בן יוחאי ידידיה . וכגרסתה העין יעקב . וזה לשון
מורגל במדרש רבה משל פלוני למדה"ד . ולדוגמא עי' ח"ר ותגומא חמור פ' כ"ז :

וכבר נדפס צמיי ד"ז . ובש"ס צבלי מלינו בן צכ"מ . ואם חספרה כמו עלמו מספר :
רק לדוגמא בשבת (קמ"ג ע"ב) משל דר' יהושע למדה"ד . וביומא (דפ"ו ע"ב) משל דמשה
ודוד למדה"ד . ובמגילה (דף י"ד) משל דאחשורוש והמן למדה"ד . (צ"ק כ"ט) אמר רבינא
משל דר' אדא בר אבהו למדה"ד . וצילקוט (תהלים ג') ג"כ נדפס בטעות כדרך העתקות
שבילקוט : וכאשר מלאו סלפניהם כחוצ צממח רק העתיקו מהם מילים ודו"ק :

ה תמים היה בדורותיו . בר חמיא אמר כל מי שנאמר בו תמים השלים
שניו למדת שבוע . ועי' מח"כ ופי' מהרז"ו וצחור הרי"פ . וז"ל צמ"כ

וכן אברהם חי אחר המילה ע"ז שנה ל"ע דהכתיב (בראשית י"ז) . ואברהם בן השנים
וחשע שנה בהמולו בו' . וכתיב (שם כ"ה) ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה
ושבעים שנה וחמש שנים נמלא חי אחר המילה רק ע"ז שנה והניח צל"ע . ולפ"ד
ע"ד מאמרו על פסוק את מספר ימיו אמלא . הקצ"ה ממלא שנותיהם של לדיקים
מיום ליום ועד"מ היום מלאו ימי שנותי צו' בדרך מה משה וצו' בדרך גולד משה .

והיה חמינא דוקא בכמה ימים מימי החודש אבל לא בשבוע עד"מ שבעה שולד
חל ז' אדר ציוס ח' בשבת . ובשעה שמת חל ז' אדר בשני בשבת או בשאר ימות
השבת . ע"כ נאמר כל מי שנאמר תמים השלים שניו למדת השבוע . והגיתי בהגה
מדרשים של"ל אפי' למדת שבוע . וכן המ"כ בעלמו הביא לשון ילקוט תהלים שגם השלים
שניו אפי' למדת שבוע פי' שכמה ימים בשבוע שחל בשנה שולד יוס ח' או צ'
בשבת כך יחול בשנה שמת . וע"ד מאמרו בשבת מאן דמוליד בשבתא מייית בשבתא .

וכמו דהמע"ה שמת בעלרת שחל בשבת . ומסתמא גולד בעלרת שחל בשבת . משום
דאחילו עליה שבתא וכן מפורש במדרש רות וז"ל ומה בעלרת שחל בשבת וזה הטעם
שאנו קורין מגלת רות בעלרת משום דדוד גולד מרות . וע"ד מאמרו (בצרכות) למה
נקרא שמה רות שינא ממנה דוד שרוהו להקצ"ה בשירות ותשבחות והכל הולך אחר
החכום וחוחמין וישי הוליד את דוד . והוא יוס הולדת שלו . וכלשון המדרש שם מה לורך
היה לייחס פרץ וכו' . עד לא בשבילך דוד מלאהי דוד עכ"ל המדרש לענינו . ונחזור

לענינו כל מי שנאמר בו המים השלים שניו אפי' למדת שבוע . אפילו דייקא . פי'
לא די שהשלים שניו למדת החודש אלא אפי' למדת שבוע וכנ"ל . וזהו כל מי שנאמר
בו המים השלים שנותיו אפילו למדת שבוע . וע"ד מאמרו פ' נ"ח . ויהי חיי שרה
מאה שנה . יודע ה' ימי המימים (תהלים ל"ו) כשם שהם חמימים כך שנותם חמימים .

וכן הוא במדרש שם פרשה ס"ב ואלה ימי שני חיי אברהם . כתיב יודע ה' ימי המימים
וכו' . עד יודע ה' ימי חמימים זה אברהם שנאמר בו והיה תמים . וזהו כל מי
שנאמר בו המים השלים שניו אפילו למדת שבוע ודו"ק הדק היטב כי הוא אמת
ויליב ונכון :

שם היה כל מי שנאמר בו היה מתחלתו ועד סופו הוא צדיק. עי' מפרשים.
ולפעד"נ שהיבט היה בין שתחבוב מהחלתו לסופו ומסופו לתחלתו היה
יהיה היה. והגיד האותיות מלאחור לפניו הוא היבט היה והפוך זה וזהו כל מי
שנאמר בו היה מתחלתו וכו' וק"ל:

פרשה לב ב ד"א ויאמר ה' לנח וכו'. בתיב כי צדיק ה' צדקות אהב
ישר יחזו פנימו. ר"ת בשם ריב"ר"ס בו' אין לך אוהב
כו'. והקב"ה אוהב וכו'. ישר יחזו פנימו זה נח. עי' מפרשים. ולפעד"נ דקשה
להמדרש יחזו לשון רבים והל"ל יחזה ל"י וקאי על ישר. או ישרים ל"ר וקאי על יחזו
ל"ר. לכן מפרש על דרך מדרש בקהלת רבה ע"פ ויבקשו פני זו לדקה כמד"ל אני
בלדק אחזה פניך. בהקדם מדרש ע"פ לך ה' הלדקה ולנו בושת הפנים. אימתי
לנו בשת הפנים בשעה שלך ה' הלדקה בהקדם הזו"ק מאן דאכיל דלאו דיליה זהיה
לאסתכלי בחפיה. והוא נהמא דכסופא וזהו לך ה' הלדקה בשעה שלך דייקא הלדקה
ולא לנו. ואנו חבירי לב הרחוקים מלדקה ואנו מביישים את העני. ולנו בשת הפנים פי'
מביישין אותנו מדה כנגד מדה. וזהו אימתי לנו בשת הפנים בשעה שלך ה' הלדקה וזהו
ויבקשו פני פי' שבקשו לראות פני פנים בפנים ולא יבשו זה לדקה פי' כשאנו עושין
לדקה כמד"ל אני בלדק אחזה פניך. וזהו כי לדיק ה' לדקות אהב ישר יחזו פנימו
פי' חשבי לדקות יחזו פנימו ודו"ק:

שם **כי** אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. אמר ראב"ע מצינו שאומרים
מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו. שכן הוא אומר
בנח איש צדיק תמים היה שלא בפניו. ובתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני
בפניו עכ"ל. ועי' מפרשים ולפעד"נ בהקדם בלור הכחוב. נח איש לדיק תמים היה
בדורותיו. וקשה בין למאן דדרש לשבח. בין למאן דדרש לגנאי לכל הדעות היה לכחוב
בדורו כדכתיב בסמוך כי אותך ראיתי לדיק לפני בדור הזה. ולפעד"נ לבאר בהקדם
באור מד"ר סדר בראשית פ' כ"ו ס"א. כתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעלת
רשעים. אשרי האיש זה נח אשר לא הלך בעלת רשעים וכו' זה דור חנוש. ובדרך
חטאים לא עמד זה דור המבול. ובמושב ללים לא ישב זה דור הפלגה וכו'. עד
אשר פריו יתן בעתו זה שם. ועלהו לא יבול זה חס. וכל אשר יעשה ילדיו זה
יפה. ובארנו דדרש עלת רשעים על דור חנוש אשר עבדו עבודה כוכבים. כמ"ס
אז הוחל לקרוא בשם ה' והיו רשעים בגופם בין אדם למקום. וחטאים דרש על
דור המבול על שהיו חוטאים בג"ע ובגזל בין אדם לחבירו והיו חטאים בממונם.
וללים דרש על דור הפלגה. שהיו מחלוללים על המקום שאמרו בואו וגעשה סמוכות
לרקיע כידוע. ופריו דרש על שם. על שהיה עיקר הפרי שלו. ועלהו דרש על חס
על שהיה עבד עבדים לאחיו. ע"ד חלמלא עלמא לא הוה מתקיים אחלילי. וכל אשר
יעשה ילדיו דרש על יפה על שילא ממונו המוללחים בעולם. נמלא לפי המדרש שהיה
לדיק מתחלתו ועד סופו שדרשו בו כל מי שנאמר בו היה. היה לדיק מתחלה
ועד סוף וכמו שבארנו. וכשהיה קטן צימי עליה היה בדור חנוש וכשהיה איש
מנעוריו היה ירא את ה'. וצימי עמידה בחמלע ימיו כשהיה בן שש מאות שנה היה
בדור המבול והיה לדיק בדור הזה. ובסוף ימיו לעת זקנתו בדור הפלגה היה ג"כ
לדיק לא ביישה ילדותו את זקנתו ולא היה לריק זקנתו לכפר על ילדותו. גמלא שהיה
לדיק בכל הג' דורות. וזהו איש לדיק תמים היה בדורותיו דוקא ר"ל בכל הג' דורות.
ונקדים עוד הקדמה אחת. כי ידוע שלדיק ורשע לא קאמר כדי שלא יתבטל הבחירה

כי אע"פ שהכל לפיו הרשות נתונה כי ידיעת הצורא חינו מכריח כי ידיעתו חינו
 כידיעתנו • כי כאשר גבהו שמים מארץ כן גבהו מחשבותיו ממחשבותינו • רק זאת ידוע כי
 מאמרו של הקב"ה מכריח: כמאמר הכהוב (ישעיה נ"ו) כי כאשר ירד הגשם והסלג מן
 השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והלמיחה ונתן זרע לזרע ולחס
 לאוכל • כן יהיה דברי אשר ילא מפי לא ישוב אלי ריקס כי אם עשה את אשר חפצתי
 והלליח את אשר שלחתי • ועל כן שלא בפניו העיד הקב"ה בתורתו חס לדיק המים היה
 בדורותיו דייקא לשון רבים וכנ"ל רק בפניו כשדבר הקב"ה עם נח באמלע ימיו • אם יאמר
 לו כי אותך ראיתי לדיק לפני בדורותיך לשון רבים תחבטל בחירתו מעתה • על כן אמר
 לו בדור הזה דייקא • ועתה יבואר המדרש שהתחלנו • רק הגיחי בכל פעלי של"ל במדרש
 מלינו שאומרים מקלת שבחו של אדם בפניו: שנאמר כי אותך ראיתי לדיק לפני בדור
 הזה דייקא • וכלו שלא בפניו שנאמר נח חס לדיק חמים היה בדורותיו דייקא ודו"ק:
 שם ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי
 שאמר והיה העולם בפניו • שנאמר אמרו לאלהים מה נורא מעשיך
 (תהלים ס"ו) שלא בפניו אומר (שם קל"ו) הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו • עי'
 מפרשים • ולפעד"נ בהקדס באור הפסוק בתהלים למען יזמרך כבוד ולא ידוס וכו' ע"ד
 מאמרו בצרכות פ"ה ההוא דנחית וכו' • ואמר העוז וכו' • ח"ל סיימהיכו לכולהו
 שבחי דמרך הני תלהא חלמלא דאמרינכו משה באורייתא וכו' ואת אמרת כולי האי
 וכו' • משל למרגייתא דלית לה טימי כל מה דאת משבחת לה את מגנה לה וזהו לך
 דומיה תהלה • וזהו כוונת הצרכה מלך מהולל בתשבחות לשון דומיה ושתיקה כמו
 משבית שאון ימים וכמו בשוא גליו אתה השבחת (תהלים ס"ה) כמארז"ל על פסוק היסופר
 לו כי אדבר אם אמר חס כי יבולע המרצה לספר בשבחו של מקום נעקר מן העולם •
 וקשה הלא כל ספר תהלים כשמו כן תהלתו תהלת ה' ידבר פיו וכן שיר היחוד
 ושיר הכבוד • וכבר התעורר הגאון יעב"ץ בפסק שיר היחוד והכבוד ומי יודע פשר
 דבר שאסור להללו בתוארים כההוא דנחית ואמר העוז הסגיב הפודה וע"ז אמרו כל
 המרצה וכו' רק גדול גבור ונורא • אמנם להללו ולשבחו על טובות כלליות ופרטיות
 ועל נפלאותיו וטובותיו המתמידות הטוב כי לא כלו רחמיו וחסדיו לו נאה להודות
 ולשמו נאה לומר כאשר תקנו אנשי כנ"ג בשמונה עשרה ברכת הודאה • ונוסח נשמת
 וכל פסד"ז וכל ספר תהלים כמבואר בחו"ה בשער עבודת האלהים זה מותר ומלוי זה
 שורש עבודת אלהים • וזהו הכוונה בשיר היחוד לא ידענוהו ולא ראינוהו אך ממעשיו
 הכרנוהו • ולפי ערך הטובות והנפלאות והחסדים שקבלנו • כבוד להודות ולשבח ולומר
 לשמו ולא גנאי ולא דומיה תהלה וזה הבאור הפסוק הנ"ל אחר שאמר ארוממן וכו' •
 עד פתחת שקי ותאזרני שמחה • ופרט כל הטובות שקבל ממנו אמר למען יזמרך •
 פי' למען כל הטובות שקבלתי ממך יזמרך • כבוד פי' כבוד הוא לך ולא גנאי ולא
 ידוס • וכבוד מושך עלמו ואחר עמו ולא ידוס כבוד • לכך ה' אלהי לעולם אודך • וכל
 שבחיו גדול גבור ונורא • ומקלת שבחיו הוא נורא • וכשישראל צגויס שמו נורא כנ"ג
 ושמי נורא צגויס (מלאכי ח') ובהקדס מאמרו בצרכות פ"ק נימא הלל הגדול • והטעם
 הלל הגדול לא מפני שהוא גדול אלל הקב"ה אלא מפני שהוא גדול אללנו שכלול
 בו כל הטובות והחסדים שנוהג בחסדו כל דור עד כל ימות עולם והוא נקרא במדרש
 כל שבחו • ומקלת שבחו הוא נורא מותר לומר בלשון נוכח • וכל שבחו הוא הלל הגדול
 שממעשיו הכרנוהו לפי הטובות שקבלנו ושנקבל ממנו שלפי עצמותו הוא נסתר ולא
 אתה וזהו אתה נורא אתה בלשון נוכח וכל הכ"ו כי לעולם חסדו בלשון נסתר וזהו

מלינו שאומרים מקלה שבחו בפניו • פי' בלשון נוכח שנאמר אמרו לחללים מה נורא מעשיך פי' מה אמרו והיבט אמרו מושך עלמו ואחר עמו ומפרש ואומר • מה נורא מעשיך בלשון נוכח • והלל הגדול שהוא גדול חללינו שכולל כל החסדים והטובות שעשה ושיעשה מימות עולם שנות דור ודור אומר שלא בפניו בלשון נסתר כי לעולם חסדו ולא חסדיך בלשון נוכח • והו' שלא בפניו אומר הודו וכו' ודו"ק :

ח כל צפור כל כנף א"ר אלעזר בשם רב אסי לחבריה פרט למורשיא ולקטעיא שהן פסולין לקרבנות בני נח • פי' מפרשים • ולפעד"נ שקשה להמדרש דהוה למיכתב לפור כל כנף שתיבט לפור דבוק ומחוצר להיבט כנף כמו שפירש"י ז"ל לפור של כל מין כנף כמו אמר לפור כל כנף (יחזקאל ל"ט) • וזה שהקשה לחבריה • פי' שיחבר היבט לפור לכל כנף ולדבק טוב הוא לכתוב לפור כל כנף • ומגני שאינו דבוק פרט למורטין ולקטעין • וכל לפור פי' שיהיו כלו שלם פרט לקטעין שחסר מן הלפור • וכל כנף פי' שיהיה הכנף ונולה כלה שלם פרט למורטין שנמרט וחסר מהכנף והנולה ואינו כל כנף • וכל דפסיק היא ואינו מחוצר ודבוק ודו"ק :

ובאשר הראתי דברי חלה להרצ המלוה"ג וכו' מו"ה אברהם יוסף נ"י מפה עירנו העיר בזה וז"ל הטעור • כקרוה הרצ המחצר לפני להראות חידושיו דברי המדרש דממעט לקטועים מכל לפור • העירותי דלפי"ז ל"ע בדברי ההוס' (ע"ג ד' ה' ע"ב) ד"ה מנין שהקשו למה לי מן העוף למעט יבשה גפה כו' דמי איכא מידי דלישראל שרי ולעובר כובדים חסור • והירלו דהוה חמינא דקרא דמכל החי צבהמה דייקא • אבל גבי עוף מותר מחוסר חצר כבעל מוס • עוד תירלו דה"א דלישראל נאמר ולא לב"נ דלפי"ז הדרא קושא לדוכתא הא כבר ידעינן מקרא דכל לפור חף בעוף • וגם לב"נ דהא איכא חרי קראי • וגם על ר"א גופיה דיליף מכל החי קשה דהא כבר ידעינן מכל לפור חף בעוף וגם לב"נ לבתר דכתיב מן העוף • ולכאורה רייתי לומר דזה הלוי צפלוגחא דריב"ז ורצנן (סנהדרין ע"ה) גבי כל נפש חי אמרינן כל דהו או עד דאיכא כלו • והסתא י"ל דהסוגיא אליבא דריב"ז ולא שמעינן מידי מכל לפור דאיכא למימר דאחי לאפוקי דלא נימא דנאסר מחוסר חצר צבמה כמו צמקדש ואדרבה להחיר אחא • ולהכי חילטריך קרא דמכל החי דדוקא היכא דחיין ראשי חיברים וא"ש גם דברי ההוס' • ודברי המדרש אליבא דרצנן • ובזה י"ל קושית הגאון מוהרי"ב צ"ס שחילת שלום על השאלותה בשחילתא צ"מ ס"ח ע"א אחא דקאמר ההס ל"ל דכתב רחמנא לאו בגזל וכו' שהקשה הא חי לאו דכתב קרא צהדיא גבי ישראל ה"א דקרא דגבי צ"נ לישראל נאמרה וכו' • דלפי"ז נאמר היכא דידעינן גבי ישראל מק"ו או ממה מלינו • לא אמרינן טרח וכחב לה קרא צהדיא לבני ישראל ולא לבני נח • והא דכתבו התוספות הכא לישראל נאמרה חף דכבר כתיב קרא צבעל מוס היינו מוסם דהא דקרא דמכל לפור אחא להחיר צב"נ וכנ"ל • אבל שבה וראיתי צמדרש דבעל המאמר הג"ל • שם הוא ר"א צסס רב חסי וא"כ קשה ידיה אדיריה • ולולי דמסתפינא הייתי אומר דל"ל צמדרש ר"א צסס ר' אושעיא דזה שכיח טובא צס"ס • והסתא ח"ס דר' אושעיא דרש לעיל צפ' ל"א מכל החי לרבות רוחות • וקושית הגאון מוהרי"ב הג"ל י"ל כפשוטו דהא דכתבו ההוס' דה"א לישראל נאמרה ר"ל בעוף דבעל מוס מותר בו כמו שכתבו צתירוך קמא • אח זה העירותי בעברי צע"ה והעליתי על הגליון להפלת הרצ המחצר כי כאחיס אגחנו

אנחנו מעודנו ויהא רעוא דתקבל • המלפא ליסעת ה' אברהם יוסף במהור"ר
צבי הירש יאסונוס קי :

יג מובאים אין כתיב כאן וכו' • מאליהן היה באים רי"א דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה • אשה רעותה לא פקדו כי פי הוא צוה ורוחו קבצן (יסעיה ל"ד) • ומה אם להסגר בתיבה י"ב חדש היו באים מאליהם להפטם וכו' • הה"ד בה אמר ה' אלהים אמור וכו' • עי' מפרשים • וגלפ"ד דלכאורה קשה על המדרש דמייתי רחיה שמאליהן היו בחים מיסעיה (ל"ד ט"ז) דרשו מעל ספר ה' גו' כי פי הוא לוח וגו' • ומייתי רחיה לסחור דסם נאמר כי פי הוא לוח וגו' • ועוד קשה דסם נאמר על אדום וטבח גדול בארץ אדום ומייתי רחיה להסגר בתיבה • ועוד קשה על הק"ו ומה להסגר בתיבה וכו' • להפטם וכו' • הה"ד כה אמר ה' ללפור וכו' הלל זו נאמר בפירוש אמור כו' לזכאי אשר אני זוכה לכם • לכן נלע"ד שהיה קשה להמדרש כפל הלשון אחת מהנה לא נעדרה אשה רעותה לא פקדו • עי' מפרשים שפי' לא פקדו לא חסרו כמו לא נפקד ממנו חס לסין חסרון והעדר שהוא שם הנרדף עם נעדרה והוא למכתב נפקדה על מסקל נעדרה • ועוד היה קשה להמדרש לשון פי הוא לוח פי לשון מ"ב והוא לשון נסתר ע"כ פירש המדרש פקדו מלשון צווי כמו והוא פקד עלי לבנות וכו' (עזרא ח' ב') • וזהו דרשו מעל ספר ה' זה ספר בראשית וקראו אחת מהנה לא נעדרה ח"פ שאשה רעותה לא פקדו לא צו שיצאו • כי פי כמו פה • והוא שם לא מ"ב • הוא פי' שלעצמו לוח וה' לא לוח • ורוחו קבצן • פי' מי זה אמר וזהו ה' לא לוח • ורוחו פי' רלוגו של מקום קבצן כמו לא בחיל ולא בכח כ"ל ברוחי (זכריה ד') וזה דומה להסגר וכו' • להפטם וכו' • עד אמור וכו' • שאמור יאמר על אחת כמה וכמה ודו"ק :

פרשה לג א בימי ר' תנחומא וכו' באותו שעה הגביה ר' תנחומא פניו כלפי מעלה וכו' • ע"ד שמבאר לעיל דמאן דאכיל דלאו דיליה בהית לחסכולי באפיה • והוא נהמא דכסופא • חבל כשאנו מרחמין חלו על חלו • ואין מבייטין לעני • מדה כנגד מדה • גם הקצ"ה בעל הרחמים אין מבייט חותנו וכוכל להגביה ולישא פניו כלפי מעלה • ואז ניזונים בזרוע עד"מ (בזרכות ספ"ב) על הפסוק שמעו חלי חבירי לב הרחוקים מלדקה שכל העולם ניזונים בלדקה והם ניזונים בזרוע ולזה הגביה ר' תנחומא פניו ודו"ק :

שם זאת הרשעים בדירתן (יחזקאל ל"א) כה אמר ה' אלהים ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את התהום ר' יוסי בר רבי אמר הובלתי כתיב אין עושין כסוי לגיגית לא של כסף ולא של זהב ולא של נחושת אלא לאותם שהם ממינה כך הרשעים חשך גיהנם חשך • תנזום חשך • הובלתי רשעים לגיהנם וכסיתי עליהם את התהום חשך יבסה חשך • עי' מפרשים • ולפעד"ג שהוא הוספת חזרה כותב לסיים הובלתי וכו' • למען יוצן הדרסה מהובלתי • חבל באמת לפעד"ג בהגה מדרשים של"ל הובלתי כתיב • אין עושין כסוי לגיגית לא של כסף ולא של זהב חלל חרם מפני שהוא מינו וכו' • עד חשך יבסה חשך וכן הוא בילקוט יחזקאל סי' ל"א • גם בהמדרש חינו נראה שידרשו לשון הובלה כ"ל לדמיון ושווי כאמרם שהוא מינו ודמיונם שזה חשך וזה חושך וע"כ יבא זה ויכסה זה וכן בויקרא רבה כ"ז אין זו הסיוס רק מפני שהוא מין במינו ובאורו ענין משל ודמיון :

פרשה לה ב ר' חזקיה בשם ר' ירמיה אמר כך אמר ר"ש בן יוחאי • אין העולם כלו יכול לעמוד פחות משלשים צדיקים כאברהם

באברהם אבינו אי תלתין אינון וברי תרין מנהון . ואם עשרין אינון אנא
 וברי מינהון כו' עד ואם חד הוא אנא הוא . עי' מפרשים . ולפעד"נ בהקדם מדרש
 (פרשה מ"ט) ואברהם היה יהיה . ר"ת בשם ר' ברכיה בשורו שאין העולם חסר משלשים
 לדיקים כאברהם . ר"י ור"א בר"א מיייתי לה מהכא . ואברהם היה יהיה . יו"ד עשר .
 וה"א חמש ויו"ד עשר וה"א חמש . עי' מפרשים . ולפעד"נ שכל"ל בשורו שאין העולם
 חסר משלשים לדיקים כאברהם שנאמר בו כה יהיה זרעך ור"י ור"א בר"א מיייתי לה
 מהכא היה יהיה וכו' . והנפקא מינה שהפי' כה יהיה זרעך קאי על וספור הכוכבים
 והם רוצי הכמות ורוצי האיכות שיש כוכב שהוא שלשים כוכבים באיכות . ויש כוכב
 קטן שלשים מהן כוכב אחד גדול באיכות . ואפשר לפרש שהפירוש כך הוא וספור
 הכוכבים כה יהיה זרעך ויהיה בגימטריא למ"ד מזרעך יהיה כה כמוהו באיכות
 וק"ו חס יהיה בפחות משלשים זרעך לדיקים כמוהו באיכות והם מעטי הכמות ורוצי
 האיכות דהיינו ככ' או ביו"ד או צכ' או צח' וכל שהוא מעט הכמות הוא רצ האיכות .
 והבטיחו לכל הפחות שאפילו לא יהיה לדיק א' כאברהם רק שלשים לדיקים יהיה כאחד
 היה אברהם . העולם יכול לעמוד . וכ"ש חס יהיה לדיקים רצי הכמות . שכל אחד
 רצ האיכות כאחד היה אברהם . וזהו כוונת ר"ת בר"צ בשורו שאין העולם חסר משלשים
 לדיקים . פי' שכל השלשים מהם הם כאברהם באיכות ולא בכמות וזכר סגי כאברהם
 בכמות . ולדיק אחד יסוד עולם . וכמו שהיה בדורו של אברהם אחד היה אברהם
 ופליגי ר"י ור"א בר"א ואמרי שצריך להיות ל' לדיקים שכל אחד הוא כאברהם ור"ת
 מספקא ליה אי כר"ת בר"צ ואחד סגי והוא באחד ומי ישיבנו או כריצ"א שכל"ל דוקא
 ל' לדיקים כאברהם . וזהו כך היה אומר רש"י . אין העולם יכול לעמוד בפחות
 מלמ"ד לדיקים כאברהם . ותחלה מפרש דעת ר"ת בר"צ אי שלשים אינון ואי ד'
 אינון ואי י' אינון ואי צ' אגא וברי אינון ואי חד הוא אגא הוא שמן השלשים נכבד
 ואל השלשים בא בכמות או באיכות . ולדעת ר"י ור"א בר"א הפי' כפשוטו אין העולם כו'
 כל אחד מהשלשים הוא כאברהם . וזהו שאמר לא נופל הוא מהם אי ל' אינון אגא
 וברי תרין מינהון . ואי כ' אינון אגא וברי מינהון . ואי יו"ד אינון אגא וברי מינהון
 ואי צ' אינון אגא וברי אינון ואי חד כדעת ר"ת בר"צ אגא הוא ודו"ק :

ג ויהיה בענני ענן על הארץ . ריבר"ס . לאחד שהיה בידו קלוב רותח . בקש
 ליתנו על בנו . ונתנו על עבדו והיתה הקשת בענן וכו' . עד בין

אלהים ובין כל נפש חיה . בין אלהים זו מדת הדין שלמעלה : ובין כל נפש
 חיה זו מדת הדין של מטה וגו' . וז"ל מתנות כהונה . סיומא דמילתא למטה
 בעמוד זה . ובפירוש שהרמב"ן גרס כאן סיום דמילתא כו' ועי' הרד"ל . ועי' ביאור
 הר"פ וז"ל מקומו להלן וכו' . עד מתחמה כנגדו וכו' . וזה לשון מהרז"ו ז"ל כאן
 המאמר של ר"פ וכו' . עד וכן המאמר הסמוך שם עד נפש חיה . מקומו כאן כן שמעתי בשם
 הגאון הלדיק ר' חיים דוואלאזין זצ"ל . ולפעד"נ שהגירסא כהמ"כ שהגי' ברוח קדשו
 של הרמב"ן . שגרסה נפשו כאן סיומא בין אלהים זו מדת הדין של מעלה . ובין כל
 נפש חיה זו הדין של מטה . ולהבין דברי חכמים וחדושים . מתורת רבינו משה אלשיך
 למדנו . וז"ל והענין לפי פשוטו . כי הגה לפי פשוטו כי בקשת כמה גווינן כמפורש
 בספר הזוהר . ירוק . סומק . חור . וספיר . ויהלום . כי הענין רמז אל חשך הלילה
 המתעדת לבא בעון הדור באודם . מה"ד הדורך קשת משפטו לירות חלים של
 פורעניות . אך מה הוא עושה יהצרך . שם לעומת מדת החסד ורחמים וממזג האודם
 ומגין על הארץ ועל הדרים עליה . וזהו היות כמין ארבעה קשתות סמוכות לדרום

כי האודם היתה בקשה דרוכה לולא הוא יתבדך הקיף קשתו בקשה לצן של מדה חסד סמוך לו גם ירוק ככרתי שהוא מעין מדה רחמים כנודע וגוון חצן ספיר שהוא רמז אל מדה הדין הרפה וכללות הענין כי הגה כנגד צ' מדות הדין החזקה והרפה בין יהיה הרוגז זו או מזו מלרף הוא יתבדך הלצן של חסד נגד החזקה והירוק ככרתי נגד הרפה וצוה לא יתקרב מדות הדין להיות מתקרצין ומקבלין דא מן דא לפעול הרוגז כי בקשתו יהמזגו בחסד ורחמים וזהו ענין מאמנם בין אלהים זו מדה הדין שלמעלה ובין כל נפש חיה זו מדה הדין שלמטה של מעלה מדה הדין הקשה של מטה מדה הדין הרפה והוא מה שכתבנו למצין עכ"ל יעוי"ש ונחזור לענינינו והיה צענני ענן על הארץ ריב"ס לאחד שהיה צידו קולב רוחה בקש ליהנו על צנו ונהנו על עצדו דק"ל ענן מיותר דהו"ל למכתב צענני על הארץ ועוד ק"ל בין אלהים ובין כל נפש חיה ולא אמר ציני וציניכס וקוסיות אלו העירו את לב רז"ל ר' יהודה בר"ס אמר לאחד שהיה צידו קולב רוחה כי הענן רומז אל חשך הלחות ומדה הדין הרפה והקשה והרוגז ומי יגור לנו אש אוכלה ומי יגור לנו מוקדי עולם וזהו הקולב רוחה שבקש ליהנו על צנו ר"ל על צני אדם ונהנו על עצדו היינו על הארץ וזהו שסיים בין אלהים זו מדה הדין של מעלה דלית עלמא הדין יכול קאים ואס עלמא צעי לית דינא קשיא וזהו בין כל נפש חיה זו מדה הדין שלמטה כי לפי חוקק מדה"ד של מעלה לא שבק חיים לכל חי כי אס דינא את צעי לית עלמא וזהו שסיימו להלן מדה הדין קשה של מעלה קשה של מטה רפה ושייך כאן ודו"ק :

פרשה לו ה וירא חם אבי כנען אמר להון ואגיד להון אמר להון אדם הראשון ב' בנים היה לו ועמד אחד מהן והרג חבירו וזה יש לו ג' ובקש לעשותן ד' ועי' מפרשים ולפעד"נ דדרש ויגד רזא דמלחא צעמא למה מסרסו לחציו וזה החלוק בין שמות הנרדפים בין חמירה להגדה וזהו אמר להון ואגיד להון של"ל לכתוב ויאמר וכתב ויגד וכו' עד הוא מבקש לעשותן ד' ודו"ק :

פרשה לח ב אם תכתוש וכו' בעלי כו' לא תסור מעליו וכו' (משלי כ"ז) כזה שהוא כותש את השעורים במלבן סבר שהוא מביאן למוטב ועד הוא סליק וכו' לא תסור מעליו אולתו עי' מפרשים ולפעד"נ דדרש צעלי מלשון עליה עד הוא סליק וכו' והפי' אס הכתוש וכו' צעלי כשהמלבן עולה ועד הוא נחית כשהוא יורד צשעה מועטה כזו והיתה הרווחה והכבד את לבו ולא תסור מעליו אולתו ודו"ק :

סדר לך

פרשה לט א ר' יצחק פתח שמעי בת וראי והטי אונך ושכחי עמך ובית אביך (ההלים מ"ה) א"ר יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר וכו' עד הציץ עליו בעל הבירה וכו' כך לפי שהיה אברהם אבינו אמר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג הציץ עליו ואמר אני בעל העולם ועי' מפרשים ולפעד"נ דקשה לר"י קושיה רש"י למה לא גלה לו הארץ ולומר לו ארץ כנען ע"כ דרש שמעי צה וראי על א"ח והיו"ד משמעי וראי חינו סימן נקיבה אלא יו"ד מדבר צעדו כי יש בחינות

בחיות בהתגלות הנבואה בחינת שמיטה • אז יגלה לזן אנשים שומע מדבר אליו לא יכיר מראהו ולא יראה רק דממה וקול ישמע והמונה אינו רואה • ויש אשר השכון עליו השכינה • והוא יראה ואינו דומה שמיטה לראיה • והדר בחולה לארץ כמו שאין לו חלום • ואינו זוכה כ"א בחינת שמוטה והדר בא"י כמי שיש חלום • ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה המיד וזוכה לבחינת ראה • ואברהם עלה ממדריגת שמיטה לראיה • וזהו שמעי בת וראי • פי' בתחלה שמעי ואח"כ וראי פי' הזכה לראות אותי • וזהו משל וכו' • הניך עליו שעשה אותו להיות רואה בעל הצירה • וזהו וראה בירה אחת דולקת • שהעולם עם החמה ולבנה והכוכבים מאירים מזה יתבונן שיש מנהיג ומסגיח שמאיר לארץ ולדריס עליה • וזהו שמעי בת וראי • פי' בתחלה שמעי ואח"כ וראי פי' שעשה אותו להיות רואה את בעל הצירה וזהו כך לפי שהיה א"ל וכו' • וזהו לך לך וכו' • אל הארץ ופי' לו מה יזכה ילוד אשר אשרך • פי' אראה עצמי לך וזהו פי' וראה ה' אל אברהם • עד ויבן שם מצבה לה' הנראה אליו פי' תיכף ומיד נראה אליו • וזהו כאשר דבר אשר אשרך כמו שפירשנו • וזהו ויבן שם מצבה לה' הנראה אליו פי' ויבן שם מצבה לה' על קיום הצטחת הראיה על כח הראיה לראות פני ה' וזהו לה' הנראה אליו ודו"ק :

שם וירתאו המלך יפיד ליפותך בעולם בו • הוי ויאמר ה' אל אברהם • פי' מפרשים • ולפעד"ל בהקדם מדרשם לקמן ר' ברכיה פתח לריח שמניך כו' למה היה א"ל דומה ללוחית וכו' מונחת בקרן זווית • כיון שהיתה מטולטלת היה ריחה נודף • כך אמר הקב"ה לאברהם טלטל עצמך ממקום למקום • ושמך מתגדל בעולם • וזהו וירתאו המלך יפיד ליפותך בעולם הוי ויאמר ה' אל אברהם • וכוונתו על סוף פסוק אל הארץ אשר אשרך • וקשה כדלעיל • על כן פי' שהקב"ה אמר לו התועלת מהליכתו כדי שייפאו ויראיו לעולם וסרם המקרא ודרשו כמו שהיה כתוב אשר אשרך אל הארץ • פי' שאראה אותך • אל מי הארץ • את אברהם • וזהו אל הארץ אשר אשרך • ודו"ק :

שם ר' ברכיה פתח • אחות לנו קטנה זה אברהם וכו' • במה שהוא מאחה את הקרע קטנה • פי' מפרשים • ולפעד"ל ע"ד מאמרם טוס ולא השפוך • שפיך ולא תזנה (ביצמות) אברהם אבינו היה בתחלת בריאת עולם כמאמרם עשרה דורות מאדם ועד נח ועשרה דורות מנח עד אברהם • והיה מכניסין להקב"ה עד שבה אברהם • שנאמר ויקרא שם אברהם בשם ה' אל עולם ואחה את כל בתי עולם שהיו נפרדין מהקב"ה וקרבו וגייסו כמ"ס ואת הנפש אשר עשו בחרן • וזהו אחות לנו קטנה שאומרים כל בתי עולם אחות לנו שאחה וקשר ודבק לנו להקב"ה קטנה כזה שהוא מאחה את הקרע כשהקרע קטנה :

שם שעד שהוא קטן וכו' • פי' הרד"ל והרש"ש • ולפעד"ל ש"ל ד"ל קטנה שעד שהוא קטן • והוא פי' אחר על היבט קטנה שבפסוק • ונשמע תיבת אחת קטנה מחמת שנגמר דרש העליון בתיבת קטנה • והיה לריך לזיין על הפסוק קטנה • ד"ל קטנה שעד שהוא קטן היו מסגל מלות ומע"ט ודו"ק :

שם מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה • ביום שגזר עליו נמרוד הרשע לירד לבבשן האש • פי' מפרשים ולעד"ל דדרש מה נעשה וסגל יושבת אללו כמו שכתוב נעשה בקמץ • ויש חס למסורת • ובהקדם מאמרם בצרכות פ' הרואה ח"ר פעם אחת וכו' • א"ל תלמידיו רבינו עד כאן • א"ל כל ימי הייתי מנטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך • ועכשיו שבא לידי לא חקיימנה :

בהירת לך פרשה לש אברהם כא

ופי' הארז"ל שתלמידיו שאלו אותו ע"כ שיסורים צאים עליך זו תורה וזו שכרה .
 ח"ל כל ימי הייתי מטער על פסוק זה . פי' הייתי מרגיש יסורי ד' מיתהות והייתי
 מדמה בכה המדמה בעושין לי ד' מיתהות ביה דין . ומחמת אהבה ה' שעה כמות
 אהבה . והוא כמות ולא יבצע מההענג על ה' . עד שמסליך אה נפשו מנגד . ונפשו
 ישים בכפו כמ"ש חליך ה' נפשי חשא (תהלים כ"ז) וזהו פי' הפסוק מה יפית ומה
 נעמה (סיר ז') וד"ל . וזהו פי' הפסוק כי עליך הורגנו כל היום . נחשצנו כלחן
 טבחה . ונחשצנו מלשון מחשבה והורגנו ונחשצנו פעל מדומה כנו מהתער מהרשע
 (משלי י"א ז') . וכמ"ש בספר הכוונות שלריך לכון בד' אריבא דאחד ד' מיתהות ב"ד .
 וזהו בכל נפשך . אפילו נוטל את נפשך . וזהו כוונתם . ועכשיו שצא לידי עכשיו דייקא .
 עכשיו שאני קורא ק"ש פ' זה מה שהורגלתי מנעורי במס"נ ממש ולגיר צנפסי ד'
 מיתהות ב"ד ולא אקיימנו וד"ל . וזהו אחות לנו קטנה שער שהוא קטן היה מסגל
 מלות ומע"ט והרגיל ח"ע מקטנותו במס"נ ממש . והיה למוד מקטנותו להרגיש לער
 יסורי שריפה . ולההענג בהענוגי אהבה ה' ע"כ כשהשליכוהו לכבשן האש לא הרגיש
 ולא חש ולא נלטער ולא חלה וכל חבל לא אשתכח ביה וזהו מה נעשה וכו' . פי'
 מה נעשה לו דבר רע ביום שידובר בה . פי' שידובר מלשון ידבר עמים החזינו
 (תהלים מ"ז) ומלשון דבר ח' לדור . וזהו ביום שגור עליו נמרוד הרשע לירד לכבשן האש .
 ונדרש כמין חומר ודו"ק :

שם **אם** חומה היא גבנה עליה אם מעמיד דבריו בחומה גבנה עליה . כל"ל פי'
 מפרשים . ולפענך"נ בהקדם באור הכתוב (דברים ל') ומל ה' אלהיך את לבבך
 ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך . ע"ד מאמרם
 מאן דרחים רבנן הוויין ליה צנין רבנן . כי האהבה פועלת צנפס האדם . וכשהאהבה
 היא בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ועזה כמות אהבה ומערה למות נפשו ואינו
 מחשיב חייו וזהו לאהבה כו' . ואהבה יורדת עמו עד לחייו תהיה סבה . ומל ה'
 אלהיך וכו' ואת לבב זרעך . סתיה זרעו אהבי שמו . ומוסרים עצמם על קדושת
 השם וזהו למען חיך . וזהו אם חומה היא . אם מעמיד דבריו בחומה . והאהבה
 עזה בחומה ברזל וממית עצמו עליה וכל הרוחות שבעולם אין מוזיזין אותו ממקומו .
 נהעלם האהבה צנפס עד שעליו נבנה צנין עדי עד . ומה יפה ירושתו עד סוף
 כל הדורות ולהיות אלאי מעיו כמותו . ואם דלת היא . ואם דל הוא ממלות . ואין
 ידו משגת להוריש לבניו וטלטל מעשיו כדלת ורוח באה ועוקרהו והופכתו על פניו . ולא
 נהעלם האהבה צנפסו . נלור עליה לוח ארז . מה הנורה חניה אלא לשעה כך אין אני
 מתקיים עליו אלא לשעה . פי' עליו דייקא ולא לבניו . ועד"מ אין אדם מוריש קנס
 לבניו כי חניה עצמית אליו ואינה מוחזקת בידו מאבותיו . ועד"מ אין הבכור נוטל בראיו
 כבמוחזק . שנאמר בכל אשר ימלא לו פרט לזה שאין מצוי בידו . וזהו כך אין אני
 מתקיים עליו אלא לשעה . אמר לפניו רבון העולמים אני חומה מעמיד אני דברי
 בחומה . ושדי למגדלות זה חנניה מישאל ועזריה . דרש כמגדלות עד"מ שיר רבה כמגדל
 דוד כמה שגדל אהבם דוד מלשון גידולים (תהלים קמ"ד) אשר בנינו כנטיעים מגדלים .
 וזהו ושדי זה חנניה מישאל ועזריה סינקו ממני לקדש השם כמגדלות . וזהו אז הייתי
 בעיניו מלשון חז"ל צעין ופירושו שיאחזי צעין . וכל חבל לא אשתכח ביה ושער רישיה
 לא התחרך וריח נור לא עדת ביה כמבואר לעיל הרי שהיתה יליאתו כביאתו . וזהו
 כמולאת שלום שנכנס בשלום וילא בשלום ודו"ק :

שם **וילך** אתו לוח . ולוח שפל ח' . פי' מפרשים . ולפענך"נ דק"ל מה נרדף
 ואו

לו בשמות הנרדפים אותו ולא כהב עמו ע"כ דרש דרש בשמות הנרדפים עד"ד חז"ל את
בשרו • את הטפל לבשרו כידוע בשמות הנרדפים • ויצקש את הנרדף בכל הג"ך שהיזה עמו
הונח על הדומה וסיה לו • ואחז הונח על הטפל • וזהו וילך אחז לוט ולוט טפל לו •
ו נשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם • ומה אתה מערים על
השבועה מבול של מים אין אתה מביא • מבול של אש אתה מביא •

א"כ לא יצאת ידי שבועה • ועי' פי' מהרז"ו • ולפעד"נ בהקדס מדרש לקמן פמ"ט
אמר ר"א מעשות דבר אין כתיב כאן אלא כדבר לא היא ולא דכוותה ולא דפחותה מינה •
ועיי"ש פי' מהרז"ו • ולפעד"נ בהקדס גמרא שבועות (דף ל"ו) אר"א לאו שבועה וכו' • עד
דכתיב ולא יהיה עוד המים למבול • וכתיב (ישעיה נ"ד) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי
וכו' • עד ח"ר והוא דאמר לאו לאו וכו' • עד דכתיב ולא יכרת כל בשר ממי המבול
ולא יהיה עוד המים למבול • ולפי גירסא זו קשה לשון הכתוב כן נשבעתי מקלוק עליך
ומנער כך היכן נשבע על הקלף והגפרה הלא בכל השלשה כתובים שכתורה לא
נזכר רק מבול • וקלף מאן דכר שמים • ולפי גרסת הר"א ש' אהי ספיר לשון הכתוב
וז"ל אר"א וכו' • עד אלא הני תרי קראי שאמר הקב"ה לנח כשבנה מזבחה והקריב
קרבן וערבה עליו מנחתו והצטיחו שלא ישחית עוד עולמו דכתיב וירח ה' את ריח
הניחוח • ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף עוד לקלל וכו' • עד ולא אוסיף להכות את כל חי
כאשר עשיתי • והנך תרי לאוין אמר הקב"ה לנח לשם שבועה • כי לא ראה נח
לעסוק בפו"ר עד שנשבע וכו' • אבל הנך תרי קראי לא יכרת ולא יהיה עוד המים
למבול דכתיב בפרשת הקשה לא לשם שבועה נאמר אלא לשם ספור דברים וכו' אלא
ודאי לא חשיב וכו' עד שאמר לשם וכו' עד צית מיחוס עכ"ל • והשהא יבואר
המדרש חלילה לך מעשות כדבר הזה • אר"א מעשות דבר הזה אין כתיב כאן •
אלא כדבר לא היא ולא דכוותה ולא דפחותה מינה • כי השבועה הייתה מקלוק
ומנער לכל יעצר צם מקרה רעה כאשר נשבע על מי נח • וזה כוונת המדרש
בנושא דרושנו • אר"א נשבעת ואמרת שאין אתה מביא מבול לעולם • ומה אתה
מערים על השבועה מבול של מים אין אתה מביא • מבול של אש אתה מביא • ח"כ
לא יצאת ידי שבועה • ור"א לשיטתו וכגרסת הר"א ש' • כי לא אוסיף לקלל ולא אוסיף
להכות • הנך תרי לאוין אמר הקב"ה לנח לשם שבועה • לא הנך תרי קראי לא יכרת
וכו' ממי המבול • ולא יהיה עוד המים למבול • דלא לשם שבועה נאמר אלא לספור
דברים • ובלשון שבועה הוא מה שנאמר שלא לקלל ושלא להכות ולאו דוקא מים כי שם לא
נזכר מים • וזהו לא יצאת ידי השבועה דוקא ודו"ק •

ו יאמר ה' אל אברהם לך לך וכו' • עד וימת תרח בחרן • עי' פי' מהרז"ו
ד"ה וימת תרח בחרן וז"ל • וזמנו אחר מיתת שרה שתי שנים • עכ"ל

ותמיה גדולה הלא זה לשון המדרש פ' נח ויבוא אברהם לספור לשרה מהיכן בא •
ר"ל אמר וכו' • עד ח"ל ר' יצחק והלא קבורתו של תרח קדמה שתי שנים לקבורתה
של שרה • והחשבון כך הוא שתרח חי מאתיים וחמש שנה • והיה בן ע' שנה כשהוליד
לאברהם • ואברהם היה גדול מעשרה יו"ד שנים • כשהיה שרה קב"ז שנה היה
אברהם קל"ז • וכשתת תרח היה אברהם קל"ז כשנולד אברהם היה תרח ע'
שנה • הן קל"ה של אברהם סזו תמו ר"ה של תרח • נשארו שתי שנים עד מיתת
שרה • וזהו והלא קבורתו של תרח קדמה לקבורתה של שרה שתי שנים • וחזינא המיה •
ולפעד"נ שט"ס נפל בדבריו וז"ל וזמנו קודם מיתת שרה צ' שנים ודו"ק •

מזו ר' ברכיה בשם ר' חלבו • ארבעה הן שיצא מוניתין שלהם בעולם • אברהם
ואעסך

בחירת לך פרשה למ אברהם כב

ואעשך לגוי גדול. יצא לו מוניטין. ומהו מוניטין זקן וזקנה מבאן בחור
ובתולה מבאן. וז"ל מ"כ פירש"י צפ' הגוזל עלים היינו לילחק ורצקה וחולי אחר
שטלדו ילחם המטבע או קודם והיה דרך נבואה. ולפעד"נ שקלי זקן וזקנה ובחור
ובתולה על אברהם ושרה שקודם הנס היה אברהם זקן ושרה זקנה. ולאחר הנס
היה אברהם כבחור ושרה כבתולה כמו בחיך. ביהושע שור מכאן ורחם מכאן
שבתחלה היה כשור ואח"כ היה כרחם. וכמו בדוד שמתחלה ילד בתרמילו והיה רועה.
ואח"כ כמגדל דוד לוארד. וכן במרדכי שקודם הנס שק ואפר. ואחר הנס ועטרת
זהב. וזהו זקן וזקנה מכאן. בחור ובתולה מכאן. זהו מוניטין שלו לפרסם הנס וק"ל:
ב וירד אברהם כאשר דבר אליו ה' וגו'. ולוץ מפל לו. פי' הרד"ל וז"ל כלומר
בדבר ה' וגסגר בשני חללי לבנה כזה () (ועי' לקמן פמ"ח שבעם המקום
על הליכת לוט עמו. ולפעד"נ דקשה להמדרש דהו"ל למכתב וילך אברהם ולוט וכו'. ועוד
קשה ליה דהו"ל למכתב וילך עמו לוט. כידוע בהבדל שמות הגרדפים אלו עמו.
ויבקש את הגרדף בספר במדבר סי' כ"ב פסוק כ' ויצא אלהים אל בלעם וכו'. עד
קום לך אחס. ובפ' כ"ח סינה הלשון וכתב וילך עם שרי מואב. ובפ' כ"ב כתיב ויחר
חף אלהים כי הולך הוא ק"ל מה חרי חף הגדול הזה. הלל אמר לו קום לך
אחס. על כן דרש שצמו הונח על דמוי והשתוות כלב אחת ובדעת אחת. ואחז הונח
על דבוק הגופים בטפילה בלל לב ודעת אחת כדעתם ז"ל. את צמרו. את הטפל
לצמרו. וזהו קום לך אחס טפל להם בדבוק הגופים בלל לב ודעת אחת לקללם. ואח"כ
כתיב וילך עם שרי מואב. ועי' בחדושו על מ"ר פ' שבו לכם עם החמור עם הדומה
וכו'. המורה על הדמוי והשתוות כלב ודעת אחת. וזהו כוונת רש"י עם שרי מואב
לבו כלבם שיה. וזהו ויחר חף אלהים כי הולך הוא. פי' לקללם. וזהו וילך אברהם כאשר
דבר אלו לוט פי' לקיים דבר ה'. וילך אלו לוט ולא כתיב עמו. פ"כ דרש ולוט טפל
לו שלא הלך כלב ודעת אחת רק טפל לו. וזהו ולוט טפל לו וע"ל פ' ל"ט וק"ל:
פרשה מ ה אמרי נא אחותי את ר"פ בר"א אמר ב' בני אדם היו
עיקר ועשו עצמן טפילה ונעשו טפילה. אברהם
וברק. אברהם היה עיקר וכו'. עשה עצמו טפילה ונעשה טפילה. עשה
עצמו טפילה. שנאמר אמרי נא אחותי את. ונעשה טפילה. שנאמר ולאברהם
הישיב בעבורה. עי' מפרשים. ולפעד"נ בהקדם מדרש פליאה רבה ברות פסוק קרוב
לנו האיש מגואלנו הוא. בועז גדול הדור והאשה עשתה אותו קרוב עכ"ל. ופליאה
דעת ממני נשגבה. כי גדול הדור יהיה גלמוד ולא יהיו לו קרובים. ועוד קשה
הלשון והאשה עשתה אותו קרוב מה זו עשתה: והלל באמת היה לה קרוב והלל
כהוב מפורש. ולנעמי מודע וכו'. עד ושמו בועז. ולפעד"נ בהקדם מדרש דברים
רבה על פסוק מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו וכו'. בשר ודם אס' לו קרוב עני מכח
בו. ואם מודה בו עושה עלמו עיקר והעני טפל לו ואומר פלוגי עני מתקרב לי ותולה
החשיבות והיחוס בעלמו. והקב"ה אינו כן אינו אומר אלו קרובים אליו. להיותנו מתיחסים
בו להלות החשיבות בכבודו ובעלמו. אלא קרוב אליו הולם היחוס והחשיבות צנו.
וזהו פי' בועז גדול הדור היה והיה הוא עיקר היחוס. והיה להאשה להלות החשיבות
והיחוס בו. ולהתיחס בו ולומר אלו קרובים לאיש. ואמרה קרוב לנו האיש. וקרבתה
יחפץ ומתיחס בה. וכן כאן אברהם עיקר ועשה עלמו טפילה. אמרי נא אחותי את
למה לה שתאמר שהיא העיקר והוא מתיחס בה שהיא אחותו ולא למה לה אחי הוא
שתאמר שהיא מתיחסת באחיה ולהלות החשיבות בו. ונעשה טפל לה ודו"ק:
ויאמר

וַיֹּאמֶר אברהם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני ובינך וכו' • רעבר"י ז"ס
 אמר כשם שהיה ריב בין רועי אברהם ובין רועי לוט • כך היה ריב
 בין אברהם ובין לוט הה"ד ויאמר וכו' • עד וכי אחים היו אלא שהיה קלסתר פנים
 דומה לו • וכן הוא ברש"י • ועי' במפרשי רש"י • ולפעד"ג דקשה ליה הלשון אל נא תהי
 מריבה ביני ובינך • והדר ובין רועי ובין רועיך • הלא הריב היה תחלה בין הרועים •
 והוא היה למימחר תחלה אל נא תהי מריבה בין רועי ובין רועיך והדר ביני ובינך •
 ועוד היה קשה להמדרש העצם כי אנשים אחים הנחנו • מה לו להתעבר על ריב
 לא לו כשם שמורה לומר דבר הגשמי כך מורה שלא לומר דבר שלא גשמי • ואברהם
 ודאי היה יודע שלא ישמעו • ועל דרך מאמרים בשבת (כ"ה ע"א) ח"ל ר"ז לר"ס לוכחינהו
 מר להני דבי ר"ג ח"ל לא מקבלי מגלי וכו' • עד לפיך גלוי לפניהם מי גלוי • ולאברהם
 היה גלוי וידוע דלא מקבלי ע"כ דרש רעבר"י ז"ס כשם שהיה ריב בין רועי אברהם
 ובין רועי לוט שהיו מרעים בהמתם בשדות אחרים • ורועי אברהם ידעו וראו ומריצים
 עמהם על זה ולא היו מקבלים מהם • אמרו לאברהם שמא יקבלו מאברהם • ואברהם
 אמר • וכי עם אלו אני מריב • ויאמר אברהם אל לוט אל נא תהי מריבה ביני
 ובינך והדר ובין רועי ובין רועיך • כי הרועים יריבו את ריבצו • והוא שאמר כי
 אנשים אחים הנחנו • שמא האמר הלא לך איני גומל רעה ואל תריב עם אדם
 חנם אם לא גמלק רעה • לזה ח"ל כי אנשים אחים הנחנו • ומקשה המדרש וכי
 אחים היו אלא שהיה קלסתר פניו דומה לו • ויוצן בהקדם מאמרים בסנהדרין (מ"ו
 ע"ב) • ע"פ כי קללת אלהים תלוי • תניא אמר ר"מ משלו משל למה"ד לשני אחים
 תלומדים צעיר אחת אחד ממוהו למלך ואחד ילא ללסטיות לזה המלך ותלחוהו •
 כל הרואה אותו אומר המלך תלוי לזה המלך והורידוהו • וז"ל רש"י אדם עשוי בדיוקנו
 של מקום עכ"ל • ובה יוצן הכתוב • ויהי ריב בין רועי מקנה אברהם וכו' • שהרועים
 שמעו תלומדים שרועי אברהם מרעים בהמתם בשדות אחרים שקלסתר פניו של לוט
 דומה לאברהם • ולא היו מכירין בין לוט לאברהם והיו סבורים על רועי לוט
 שהן של אברהם • וכמשל שני אחים תלומדים שאחד מהם ממוהו למלך • ואחד ילא
 ללסטיות • שאע"פ שזה המלך ותלחוהו כל הרואה אותו יאמר המלך תלוי • כך כיון
 שיאל לוט ללסטיות וגזל יאמרו על אברהם שגזל הוא • והוא ויהי ריב בין רועי וכו'
 עד ויאמר אברהם אל לוט אל נא וכו' • פי' עכשיו תהי מריבה ביני ובינך והדר
 ובין רועי ובין רועיך • ופן תאמר אל תאל לריב מהר • וטוב לך שבת מריב פן יחסדך
 שומע • לזה אמר כי אנשים אחים הנחנו דומים בקלסתר פנים פן יחסדוני ואל יתחלל
 ש"ס צי • והוא כוונת המדרש כשם שהיה ריב בין רועי אברהם ובין רועי לוט כך
 היה ריב בין אברהם ללוט • הדא הוא דכתיב ויאמר כו' • עד כי אנשים אחים הנחנו
 אלא שהיה קלסתר פניו דומה לו וכמאמרים על פסוק כי קללת אלהים תלוי וכמשל
 הנ"ל ודו"ק :

פרשה מא יא וזה' אמר אל אברהם אחרי הפרד לוט מעמו רי"א כעס היה
 לאבינו אברהם בשעה שהיה מהלך עם לוט • עי'
 מפרשים • ולפעד"ג דפלוגתייהו תליא בפלוגתא דהני תנאי בצרמית רבה • חד אמר אחר
 סמוך • אחרי מופלג • וח"א אחרי סמוך • אחר מופלג • ור"י סבר אחר סמוך אחרי
 מופלג • ע"כ אמר כעס היה וכו' • בשעה שפירש לוט • והוא זה' אמר אל אברהם אחרי
 מופלג ולא בסמוך • והוא הפרד לוט מעמו ע"כ איחר מלדבר עמו עד עבור הכעס •
 והוא כעס היה וכו' • בשעה שפירש לוט מעמו • ור"ג סבר אחר מופלג אחרי סמוך •
 והוא

וזהו וה' אמר אל אברהם אחרי סמוך הפרד לוט מעמו . ולא היה מהלך עמו חיכך ומייד חזר אליו הדבור . וזהו כעס היה וכו' . בשעה שהיה מהלך לוט עם אברהם אבינו וכו' וק"ל :

פרשה מב ז ויצא מלך סדום וגו' ארבעה מלכים את החמשה . ד'

מלכים עשו מלחמה כנגד חמשה ויכו להם . עי' מ"כ . ולפעד"נ דק"ל דכפרט חשיב חמשה תחלה מלך סדום ומלך עמורה ומלך אדמה ומלך לבויס ומלך בלע ויערכו אתם מלחמה וגו' הא חמשה . את כדלעומר וחדעל ואמרפל ואריוך הא ארבעה . והול"ל חמשה מלכים את הארבעה ע"כ דרשו שהתורה חומדת רבותא שאע"פ שרבים קמו וערכו מלחמה על המועטים נלחו המועטים ונפלו הרבים ציד המועטים וארבעה מלכים את החמשה קאי על הנלחין וזהו ויכלו להם וזוה מובן כוונת רש"י עי"ש :

פרשה מג ד מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו וכו' . עי' מפרשים .

ולפעד"נ דכוונת הפסוק כך הוא . דהגה יש ג' סבות להתעוררות המלחמה . א' מלך רבוי עם . ב' מלך גבורה המלך : ג' מלך שהוא צקי בגבולות הארץ הנקרא (לאנד קארט) . ובאברהם אבינו לא היו הג' סבות . רק לדק יקראהו לרגלו . פי' לדקס ה' שהיה לדיק גדול זה העירהו לילך למלחמה . ומפרש יתן לפניו גויס אע"פ שהם רבים ממנו עכ"ז לא מנע להלחם עמהם . ב' יתן כעפר חרבו . ר"ל שהיה החרב שלו נחשב לו לעפר ולא בטח על חרבו . וא"כ אינו צוטח על גבורתו . ג' אורח ברגליו לא יבוא ר"ל שמעולם לא נסה להלך בדרכים וממילא לא היה צקי בדרכים (ובלאנד קארט) . וא"כ מי התעורר לו למלחמה רק לדק . מאת חתני הרב המופלג חריף וצקי בש"ס ופוסקים וי"א באמת הג' ר' אליהו מ"מ ומ"ץ דק"ק נאוויגאראד הסמוך לק"ק ווילנא .

ו ויאמר אברהם הרימותי ידי וכו' . עד ורבנן אמרי עשאן שירה . היך

מה דאת אמר זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו . עי' מפרשים . ולפע"ד נראה דקשה ליה למה לא כתיב נשבע אני . ע"כ מפרש הרימותי ידי מלשון הרמת יד שהוא התחלת פעולה גבורה מלחמה לא כחי ועולם ידי עשה לי את החיל הזה : ולאידוי הושיעה לי כי ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל כי הוא לבדו פועל גבורות ובעל מלחמות ובלעדו לא ירים אדם את ידו ואת רגלו . ובלשון חובת הלצות בלעדו לא יניד ולא יניע עפעף . זהו הרימותי ידי . פי' מה שהרימותי ידי במלחמה אל ה' אל עליין פי' מיוחס אל ה' כי לה' המלחמה . ובלעדו לא הרימותי ידי . וזהו אס מחוט ועד שרוך נעל ואס אקח מכל אשר לך ולא תאמר ידי עשרתי מלאתי חון לי כל יגיעי . וזהו ולא תאמר אני העשרתי את אברהם . פי' תיבה של מלת תאמר איננה סימן לנוכח זכר . אבל סימן נסתרת לנקבה . ותיבת ידי מושכת עלמה ואחר עמה כאילו נכתב ולא תאמר ידי אני העשרתי את אברהם ודו"ק . וזוה נדע מפולס כוונת המדרש עשאן שירה כי חין לך שירה ושכחה גדולה מזו . וזה המד"א זה אלי ואנוהו . בהקדם פי' הכתוב . וירא ישראל את ה' הגדולה וכו' . פי' שראו ישראל שחמש ידות יש להקב"ה בגם זה . וגם ידם באמצע עד מקום שידם מוגעת כמ"ס יצחק ה' אלהיך . ודרשו חז"ל יכול אפי' יושב בטל ת"ל בכל אשר תעשה וכדרשם ז"ל על פ' עזוב תעזוב יכול יאמר לו הואיל ועליך מצוה לפרוק פרוק או לטעון טעון

טען ת"ל עמו • וזהו וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' • וזהו אז יסיר מעל
 ובני ישראל וכו' עד זה אלי • פי' זה עשה אלי • ולזהו פי' ע"ד חני וזהו הוסיפה נא •
 וזהו ולזהו ר"ת חני והוא • ולמי התחלתי והוא גמר עלי ותיבת ולזהו נתחלקה לשתי
 תיבות • אלל אלי חני (אברהם) ולזהו ממנהו דרש ג"כ לשתי תיבות ולזהו ממנהו פי' ולזהו
 ידי מנהו פי' ממנו • וזהו עשאו שירה ונדרש כמין חומר ודו"ק :

פרשה מד ב אל תהי חכם בעיניך ירא את ה' וסור מרע • אל תהי חכם במה
 שאתה רואה בעיניך תאמר שאתה מוליד • תאמר שאין

אתה מוליד ירא את ה' אל תירא אברם • פי' מפרשים • ולפעד"נ דקשה להמדרש
 לא הוה ה' לל למכתב בלשון עתיד וכחז' אל תהי בלשון לוי כידוע למדקדקים
 ע"כ דרש בהקדם מאמרם בלשון חכם הוה חכם הוה חכם • ולא נקרא חכם מי
 שרואה רק מה שבנגד עיניו וזהו כוונת הפסוק (ישעיה ה') הוי חכמים בעיניהם
 וזהו כוונת המדרש אל תהי חכם בעיניך במה שאתה רואה בעיניך אל תהי נקרא
 חכם ותאמר דרך חכמה • וזהו האמר שאתה מוליד • האמר שאין אתה מוליד • ע"ד
 מאמרם מי העיר ממזרח לדק יקראו לרגלו • מאי דעתך דקאי דק במזרח אהרינו
 למערב • ולא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים בהוצרי שמים מודיעים
 להרשים מאשר יבואו עליהן שמלכ ומעמד פלוני מהפכו כבשר בחור הקלחת הוך כדי
 דבור מעמידו במלכ שורה עליה שוליד • וזהו האמר שאתה מוליד (לאחר זמן
 כשתראה מלכ מולך האמר שאתה מוליד) • האמר אין אתה מוליד עכשיו האמר שאין
 אתה מוליד • וזהו ירא את ה' וסור מרע • פי' שתסור מרע שנגד פניך הוה ויראה
 זרע במול • וזהו אל תהי חכם בעיניך במה שאתה רואה בעיניך • כי איזהו חכם
 הוה חכם הוה חכם • ירא את ה' אל תירא חכם • וק"ל :

פרשה מה א ורה שפחה מצרית ושמה הגר • ז מלוג היתה • והיה
 חייב במזונותיה ולא היה רשאי למזכרה • פי'

מפרשים • ולפעד"נ דקשה להמדרש דה"ל למכתב הגר שמה ע"ד מאמרם לדיקים שמש
 קודם להם • ורשעים הם קודמים לשמש • ע"כ דרש בלשון נוטריקון ושמ"ה ושפחה מלוג
 היתה • ומפרש הכתוב מי היתה שפחה מלוג • הגר וק"ל :

שם ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה לקחתה בדברים וכו'
 עד אשר יך שוכית שאת מדבקת וכו' • פי' מפרשים ולפעד"נ דק"ל דה"ל

למכתב ותתן שרי את הגר לאברם • ומי לא ידע בכל אלה ששרה היא אשת אברהם
 והגר המצרית היא שפחתה • דהא חפי' בגנות בהמה לא דבר הכתוב ע"כ דרשו עד"מ
 בכמה מקומות ותקח מלשון קחו עמכם דברים (הושע י"ב) וזהו לקחתה בדברים אשר יך
 שוכית וכו' • ומפרש הדברי פיוס שהטתה ברוח לקחה ואמרה לה שתזכה להיות אשת
 אברהם • ומי תזכה לזה אמרה לה את הגר המצרית שפחתה ודרש את וללכה סגל
 לימינו כמו את שפחת ויס' חס למסורה כמו שדרשו על פסוק חס כסף תלוה את
 עמי את עמי וק"ל :

שם ותתן אותה לאברם אישה ולא לאחר • פי' מפרשים • ולפעד"נ והגה מפי'
 ולא בהגה מדרשים ש"ל ולא אחרת • דק"ל דתיבת אותה מיוחדת

דה"ל למכתב ותתן לאברם אישה • ע"כ דרשו שזוהי מיעוטא היא • אותה ולא אחרת •
 ובהקדם מאמרם לעיל ארשב"י הגר בהו של פרעה היתה וכו' חף אבימלך וכו' •
 נטל בתו ונתנה לו וכו' • והשתחא אחי שפיר שהיתה לשרה הצריכה לבחור ולקרב בת
 אבימלך • ואת אשר הבחר בה הקריבנה אליו • וזהו שאמר לה אשר יך וכו' • ואשרי
 הבחר

הבחר ותקרב לגוף קדוש כזה • וזהו והתן חוה • פי' שנתנה שרה חוה חת הגר המלרית דייקא ולא פלשהיה זה חצימלך • שפחהה דייקא על דרך מאמרס לעיל שפחה מלוג היתה • וזהו שפחהה לו לחשה וזהו ולא לאחרת ודו"ק :

י ותקרא שם ה' הדובר אליה וגו' ר' יהודה בר' סימון ור' יוחנן בשם רבי אלעזר בן שמעון מעולם לא נזקק הקדוש ברוך הוא להשיח עם אשה אלא עם אותה הצדקת ואף היא על ידי עילה • ר' אבא בשם רבי בירי כמה כרכורים כרכר בשביל להשיח עמה • ויאמר לא כי צחקת • והכתיב ותקרא שם ה' הדובר אליה ר' יהושע בר נחמיה אמר ע"י מלאך • והכתיב ויאמר ה' לה ר' לוי בשם רבי חנינא בר חמא אמר ע"י מלאך • ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אמר ע"י שם • ועי' פי' מהרז"ו • וז"ל באור הרי"פ ל"ע חי ר"י צר' סימון וכו' וראב"כ הם חלוקים חס' לאו וז"ל ר' בנימין מוספיה ערך כרכר ח"כ כרכר הוא מלשון המקרא מפוז ומכרכר עכ"ל • וז"ל הרד"ק בשרשו לשון כרכר פירושו מרקד • ומזה נקראו הבהמות והגמלים הקלות בהליכתם כרכרות כמו צלבים וצפרדים וצכרכרות • לפי שצרכו קלותם ומהירותם דומים שהם מרקדים • וי"ת מכרכר משבח • וצכרכרות וצחשבחן עכ"ל • וע"פ הפירוש שהלעתי על המעיין ליישב דברי ראב"כ חס' הוא חלוק על דברי ר"י וז"ל הירושלמי (פ"ז דסוטה הלכה ח') • ח"ר בירי כמה כרכורים כרכר הקצ"ה מהחלה לשמוע שיחה של דקניות ויאמר לא כי נחקה עכ"ל • מזה משמע קלה דראב"כ חלוק על ר"י ודרש לשבח דקניות • גם משמע קלה שהירושלמי צפי' מלה כרכר נוטה לפירוש של ת"י • עי' ציפ"ת וציפ"מ וצמור הקודש • והמעין הישר יבחר : ז"ל היפ"מ ויפ"ת • כמה כרכורים כמה עילות וסבות עשה כדי לדבר עמה עד שהולך מהחלה לומר לאברהם למה זה נחקה שרה • ולא דבר עמה החלה רק מהחלה כו' • כלומר לא שאין חפלו יתצרך להשיח עם שרה חלל מפני שהקצ"ה מהחלה כו' • לפיכך דבר לאברהם • ואז ענתה לא נחקהי ואם היה ה' יתצרך מדבר החלה עם שרה לא תענה כלפי שמיא קן ע"כ • ומכאן נראה דראב"כ ג"כ חלוק על דברי ר"י • ובעל קה"ע מציא רחיה • שאם היה הקצ"ה מדבר עם שרה החלה לא היה עונה אותו דבר שהרי גם לבסוף כשאמר לה הקצ"ה לא כי נחקה שהקה ולא ענתה כלום כלפי שמיא • ולכך דבר עם אברהם החלה כמו שצארתה לעיל עכ"ל : ולפע"ד נראה על המעיין ושאצתי ממעייני הרב הגאון ר' בצלאל מ"ץ ב"י שריצ"ס וראב"כ לא פליגי שריצ"ס אמר מעולם לא נזקק הקצ"ה להשיח עם האשה חלל עם חוה הצדקת • ואף היא ע"י עילה • וכפי' המ"כ שהקצ"ה לא היה חפץ לדבר עמה כי חס' אל אברהם אמר למה זה נחקה שרה • ואע"פ שאין מלה בלשונה הן ידע כולה שהכחש שהכל גלוי וידוע אע"פ שידע שאם יאמר לה בעלמו פנים צפנים לא תכזב ותכחש כי לא חס' אל ולא תכזב להקצ"ה • וכאשר היה צחמת הסוף מעשה צמחשבה החלה כאשר אמר לה לא כי נחקה שהקה ולא כחשה • אע"פ כן כדי להורות מדה לניעות לא דבר עמה ואמר אל אברהם נמה זה נחקה שרה ותכחש שרה • ולפי שכחשה שלא צפניו הוכרח לומר לנוכח צפניה לא כי נחקה • וראב"כ מוסיף כמה כרכורים כרכר פי' כמה גלגולים ועלות וסבות • שלכאורה יש להבין הלשון מעולם לא נזקק הקצ"ה להשיח עם אשה שמה מעולם לא היה צריך לדבר עם אשה כי לא חל חס' ידבר • אך מכאן נראה שהקדס מאמרס (יבמות ס"ה ב') דבי ר' יבמעל הגא גדול השלום שאף הקצ"ה שגה בו דמעיקרא כתיב ואדוני זקן והקצ"ה לא היה אומר שאמרה ואדוני זקן • וזהו שמוסיף ראב"כ על אחת כמה וכמה

וכמה • כמה כרכורים כרכר שהולך לשנות כסביל להשיח עמה ויאמר לא כי לחקת
ולינו נקוד • להפסיק בין עמה לויאמר וכלל להשיח עמה ויאמר לא כי לחקת • ולא
יפסיק בין ויאמר • ולחמת ויליז ודו"ק :

פרשה מז א ויהי אברהם בן תשעים שנה ותשע שנים • כענבים במדבר
מצאתי ישראל כבכורה בתאנה וגו' ראיתי אבותיכם •

אר"י התאנה בתחלה אורים וכו' • עי' מפרשים • ולעד"ל דל"ל מהו רחיה • פי' מה
ראה ע"כ דרשו רחיה כמו אריתי בהיפך אהוון כמו כשכ כשם שמלה כלמה כמו אריתי
(סיר ה') • וכמו ארוה כל עוברי דרך (ההלים פ') • וזהו בתחלה אורים חוהם אחד אחד
ואח"כ שנים שנים עד שאורים וכו' • כך בתחלה אחד היה אברהם ואח"כ יצחק ויעקב וכו':
פרשה מז א ויאמר אלהים גו' שרי אשתך כתיב אשת חיל עמרת בעלה •
בעלה נתעמר בה • והיא לא נתעמרה בבעלה •

עי' מפרשים • ולפעד"ל ע"ד מאמרס יו"ד כנטל הקצ"ה משרי נחלק • חליו לשרה וחליו
לאברהם • והחליו מיו"ד של שרי היא עטרה לאברהם • כיצד בתחלה נקרא אברהם אב לארס
ושמה עטרה לאברהם מה"ל שלה נקרא אב המון גוים אב לכל העולם • וזהו בעלה
נהעמר בה • אצל שרי בתחלה היה נקראת שרי יו"ד מדבר בעדו לאברהם ונחלק היו"ד
של שרי לז' ההי"ן • והה"ל עטרת לה כי נעשית שרה לכל העולם היא חליו מיו"ד של
שמה • והה"ל עלמית לה מינה ובה והכל ממנה • וזהו הפי' והיא לא נתעמרה בבעלה
וזהו אשת חיל עטרה בעלה ודו"ק :

ב רי"א וברכתיה לברכת החלב • עי' מפרשים • ולפעד"ל דדרש מלשון בריכה
עד"מ נעשו ז' דדיה כז' מעינות מוצעות חלב וכו' וק"ל :

שם א"ל ר"ג וכו' • עד לימי נעוריה • דרש וברכתיה מלשון רך וטוב (בראשית
י"ח) וכמו רך ומסוח מלך (שמואל ב' ג') • וכמו רך ויחיד (משלי ד') •
שם ראב"ה אומר גותן אני יראתה וכו' • דרש וברכתיה מלשון אברך
(בראשית מ"ח) ובגמרא ריכא ובר ריכא לשון ממשלה וק"ל :

סדר וירא

פרשה מח א ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה • אמר אברהם
אחר שמלתי עצמי הרבה גרים באו להדבק בזאת

הברית • עי' מפרשים • ולפעד"ל בהקדס מאמרס בסמוך פתח טוב פתחת לגרים •
ור"ל שהיה פתח והתחלה להמול • עד"מ המול ימול • מכאן למנהל שהיה מהול ואברהם
היה ראש למנהלים • ולא היה מי שימול אותו חס לא מל ח"ע • וזהו פתח המהל פתח
טוב פתחת לגרים וזהו נמולו אחר דייקא • וזהו אחר שמלתי עצמי דווקא • הרבה גרים
באו להדבק בזאת הברית וזכות עמו הברית ודו"ק :

ג רב איסי פתח אם אמאם משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי • ומה אעשה
כי יקום אל וכי יפקוד מה אשיבנו • איתתיה דר"י • א"ל לא כך אמר
איוב אם וכו' • עי' מפרשים • ולפעד"ל דלכאורה קשה דחין רחיה מחיוז • הלל זה
מכלל כבוד האשה ומכבדה יותר מגופו • ואל האשה חמר ר"י • ומה זה רחיה מחיוז
דחמר על עצמו חס חמאם וכו' צריבס עמדי • ונלע"ד כוונת המדרש בהקדס
מדרסם לעיל פרשה ק' על פסוק כי לא קן חנכי עמדי • חמר חני כחוהו אשר חמר
האשה אשר נתתה עמדי • הוא שמע לדברי אשתו וכו' • ודרש גז"ש עמדי מעמדי על
האשה

בחירת וירא פרשה מח אברהם כה

האשה • והאשה נקראה עמדי והשתח' ח"ש חס חמאס מספט עבדי ואמתי צריכס
עמדי דייקא ולא אמר עמי וקאי על אשתו ולא קסה מידי ודו"ק :

א ויהוא יושב פתח האהל בחום היום • היה לו לכתוב בחום היום • אך הכ"ף
בא לרמוז דכמו שהשמש הוא מועיל לכל דבר דכהיכ שמש לדקה ומרפא •
וכמו מומגד הצולות שמש ר"ל שממנהק את הפירות כמו כן היה אברהם פועל טוב ומועיל
לכל העולם • כמ"ס ואת הנפש אשר עשו בחרן וגם קיים הכנסת אורחים • וזהו מה יחרון
לאדם בכל עמלו שיעמול החת השמש כמו שהשמש מועיל לעולם כן יהיה האדם מועיל
לעולם • [מחמתי הרב הג' ר' אליהו מ"ץ דנאויגאחרד פרוודה דוילגא] :

ג ד"א אם אמאם משפט עבדי זה אברהם וכו' • אמר אברהם אלולי שעשית
כן מהיכן היה הקב"ה נגלה עלי • וירא ה' אליו באלוני ממרא והוא
יושב וכו' • עי' מפרשים • ולפעד"נ בהקדם מחמאס ויקרא פכ"ז ומשפטיו וכו' • חס
ובהמה וכו' • משפט חס ומשפט בהמה שוין • משפט חס וציוס השמיני ימול •
ומשפט בהמה וציוס השמיני והלאה ירלה וכו' • ודרשו משפט על המילה • וזהו חס
חמאס משפט עבדי פי' מלת עבדי וכו' • ומה אעשה כי יקום אל • פי' מה אעשה
החבולה ועלה הלום כי יקום אל • פי' עד"מ לקמן ע"פ והוא יושב ח"ל הקב"ה שב
ואני אעמוד וכו' • וזהו כי יקום אל • פי' כי יהיה בקימה וכי יפקוד כו' מל' פקידה כמו
והוא פקד עלי (נחמיה י') וכי יפקוד וילוח • וזהו מה אשיבנו פי' הכתוב מה יפקוד וילוח
אשיבנו • פי' שיאמר לי שב • וזהו חלולי שפסיתי כן שמלתי טלמי ועבדי מהיכן היה
נגלה הקב"ה עלי • וזהו וירא חלוי ה' וכו' והוא יושב דייקא ולא הקב"ה ודו"ק :

ה אמר ר"י למה הוא קורא אותם מוקדי עולם שאילו ניתן להם
רשות היו מוקדים לכל העולם כלו על יושביה לשעה
קלה : הולך צדקות זה אברהם • ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט (ישעיה
לג) דובר מישרים מישרים אהבוך מואם בבצע מעשקות (ישעיה סס) שנאמר
אם מחוט ועד שרוך נעל (סס) נוער כפיו מתמוך בשוחד הרימותי ידי אל ה'
אל עליון הוא מרומים ישכון • ר"י בר רבי סימון בשם רבי חנן בשם ר' יוחנן
העלה אותו למעלה מכפת הרקיע וכו' • ועי' פי' מהרז"ו • ולפעד"נ בהגה מדרשים
שז"ל נוער כפיו מהמוך בשוחד שנאמר ואם חקח מכל אשר לך • ואח"כ ז"ל הוא
מרומים ישכון הרימותי ידי אל ה' אל עליון • ר"י בר ר"ש העלה אותו למעלה מכפת
הרקיע וכו' • ובטעם מדרשים פירשתי שקורא להגיהנס מוקדי עולם • על שאלו ניתן
להגיהנס רשות היו מוקדים את כל העולם כולו לשעה אחת • וזהו למה קורא אותם
מוקדי עולם • פי' להמלאכי חבלה שגיהנסם שאלו ניתן להם רשות • פי' להמלאכי חבלה
שגיהנס היו מוקדים כו' • הולך לדקות זה אברהם וכו' • ע"ד מחמאס ז"ל לקמן
שאברהם חזינו יושב על פהח גיהנס ואינו מניח וכו' • וזהו מואס בצלע מעשקות
שנאמר חס מחוט ועד שרוך נעל • וממון של סדום היה מעושק וגזל • ונוער כפיו
מהמוך בשוחד שלא רלה ליקח ממון שלו • וזהו ואם חקח מכל אשר לך דוקא • וזהו
והוא מרומים ישכון שנאמר הרימותי ידי אל ה' והרימותי הוא מרומים • ור"י בר"ס
דרש מרומים ישכון על שהעלה אותו למעלה מכפת הרקיע • והוא דבר אחר על
הפסוק והוא מרומים ישכון ודו"ק :

ו ויהוא יושב וגו' עד אר"ה בר"י עומד אין כתיב כאן אלא נצב אטימס
וכו' • עד דכתיב והיה מרם יקראו ואני אענה • ועי' מ"כ והרד"ל
ומהרז"ו : ולפעד"נ בהגה מדרשים • שט"ס נפל בהפריס וכל"ל מדוע באתי ואין חס
קראתי זיין

קראתי ואין עונה • זהקדם מאמרים ברכות (דף ו' ע"ב) חר"י בשעה שהקצ"ה בל לביהכ"נ
ולא מלא בזה עשרה מיד הוא כועס שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה
וז"ל רש"י שיעור שיכול לענות דבר קדוש עכ"ל וז"ל המהרש"א • ולא מלא בזה עשרה
מיד הוא כועס • כדאמרי' לעיל שהקצ"ה מצוי בביהכ"נ ועשרה המהפלים הם שכינה
שרויה ביניהם • ומסיק שם דעשרה קדמה שכינתא ואחיא • ועז"ל בשעה שהקצ"ה
מקדים עצמו לביהכ"נ למלא שם עשרה דרגילים שם ולא מלא עשרה כ אחד • וזהו
ולא מלא שם מיד היכף ומיד כשבא הוא כועס ואמר מדוע באתי להשקות שכינה שם
ואין איש אחד פרטי שהוא משלים עשרה ואין עונה דבר שבקדושה • ונחלפו להמעתיקים
קראתי ואין עונה הכתוב (בישעיה נ') בכתוב טרם יקראו ואני אענה (שם ס"ה) ודו"ק:
ט א"ר לוי אחד נדמה לו בדמות סדקי • ואחד נדמה לו בדמות נווטי •
ואחד בדמות ערבי • ועי' מ"כ • ולפעד"נ בהגה מדרשים שז"ל סדקי ברי"ש
והחליפו דל"ה ברי"ש • ובעטם מדרשים פירשתי שאורחת ישמעאלים הרגום סיען דסרקא •
וזהו אחד נדמה לו בדמות סדקי ישמעאלים וא' נדמה בדמות נווטי שם חומה (שהוא
ע"פ מ"ש צם) מערכה לקראת מערכה הערוכה על המעריך מהר"ם די לונזאנו מהראז"ה
מווילנא • (ובערך נווטי ע"פ מש"כ בפרשה מ"ד סי' כ"ז וז"ל ואיזה הג' בלא נתן
להם ר"ח ערבייה שלמיא נווטי) • ובה סרה תלונה הר"ם שם מהרצ הערוך יעווי"ש
היטב כי האריך) :

ט אר"א אהל פלן של אברהם אבינו מפולש היה עי' מפרשים • ולפעד"נ
בהגה מדרשים והגה מפי ילא שז"ל אהל של ח"א פילון מפולש היה •
עד"מ ויקרא רבה פרשה למ"ד ע"פ הודיעני חורח חיים חמר דוד להקצ"ה חודיע
לי בחיזה פילון מפולש לחיי עוה"ב כמו מצוי מפולש פי' שער פתוח כנגד שער ופתח
פתוח כנגד פתח • וזהו אהל של ח"א פילון מפולש היה • ובעטם מדרשים פירשתי
דקשה להמדרש קושיה הגמרא בצבא מליעא • כתיב נלצים עליו • וכתיב וירץ לקראתם •
ועוד ק"ל מפתח האהל מיותר בשכבר כתיב והוא יושב פתח האהל • וזהו כוונתם
חמר ר"ח אהל של ח"א פילון מפולש היה • פי' שער כנגד שער ופתח כנגד פתח •
וזהו כוונתם חמר חס רואה אני שהפליגו וכו' • אני יודע שבאין אלני כיון שראה וכו' •
וירץ לקראתם מפתח האהל פי' וירא כו' • נלצים עליו • בהחלה ראם שנלצים עליו
בפתח אהל הראשון לא היה בדעתו שירץ כיון שראה שסביב יהלכו ולא רצה לרוץ
מפתח ראשון אחריהם פן לא ישיגם רק נכחו ילא בפתח שני שכנגדו • וזהו שהפסו
במדרש בלשונם הזהב מפתח האהל • וזהו וירץ לקראתם דייקא כדי שיבוא לקראתם
מפתח האהל השני • וכבר נדפס בשמי בשרון בהכרמל זה זמן כבר :

יב כאשר דברת יהי רצון וכו' • עד לבר דבר דאתיליד לך עי' מפרשים •
ולפעד"נ דק"ל ההוא חמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה • ועוד קשה
ליה דבור קשה מאי בעי הכא כאשר חמרה מיבעיא ליה לשון רכה • על כן פסק
דברת לשתי תיבות וצר מלשון צן כמו צר בטני (משלי ל') וזהו כאשר דברת דבר אהה •
כשילד לך צן • וזהו כאשר דברת יהי רצון כו' • עד לבר דבר דאתיליד לך ודו"ק:
טו ויקח חמאה וחלב אר"ח המעולה • שמעתי חומרים דדרשו נוטריקון ור"ח דרש
חמאה וחלב וא"ו המוסיף דחלב בגימטריא ס' עכ"ל המעולה אחד מס' •
ור"י דרש חמאה וחלב בגימטריא ק' עכ"ל המעולה ח' ממאה וק"ל :

פרשה נב א ויסע משם אברהם פנה מפני ריח רע שהיו אומרים וכו' •
עי' מפרשים • ולפעד"נ דדריש משם כמו משם • וזהו
פנה

פנה מפני ריח רע • פי' מפני שם רע שהיו חומרים וכו' • והיה מהצייס ומתגנה
ממנו • והיה הגנאי לאברהם • ויש חס למסורה ויסע אברהם משם וק"ל •
שם הגנאי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי וכו' • והיא גם היא חמריה וגמליה
וכו' • פי' מפרשים • ולפעד"נ דקשה ליה מאי גם ע"כ דרש חס כן
דנת וכו' לדיקים היו • וק"ל דא"כ לדיקים הו"ל למכתב בל"ר • ועוד ק"ל והיא גם היא •
מאי גם היא והיא אמרה ה"ל למכתב • ע"כ דרשו הגוי על עצמו • ולדיק על אברהם
הלדיק • ותיבת תהרוג קאי למעלה על תיבת הגוי • וזהו הגוי תהרוג גם לדיק אברהם
תהרוג • ותיבת תהרוג מושך עצמו ואחר עמו • ומפרש הפסוק למה תהרוג את
הלדיק אברהם • ואמר הטעם • הלל הוא אמר לי אחותי היא • וזהו והיא גם היא
אמרה אחי הוא פי' והיא תהרוג • והרגת את האשה • ואת הבהמה תהרוג חמרי
וגמליו • עם הדומה לחמור • ולבהמה תהרוג • ותיבת תהרוג קאי גם למטה לתיבת
והיא • וזהו והיא תהרוג • ותיבת תהרוג מושך עצמו ואחר עמו • ואמר הטעם למה
תהרוג גם את האשה וחמריה וגמליה גם היא לרבות החמרים • וגם לשון גמלים
דרש • וזהו וגמלים • וצ"ל ביה כולם אמרו כן • על כן כלם תהרוג • וזהו כוונת ר"ב
אי גוי זה וכו' ודו"ק :

פרשה נג ב ור' פקד את שרה כאשר אמר • האנוש מאלוה יצדק וכו' •
מה אלישע אומר לשונמית למועד הזה וכו' • אמרה לו
אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפחתך אותן המלאכים וכו' • א"ל אותן
המלאכים וכו' • פי' מפרשים ולפעד"נ דק"ל לשון אל אדוני וכו' • מיותר • ועוד קשה לו
לשון אל תכזב בשפחתך • כי לא חס אלהים יכזב • והוא אמר ולא יעשה • והוא
ממיעוט דרך חזק • ע"כ דרשו שאמרה לו בלי תמיה אל אדוני חס האלהים • וכי אל
אדוני חס האלהים • ע"כ בקשתי אל תכזב מלשון הפסקה כמו לא יכזבו מימיו • וכמו
לדוד תכזב (תהלים פ"ט) פי' אל תכזב אל תהא מופסק בשפחתך • ותהיה עם שפחתך כמו
המלאכים שאמרו שוב אשוב אליך • וזהו אמר לה אותן המלאכים וכו' • בזה"ל הידיעה •
כי לא כל המלאכים חיים וקיימים לעולמים כמאמרם איכה רבתי על פסוק חדשים
לבקרים • רק מיכאל וגבריאל חיים לעולם • וכלן מתחלפין ואינן לא מתחלפין • וזהו
פי' אותן המלאכים בזה"ל הידיעה • כי אלל אברהם ושרה היו מיכאל וגבריאל אמרו
שוב אשוב אלל לנו בין חיים וכו' את חובקת בן ודו"ק :

ז' רשב"ג פתח לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם אר"ש הפסוק וכו' •
אלא בשעה וכו' לא איש וכו' • ובשעה וכו' • ההוא אמר ולא
יעשה • פי' מפרשים וקשה וכי לא ידע רשב"ג מן הכלל מושך עצמו ואחר עמו •
דבר שאפי' תשכ"ר יודעים אותו • ולפעד"נ דקשה להמדרש הכפל לשון וצמלות שונות •
וזהו כוונתם לא ראשו סופו וכו' • ראש דברו • לא חס וכו' • בלשון שלילה • וסוף דברו
בלשון תמיה • והלא במאמר אחד יכול להצרות • על כן דרש בהקדם מאמרם בצרכות
וז"ל • מעולם לא יראה מדה טובה מפי הקב"ה אפי' על תנאי וחזר בן • ובהקדם
דברי ירמיה (י"א) • ורגע אדבר בצחור הפסוק רגע אדבר על גוי וכו' • ורגע אדבר
וכו' לבנות ולנטוע וכו' • עד ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להטיב אותו • ועי'
רד"ק ורמ"א • ולפעד"נ דפי' אותו את עצמו דרכו ומעלליו • וזהו שינוי מעשה כפי'
הרמב"ם בהלכות תשובה שקורעת גזר דינו • וכמאמרם מאלה הטובה בזה לעושה
הטובה • וזהו תשובה • וזהו ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להטיב אותו את עצמו •

וידוע שאמירה לשון רכה ודבור לשון קשה • והוא לא חיש אל ויכזב בלשון שלילה וכן
 אדם ויתנחם בלשון חיוב ובניחותא • ופי' פעם הוא כבן אדם להתנחם ומפרש הפסוק
 ההוא אמר אמירה רכה ולא יעשה בלשון חמיה • והוא פי' על השלילה • לא חיש אל
 ויכזב בטובה • ונחוח הכחוב לא חיש אל ויכזב לפי שההוא אמר ולא יעשה בחמיה •
 וכן אדם ויתנחם בניחותא וינחם על הרעה ולא אמר וינחם אלא ויתנחם בלשון התפעל
 ויתנחם מהאדם • ומפרש הפסוק גופיה לא חיש אל ויכזב ודבר ולא יקימנה • חמתי
 לא חיש אל ויכזב ההוא אמר ולא יעשה • וחמתי וכן אדם ויתנחם ודבר ולא יקימנה
 כל זה בטעם מדרשים • והנה מדרשים מפי יא"ל אל"ל אלא וכו' לא חיש וכו' • עד
 ובשעה שהוא גוזר להביא רעה • וכן אדם ויתנחם ודבר ולא יקימנה וכן כל הסגנון
 בכל זה המדרש ודו"ק :

יד ויגדל הילד ויגמל • ר' הושעיא רבה אמר גמל מיצר הרע רבנן אמרי
 גמל מחלבו • ועי' מפרשים ולפער"נ דקשה ליה ויגדל משמע
 שנעשה גדול • ויגמל משמע כשגמל וזמן הנקה כ"ד חודש • ועדיין הוא קטן • ועוד
 קשה לו לשון ויגמל • והגמול הו"ל למיכתב וכן קשה לשון הגמל כאשר גמלה • הוה
 ליה למכתב ככתוב (בשמואל א' ב') עכ"ל ויגדל שנעשה כגדול והוא בן י"ג שנה שנעשה
 בר מלוה • והוא ויגמל מעלמו מילר הרע ולא היה צריך לחקך לגער על פי דרכו •
 והוא ויעש וכו' • ציוס הגמל בלשון התפעל שנתפעל מעלמו • והוא גמל מילר הרע •
 ורבנן אמרי וכו' דדרשו ויגדל הילד ויגמל שכל גמולי מחלב דרך ארץ שהאם מנמאסת
 ומשחרת את השדיים • והולד נעתק משדים בעל כרחו שלא בטובתו וסיבת ההגמלה
 מהאם והוא גמלתו • והכא כתיב ויגמל עד הגמל בל' התפעל שנתן לו בינה כגדול וגמל
 מעלמו והוא ויגדל הילד נעשה כגדול • ופירוש הכתוב צמה כוחו גדול בויגמל מעלמו •
 והוא ורבנן אמרי גמל מחלבו • והוא ויעש אברהם משתה גדול ציוס הגמל את יצחק
 קול שמחה מה זה עושה שגמל מעלמו מחלב ודו"ק :

יו וישכם אברהם בבוקר ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר • ביתו של
 אברהם אבינו וותרנים היו שנאמר וישכם אברהם בבוקר •
 עי' מ"כ והגהות רד"ל • ופירוש מהרז"ו • ולפער"נ דקשה להמדרש קשית המדרש
 שמות פ"א • וז"ל וכי העלה על דעתך שאברהם חבינו שכתוב בו ואברהם כבד
 מאוד במקנה בכסף ובהב וגו' היה משלח אשתו ובנו מביתו ריקם בלא כסות
 ובלא מחיה ע"כ מתרץ המדרש ביתו של אברהם חבינו וותרנים היו ע"כ סמוך לבו
 על בני ביתו שהם לא יעזבוהו ריקם • והוא בעלמו כיון שיאל לתרבות רעה לא נפנה
 עליו כמפורש שם • והוא שסיים שנאמר וישכם אברהם בבוקר וגו' ויקח לחם וחמת
 מים • ואח"כ ויתן אל הגר דבור צפני עלמו ולא כהרד"ל שיקח ויתן וגו' • בדבור
 אחד נאמרו :

שם תדע לך שכן הוא • דכתיב ויכלו המים מן החמת • שכן דרך החולה
 להיות שותה מים הרבה ובכל שעה • ועי' יפ"ת • ולפער"נ דדרש מן
 החמת שמחמת חליו שתי הרבה וכלה המים • דהיה קשה לו שתיבת מן החמת
 מיותר • הלא כבר כתיב ויקח לחם וחמת מים ויתן אל הגר • והל"ל ויכלו המים •
 ואין ידעין שכן החמת כלה ומן החמת למה לי על כן דרש מן החמת לשון חמה
 וחמימות • והוא תדע לך שכן כתיב ויכלו המים מן החמת דייקא מן החמימות שנתנה
 בו • והוא שכן דרך החולה פי' אשתא דגרמי • שותה הרבה בכל שעה ודו"ק :

פרשה נד ה ויאמר אבימלך לא ידעתי • וגם אתה לא הגדת לי על ידי מלאך וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום • ועי' מ"כ והרד"ל • ופי' מהרז"ו • ולפעד"נ דק"ל מאמר וגם אנכי לא שמעתי מיותר כיון שלא הגיד לו לא שמע • על כן מפרש המדרש שלא ידעתי מעלמי וגם אהה לא הגדת לי על ידיך • וכגירסת הילקוט ודרך שאלה לפיכך למה לא הגדת לי • בעלמך • ופיכך משיב לו וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום על ידי מלאך ושליח וכגירסת הילקוט ודו"ק :

פרשה נו ב אמר ליצחק וכו' • עד אמר הואיל וחמור אינו רואה ואתם אינם רואים שבו לכם פה עם החמור עם דומין לחמור • כ"ה בקהלת פ"ט • והעולם סוברים שהמדרש דורש באל הקרח עם חלל עם • וטעות הוא בידם • שהיה לו לומר אל הקרח עם חלל עם • ועוד שאין ישמעאל ולד השפחה ואליעזר הכנעני נקראים בשם כללי עם חלל שהמדרש דורש עם תחת כ"ף הדמיון • ועי' פי' תוכחת מגולה לר' מרדכי גימפל על קהלת פסוק טובה חכמה עם נחלה ויותר לרואי השמש • ופי' ע"ד צלל החכמה צלל הכסף ויתרון דעת וכו' • וזהו טובה חכמה עם נחלה כנחלה ככסף וציה והון נחלת אבות ויותר וכו' • ע"ד יתרון דעת וכו' • וזהו כוונתם עם החמור עם דומין לחמור וציה הקדמה יבוארו כמה מדרשות להלן ח"ה ודו"ק :

וויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה • ר' יהודה אומר אמר לפניו רבון העולמים בשעה שאמרת לי קח נא את בנך היה לי מה להשיב אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע • ועכשיו קח נא את בנך וגו' • וח"ו לא עשיתי כן אלא כבשתי רחמי לעשות רצונך • יר"מ ה' אלהינו בשעה שיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומועשים רעים תהא נזכר להם אותה העקידה ותמלא עליהם רחמים עכ"ל • עי' מ"כ שפירס ה' יראה כלומר יראה ויזכור את אשר כבשתי רחמי לעשות וכו' • והרד"ל כתב בירושלמי הגירסא כבשתי ילרי והיינו שכבש מחשבתו מלהרהר בלבו • וזהו שאמר ה' יראה כמד"א (שמואל ח' ט"ו) ה' יראה ללבב • ולפי פירושו סותר המדרש עלמנו מסימון ח' וז"ל שם חר"א התחיל אברהם תמיה וכו' • אתמול וכו' • עד אחתינה • ועי' פי' מהרז"ו • נזכר להם בשבט אל ה' בכל לבם עכ"ל ותשובה מאן דכר שמיה • ולפעד"נ דקשה להמדרש מהו ה' יראה • אשר יאמר היום מה יאמר היום • ומה יום מיומים • ולכן מפרש המדרש שדייק הכתוב טענתו של אברהם שאע"פ שהרהרתי אתמול וכו' והיום כו' • כבשתי את ילרי ולא הסיבותי דבר ולא אמרתי היום • וזהו ה' יראה אשר יאמר היום פי' אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע והיום אתה אומר קח נא וכו' והעלהו וכו' • וזהו רי"א אמר לפניו וכו' • עד היה לי מה להשיב אתמול אמרת וכו' • עד חס ושלוס לא עשיתי כן חלל כבשתי ילרי ומי ישיבנו • ונפשו חותה ויעש : יר"מ כו' עד לידי עבירות ומועשים רעים • ויהיה קושיא עליהם נפש כי תחטא כפי' הזוהר נפש כי תחטא ואתמול קא מתמה קרא נפש כי תחטא ותהיה קושיא עליהם כשם שהיה קושיא עליך אתמול וכו' עד ועכשיו קח נא לא תקשי ותעורר דינים עליהם • וזהו מהא נזכר להם חותה העקידה חותה דייקא • פי' חותה פרט מהעקידה אשר היה לי לומר ולא אמרתי • זהו אשר יאמר היום • וכדלעיל ותמלא עליהם רחמים • וזהו צהר ה' יראה פי' זה הזכות צהר ה' יראה • ונדרש כמין חומר מדרש זה והפך זה והפך זה דכולא זה והוא כפתור ופרח ודו"ק :

סדר חיי שרה

פרשה נח א יודע ה' ימי תמימים זו שרה שהיתה תמימה במעשיה
 אר"י כהדא עגלתא תמימתא • ועי' יפ"ת וכל המפרשים •

ולפע"ד נראה דקשה להמדרש דה"ל למכתב מאה ועשרים ושבע שנים בסוף ולמה כתב
 בכל כלל שנה ע"כ דרש עד"מ על פסוק בן שנה שאלו במלכו בן שנה שלא חטא •
 הרי לך כשרולה לדמות שהוא נקי מכל חטא מדמהו לבן שנה אחת שהוא נקי לביתו
 מכל חטא • וידוע משנה מפורשת (פרה פ"א) עגלה בת שנתי • וזהו זו שרה שהיתה
 תמימה במעשיה • אר"י כהדא עגלתא תמימתא פי' שהיתה תמימה במעשיה בלא
 חטא כבן שנה שלא טעם טעם חטא ועי' יומא כ"ב :

ה ויבא אברהם לספור לשרה מהיכן בא וכו' • עד אלא מהר המוריה
 בא ומתה שרה מאותו צער לפיכך נסמכה עקידה לויחיו חיי

שרה • ועי' מפרשים • ולפי עניות דעתי בהקדם באור פירש"י שם וז"ל לספור
 לשרה ולבנותיה • למה נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת
 העקידה שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרחו נשמתה ממנה ומתה •
 רבים תמהו על באור לשון רש"י לפי שעל ידי בשורת העקידה שלשון בשורה הונח על
 בשורה טובה • כלשון חז"ל על בשורות טובות וכו' • עד ועל שמועות רעות הוא
 אומר ברוך דיין האמת • הרי לך שלשון בשורה הונח על בשורה טובה • ולשון שמועה
 הונח על שמועות רעות • ולא הונח על שמועה רעה לשון בשורה • ועי' בשמות אליהו
 לרבינו הגר"א במשנה הג"ל • ולא הונח לנו לשון רש"י שפי' בשורת העקידה • והול"ל
 שפי' שמועת העקידה כלשון חכמים • ולשון תורה ג"כ מבשר טוב (ישעיה כ"ב) וטוב
 הבשר (מלכים א' ח') ועל רעה משמועה רעה (תהלים קי"ב) ועוד קשה הלשון • וכמעט
 שלא נשחט • וכמעט שנשחט הול"ל • ועוד קשה מה לה לשרה שמתה והלא ראתה
 אותו ומדברת עמו כלשון רבה בקהלת פסוק לך אכול בשמחה לחמך • עד שלא הספיקה
 לגמור את הדבר וכו' ועי"ש • והניחא לדעת פרקי דר"א שהשטן השיח לה ולא ראתה
 את יצחק הפיג לבה ולא האמינה לו שהוא חי • אבל מלשון רבה בקהלת שיחך דבר
 עמה • קשה • אבל התחומא זה ינחמנו מקושינו והסר מצוכחו • ומי כהחכם ומי יודע
 פשר שבה לעשות שלום בין המד"ר ופדר"א וז"ל שם סי' כ"ג באותה שעה הלך השטן
 וכו' עד ונודמנו וכו' • והגיתי בהגה מדרשים שז"ל ונדמה ליחך וכו' • עד וחלולי
 שאמר לו הקב"ה אל תשלח וכו' • והגיתי בהגה מדרשים שז"ל וחלולי שאמר לו המלאך
 אל תשלח וכו' • כלשון ברב קהלת שם • עד לא הספיקה ז"ל הספיק וכו' עד נשמתה
 וכו' • ולפ"ז כי דייקת לשון תחומא ורבה תראה שניהם לדבר אחד נחכונו • ויראו
 עינינו להבין לשונם • לא הספיק לגמור את הדבר מה יאמר על המוגמר וחזינא
 תמיהה • נראה כוונתם שאלו אמר לה יצחק שהקב"ה צדקו ובעלמו אמר לו אל
 תשלח ידך לא היתה מתה • אבל כשאמר לה השטן שנדמה בדמות יצחק שהמלאך
 אמר לו אל תשלח ידך וכו' • ושמע למלאך ולא שמע להקב"ה שאמר קח נא וכו'
 פרחו נשמתה • וזהו לא הספיק לגמור הדבר ומפרש המדרש מה הוא הגמר אמר
 לו מי אתה אמר לו מלאך וכו' • עד אמר לו חזור לאחוריך וזהו כוונת המדרש רבה
 בקהלת לא הספיק לגמור את הדבר פירוש שאמר לו הקב"ה יען כי עשית וכו' שנחשב
 לו למעשה והיתה מלמערת על שלא נשחט ולא נעשה מעשה • וזהו כוונת רש"י שפי'
 בשורת העקידה בשורה דייקא שהיתה ששה ושמחה לעשות רצון קונה • שנודמן בנה
 לשחיטה

לשחיטה • וזהו וכמעט שלא נשחט דייקא ע"כ פרח נשמה ממנה ומתה מחמת
 שלא נשחט • ומתה מחמתה הלכך דייקא והוא זכות לשרה אמתו • וזהו כוונת המ"ר
 ומתה שרה מאותו לפר דוקא • פי' מהלכך שלא נשחט • והוא כפחור ופרח ודו"ק •
 ז **גר** ותושב גר דייר תושב מארי ביתיה • אם רציתם גר וא"ל מארי ביתיה
 שבך א"ל הקב"ה לזרעך נתתי את הארץ • ועי' יפ"ה וז"ל קשה לי ממ"נ
 אם אינו זכה זה עדיין כדאמר לעיל פל"ט • והכנעני אז בארץ שעדיין מהבקש להם
 זכות בארץ וכו' • עד ובלא"ה זהדיא כתיב ודור רביעי ישובו הנה • כי לא שלם עון
 האמורי עד הנה • והרי הוא גר • ואם עקימת שפהים הוי מעשה הרי הוא תושב
 ואם כן קשה לי מה הלוי אם רציתם ואם לאו • אם האמירה שחמך לזרעך
 נתתי וכו' • היה לו חלק זה חפי' אם לא ירצו הרי הוא תושב ואם עדיין לא
 זכה זה כדלעיל חפי' אם ירצו הרי הוא גר • ולפעד"נ דידוע שכל ג' דברים העולם
 עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח • ושית אלפי שני הוה עלמא • שני אלפים
 הוהו • שהיה העולם עומד על עמוד ג"ח • ותורה ועבודה לא היו עדיין • וכחוצ
 הדר עולם חסד יבנה • ונקדים עוד הקדמה קטנה שגחש"א שטושים עם המהים הוא
 גדול שצחסדים ונקדים עוד ל' הרמז"ס זה"ה וז"ל וסקול עונות וזכויות אינו צמחם חלל
 באיכות • ויש זכות אחד שמכריע כמה עונות • ויש עון אחד שמכריע כמה זכויות •
 והוא היודע להעריך העונות כנגד הזכויות • והזכויות כנגד העונות • וזהו יבואר
 המדרש אם רציתם לעשות גחש"א עם שרה והוא זכות גדול שמכריע כמה עונות
 ואפי' אם יהיו עוברי עבירות יכריע ולא יושלם עון האמורי עד הנה והריני גר •
 ואם לאו שלא הרצו לעשות גחש"א • הרי העבירה גדולה שמכריע כמה זכויות • וזהו
 יהיה נשלם עון האמורי הרי הוא תושב • וזהו אם רציתם דייקא גר ואם לאו פי'
 אם לא רציתם מארי ציתה וכו' ודו"ק :

שם ויענו בני חת את אברהם לאמר לו • היצת לו מיוהר • והכוונה שאמרו
 בני חת לאברהם • הגם שאנחנו מסכימים לזה • אכן לריך לשאול את
 פי עפרון אם הוא מסכים לזה • וזהו הכוונה לאמר לו לעפרון [מחמתי הג"ל] :
ח **אם** יש את נפשכם • פגעו לי סרסרוני לי • ואם לאו צלי עילויה • ועי'
 יפ"ה • ולפעד"נ דדרש ופגעו לשון פגיעה כמו ופגע צמקום • ומלשון צקשה
 כמו אל הפגעי צי (רות א') וידוע שענין סרסרות להפגיע המוכר והקונה שיצאו
 יחדו ויהפשו ציניהם צהמקה • וזהו ופגעו לי צעפרון צן לאחר שהעשו שאני אפגיע
 עם עפרון • וזהו סרסרוני לי • ואי לאו שלא יאצה ללכת אלי עלויה מלשון צקשה ותחנה
 שירלה ללכת ולמכור לי • וע"כ הפס לישגא דמשהמע להרי חפי ודו"ק :

שם וישקול אברהם לעפרן • אמר המדרש ע"ז נזהל להון חיש רע ולא ידע
 כי חסר יבואנו • שחסר ממנו וא"י • שכתוב עפרן בלא וי"ו • וקשה
 מאי נפ"מ אם הוא בוא"ו או בלא וא"ו • והכוונה שהאדם שעוסק בתורה ומע"ט
 יקום צהחיית המהים ואינו נשאר עפר • אכן הרשעים לא יקומו צה"מ רק ישארו
 עפר • וזהו שמרמז התורה עפרן חסר וא"ו ר"ל שיאחר עפר כמ"ס ואל עפרם ישובון
 והיצת עפרן מלשון עפר • [מחמתי הג"ל] :

פרישה ב כתיב עבד משכיל ימשול בבן מביש • ובתוך אחים יחלוק
 נחלה (משלי י"ז) עבד משכיל זה אליעזר ומהו השכלתו
 וכו' • עד מוטב לי להשתעבד בבית הזה מלהשתעבד בבית אחר • ימשול בבן
 מביש זה יצחק שבייש בו • ולפעד"נ דקשה לו שאין מקביל היצת מביש לתיצת
 משכיל

משכיל אלא סכל הול"ל • עבד משכיל ימשול בצן סכל • ועוד קשה לו מה יחלוק נחלה
שאי אפשר שהעבד יקח נחלה אלא מחנה: על כן דרש ימשול מלשון משל ודמיון
שמשל עלמו ליחזק רק שהוא עבד ואין לו יחוס אבות מוזכר זכות אבות • וזהו
עבד משכיל זה אליעזר וכו' • עד ימשול פי' שממשל עלמו ומדמה עלמו כצן מביט
זה יחזק שבייש וכו' • ומפרש צמה המסיל והדמה עלמו • ובהוך אחים יחלוק נחלה
שחלק לו נחלה בחוץ ישראל מה חלו מוזכרים זכות אבות אף זה מוזכר זכות אבות •
ומפרש צמה הזכיר זכות אבות • ויאמר אלהי אדוני אברהם וגו' ודו"ק:

ה **יידר** הוא טרם בלה לדבר • תני רשב"י ג' הן שגענו בטענה פיהם אליעזר
ומשה ושלמה • אליעזר ויהי הוא טרם בלה לדבר וכו' • משה ויהי

כבלותו לדבר וכו' • שלמה וכבלות שלמה להתפלל וכו' • ועי' יפ"ח • ולפעד"נ
בהקדס מאמרס (הענין) אמר להם חנו לו ואל אשמע קולו שוב שמואל הקטן וכו'
עד שיחמקמק ויטער ואח"כ חנו לו וכו' • עד שזכו של אביר אמר משיב הרוח
וגיב זיקא • אמר מוריד הגשם ואחא מיטרא • והיה מעלת אליעזר ששמע קולו • אך
לא בלה לדבר ומעלת משה ושלמה גדולה כי קולם ערב ורצון ירחיו יעשה ואלה
שיעשה ישמע וישיעם • וזה מדויק הכתוב ויהי הוא טרם בלה לדבר דייקא הוא ודו"ק:

פרשה סא א אשר פריו יתן בעתו זה ישמעאל • ועלהו לא יבול זה
יצחק • עי' מ"ב וז"ל ה"ג במדרש ההלים וצילקוט סדר

זה • ובאב"א • בעתו זה יחזק • ועלהו לא יבול זה ישמעאל • וכן הדעת נוחתה שהעלים
הם כגוי לדבר שאינו עיקר וכו' • וצילקוט ההלים דרש כמו כאן • ועי' פי' מהרז"ו
וז"ל זה ישמעאל שגולד קודם יחזק לכך דרשו החלה • ולפעד"נ בדרך מהרז"ו צדצרו
שהגרסא אשר פריו יתן בעתו זה ישמעאל • ועלהו לא יבול זה יחזק • וכגירסת הצילקוט
כאן • חבל לא מטעמיה • רק שדרש חיבה פריו מל' פרא אדם הנאמר על ישמעאל ואותיות
אח"י מהחלפות • וזהו אשר פריו יתן בעתו זה ישמעאל • ועלהו לא יבול זה יחזק דורש
ועלהו מל' והעלהו לעולה הנאמר על יחזק ודרש ועלהו מל' עליה וכלשון המדרש פ'
וירא והעלהו לשם חיבה אמרהי לך אסיקהיה וכו' • וזהו ועלהו לא יבול זה יחזק ודו"ק:

ד **ושמה** קטורה רב אמר זו הגר • א"ל ר"ג והכתיב ויוסף וכו' • עד א"ל
והכתיב ולבני הפילגשים אשר לאברהם א"ל פילגשם בתיב • עי'

מ"ב פילגשם חסר • ורצונו לומר הגר לבדה וקשה דה"ל למכתב פילגש והמ"ס מיוחד •
ולפעד"נ בהקדס באור רש"י הפילגשם חסר כתיב שלא היתה אלא פילגש אחת היא
הגר • היא קטורה • נשים בכחוצה • ופילגשים בלא כחוצה • ועי' ש"ח • ולפעד"נ ע"ד
מאמרס ז"ל אים ואשה זכו שכינה צניהם לא זכו אש ואש וכו' • ופי' האלשיך הקדוש
בפסוק אשהך כגפן פוריה • שבהיב אים יש יו"ד מן השם • ובהיב אשה יש ה' מן השם •
והשם י"ה חלי שם בן ד' אותיות וזהו זכו שכינה צניהם • וזה לא זכו אש ואש • כי יאל
יו"ד מן אים וזה מן אשה נשאר אש ואש • ואיחא במקובלים שהנשא אשה בכחוצה
יש צניהם שם ו"ה חלי השני מן השם של בן ד' אותיות שהיב כחוצה מוטריקון כחב
ו"ה • וזהו כוונת רש"י הפילגשם חסר כתיב שלא היתה אלא פילגש אחת • היא הגר
היא קטורה • והיה קשה לרש"י דה"ל למכתב הפילגש בלא מ"ס • לכן מפרש נשים
בכחוצה • פילגשים בלא כחוצה וזהו פלג שם חלי שם • והשחא מוזן המדרש • א"ל
והכתיב ולבני הפילגשים אשר לאברהם א"ל פלג שם כתיב ויש אס למאורת ודו"ק:

פרשה סב ג עיו והדר לבושה ותשחק ליום אחרון • כל מתן שכרן מתוקן
להם לעתיד לבא ומראה להם הקב"ה עד שהם בעוה"ז

מתן שכרן וכו'. עד כד דמך רבי אבהו אחזו ליה תלת עשר נהרי אפרסמון. אמר להון כל אלין דאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי וכו'. עד ורבנן אמרי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך הוי בשעת סילוקן וכו'. עד מראה להן מתן שכרן עכ"ל. ועי' פי' מהרז"ו. ולפעד"ג בהקדס דברי הרמב"ם והרמב"ן בשער הגמול וז"ל ומלינו למדין ששכר האדם לאחר מיתה מיד הוא בגן עדן ומה שכר ועונש יש לפסות הלדיקים בגן הזה וכו'. עד שגן עדן מלוי צעולם הזה במקום ממקומות הארץ וכו'. עד שגן עדן החת קו השוה וכו'. עד כולם כפשוטם וכמשמעם וכו'. עד להנאה ולתועלת הגוף וכו'. עד וזה חין לריך רחיה מדבריהם שכל ההגדות מפורשות בגן עדן שהוא גן ממש בארץ ואמרו על ר' אבהו עייליה אליהו לגן עדן ומלייה גלימיה טרפי דחילנא כמו שאמרו בפ' המקבל (ק"ד) וכו' ואם האמר כיון שכל מקום ג"ע צעולם הזה התחתון וכו'. עד חבל בשעת מיתהם הם רואין וכו'. עד העולם הבא שהוא עולם הגוף וכו'. עד הרי נחבאר שהעולם הבא אינו עולם הנשמות אלא עולם נברא קיום בגוף ונפש וכו'. עד שיתקיים הגוף כקיום הנפש בלא חכילה ושהיה כקיום נשמה בזה ואליהו יוכיח שלא הושלך הגוף ממונו ולא נפרד מן הנפש. והתקיים מאז ועד עולם. וכן חנוך לפי מדרש רבותינו ז"ל וכו'. עד ונתקיים גופו בזיו השכינה ובהשגה עליונה וכו' עד כן נראה לי עכ"ל ועי' שם היטב:

והשתא יבואר כוונת המדרש. כי בתחלה היה סבור ר"א כנראה לכאורה מדברי הרמב"ם שהשכר עולם הבא וג"ע הוא דבר אחד צעולם הנשמות. ולהגוף חין לו חלק בה. והיה נראה בעיניו כעול בחוקו כביכול שהגוף יגע בחורה ומעשה המלות חוצת האיצרים. כפועל ממש יהיה שכרו כפועל בטל וייגע לריק ולהבל ולשווא כוחות הגוף יכלה. אך כאשר הראו לו בעודו צעוה"ז בחיים חייהו בגופו וגוייהו מתן שכרו שהוא עהיד ליתן להם לעהיד. ונפשו שבעה ואף בשרו ישכון לבטח. אז ראה והבין כדעת הרמב"ן שהגן עדן ההחתון הוא לגוף ונפש. לנפש המסכלת צעבור השכלהו משכיל על דבר ימלא טוב מרב טוב הלפון. ולגוף צעבור טרחו ויגיעו והשהדלו ופעולתו וכשכיר יקוה פעלו שכר פעולתו ממש ואין הקצ"ה מקפח שכר כל צריה. אז שכר ושקט וישן. ואז הגיה לו. וזהו כד דמך ר"א אחזו ליה י"ג נהרי אפרסמון בהקדס דידוע שהשגה י"ג מכילין דרחמי שמכר צוה"ק הוא השגה גדולה שזכה לזה משרע"ה באמרו הודיעני וכו'. ואדעך מה כתוב שם ויעבור וכו'. ה' ה' וכו' עד ונקא. ופי' מכילין הוא נהרות כמו (שמואל ב' י"ז) עברו מיכל המים. ושמן אפרסמון הוא כנוי לחכמה כאמרם הרואה שמן זית בחלום ילפה לחכמה. וזהו כד דמך ר"א אחזו ליה י"ג נהרי דאפרסמון פי' הראו לו סוד י"ג מדות וחכמות והשגות מכונות בשם מים. כדכתיב ושאלתם מים בששון וכו'. וע"ד מאמרם על פסוק כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים. שמעם הם שואצים רוח הקדש. וזהו אמר להון חלין דמאן פי' מי יזכה לזה ההשגה. אמרו לו דידך. אמר כל חלין דאבהו. פי' צעולם הזה ובגוף זכה לזה רבי אבהו. ואני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי. כחי פי' כוחות הגוף כי היה סובר כדעת הרמב"ם ז"ל כנ"ל. וזהו חין משפטי את ה'. ר"ל משפט השכל את ה'. ופעולתי ר"ל פעולת הגוף שפעלתי כפועל ממש את אלהי כדעת הרמב"ן. וזהו שסיים ורבנן אמרי. מה רב טובך אשר לפנת ליראיך. פי' לפון לעולם הנשמות. פעלת לחוסים כך נגד בני אדם. פי' בגן עדן ההחתון צעולם ע"ד עולמך תראה בחיך וזהו פעלת לחוסים כך נגד בני אדם דייקא צעוה"ז ודו"ק:

סדר תולדות

פרשה סג ובישעה שהיתה עוברת וכו' . עד יעקב מפרנסם לצאת וכו' .

עד עשו רץ ומפרנסם לצאת וכו' . כן הביא רש"י בחומש והדין עמו . כי יעקב היה ראשון ליצירה ועשו היה אחרון ליצירה וראשון ללידה כמשל לשפופרה והנכנס אחרון יולא ראשון . והיה סמוך לפתח בית הרחם . ולא היה צריך לרוץ . והשתא הגירסא כרש"י ז"ל בשעה שהיתה עוברת וכו' . עד יעקב רץ ומפרנסם לצאת וכו' . עד עשו מפרנסם לצאת והגה מפני לא יולא כ"א מרש"י ז"ל ודו"ק : שו **ויקרי** עשו איש יודע ציד צד את הבריות בפיו לא גנבת מאן גנב עמך לא קמלת מאן קמל עמך . אמר רבי אבהו שודני צידני . ועי' מ"כ ובכל המפרשים . ולפעד"נ דקשה להו ח"ס יודע ליד ח"ס שדה ח"ס וא"ס למה לי הל"ל ויהי עשו יודע ליד ח"ס שדה . או הל"ל ויהי ח"ס יודע ליד בשדה . ע"כ דרש שדה מלשון שודא דדייני (כתובות פ"ה) ועיי"ס בחוספות . וזהו ויהי עשו ח"ס יודע ליד שהיה יודע ללייד את הא"ס וא"ז ח"ס ח"ס שדה כשהיה ח"ס ח"ס שודא דדייני . ואינו רחוק מלשון רוסיא (סוד) שהוא לשון משפט הנכסג במדינתנו . וזהו לך את הבריות בפיו וכו' . עד שודני צידני ודו"ק :

שם **ויאהב** יצחק את עשו כי ציד בפיו קופרא טבא לפומיה . וכסא טבא לפומיה . ורבקה אוהבת את יעקב כל שהיתה שומעת קולו היתה מוספת אהבה על אהבתו . ועי' מפרשים . ולפעד"נ דק"ל דביחזק כתיב ויאהב יצחק את עשו כי ליד בפיו כתבה החורה הטעם . וברבקה כתיב אוהבת את יעקב . ולא פי' הכתוב על מה ולמה היא אוהבת את יעקב . עוד קשה להו דביחזק כתיב לשון עבר ויאהב וכו' וברבקה כתיב בלשון בינוני . ורבקה אוהבת ולא כתיב והאהב את יעקב . על כן דרש ע"ד מאמרס אהבה החלויה בדבר בטל דבר בטילה אהבה ושאינה תלויה בדבר אינה בטילה לעולם . וזהו ויאהב יצחק את עשו היא אהבה שתלויה בדבר . שקופרא טבא לפומיה וכסא טבא לפומיה . ואחר שאכל ושחה בטל דבר בטלה אהבה . וזאת היא אהבה החוזרת על עצמו לא אהבת מישור החוזרת על הנאה . לא כן אהבת רבקה ליעקב היא אהבה שאינה תלויה בדבר . והיא אהבה עצמית ליעקב אהבת מישור בלא עקבים ורכסים החוזרת על עצמו וזהו ויאהב יצחק את עשו בלשון עבר . ומפרש הכתוב אימתי היה אוהב את עשו כי ליד בפיו פי' כי בלשון כאשר . כאשר היה ליד בפיו בעודו בפיו של יצחק . חס המתיק בפיו ודבש וחלב תחת לשונו וחד אוכל יטעם לו היה אוהב אותו . וכאשר ילעוס בשיניו ויבלע נבלע גם האהבה עמהם ואת עשו שנא ולא ידע שליו בצטנו ובחמודו לא ימלט . לא כן אהבת רבקה את יעקב שאותה אהבה עצמית אהבה אמיתית . אהבת חורה ששומעת הקול קול יעקב בחורה על כן כתיב ורבקה אוהבת את יעקב בלשון בינוני שהמיד אוהבת ואהבתו אל הסור ממנה . וזהו ורבקה אוהבת את יעקב דייקא עצמותו של יעקב . וזהו כוונתם ויאהב יצחק את עשו כי ליד בפיו . קופרא וכסא לפומיה . ורבקה כל ששומעת קולו מוספת לו אהבה ודו"ק :

שם **ויאהב** יצחק את עשו כי ציד בפיו . וקשה שיהא האהבה תלויה בדבר מחמת האכילה . רק הכוונה כי ליד שאמר לו עשו שאין צריך לא חדש ולא קשת כי חס הכה חיתו ארץ בשבט פיו . כמו והגזר אומר ויקס לך . לך ויאהב אותו יצחק מפני שהבט שהוא לדיק . [מחמני הרב ר' אליהו מ"ץ דנאוויגאראד דוילגלא] :

מזו **ויזך** יעקב נזיד • אמר לו מה טיבו של נזיד זה • אמר לו שמת אותו זקן • אמר באותו הזקן פגעה מדת הדין אמר לו הן • אמר לו אם כן לא מתן שכר ולא תחיית המתים ורוח הקודש צווחת (ירמיה כ"ג) אל תבנו למת ואל תגודו לו זה אברהם • בכו בכו להולך זה עשו • ועי' מפרשים • ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל להולך וגו' ובטעם מדרשים פירשתי בהקדש מאמרס פ' חלק • ואלו שאין להם חלק לעולם הבא • הכופר בהחיה"מ מי שאין מודה בתחיית המתים לא יקום בתחיה"מ • וזהו חס כן לא מתן שכר ולא תחיה"מ • ורוח הקדש צווחת אל תבנו למת זה אברהם בכו בכו להולך וגו' • וכוונתם על סוף הפסוק ולא יסוב עוד וראה את ארץ מולדתו פי' שלא יסוב עוד לביתו • ולא יראה עוד מקומו בתחיה"מ • וזהו להולך וגו' ודו"ק :

שם **ויאכל** וישת הכנים עמו בת של פריצים אמרי ניכול ידיה וניחוך עליו ורוח הקודש אומרת (ישעיה כח) ערוך השולחן • עד קומו השרים זה מיכאל וגבריאל • משחו מגן בתבו את הבכורה ליעקב לפי שהיו כמשחקים הסכים הקב"ה וכו' • עד ויקם וילך ר' לוי אמר מעולמו יצא • ויבו עשו את הבכורה • ומה בזה עמה אר"י תחיית המתים בזה עמה וכו' • עד בא גם בוז שבא בזיונו עמו ועם קלון חרפה שנתלזה לו קלונו של רעב וכו' • עד אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים • ועי' במפרשים • ולפעד"נ דקשה ליה מהו ויקם וילך ויבו וכו' • ה"ל למכתב ויחל וישת ויבז • ונקדים מד"ר במדבר י"ח חס לללים אלו ארמיים שנקראו ללים שנאמר זד יהיר לך שמו • והם נקראים זדים כמה דהימא (מלאכי ג') ונאחזו מאשרים זדים וכו' • עד גם נבנו עושי רשעה אלו ארמיים שנאמר (שם ח') וקראו להם גבול רשעה (ירמיה כ"ט) עד אשר קלם מלך בבל באש • ואומר אביב קלוי באש וכ"ה אומר וציה יוסף להבה וגו' • ואומר חזי הויה עד דקטליה חיוטה והוצד גשמה ויהבה ליקידה וגו' • ונקדים עוד הקדמה במדרש בפרשה זו • והוא עיף כמה דאח הימא כי עיפה נפשי להורגים • והיה כ"כ עיף שאחזתו בזלמוס • ולא היה יכול ונלחה להשיב ידו אל פיו ואמר אגא פתח פומי ואת משתדר ואזיל • ולפי"ז היה לו טענה על המכירה שהיה באונס • אך כאשר אכל ושתה ושבע ודשן ולא היה טענת רעב ואח"כ היה מצוה הזכורה • ע"כ הסכימו המלכים על מכירתו וקיימו הזכורה ליעקב • וזהו ויחל וישת ויבז • עד ערוך השולחן וכו' • עד קומו השרים זה מיכאל וגבריאל משחו מגן כתבו את הבכורה ליעקב • וזהו ויקם וילך דייקא • ויבז מעולמו ילא • שאמר אין שכר ועונש כנ"ל וזהו ויבז עשו את הבכורה את פי' עס • מה בזה עמה תחיה"מ בזה עמה כנ"ל ה"ל בצוא רשע זה עשו וקראו להם גבול רשעה בא גם בוז שכל בזיונו עמו וכו' • עד רעב בגוים כנ"ל ודו"ק :

פרשה סד ה' ויהי כי ארכו לו שם הימים אר"י חלום קשה וגבואה קשה אבל שומה אריכות ימים מבטלת וכו' • עד אבל שומה אריכות ימים מבטלת מיצהק ע"ב • עי' מ"כ והרז"ו והרד"ל • ולפעד"נ של"ל סופס אריכות ימים מבטלת והיה כתוב סמ"ך וכתבו שי"ן תחת סמ"ך וטי"ת תחת פ"א וטעות כזה מלוי בדפוס כי ט' ופ' שוין בצורתם ככתב אסורית והה' תחת מ' סתומה ולהלן ל"ל אצל סופו וכו' ודו"ק :

י' ויאמרו וכו' • עד רק מיעוט שלא עשו עמו טובה שלימה בימי ריב"ח וכו' • עד כך דיינו שנכנסנו בשלום ויצאנו בשלום ע"ב • עי' פי' מהרז"ו והרד"ל • ולפעד"נ להוסיף על דבריהם • וזהו כאשר עשנו עמך רק טוב מיעוט

טוב ופי' במה ונשלחך בשלום והיית בפינו וילאת בשלום וזהו חתה עתה צרוך ה' וצרוך חתה בלחך ודו"ק :

ו ויגדל האיש וילך הלוך וגדל. אמר רבי חנן עד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך :

עי' מפרשים. ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל הלוך וגדל וגו'. ובטעם מדרשים פירשתי דק"ל כיון דכתיב וילך הלוך וגדל ל"ל עד כי גדל מאד. על כן דרש בהקדש מאמרם ובכל מאוחד ובכל ממנוק. הרי לך שהממוק נקרא מאד. ועוד נקדים דרשה חז"ל על פסוק ומעשה ידיו ברכת לא שם אדם פרה מאיוז עד שנתכרך. ולא שמה לו עד שנתכרך שהיו מולידים פרים רבים. ולמה נקרא שמן עשהרות שמעשרות חת בעליהן. וידוע דפרידה עקרה היא ואינה מולדת ומה ברכה היתה אם קנה אדם פרידה מאיוז. אבל ביצחק חפי' פרידה שאינה מולדת. הזבל והגללים שהיו מטיילין והיו מוצלין בהם שדותיהם שם לזה ה' חת הברכה עד מאד שצריכים שהיתה השדה ראויה לעשות ומלך לשדה נעצר ודרשו במדרש (קהלת ט"ז). עבדית ארעא עבדית. לא עבדית ארעא לא עבדית. כי אזהב כסף לא ישבע כסף. כי מעיהם של חיל ושל מלך לא ישבעו בכסף וזהב. ואפשר להיות שלפי הברכה אשר ברכו ה'. אם קונה אדם זבל מפרדותיו של יצחק היה עושה תבואה הרבה ששזה יוחר מכספו וזהבו של אבימלך. וזהו וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד. פי' גדל אחרים. והוא פעל יולא כמו גדל חת אחרים בממוק. וזהו מאד. והשתא מצוחר המדרש. ח"ר חנן עד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך. לא שהזבל גופיה היה שזה יוחר מכספו וזהבו של אבימלך. אלא שהפעולה שהולידה והלמיתה תבואה ופירות הרבה היה שזה יוחר מכספו וזהבו של אבימלך ודו"ק :

ז במה בארות חפר יצחק אבינו בבאר שבע וכו'. עד כנגד חמשה ספרי תורה וכו'. עד ויקרא שמה רחובות כנגד משנה תורה על שם כי

ירחיב כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. והנה לשון המדרש מוקשה מאוד אשר חין לו שחר. וכי בשביל שנאמר פסוק כי ירחיב במשנה תורה יהיה רחובות כנגד משנה תורה. ועי' יפ"ח וזה"ק וכל המפרשים. אך לפעד"נ ליישב היטב כוונת המדרש בהגה מדרשים של"ל ויקרא שמה רחובות כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ כנגד משנה תורה על שם כי ירחיב. ובטעם מדרשים פירשתי דידוע דמשנה תורה נשנית בשביל שנחדשו בה דברים וכל המלות שנאמרו בתורה בדרך קלרה נאמרו במשנה תורה בכל פרטיה ודקדוקיה בהרחבת הבאור. וחכמינו צהרו לשון ערומים והפסו לשון המקרא כי מה אהבו תורתך שכל היום היא שיחתן בלשון המקרא. וזהו כוונתם רחובות כנגד משנה תורה על שם כי ירחיב. פי' שמשנה תורה מרחיב כל המלות שנאמרו בתורה. וזהו כי עתה הרחיב ה' לנו הרחיב והאריך וארוכה מאריך מזה ורחבה מני ים. וזהו ופרינו בארץ. ע"ד ויתן להם ארלות גוים (תהלים מ') בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו יגלונו ודו"ק ועי' בספר משען מים להרי"מ זאבולדווסקי :

פרשה סה ב למה ליצחק תחלה. אלא דרכה של אשה להיות יושבת בתוך ביתה. ודרכו של איש להיות יוצא לדרך ולמד בינה מבני אדם וזה על ידי שבהו עיניו. והוא יושב בתוך הבית לפיכך ליצחק תחלה. ועי' יפ"ח וכל המפרשים. ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל אלא דרכה של אשה להיות יושבת בתוך ביתה. ודרכו של איש להיות יולא לדרך. וזה על ידי שבהו עיניו. והוא יושב בתוך הבית לפיכך ליצחק תחלה. ונמחק מלת ולמד בינה

מצני אדם. וצטעם מדרשים פירשתי בהקדם פירש"י ז"ל על פסוק בן חכם ישמח
 אב ובן כסיל חוגת אמו (משלי י') המיד הוא עם אמו בצית ורואה את שטותו.
 והמרחק רעחו מרובה. וזהו כוונת קושי המדרש למה ליחזק תחלה. הלא בכל אדם
 בן כסיל חוגת אמו ומשני אלא דרכה וכו'. עד וזה על ידי שכתב עיניו והוא יושב
 בחור הבית לפיכך ליחזק תחלה והטעות והשבוש ילא מלשון המדרש פרשה י"ח ס"א וז"ל.
 ויבן ה' את האלע וכו'. עד ניהן זה בינה יתירה יותר מן האיש וכו'. עד אית
 דמחלפין דרכה של אשה להיות יושבת בחור ביתה. ודרכו של איש להיות יולא לשוק
 ולמד בינה מצני אדם. ושגירת ליסגא מהחם גרם ליה הכא. ועי' גיטין (דף כ')
 ברש"י הא בעינן שמו ושמה. ואית דלא גרם שינה. ומאן דגרם ליה משום מתניהין
 דלקמן ואגב גררר גרם ליה. ועי' יומא (דף נ"ח ע"ב) ברש"י ד"ה ימין למזרח. לא
 שייך למחני הכא למזרח אלא במסכת זבחים דמיירי לה להא מתניהא על הכבש
 שהוא בדרום והעולה לו ופונה לימין למזרח הוא פונה. ואגב ריהטא דההוא נקט
 לה בכולה הש"ס. ובירושלמי סוכה פ"י הל' ה' במתניהין דשל דמאי ב"ש פוסלין וכו'.
 א' עלה דר"י דרומי מתניהין דלא כב"ש וכו'. והוא תמוה דהרי בחמת בהך משנה
 גופיה הנן ב"ש פוסלין כו'. רק דל"ל דקאי אמתניהין דעירובין פ"ג ה"ב לב"ש וכמ"ס
 המפרשים שם רק דבסוכה מייתי לה אגב שיטתא ודרך גררר. ועי' תוי"ט נדה פ"ז
 מ"ב ד"ה שהוא יכול לחזור ולהיות סירכא דליסגא לבד מהך דעירובין. ועי' גיטין
 דמתניהין דלעיל נקטו אבל הכא לא שייך לשון חזרה שהרי לא נתייבש וכו' עד לחור
 ודו"ק. ועי' בספר משען מים להרי"מ זאבלודאווסקי :

ג וידעי כי זקן יצחק ר"י פתח מצדיקי רשע עקב שוחד. כל מי שנופל את
 השוחד ומצדיק את הרשע בעקב וצדקת צדיקים יסירו ממנו צדקת
 צדיקים זה משה יסירו ממנו זה יצחק. על ידי שהצדיק אותו כהו עיניו.
 ועי' מתנות כהונה והרד"ל ופירוש מהרז"ו. ולפע"ד נראה שדרש מצדיקי ע"ד אמרם
 ז"ל בחצות. והיו דן את כל האדם לכף זכות שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. וזהו
 מצדיקי מלמדי זכות. וזהו רשע ע"ד אמרם פ' ס"ז על פסוק יוחן רשע (ישעי' כ"ו)
 אמר ילחך יוחן עשו הרשע. כל למד לדק. לא כבד את הורו. וזהו עקב שוחד
 והשוחד היה כי ליד צפיו והיה שוחד ממנו. ושוחד דברים. ועי' פירש"י וזהו בעקב
 שוחד ולדקת לדיקים זה משה יסירו ממנו זה ילחך ע"י שהלדיק אותו כהו עיניו.
 ע"ד אמרם ז"ל פאה פ"ח כל דין שנוטל שוחד אינו מת מן הזקנה עד שעיניו כהות
 שנאמר כי השוחד יעור וכו'. וז"ל כל מי שנוטל שוחד ומלדיק את הרשע בעקב
 שוחד פי' הלף שוחד כפי' התרגום על והיה עקב. ועקב מושך עלמו ואחר עמו.
 וזהו והיה עקב ולדקת לדיקים זה משה. והזכות שלו שלא כהתה עינו. יסירו ממנו
 פי' מחמת זה עקב שוחד. וזהו ממנו לשון יחיד. ולא קאי על תיבת לדיקים כפי'
 המפרשים דהוא למיכתב מהם לשון רבים אבל לפי הדרש קאי ממנו על תיבת שוחד
 פי' ממנו מחמת שוחד וזהו ממנו ודו"ק :

ט אמר ריב"ס אברהם תבע זקנה וכו'. עד יעקב תבע את החולי וכו'.
 עד א"ל הקב"ה חייד דבר טוב תבעת. וממך הוא מתחיל שנאמר
 ויאמר ליוסף הנה אביך חולה ע"כ. לנע"ד דקשה להמדרש דהלא כבר כתיב ויקרא
 לבנו ליוסף וכו'. עד וישתחו ישראל על ראש המטה. ופירש"י שהשכינה למעלה
 ממראשותיו של חולה שהיה יודע שהיה חולה. ועוד דק"ל ויאמר ולא פי' מי האומר
 עי' פירש"י. ועוד ק"ל לשון הנה מורה על דבר חדש. לכן פי' המדרש ע"ד אמרם
 עלה

עלה למטה שפירשו נחלה • וזהו וישתחו ישראל על ראש המטה פי' שהודה והשתחוה על שבעים בקשתו והוא היה הראש וראשון שעלה למטה ונחלה • וישב בין בניו ונעשה לוואתו • וזה על ראש המטה בשביל ראש המטה • פי' שממנו מתחיל והוא היה הראש המטה • וזהו ויהי אחרי הדברים האלה • ויאמר פי' ישראל הנזכר בפסוק שלמעלה הגה פי' דבר חדש חזק חזק חזק על עצמו חזק חזק • והשתחא מבואר המדרש יעקב חזק וכו' • עד וממך הוא מתחיל • שנאמר ויאמר ליוסף והגה חזק חזק חזק חזק • עד וממך הוא מתחיל • שנאמר ויאמר ליוסף

הגה חזק חזק חזק חזק • עד וממך הוא מתחיל • שנאמר ויאמר ליוסף

פרשה סו ט ויגד לרבקה וגו' • מי הגיד לה ר' חגי בשם ר"י אמהות נביאות היו • ורבקה היתה מן האמהות • ר"א אפי'

תלם הדיוט אינו חורש תלם בתוך תלם • ונביאים חורשים תלם בתוך תלם • ואת אמר אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו ע"כ • פי' מ"כ והרד"ל ופי' מהר"ז • ולפעד"נ בהגה מדרשים ש"ל מי הגיד לה • ר"ח בר"י אומר תלם הדיוט אינו חורש תלם בחוך תלם • ונביאים חורשים תלם בחוך תלם • ואמהות נביאות היו • כמד"ל אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו (תהלים ק"ה) • ורבקה היתה מן האמהות ע"כ • ובטעם מדרשים פירשתי • בהקדם שידוע ששרש חרש משותף בלה"ק על המחשבה • כמו לב חורש (משלי ו') • אל תחרוש (משלי ג') • ועל חרישת קרקע • כמו לא תחרוש צמח וצמחור יחדו • והלכז מכונה בתלם צפי כל צעלי השיר כידוע • וכמו שחורשין בקרקע בתלמים כך חורשין וחושבין בלב • וכמו שהחרישה הכנה אל הזריעה והלמיתה כן המחשבה הכנה אל הפעולה וסוף המעשה במחשבה תחלה • וע"כ מכונה מחשבה בשם חרישה • ואין חרש יודע מה שבלבו של חצירו כדכתיב • חני ה' חוקר לב (ירמיה י"ז) ונביאים באצנתא דלצא ידעי • והשתחא יבואר המדרש • מי הגיד לה • ר"ח בר"י אומר תלם הדיוט פי' לב חרש הדיוט אינו חורש וחושב תלם בחוך תלם פירוש אינו יכול לחשוב בתלמי לבו מה שבתלמי לבו של חצירו • אבל נביאים חושבים וחורשים תלם בחוך תלם • פי' חורשין וחושבין בלבם מה שיש בלבם של חצירו • וע"כ ידעה רבקה מה שעשו מהרהר בלבם • כמד"ל אל תגעו במשיחי זה ילחק המוגע בלשם הזה ובאשתו וכו' • ובנביאי אל תרעו זו רבקה מלשון ריעות והתחברות שרנו להתחבר ברבקה שנקראה נביאה ודו"ק :

שם ועתה בני שמע בקולי עד וישבת עמו ימים אחדים כתיב ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה אמר ר"ח בר פזי נאמר כאן אחדים ונאמר להלן אחדים מה להלן אחדים שבע שנים אף אחדים שנאמר כאן שבע שנים • ועי' מ"כ שפירש דל"כ וכו' • עד הרי ז' שנים רבות הן כמ"ס שם הר"א מזרחי • ועוד מכא הבהתו אותה יהיו בעיניו רבים מאד כמ"ס שם הבעל עקידה חזק וכו' • עד חע"פ שהיתה אהבתו על וכו' עכ"ל • ולעד"נ דדרש ימים אחדים שנה כמו ימים או עשור (בראשית כ"ד) וכמו ימים שהיה גאולתו (ויקרא כ"ה) • ואחדים פי' שבתות • ופי' בהקדם מ"ר פ' בראשית אמר שבת לפני הקב"ה לכלם נחת בן זוג חד בשבתא תרי בשבתא תלתא חרבעה חמשא ערובתא ולי חין בן זוג • ח"ל הקב"ה כנסת ישראל יהיה בן זוג • שנאמר זכור את יום השבת לקדשו ע"כ • ונשאלה שבת יחידה כימים • ובשבע שנים יש שבתות שנה • וזהו ויעבוד ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים פי' כשנה אחת של שבתות שאמרה לו אמו • וישבת עמו ימים אחדים • וזהו באהבתו אותה את אמו לא הוקשה לו על דבריה ולא הרהר עליה את אמרת ימים אחדים ואני ממתין

בחירת תולדות פרשה זו אברהם לב

ממהין שבע שנים. ועל כל פשעים כסה חטאתו חותה ופי' חת דצריה ימים שנה אחדים שבתות ודנה לכף זכות שכוונתה שבע שנים. וזהו ארבעצ"ז נאמר כאן אחדים ונאמר להלן אחדים מה להלן שבע שנים ודו"ק :

סדר ויצא

פרשה כח א ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. רבי פנחס בשם רבי הונא בר פפא פתח אז תלך לבטח דרכך זה יעקב דכתיב ויצא יעקב. פי' הרד"ל ופי' מהרז"ו : ולפעד"נ דקשה להמדרש קושית רש"י. הלא כבר כתיב ויסמע יעקב וכו'. עד וילך כו'. ועוד קשה ליה קושית רש"י וילך חרנה לחרן מיבעי ליה למכתב. ע"כ פי' בהקדם דברי חז"ל שקפלה לו הדרך. וזהו וילא יעקב מבאר שבע פירוש תיכף כשילא יעקב מבאר שבע וילך חרנה פי' הלך חרן לנגדו. וזהו ויפגע במקום פי' שפגע במקום כשנים ההולכים זה כנגד זה ופוגעין זה בזה. ומבאר המדרש ר' פנחס בשם רחב"פ פתח אז תלך לבטח דרכך. והקשה לו דהו"ל למכתב בדרכך צי"ת השמות. ע"כ פי' זה יעקב כדכתיב וילא יעקב וכו'. עד וילך חרנה שהדרך חרן הלך. וזהו אז תלך ל' נקבה נסחרת. ודרך ל' נקבה (קדושין ב'). וזהו דרכך שהדרך תלך לבטח וזהו וילא יעקב וכו' וילך חרנה שהלך חרן ודו"ק :

פרשה סז ה ר"ח בר"פ י"ח פעמים מזכיר האבות בתורה : ובנגד כן קבעו חכמים י"ח ברכות בתפלה. ואם יאמר לך אדם תשעה עשר הם. אמור לו והנה ה' נצב עליו אינו מן המניין. ואם יאמר לך אדם י"ז הם אמור לו ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק חד מנהון עכ"ל. ופי' מ"כ שטמך על תיבת י"ט הס"י"ט פעמים נזכרו האבות בתורה. הכי גרסינן והנה ה' נצב עליו וגו'. לית הוא וכו'. והטעם שלא נזכר רק אברהם ויחזק חד מנהון אחד מן אותן י"ח פעמים. והטעם כיון דכתיב שמי כאלו כתיב יעקב בהדיא דמי עכ"ל. ופי' פי' מהרז"ו. וז"ל והנה הראו לי בהנחומא ריש פרשה וירא וז"ל שני רבותינו בכל יום אחד מתפלל י"ח ולמה י"ח. ארבעצ"ז כנגד שמונה עשר פעמים שהאבות כהוצים בתורה. הראשון בסוף ויחי ואלהים פקד וגו'. עד אשר נשבעתי לאברהם וליחזק וליעקב. ואם יאמר לך אדם הרי י"ט הם שכ"כ אלהי אברהם אביך ואלהי יחזק חין זה מן המניין. שאין יעקב נמנה עמהם. ע"כ פי' שלא נזכר בשמו אלא בתיבת אחת. ופי' בספר שנות אליהו לרבינו הגר"א זל"ל שמגיה הירושלמי כמו בתנחומא וא"כ מ"ש כאן ואם יאמר לך אדם י"ז הם אמור לו ויקרא בהם שמי וגו' חד מנהון דברי הימא הם כי יש ח"י פעמים מפורשים אברהם יחזק ויעקב. ופי' בשמות אליהו. ע"כ ז"ל הגירסא כאן כמו שמגי' הגר"א זל"ל וז"ל הירושלמי כנגד י"ח פעמים אבות הכתובות בתורה אברהם יחזק ויעקב. ואם יאמר לך אדם י"ט הם ח"ל ויקרא בהם שמי ושם אבותי מנהון. וז"ל הגר"א זל"ל שם וקשה דחין אחת רוצה לחשוב כמו ויקרא בהם שמי הלא המלא הרבה וגם הרבה יש אברהם ויחזק. ונראה שהירושלמי אינו חושב אלא מה שכתוב אברהם יחזק ויעקב כסדר והן י"ז פעמים בתורה. האחד בפרשה ויחי. והב' בפרשה שמות. וב' בפרשה וארא. וא' בפרשה כי תשא. וא' צפ' מטות. וא' צפ' דברים. וא' צפ' ואחחנן. וב' צפ' עקב. וב' צפ' נצבים. וא' צפ'

ב'פ' ברכה הרי י"ז • ויש עוד ב' פעמים זכור לאברהם ליחזק ולישראל עבדיך • וא'
 בפרשה בחקותי וזכרתי את צריתי יעקב • ואף את צריתי יחזק • ואף את צריתי
 אברהם לזכור • ועל זה פריך בירושלמי • ואם יאמר לך אדם י"ט אמור וזכרתי את
 צריתי וכו' לית מנהון כל"ל • והיינו מפני שאינו כסדר • ופריך אס חינו חושב חלא מה
 שכתוב אברהם יחזק ויעקב כסדר ח"כ חינו חלא י"ז • ומשני זכור לאברהם ליחזק ולישראל
 מנהון • פי' חע"פ שכתוב ישראל • ישראל היינו יעקב • כיון שהוא כסדר • ולפעד"כ
 שלא מן ההנחומא הגי' הגר"א ז"ל • והר"א שלח הזכיר ההנחומא • ומאן דכר שמי •
 ומחמת דכל רז לא חנא ליה • והיה ספרא רבא דישראל • ומי סופר אותיות בתורה
 כמנהון • ומחמת קושיהו הלל חמלא הרבה וכו' • הגה מפיו ילא • ועוד שכתבנחומא
 לא הקשה והלא י"ז הם חלא הקשה והלא י"ט הם • שכן כתוב חלאי אברהם וחלאי
 יחזק • וקושיהו על ההנחומא הראשון בסוף פרשה ויחי • חלא בתחלת ויחי כתיב
 ויקרא בהם שמי ושם חבותי וכו' • וע"ז תירץ חין זה מן המנין שאין יעקב נמנה
 עמהם • פי' דכתיב שמי ולא כתיב יעקב בהדיא • וכאשר נגיה במד"ר ואם יאמר לך
 י"ז הם שט"ס וכל"ל י"ט הם חלא ויקרא בהם שמי וכו' • עד חד מנהון כל"ל לית
 חד מנהון • וכאשר פירשנו ודלא כמ"כ • ואח"כ כל"ל • והלא י"ט הם שכן כתיב חלאי
 אברהם וחלאי יחזק • ועל זה תירץ חין זה מן המנין שאין יעקב נמנה עמהם •
 ע"כ פירש שלא נזכר בשמו חלא בתיבת חתה כן הגהת מדרש הנחומא וכן הטעם •
 ועתה נבא לבחור המד"ר ודברי תורה עניה במקום זה ועשירה במקום אחר • ומה
 שחסר זה מלא זה • ונקדים מאמרם בצרכות (פ' הפלת השחר) שמעון הפקולי הסדיר
 י"ח בצרכות וכו' • עד י"ט בצרכות הם • ומשני ברכת המינים ציצנה הקוה וכו' עד
 אחד שבק"ש וכו' • עד כנגד אל הכבוד הרעים • ופי' מהרש"א שהמינים כופרים
 באחד וממירין באחר וזהו כנגד אחד שבק"ש • וכנגד אל הכבוד הרעים • ע"ד לא
 נבראו רעמים חלא לפשט עקמומית שכלב עכ"ל • והשתא יבאר המדרש • שלהבין
 דברי חכמים וחידוהם ומליה חידות להם ר"ח בר"פ אמר י"ח פעמים מזכיר האבות
 בתורה • וכנגד כן קבעו חכמים י"ח בצרכות בתפלה • ואם יאמר לך אדם י"ט הם
 פירוש י"ט בצרכות בתפלה • וקושיה הגמרא היא י"ט בצרכות הם • ח"ל והנה ה' נלב
 עליו לית הוא מן המנין • פירוש ברכת המינים ולמלשינים וכו' • לית מן המנין י"ח
 שבתר הכי הקוה והירוך הגמרא היא ציצנה תקוה • וכפירוש המהרש"א שהמינים
 כופרין באחד וממירין באחר וזהו תירוש והנה ה' נלב עליו • ר"ל ברכת המינים שט"י
 ברכה זו ה' נלב לעולם להוליא עקמומית שכלב המינים שאומרים חין ה' • וזהו
 פירוש והנה ה' נלב בדרך מליה וחידה לית הוא מן המנין • פירוש הוא תירוך הגמרא
 ציצנה תקוה אחרי כן • וזהו לית הוא מן המנין • והמדרש והגמרא עולים בקנה אחד •
והנה מדרשים כך הוא כל"ל • ואם יאמר לך אדם השעה עשר הם אמור לו
 והנה ה' נלב עליו וגו' • וקושיהו על המוגמר שכל"ל חלאי אברהם חביד
 וחלאי יחזק הארץ אשר חתה וכו' • ותירץ לית הוא מן המנין • והוא לשון הנחומא •
 וזה ינחמנו: חין זה מן המנין • שאין יעקב נמנה עמהם • ע"כ פי' שלא בשמו •
 חלא בתיבת חתה • וחע"פ שהם אברהם ויחזק וחתה יעקב ואין הקושיא נקראת
 על מי שגומרה • ואם יאמר לך אדם הם י"ז • חלא תירוך אמור לו ויקרא בהם
 שמי ושם חבותי אברהם ויחזק חד מנהון ע"כ • מפני שכתבנחומא לא קושיא קחצינא
 ולא פרוקא קחצינא כאשר חתה הקורא תראה צעינך בלשון ההנחומא שהבאתי חפס
 קצרו תראה שאין יעקב נמנה עמהם עכ"ל ועליו חין להוסיף והדין עמו כיון שתירץ
 על

על הפסוק חלמי חזקם חזק ואלהי יחזק הארץ אשר חלה וכו' . לית הוא מן המנין . חט"פ שהוא כסדר האבות חזרהם ויחזק וחתה . כיון שלא נזכר בפירוש חזק יקשה מן הפסוק ויקרא זהם שמי ושם חזותי חזרהם ויחזק שקורא למפרע שמי מדבר בעדו יעקב ושם חזותי חזרהם ויחזק שהוא שלא כסדר יעקב חזרהם יחזק . והקורא למפרע לא ילא . כט"כ כשהוא שלא כסדר . ולמפרע והרתי לריעוהא שמי חתה יעקב שלא נזכר בפירוש וגם שלא כסדר . ולא דמי לזכור לחזרהם ליחזק ולישראל עבדיך שהוא מנהון כהגהת הגר"א . חט"פ שכתוב ישראל . ישראל היינו יעקב . ועוד שהוא כסדר . והלמיד טועה העתיק מן הירושלמי למדרש גרסא הישנה כאשר היה לפניו בירושלמי . ואם האמר י"ז הם . ח"ל ויקרא שמי ושם חזותי מנהון . חבל האמת כאשר הגי' הגר"א ואינו ענין להמדרש שהוא מן ההגחומא ועליו חזן להוסיף ודו"ק :

פרשה ע ד והאבן גדולה על פי הבאר . וקשה למה כתב והחזן זה"ח הידיעה . ואפשר שהכוונה שהחזן שהניח מרחשותיו היה מונח על פי הזכר ע"פ גם [מחנהי הכ"ל] :

שם וידר כאשר ראה יעקב וכו' ויגש יעקב ויגל את האבן . א"ר יוחנן כזה שהוא מעביר פקק מעל פי צלוחית . ועי' מפרשים . ולפטר"נ דקשה להמדרש דהו"ל למכתב ויגלגלו את האבן . ע"כ דרש ויגל מלשין ההגלות (אנפלקין) והשרש מנחי ל"ה גלה . וזהו ויגל את האבן מעל פי הזכר שהחזן היה מכסה על פי הזכר כמו הפקק שמכסה על פי הצלוחית . וזה יעקב והרים את הפקק למעלה וגלה את פי הזכר וזהו גבורה יתירה להגזיה ולהרים חזן כזה . וזהו ויגל את האבן כו' כזה שהוא מעביר פקק :

שם וכיון דלא חמא כלום . א"ל יעקב מה את סבור ממון אתית טעין . לא אתית טעין אלא מלין . ויספר ללבן ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וגו' . ועי' מפרשים . ולפטר"נ דהג"ה מדרשים של"ל וכיון דלא חמא כלום ויספר ללבן ל"ל וגו' ח"ל יעקב מה את סבור ממון אתית טעין לא אתית טעין אלא מלין . ואח"כ ל"ל ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי וגו' . ובזעם מדרשים פירשתי דקשה ליה להמדרש מהו את כל הדברים האלה . ודרש את כל הדברים האלה מלשון טוטרקון . אל תחמה כי לא הזאתי דבר . ברכוש רב ילאתי מזיתי השיגני חליפז לקח הכל . וזהו ח"ת כ"ל ה"ד"צ"ר"י"ס ה"ח"ל"ה . וזהו ויספר ללבן מה ספר לו ומפרש הכתוב ח"ת כ"ל ה"ד"צ"ר"י"ס ה"ח"ל"ה . וזהו כוונת המדרש וכיון דלא חמא כלום . ח"ל יעקב מה את סבור וזה מרומז דויספר ללבן את כל הדברים האלה . וזהו ממון אתית טעין לא אתית טעין אלא מלין פי' סיפר לו המעשה כי עשו לקח הכל :

יח ויאמר יעקב אל לבן הבה את אשתי . אר"א אפי' וכו' . עד יעקב אומר הבה את אשתי וכו' . עד שאני מעמיד י"ב שבטים עד הוצרך הכתוב לומר הבה את אשתי ע"כ . ועי' פי' מהרז"ו . ולפטר"נ דדרש בוטריקון וגימטריא הזה בגימטריא י"ב ואת כמו מן כמו כלאתי את העיר מן העיר וזהו הזה את אשתי כמו מן אשתי וק"ל :

כ ויבוא גם אל רחל ויאבה גם את רחל מלאה וגו' . עד ז' שנים אחרות אריב"ם וכו' . עד אף האחרונות באמונה ע"כ . ועי' פי' מהרז"ו ומהרד"ל . ובס' הכתב והקבלה . ולפטר"נ שהמדרש נמשך למטה בסמוך חר"י כתיב ויברח יעקב שדה חרס ויעבוד ישראל בחשה ובחשה שמר . אמר דוגמא שלכם דומה לי עקב

ליעקב אביכם וכו'. אף אתם משלח בולד גואל נשתעבדהם משגולד גואל אתם
 משתעבדים עכ"ל המדרש. ולריך להקדים בלור הכתוב ויאהב גם את רחל מלאה שסותר
 ראשו סופו. מלשון גם משמע שטיפלה רחל ללאה בלחה ומלאה שהמ"ס הוא מ"ס היחרון
 משמע שאלהבה רבה ויהיה אהב את רחל ע"כ בלר המדרש שהמ"ס מלאה הוא מ"ס
 מן בהקדם בלור המדרש לפיל סי' י' ויאמר להם יעקב וגו' מחרן אנהנו מחרנו
 של הקב"ה לנו בורחים. ויאמר הידעתם את לבן בן נחור הידעתם את מי שהוא
 עתיד ללבן עונותיכם כשלג וכו' עד בליוז זכות והנה רחל בלו בלה עם הללן
 הה"ד כה אמר ה' עד רחל מבכה על בניה עד ויש תקוה לאחריתך וגו'. ובלור זה
 המדרש מבואר בפתיחה דליכה משל גיל חזיון בסופו וז"ל בלוחה שעה קפלה רחל
 וכו'. עד ורחמתי על אחותי וכו' עד ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה וכו'.
 עד ולא הולאתיה לחרפה וכו'. עד ולא קנאתי ללרה שלי וכו'. עד מפני מה קנאת
 לע"ג וכו'. עד בשביל רחל אני מחזיר את ישראל למקומן. הה"ד כה אמר ה' וכו'.
 ויש תקוה לאחריתך וסבו בנים לגבולם ע"כ. וזהו כוונת הכתוב לפי שרחל הייתה יפה
 חואר ויפת מראה ואין אשה אלא ליופי לפיכך ויאהב יעקב את רחל. אבל הייתי
 סבור לפי שרמתי אותו בללה שמסרה סימניה ובל סימן ההחתון לסימן העליון
 שנכנסה תחת המטה. וענתה אותו על כל דבר שלא יכיר לקול אחותה הייתה הסברה
 שישנאה עבור זה כמאמר המדרש סי' י"ט ח"ל מה רמית בל רמית ללו בלילה
 הוה קרינא רחל ואת ענית לו. וכאשר בלרנו המדרש (סי' י') ויאמר להם יעקב וגו'
 עד בליוז זכות. והנה רחל בלו בלה עם הללן. הה"ד כה אמר ה' וכו'. עד ויש
 תקוה לאחריתך. וכמבואר במדרש איכה נתוודע לו שבלכות מעשה רחל וללה יגאלו ישראל
 מגלות בבל. והיה רחמן שבלכות לפיכך אהב אותה אלהבה רבה אהבת עולם. וזהו
 ויאהב גם את רחל פי' גם בעבור זה מלאה והמ"ס מן לא די שלא שנאה עבור זה
 אלא שגם אלהבה. וזהו מלת גם. וזהו כוונת המדרש. ויבוא גם אל רחל. ויאהב
 גם את רחל מלאה. אריב"ס וכו' עד מה הראשונות בלמונה לפי שעדיין לא רמזו
 אף אחרונות בלמונה. אף שרמזו לבן ורחל ושרי לסגויי ברמיותא כדכתיב עם עקש
 התפתל. אבל לפי שאלהב גם את רחל ממעשה ללה. על כל פשעיה הכסה אלהבתו
 אותה לפי שידע שיגאלו ישראל על ידיה. עבד אותם בלמונה. וזהו אף אחרונות
 בלמונה. וזהו אר"י כתיב ויברח יעקב שדה ארס. ויעבור ישראל בלשה ובלשה
 שמר. פי' שעבד ברחל דכתיב הלל ברחל עבדתי עמך שעבד קודם שנשאה ללה
 וזהו ויעבור ישראל והדר ללה. ובלשה פי' שנשאה ללה קודם. שמר פי' אחר כך
 שמר הללן. וזהו כוונת המדרש. ח"ל דוגמא שלכם דומה ליעקב אביכם מה יעקב
 אביכם עד שלא נשאה נשתעבד בעבור רחל משנשאה ללה נשתעבד בעבור רחל
 הגואלת מגלות בבל. ומעשה אבות סימן לבנים וזהו אף אתם עד שלא בולד גואל
 נשתעבדהם משגולד גואל פי' שגולד בליל תשעה בלר כמבואר במדרש איכה נשתעבדהם
 במלכות יון ואדום וזהו אתם משתעבדים עד שיבוא משיח לדקנו ומלרבע כנפות
 הארץ יקבלנו ויגאלנו במהרה צימינו חמן ודו"ק :

פרשה עא ג אריב"ח שמותיהם נאים ומעשיהם נאים אלו השבטים
 ראובן ראו בן בין הבנים. שמעון שומע בקול אביו

שבשמים. אריב"ח אין שמותם של שבטים עכור להם אלא חפות להם ע"כ.
 ועי' מ"כ והרז"ו והרש"ס בשם בנו הר"ג ר' מתתיהו. ולעד"ג בהג"ה מדרשים ש"ל כעור
 להם. ובשם מדרשים פירשהי. ובל יבואר הגמרא ברכות מאי ראובן ראו מה בין

בני לבן חמי וכו' עד וישמע ראובן וייללו מידם עי' מהרש"א • ולפעד"נ דקשה להו חס הוא הטעם והסבה כי ראה בעיני היה להתורה להקדים הטעם והסבה קודם להמסובב כמו חינוך כולו • ותאמר כי שמע וכו' עד ותקרא שמעון • ותאמר עתה הפעם ילדתי חמי עלי עד יהודה חודה וכו' עד באשרי אשר • ע"כ פירשו ראובן ראו מה בין בני לבן חמי והוא מפורש בשמו ראובן • ולא השם הוא הטעם מפירש בתורה ראה ה' בעיני • ולא נתנה התורה טעם לפנס כבודה לקראו בעבור זה ראובן רק לזה היראה מאי מעליותא דראובן לגבי עשו שהליל ליוסף • לפי שראובן ידע בעלמו שחס לא רמזו לבן ליעקב ונתן לו רחל היה יוסף בכור רחל • לתקן את זה פירשה התורה כי אמרה כי ראה ה' בעיני • וענוי נקרא מניעת השמים • ועל פי שנים עדים יקום דבר • ה' חס הענה את צוטי • צ' ויענוי פירשו בהגדה זו פרישה דרך ארץ וגדול לערה של חסה • וזהו כי ראה ה' בעיני פי' חלו היה נוהן לו את רחל ראה ה' בעיני שלי לכן מאת ה' היתה סבה לתת הבכירה לפני הצעירה ולא יוכל לבכר את בן רחל הצעירה לפני בן לאה הבכירה וראובן הבכור ולא יוסף ואעפ"כ וישמע ראובן וייללו מידם • ומעליותא וטיבותא הוא לגבי ראובן וכו' • וזהו כוונת המדרש ראובן ראו בן בין הבנים ודו"ק • וזהו שסיים שמעון שומע קול חביו שבשמים • אריב"ח חין שמונתם של שבטים פי' של ראובן ושמעון עכור בעיניך אחוה ע"ד שאמור בסמוך שמוניהם כעורים חלל חפות להם פי' תבטיע ונאה להם והם נחים לשמן ושמן נאה להם • ולא הטעם האמור בתורה הוא השם חלל ראובן ראו בן שמעון שומע קול חביו שבשמים ודו"ק :

פרשה עב ב ויבא אותם אל לאה אמו להודיעך וכו' עד שלא טעמם עד שהביאם אל אמו ע"כ • עי' מפרשים • ולפעד"נ דקשה להמדרש שתיבת אותם מיותר דה"ל למכתב ויבא אל לאה אמו ע"כ דרש אותם כמו חיתם שחיותות אלו"י מתחלפות כמו אז חיתם (תהלים י"ט) לשון תמימות • וזהו ויבא אותם וכו' וק"ל :

ו ואחר ילדה בת תנינא כיצד היתה אשתו מעוברת ואמר יהי רצון שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא דבי ר' ינאי אמרי ביושבת על המשבר הדא מתניתא • אריב"פ אף היושבת על המשבר יכול להשתנות וכו' • עד איתביה והכתיב ואחר ילדה בת • א"ל עיקר ברייתא זכר היתה • ומתפלתה של רחל יוסף ה' לי בן אחר נעשה נקבה • ארחב"פ אמהות נביאות היו וכו' עד הלוואי יהיה ממני וכו' • עד דיינו זכרים תפקד עוד זאת • ועי' יפ"ת וז"ל איתביה והכתיב ואחר ילדה בת ח"ל עיקר ברייתא זכר היתה וכו' • חזרתי על בעלי חגדה שבארץ הלזו שיפרשו לי הך תיובתא ותיבולא • ואין אחנו יודע עד מה • ולפע"ד נראה בהקדם באור הירושלמי וז"ל צפ' הרואה דבי ר' ינאי אמרי ביושבת על המשבר הא קודם לכן יללו על שם כי הגה כחומר וכו' • עד עיקר עבודה של דינה זכר היה וכו' • עד יהיה ממני • וז"ל המפרש • ביושבת על המשבר אז הוה תפלת שוא • חבל כל זמן שלא נולד תוכל להתהפך ע"י תפלתה וכו' • עד ע"י תפלתה של רחל עכ"ל • ונקדים באור מדרש תנחומא פ' וילא ס"ח וז"ל ילמדנו רבינו חס היתה אשתו מעוברת וכו' • עד הרי זה תפלת שוא חינו כן וכו' • וכן חכה מולא בלאה וכו' • עד שמע הקב"ה תפלתה וכו' • עד שנאמר ואחר ילדה בת ותקרא שמה דינה ואחרת חין כתיב כאן חלל ואחר וכו' • עד ח"ל הקב"ה את רחמינו חף חני ארחם עליך מיד ויזכור וכו' • ויבואר בהקדם באור הגמרא ברכות ס' וז"ל ולא

ולא מהני רחמי וכו'. עד מאי ואחר ח"ר לאחר שדנה לזה וכו'. וז"ל המהרש"א
 בהנחומא מפרש מדכתיב ואחר בלשון זכר ולא כתיב ואחרת בלשון נקבה דרשו
 שהיתה לזה הרה ללדת עוד בן אחר חלל ע"י שדנה כו' ילדה בת. שט"כ נקרא
 שמה דינה. וגרמו על יוסף דכתיב יוסף ה' לי בן אחר וגו'. חבל ממה שאמר לאחר
 שדנה לא משמע שנתכוין לזאת. וגשאלתי לפי פירוש המהרש"א במדרש רבי הנחומא
 ואחרת בלשון נקבה חין כתיב כאן חלל ואחר בלשון זכר. מאי קושיית הנחומא
 דלכתיב ואחרת. אם אחרת יקח לו המ"ת חין לו שום פירוש דלל שייך לכתוב ואחרת
 חל"כ היה כתוב בתורה בתחלה שאשה אחרת ילדה בן או בת היה שייך לכתוב אחר
 כך ואחרת ילדה בת לא זו האשה הקודמת. חבל התורה שאינה מדברת רק מלאה
 שילדה קודם ששה בניס שייך לומר ואחר בן ילדה בת. וחסר חיצת כן. כמו אחר
 חלסוף אל עמך (במדבר לא) דמתרגם אחר בן. וגרסא לפענ"ד בהג"ה מדרשים
 שז"ל. ובאחרות חין כתיב ואחר חלל כאן פירוש דבכל לידת בניה לא כתיב ואחר
 ילדה את שמעון. ואחר ילדה את לוי. ואחר ילדה את יהודה. חלל וזהר עוד.
 וזהר עוד כפירוש המהרש"א בגמרא יעו"ס. והגמרא והמדרש שניהם לדבר
 אחד נכתבו. והמסדר אותיות השמיט וז"ל ב"ת מתיבתא ובאחרות. וכתב
 ואחרת חין כתיב כאן חלל ואחר וז"ל ובאחרות חין כתיב ואחר חלל כאן.
 ומהרש"א הגרסא מוטעת הטעתו ואם היה כתוב לפניו במ"ת כמ"ס היה מפרש במ"ת
 כמו שמפרש בגמרא ודו"ק. ודע מה שכתב המהרש"א. וגרמו על יוסף דכתיב ביה
 יוסף ה' לי בן אחר חלל כאשר רחל ילדה את יוסף גולד בנימין. ואחר רומז על
 בנימין לא על יוסף וחזינא תמיהה. והגייתי בכל פעלי שט"ס נפל במהרש"א. וז"ל
 פסוק אחר ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין (בראשית מג י"ד) וז"ל רש"י
 ושלח לכם את אחיכם כתרומתו יפטרנו מאסורים לחפשי ישלחנו וגו' את אחיכם זה
 שמעון ואת בנימין כמשמעו. ולפענ"ד בהג"ה מדרשים שז"ל את אחיכם זה שמעון
 אחר זה יוסף וכו' כגרסת רש"י בחומש. וזה שכתב המהרש"א לפי גרסתנו ואחר
 גרמו על יוסף דכתיב ביה ושלח לכם את אחיכם אחר ודו"ק כי הוא חמת וי"ב
 פתגמא דנח. ואחר נבוא חל הירושלמי לבאר בהקדס באור המ"ר שהוא אגדת
 ירושלמי. ואחר ילדה בת תנינא כי"ד היתה אשתו מעוברת וכו'. עד הרי זו הפלת
 שוא ואח"כ ז"ל איתביה והכתיב ואחר ילדה בת. והקושיא היא קושית הגמרא בבלי
 והנחומא לאחר שדנה וכו'. אלמא שיכול להשתנות ואינו הפלת שוא. ומשני דבי ר'
 ינאי אמרי ביושבה על המשבר הדא מתניה. פי' המתניתא שאמרה הרי זו הפלת שוא.
 ולא התפללה קודם שישבה על המשבר ויכול להשתנות ולהתהפך. והוא תירוץ ותשובה
 הגמרא והנחומא שזולין בקנה אחד. ואח"כ ז"ל אריב"פ חף היושבה על המשבר
 יכול להשתנות וחולק על המשנה הה"ד הכיוצר וכו'. עד חף אני עושה כן אפילו
 על המשבר וגמחק מאיתביה עד אמר להם. וז"ל עיקר ברייתא זכר היתה. פי' עיקר
 ותחלת לידתה זכר היתה שגולד ויאל זכר ממעי לזה. ומתפללת של רחל שאמרה
 יוסף ה' לי בן אחר נעשה נקבה. פי' שנתהפך מבטן לזה לבטן רחל הזכר. ומבטן רחל
 הנקבה לבטן לזה. וזהו לשון הפייטן בפיוט ר"ה עובר להמיר בבטן אחותי והוא מתרגום
 יונתן ע"ז הפסוק. וזהו חולק על הגמרא והנחומא שלא דנה דין בעלמה. ומ"ר
 סבר שתפלת רחל שאמרה יוסף ה' לי בן אחר גרמה שנתהפך מלאה לרחל ומרחל ללאה.
 וזהו הכוונה עיקר ברייתא זכר היתה. ומתפללת של רחל שאמרה יוסף ה' לי בן
 אחר נעשה נקבה. וזהו יתבאר כוונה מהרש"א שהבאנו לעיל. ואחר ילדה בת

בחירת ויצא פרשה עב אברהם לה

וגרמו על יוסף דכתיב ביה יוסף ה' לי בן אחר • והוא מפורש במ"ר • וכל רז לא
אנים ליה למחרש"א ואתהפכה כאופן במלי • ואף על פי שכתבו לעיל שט"ס נפל
במחרש"א וז"ל ושלח לכם את אחיכם אחר • זהו לפי הגמרא והתחומא שמתפלת
לאה שדנה דין בעלמה דווקא • ולא מתפלת רחל שאמרה יוסף ה' לי בן אחר ודאי
הוא ט"ס חבל לפי המ"ר והירושלמי שמתפלת רחל שאמרה יוסף ה' לי בן אחר גרמו
על יוסף כפי' המחרש"א • וא"כ ז"ל ואמרי לה עיקר צרייתה זכר היתה וכו' וכנ"ל
וחולק על ר' חנינא בר פפא שדורש מן הפסוק כחומר ביד היוצר וכו' עד ושב ויעשהו
כלי אחר כאשר ישר כי הנה כחומר ביד היוצר לעשות מן הזכר נקבה ומנקבה
זכר • ובמעשי לאה נהפך מכן לבת • ואמרי לה סברי שבמעשי לאה לא נהפך מכן לבת
ומזכר לנקבה • אלא שבמעשי לאה היתה מתחלת צרייתה ולידתה הזכר • ובמעשי רחל
היתה מתחלת צרייתה ולידתה נקבה • אלא מתפלת רחל שאמרה יוסף ה' לי בן
אחר נעקר מצטן לאה הזכר וניתן בצטן רחל • ומצטן רחל הנקבה וניתן בצטן לאה
כלשון הפיוט עובר להמיר בצטן אחות וזהו עיקר צרייתה פי' תחלת ילידתה זכר
היתה ולידתה מצטן לאה גם כן זכר היתה ונעשה נקבה • פי' ונעשה צמעה נקבה
שנעקרה הנקבה מצטן רחל לבטן לאה וילדה נקבה • וזהו ונעשה נקבה שגולדה
נקבה דווקא דיקא נמי דלא קהני ונהפך לנקבה • ובשעה שילדה רחל את יוסף
ילדה לאה את דינה • וז"ל מעשה אורג על המחזור עם מטה לוי • עובר להמיר
בצטן אחות כו' • עד סוף דינה ביהוסף להנחות • טבע בכלי יוצר העביר להנחות •
וי"מ לשון העברה והולכה מגזרת להנחות הדרך (נחמיה ט' י"ט) • ורומז על
הולכה מצטן לבטן • ככלי : הרז"ה כתב שמלא כל כ"י ודפוסים ישנים הגירסא ככלי
יוצר • והוא ע"פ מ"ס צ"צ סוף פרשה ע"ב היתה אשתו מעוברת וכו' • אר"י בן
פזי אף היושבת על המשבר יוכל להשתנות הה"ד הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם
בית ישראל • הנה כחומר ביד היוצר וגו' • מה היוצר הזה לאחר שיוצר הפך שוצרו
ועושה אחר אף אני עושה כן אפי' על המשבר וכו' • וזה מטעם הפייטן שהקב"ה
העביר הטבע בכלי יוצר • ובזה יתורץ קושיה היפ"ת וז"ל ואע"ג דמריהטא דקראי
דלידה יוסף אחר דינה • הא לא קשיא דלפי דברינו בשעה חדא שגולד יוסף נילדה דינה •
ואידי דמיירי בתולדת לאה חשיב נמי דדינה בהדיהו והדר נקט דרחל • ובאמת
גולדה כאשר נולד יוסף • וזהו ואחר ילדה בת • פירוש כשאמרה רחל יוסף ה' לי בן
אחר ילדה בת ואחר אחר לג"ס • ולפי פירושנו במ"ר יהורץ קושיה הגמרא מאי ואחר
לפי פירוש מהרש"א ולפי הגהותינו ופירושינו במ"ת בפשיטות ותורת ה' תמימה • ולא
חסר היצת כן כמו שמפרשים ואחר כן ילדה בת ולא מאי למכתב ותהר עוד ותלד
בת כמו בכל לידת בניה • דבשלמא בכל לידת בניה שילדה רלופים ותיכף זה אחר
זה • שייך לכתוב ותהר עוד • אבל צדינה שילדה בשעת לידת יוסף שהתפללה
יוסף ה' לי בן אחר • לא שייך לכתוב ותהר עוד ותלד את דינה • אלא ואחר לגז"ס
לרמוז ללידת יוסף שכתוב בו יוסף ה' לי בן אחר • וזהו ואחר מופלג בר' יהודה
דייקא ילדה בת • וזהו שסיים המדרש ארחב"פ אמהות גביאות היו וכו' עד אלא בן
אחר אמרה בן אחר עתיד להעמיד הלואי יהיה ממני • וז"ל היפ"ת וז"ע מאי שייטא
דהאי מימרא הכא לקמן הו"ל לאחויי גבי יוסף ה' לי בן • ולפעד"נ בהגה מדרשים
אמר ריב"פ • והוא בעל המאמר דלעיל שמתפלת רחל וכו' אחר נעשה נקבה • וגולד
יוסף אמרה בן אחר ולא בנים ולא בקשה בנים ע"כ גביאות היו • וזהו נחכנסו כל
האמהות וכו' • עד דיינו זכרים הוא טעם לקריאת שמה דינה לא על שדנה לאה דין
בעלמה

בעלמה • חלל שמתפלת רחל וכל שאר האמהות שנביאות היו • ע"כ ותקרא שמה דינה מלשון דיינו • זהו ותקרא שמה דינה שאמרו דיינו זכרים הפקד עוד זאת ונדרש כמין חומר • והשתחא יבואר הירושלמי • ליתביה והכתיב ואחר ילדה בת כאשר הגהנו במ"ר • ומשיב דבי ר' ינאי • ציושבת על המשבר • פי' ציושבת על המשבר דייקא • הא דקתני הכי זו תפלת שוא וזה התירוך במ"ר • ציושבת על המשבר הדא מתניתא הא קודם לכן יללו ואח"כ ל"ל ר"י • צ"פ בשם דבי ר' ינאי אף ציושבת על המשבר יכול להשתנות עי"ש כי הגה כחומר ביד היוצר • ואח"כ ל"ל ואמרי לה ריב"פ בשם דבית ר' ינאי עיקר עבודה של דינה זכר היה עד נעשה נקבה אריב"פ אמנו רחל נביאה היתה וכו' עד צנים אחרים לא אמרה חלל בן אחר עוד אחר עתיד להעמיד הלואי יהיה ממני ודו"ק :

ויברך ה' אותך לרגלי • ועתה מתי אעשה גם אנכי לביתי • וקשה למה אמר מתי אעשה גם אנכי • כיון שאמר לו נקבה שדרך • והכוונה הוא • דהנה האדם אשר בזכותו ניזון העולם מנכין לו מזכותיו • והכוונה כאן כיון שאמר לו ויברך ה' אותך לרגלי • וא"כ מתי אעשה גם אנכי לביתי פירוש לעוה"ב :

סדר וישלח

פרשה עה א ר"פ בר"ר פתח קומה ה' וכו' • חמשה פעמים דוד מקים להקב"ה וכו' • עד אימתי אני קם לכשתראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים • הה"ד משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום • יתבאר בהקדם מדרש פ"ס ח' כתיב ח' אומר נלכ לריב ה' וכתיב כי שם חשב לשפוט וכו' • עד ח"ל לא כך דרש ר' יהושע רבבס וכו' עד משהקב"ה דן את הרשעים מיושב וכו' • עד ואח"כ הוא נעשה אנטדיקום כנגדם • והוא חמשה פעמים דוד מקים להקב"ה פי' שפסע דין בקימה לא בישיבה • וישא ידו בהרמת יד ובכח תרעץ לוי • ח"ל איני קם חלל חשב לשפוט את כל הגוים בישיבה ונחת • ואימתי אני קם וכו' • עד משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום פי' בקימה ונלכ לריב ועומד לדן עמים והוא עתה אקום ודו"ק :

חמשה פעמים דוד מקים להקב"ה כו' • אמר לו הקב"ה איני קם ואימתי אני קם משוד עניים מאנקת אביונים • ולכאורה קשה שיש כמה לעקוב עניים ואינו קם • חלל כך הכוונה ע"ד מאמרם ז"ל גוים מרקדים בהיכלו והוא שותק • אמרו הן הן גבורותיו • והוא הכוונה במדרש משוד עניים מאנקת אביונים והוא שותק עתה אקום יאמר ה' • ומסיים המדרש ח"כ אין לדבר סוף עתה אקום כל זמן שהיא מוכפשת באפר • חלל כשיגיע אוחיו יום שכתוב בו ההגדרי מעפר קומי שבי ירושלים • וכך פירשו כל זמן שהם טרודים בעפרות וגשמיזם אינם יכולים לקום • לא כן כשיתגברו מעפר וישליכו מעליהם העפרות והגשמיזם אז עתה אקום :

ו גם הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו • ר"ל אמר עמו בעמו מה הוא שהוא גבור ויכול לעמוד כנגד ארבע מאות איש כך כל אחד ואחד עשוי על ארבע מאות איש ע"כ • דרש עמו תחת כ"ף הדמיון • שנאמר שבו לכם פה עם החמור ודרש עם הדומין לחמור כאשר בארנו שם פרשה נ"ו ועי"ש • והוא וארבע מאות איש עמו פי' דומין לו • והוא כוונתם עמו כעמו ודרש המדרש כעמו ב' תיבות פי'

פי' כעמו ר"ל כ"ף הדמיון היבט עמו תחת כ"ף הדמיון • וזהו שמסיים מה הוא וכו' עד לכל אחד ואחד וכו' ודו"ק :

שם ר"ל אמר הלך ונטל אגרומי וכו' • ועי' מ"כ והרד"ל • ופי' מהרז"ו • ולפעד"נ דקשה להמדרש דה"ל למיכתב וגם הנה הוא לקראתך ככתוב וגם הוא אחריו • והיבט הלך מיותר • ע"כ דרש הלך לשון מכס מס וארנוגה כמו עזרא ז' מנדה וכלו והלך ודרשו צ"צ ח' אר"י והלך זו ארנוגה וכן צנדרים ס"ב ודו"ק : אגרומי פי' הערוך רשות להיות מוכס • והמוספי פי' בלשון יון המון אנשים מקבלים מס לחיל המלך והעתיק הרמ"ל (שטייער איינהיימען) לוקח מס • וגם כי אנכי לא מלאחי מלה זאת בספרי מלים לל"י אשר לפני לבטור כי יכון הבחור בהמחמר האמנתי לדבריהם והעתיקתיו • אבל מה שנראה מדבריהם שיפרשו כי הוא לקח רשות ממלכים להיות מוכס לא אוכל לכוין • כי מה ענין לבתו משעיר לארס נהרים אל מדינת מצרים ואילו ממסלה היה למצרים עליו שצריך ליקח מהם רשות • ולדעתי יש לקרות הלך ונטל אגרומי ממלכים מלשון מילר וגבול • פי' שהתחיל לקחת מכס מאיזה גבול שפשה לו (לאלל שטייער) כדרך לקחת מס כזה על גבולי המדינה • כמו שסיים אמינא ליה אייתא מכסא וכו' • ויהיה אגרומי כמו מכס (שטייער איינגעהאמע) • ע"כ מערוך החדש :

שם זה אחד משלשה בני אדם שחשבו רעות ולא עמדו בידן • עשו • וירבעם והמן • עשו שנאמר ויאמר עשו בלבו • בירבעם כתיב וכו' • עד מהו ויאמר עשו אל לבו • אמר קין הרג את אחיו ולא עשה לו המקום כלום • וסוף שהוליד בנים אחרים וירשו עמו את העולם • אף אני אהרוג תחלה את יצחק אבי • ואח"כ אהרוג את יעקב אחי • ואירש את העולם לבדי וכו' • עד ואח"כ ואהרגה את יעקב אחי • ועי' מפרשים • ולפעד"נ בהג"ה מדרשים ש"ל ולא עשה לו ולא כלום וכו' עד אף אני אהרוג את אחי תחלה ל"ל אני אהרוג את אחי תחלה • וגמחק מלת אף • וצטעס מדרשים פירשתי • בהקדס מ"ר פרשה כ"ב על פסוק ויאמר קין אל הכל אחיו • ויהי זהותם בשדה וגו' • על מה היו מדיינים • אמרו בואו ונחלקה את העולם • אחד נטל הקרקעות • ואחד נטל את המטלטלים • דין אמר ארעא דאת קאים עליה ידי הוא • ודין אמר מה דאת לביס ידי הוא • דין אמר חלוק • ודין אמר פרח • מהוך כך ויקס קין אל הכל אחיו ויהרגו עכ"ל • ועתה יבואר המדרש קין הרג את אחיו לא עשה ולא כלום ר"ל שלא הועיל כלום • שמאחר שאביו קיים הוליד עוד בנים לא עשה לו שום פעולה בהריגתו • וזהו וסוף שהוליד בנים אחרים • וירשו עמו את העולם • אני אהרוג תחלה את אחי יצחק כדי שלא יוליד בנים ואח"כ אהרוג את אחי יעקב וגמלא שאשאר לבדי • ועי' במשען מים סי' ק"ט אות ב' לא עשה אלא שמו"ר פ' נ"ב • בר"ר פ' נ"ו • במדבר רבה פרשה ז' • ועוד בכמה מקומות במ"ר נמלא סגנון לשון זה • ופירושו לא נעשה לא נשאר לעולם קן • ולא נתעבד זמן רב כך כמו בענין הזה הקודם לו • ולא עלה סופו כך כמו שדברו לו כמו שהשיבו אלא בחופן אחר • היינו כמו שנאמר בהענין אחר מלת אלא עכ"ל לענינו :

כאשר עבר הרב הגאון הרש"ש על ספרי זה לזה עלי לפיין בשו"ת הרמ"ע סי' נ"ט • ע"כ אנכי מעתיק לשון התשובה • וז"ל בדקדוק לשון חכמים בין לא עשה כלום • ובין לא עשה ולא כלום וכו' • עד ולדידי חזי לי דאפשר כי כשיראה ההגא להודיענו שבעל המחמר ההוא לא הועיל להפיק רצונו • וליכא נמי למיחש שימשך ממנו

ממנו דבר בלתי מהוקן • יאמר לא עשה כלום פירוש לא הרויח שלא השגיח המכוון ודי בזה • אבל אם היה לנו לחוש שלא בלבד שלא אהנו מעשיו • אלא שפגם והפסיד • הלואי ולא עשה כי טוב לו אז מעתה • הנה לשלול המעוות ג"כ יאמרו לא עשה שלא תקן ולא כלום שלא קלקל אלא כאילו לא עשה מעשה זה מעולם דוק ותשכח • ועי"ש שהאריך ברחיות מזכרות י"א ע"א • וגדה ס"ב ע"א גבי העביר על הכהן • וצפי"ד דנגעים גבי הנזיר והמזורע שגלה שלא בחטא לא עשה ולא כלום ולפי דבריו צריך להגיה לא עשה כלום :

פרשה עו ז ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי וכו' • עד לאדוני לעשו ר"י וריב"י כו' עד מן אוצריא דיבנה •

עמד לו ר' כנגד העובד כוכבים לראות מה ישאל לו המתין לו רבי אמר אם אומר מלה אנא אמר אוחרי • אמר ליה מנין אית לך הא א"ל מיעקב אבונא ואח"כ מתחיל ס"ח • והנה גם הוא אחרינו וכו' • עד ארץ נתנה ביד רשע פני שופטיה יבסה • ועי' יפ"ת וכל המפרשים • ולפעד"נ בהנה מדרשים ש"ל עמד לו רבי מנגד העובד כוכבים • וגמחק כאן לראות מה ישאל לו • ואח"כ ל"ל והמתין לו ר"י בר"י לראות מה ישאל • אמר חס אמר מלה חס אמר אוחרי וגמחק מלה אוחרי ול"ל אוחרי מלשון אחר וקדם לרתי (תהלים קמ"א) • אמר לו מנין אית לך • אמר לו מיעקב אבינו • ואח"כ ל"ל והנה גם הוא אחרינו וכו' • עד פני שופטיה יבסה צסי' ח' ס"ז הג"ל • וכל המדרשים בא סימן התחנות קודם שסיים סימן העליון • וסיים ס"ז ואח"כ מתחיל סימן ח' ויהן ציד עצדיו עדר עדר • ובפעם מדרשים פירשתי דק"ל מאחר דכתיב וילכו כו' עד גם את השלישי • מאי גם את כל ההולכים אחרי העדרים • הל"ל כדבר הזה הדברון אל עשו • ועוד ק"ל מה ל"ל עוד צמואלכם אותו • ולא עוד אלא שסותר את דבריו דכי יפגשך משמע שהוא הבא לקראתו כדכתיב וגם הנה הוא הולך לקראתך • וצמואלכם אותו משמע שהוא במקומו עומד והם הפוגשים בו • ועוד ק"ל שדרשו ללך שאלו שאלו שאלו בראשונה למי אהה ואנה הלך ולמי אלה לפניה • וכן תמו השאלות ואנה הוא לא שאל • והמשיבים ישיבו גם הוא אחרינו ובפעם הראשון לא כתיב ואמרתי רק סתם ובפעם השני כתיב ואמרתי • ועוד קשה ליה בפעם הראשון לא נאמר עצדך יעקב אחרינו • ובפעם השני נאמר עצדך יעקב אחרינו • ע"כ מפרש דפעם הראשון אמר יעקב על עצמו שאף שלא ישאל אנה הוא יאמרו לו מעלמם גם הוא אחרינו שלא יכעוס עשו שהולך שהוא בא והולך לקראתו להקביל פניו לכבודו • למה לא יתראה לפניו בכבודו ובעלמו • וכשם שבא לראותו כך הוא בא לראות לפניו כמו שאמר לו כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ותרצני • וזהו גם את השני גם את השלישי • ואחר כך צוה לדורות שאם יפגשם עשו וישאל השאלות ששיבו לו כן • וזהו גם את כל ההולכים אחרי העדרים לאמר התשובות ההם זהו לאמר לדורות • ויצינו במקרא אלו פסקי הטעמים שבא כאן האתנחתא • והוא המפסיק הגדול והפסיק הענין • ואח"כ מתחיל התורה ענין שני כדבר הזה הדברון אל עשו צמואלכם אותו • פירוש אם תבקשוהו ותחפשוהו ויגעהם ומלאהם אותו והוא לא יזוז ממקומו ולא יפגשם • וזהו צמואלכם אותו בגדולתו ואהם המואלים והוא לא מלא כדבר הזה הדברון • פירוש אם ישאל השאלות האלה לדורות ישיבו כדבר הזה • ואח"כ מתחיל התורה דבר נוסף ואמרתי • פי' אם ישאל איזה הוא ושאלך בפסוק הקודם מושך עלמו ואחר עמו כמו שהיה כתוב ושאלך אנה הוא • ואמרתי לו תשובה • גם עצדך דייקא כשהוא בגדולתו תכניעו אותי ותקראו לי עצדך יעקב אחרינו דווקא כמאמרם

כמחמרים באבות אל תהודע לרשות רק אם ישאל יסבוחו והוא יעמוד מנגד ויכסה מפניו • כמו שכתוב ארץ נתנה ביד רשע פני שופטיה יכסה • פירוש מפני שופטיה יכסה עלמו • כזה מצבאר המדרש וילו את הראשון לאמור כי יפגשך עשו אחי וכו' • עד ריב"ח וכו' • עד מן חולריא דיכנה עמד לו ר' מנגד העו"ג • פירוש שעמד לו מרחוק ומנגד לחיש העו"ג להרחיק ממנו שלא ירחמו העו"ג • והמחין לו רבי לראות מה ישאל • אמר • פירוש רבי אמר אם אמר מלה • פירוש אם יאמר העו"ג אנה ר' שראה אוחך בתחלה עם רבי אנה אומר אחורי • פי' אומר שהוא לאחורי • ח"ל מנין לך הא • פירוש שר' אמר לרבי מנין לך שאתה לריך לומר שאני אחריך ח"ל מיעקב אבינו שאמר לדורות שאם ישאל יאמר לו והנה גם הוא אחרינו וכו' עד בגדולתו כנ"ל עד ואמרתם גם הנה עבדך יעקב יה"ד ארץ וכו' עד יכסה כנ"ל ודו"ק היטב כי נכון הוא :

שם ואמרת לעבדך ליעקב מנחה היא שלוחה • וקשה דהל"ל לעבדך מיעקב • חלל הכוונה ע"ד מחז"ל בקדושין (ח' ע"א) דבחדש חסוב בההיא הגאה דקא מקביל מינה כסף קדושין היא מקודשת • והו' שאמר ואמרת לעבדך ליעקב ור"ל ליעקב מנחה היא שלוחה שחשוב עלי כמו שנתת לי מנחה בההיא הגאה שהקבל ממני והו' לשון המדרש במואלתם אותו בגדולתו • ר"ל חיש חשוב ודו"ק [מחתי הג"ל] :

ח ותעבור המנחה על פניו אף הוא בעקא • עי' מ"כ ופי' מהרז"ו ואשר הנחלים • וז"ל היפה תאר הארוך פי' אף יעקב בלעזר וכעס • ומדכתיב על פניו דריש לה דלפי פשוטו לפניו מיצעי ליה • והרש"ס כתב שלא בזה באגדה זו לתקן מלת על שיהיה כמשמעה שהרי אינו נופל לשון עוברת על המנחה ולא לשון עוברת על פניו על הכעס • חלל שבפירוש הראשון יפורש פניו פנים ממש • ולפי האגדה יהיה פי' פניו כעס • ומה שאמר אף הוא לא יפורש מנין הוליה זה • חלל מפני שעשו היה שרוי בכעס אמרו שגם יעקב שרוי בכעס כעשו • והנך רואה לשון רש"י בחומש דלא משמע הכי חלל דמשמע מלת על דריש פניו לשון כעס • דלי לשיטת הרא"ס קשה מה שהוא ז"ל הקשה על עלמו דאם כן הוה ליה למימר ומדרש אגדה על פניו לשון כעס שאף הוא שרוי בכעס • שהיה לריך לכל זה לא שיאמר בתחלה ומדרש אגדה אף הוא שרוי בכעס • ועוד שעל הכעס אינו נופל שיהיה מלת על במקום למ"ד כמו לפניו עד שיהיה פירושו לפי האגדה לשון כעס חלל במקום ב' כאלו אמר בכעסו עכ"ל • ומ"ס שאינו נופל על המנחה לשון עוברת על פניו • ולא לשון עוברת על פניו על הכעס כלומר ששמוס מלת על בלתי נחות בין שיהיה פניו לשון כעס או לשון פנים • לא נהירא דאם הוא לשון פנים ממש הוא שקשה שריך לפרש שמלת על במקום למ"ד כאלו אמר לפניו • ואינו נופל שיהיה על חלל במקום ב' • חלל אם הוא לשון כעס ניחא שפירשו בכעסו • ועל כרחו דרך על ומלחו על לשונו לבא כזה • ע"ד על חפי ועל חמתי • אך קשה אף דקאמר כנגד מי • ומ"ס הרא"ס כנגד עשו שגם יעקב שרוי בכעס כמוהו • חלל שעשו מלך כעסו עליו • ויעקב מלך שהיה לריך לכל זה אינו נכון בציני דעשו מאן דכר שמייה • ועוד דאין הכעס בשניהם מענין אחד דכעס עשו חרון אף ועברה • וכעס יעקב לער ודאגה שהיה לריך לכל זה • כמו והסר כעס מלבך • ועוד קשה מאי קמ"ל דיעקב בלעזר ודאגה • הא בהדיא כתיב ויזר לו • ויראה לי דלשון אף בכללן ליסגא קלילא • ופירשו חפ"כ • כלומר שאף שהתפלל לה' ותקן המנחה לפי"ס את עשו עדיין לא שקט לבו להיות בטוח חלל עודנו בלעזר שמח לא יועיל לו כל זה עכ"ל היפ"ח • ולפעד"ג דדרש על פניו על כעסו שהיה על אפו ועל חמתו שהיה לריך לכל זה • ולשון על

במקום ב' כמו על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת (ירמיה ל"ג) שהוא כמו באפי
ובחמתי • פניו לשון כעס ואף וחמתי כמו פני ילכו (שמות לג) • וכמו ולחנה יתן
מנה אחת אפים (שמואל א' י"ח) וכמו אולי אכפרה פניו (זרחיה ל"ב) ומתרגם אונקלוס
אנחנייה לרוגזיה וכמו ופיה לא היו לה עוד • וכמו אם מפני לא תחילו (ירמיה ה') •
וזהו כוונת המדרש ותעבור המנחה על פניו • וקשה להמדרש לפניו מיציעה ליה •
ע"כ דרש מלשון אף וזהו אף הוא פי' אף וכעס הוא • ובלשון הקודש יש על במקום
ב' כמו על אפי ועל חמתי כאלו אמר בכעסו • וזהו כוונת המדרש צמלת צעקה שהיה
כעס יעקב לער ודאגה כמו והסר כעס מלבך (קהלת י"ח) צעקה צב' בלשון ארמי •
וזהו כוונת רס"י על פניו ומ"א אף הוא • פירוש לפירושו • שעל פניו לשון אף הוא
הציצה • ומפרש דבריו שריו בכעס כלשון המדרש צעקה שהוא לשון לער ודאגה כמו
והסר כעס מלבך • וזהו שהיה לריך לכל זה • ודו"ק כי נכון הוא :

ט ע"ב לא יאכלו בני את גיד הנשה • והכוונה דהנה יש ג' בני אדם • לדיקים
ורשעים וצינונים • והנה יש צהמה ג' מינים • א' הוא הצער • והב'

העלמות • והג' הגידין • והנה לדיקים נמשלו לצער שהם צעלם טוב וגם מוליחים
טעם שהם מטיבים לאחרים • והצינונים הם בגדר העלמות אף שאינם טובים
בעלמם רק הם מטיבים לאחרים בצדקות וג"ח • והרשעים הם בגדר גידין שאין
בגידין צ"ט • ר"ל שהם אינם בעלמם טובים וגם אינם מטיבים לאחרים • וזהו מרמו
החורה ע"כ לא יאכלו בני את גיד הנשה ר"ל שלא יהיו בגדר גידין • וזהו דרש המדרש
ותקע כף ירך יעקב יולחי יריכו שלא יהיו יולחי יריכו בגדר גידין וק"ל [מחמתי הרב הכ"ל]:

פרשה עט ט מריין סלעים • לדפתי ל"ל טרגין (צחק) חיל וכבש • במאה
קשיטה אראב"כ במאה אונקיות במאה מלאים במאה

סלעים אר"ש ק' קמילא ס' סלעים ט' מריין • עי' מפרשים • ולדעתי כל משכיל יחזה
שר"ס אינו חולק עם ראב"כ שאינו כותב רס"א רק אמר ר' סימון • בל' לפרש ק'
אונקיות מין גמל ס' סלעים ט' טלחים וע"ז בל' ר"ס לרחיה קשיטה ק' קמוליה
גמלים אונקיות וס' כמו ס' סלעים וט' טרגין (צחק) חיל וכבש וק"ל :

פרשה פ וישמעו אל חמור ואל שכם בנו וגו' • הוה חד מנהון נבנים
לעיר מעין מובילתיה וא"ל תא גזור והוה אמר

שכם נסיב ומבגאי קטע • ועי' מפרשים ועד יוסף • ולפעד"כ בהגה מדרשים ש"ל
ומבגאי גזור וכן צמכות (י"ח) שכם נסיב ומבגאי קטע ל"ל גזור • וצטעם מדרשים
פירשתי בהקדם מאמרם עירובין (ס"ד) מבגאי טול גלוסקין וכו' (פארשניטענער)
פי' סרים וז"ל ההערה ח"ל מה שמך • ח"ל מבגאי שמני • ופירש"י כך שמו באותה
שעה למדנו שכוון ר"ג צרוה"ק וכו' • וכתבו ע"ז צתום ד"ה חע"פ שהוא שם רגיל
באומות כדאמרין כו' • מבגאי מ"מ חשיב ליה כוונה צרוה"ק כו' • וכפי הגרסה
עיקר תמיהת החוס' איככה נקראה זאת כוונה צרוה"ק שיכוין שכן שמו ומה הענין
אם שמו מבגאי אם שר אחר וגם זאת תמיהה מה ראו שם מבגאי למליה שזה עשה
הרשע וזה סבל בעדו • שכם מל' ח"ע כדי ליקח חשה וגם יתר האנשים ימולו ח"ע
מטעם זה כאמור בנתיבות נקח לנו • ואין זה דומה עם מאמרם טוביא חטא וזיגוד
מינגיד שם (מכות י"ח) שזה נמשך על מטעה שהיה • וז"ל ערוך החדש לזאת כ"ל
שמלת מבגאי הוא מלשון יון (פארשניטענער) פי' סרים והמ"ס נוסף כמו צמלת
מטרפסא • ועתה י"טב המשל שכם לקח חשה וע"כ מל' ח"ע ולמה ימול ח"ע מבגאי
פי' הסרים שהוא עך יבש ואין לו חשה • וגם בעירובין הפירוש שהכיר ר"ג מלורחו
שהוא

שהוא סרים • והוא שאמר לו מצגתי • והיטב אמרו ע"ז שכוון צדק"ק להכיר כוחות נפשו שהוא סרים • וכן השיב לו על השאלה מה שמו מצגתי שמיני פי' הסרים שנקרא שמיני ששמו שמיני עכ"ל • ולפעד"נ שזה כוונת רש"י אמר להם מה שמך אמר להם מצגתי שמיני ופירש רש"י כך שמו לא שרש"י מפרש תיבת שמיני שמיני ושמו מצגתי ה"ל למכתב מצגתי שמיני חלף שכך כוונת רש"י מצגתי שמיני כך שמו מצגתי הסרים שנקרא שמיני לצד • והוא כך שמו פי' לפירושו שכך נקרא שמיני • וזה מצוה המדרש שהחלנו • הוה חד מנהון נכנס לעיר טעין מובילה פי' (צירדע לאסט) וח"ל הא גזר • וח"ל שם נסיב מצגתי גזר • פי' שהסרים ימול את עלמו • וזה יצוה מדרש רבה ויקרא פל"ז ח"ל מצגתי עד שלפה צדק"ק ששמו מצגתי ח"ל ששמו מצגתי שמיני פי' ששמיני הסרים שמו ודו"ק • והוא נכון ואמת ויל"ץ ודו"ק :

סדר וישב

פרשה פד ג א"ר לוי משל לנפח שהיה פתוח באמצע פלטיא ופתח בנו זהבי פתוח כנגדו וראה חבילות חבילות של קוצים נכנסו למדינה וכו' • עד גן אחד יוצא משלך וגן אחד משל בנך ואתה שורפן • עד ואתם שורפים את כלם • הה"ד והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה • ועי' מפרשים • ולפעד"נ דדרש וישב מלשון שריפה כמו שביב אש (חיוב י"ח) וכמו להשיב בחמה אפו (ישעיה ס"ו) שפי' שם הרד"ק להשיב לשרוף ויגיד עליו רעו וגערתו בלהבי אש • וכן חנניה השוּבב לנו (ההלים ס') • והרשעים נמשלו כקולים • כמ"ס וצליעל כקוף מוגד (ס"ב) • והוא כוונת המדרש וישב יעקב קאי אלמעלה מן הענין ואלה המלכים וכתוב הכא וישב יעקב וכו' עד ח"ר לוי משל לנפח וכו' עד שורפן וכו' עד ואתם שורפין אותם כלם • והוא וישב יעקב ששרפן יעקב שהוא אש • ואלה תולדות יעקב יוסף שהוא להבה • והוא הה"ד והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו' ודו"ק :

ח וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו • רי"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו • עי' פי' מהרז"ו • ולפעד"נ דק"ל למה לא תאמר התורה יעקב כמו בכל הפרשה וישב יעקב וכו' • עד ואלה תולדות יעקב יוסף ותדבר התורה וישראל אהב וכו' • עד כי בן זקונים הוא לו • ע"כ דרש בהקדם מ"ר פרשה ע"ח סי' ג' דבר אחר כי שרית עם אלהים את הוא שאיקונין שלך חקוקה למעלה • וע"ל פרשה ס"ח סי' י"ב שאיקונין וכו' : ודרש שרית מלשון חניה ולא יעקב יאמר עוד שמו כי אש ישראל שמו מלשון שורה • כמו כל כי עשרה שכינחא שריא • והוא וישראל אהב את יוסף מכל בניו • פי' ששמו ישראל שמורה שורה עם אל : ע"כ אהב את יוסף מכל בניו • ומפרש התורה במה אהבו כי בן זקונים הוא לו • רי"א שהיה זיו איקונין שלו דומה לו ודו"ק :

שם ועשה לו בתונת פסים • ר"ל בשם ראב"ע • צריך אדם שלא לשנות בן מבניו וכו' • עד רשב"ל בראב"ע לכו וראו מפעלות אלהים • ובתיב בתריה הפך ים ליבשה • למה וישנאנן אותו בשביל שיקרע הים לפניו פסים פס ים • ועי' מ"כ והרש"ש • ופי' מהרז"ו • ולפעד"נ דקשה להמדרש דה"ל למיכתב ויעש לו כהונת פסים • ועוד קשה על יעקב למה שינה בן מצניו ועורר עליו שגחא וישנאנן אותו ע"כ דרש וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים שהיה

שהיה חיקונין שלו דומה לו. והיה דמות דיוקן של מעלה והים ראה ויגוס מה לך
הים כי הגוס וכו'. ומשיב מלפני חרון וכו'. וחרון הוא יוסף וכו'. שנאמר במני אלהים
לחרון (בראשית מ"ה) שמו חרון לביתו (תהלים ק"ה). מלפני אלוה יעקב שהיה להם דמות
דיוקן של מעלה. ראוי מים יחילו. וזהו ועשה לו. פי' לפי שהיה של יעקב
עשה לו כחונת. והכחונת עשה לו פסים ותיבת ועשה לו מושך עלמו ואחר עמו.
פי' שהכחונת עשה לו פסים שהים יקדע לפסים וזהו פס ים. וזהו כוונתם ול"ל ר"ס
צסס ראב"ע לריך אדם שלא לשנות בן כו'. עד ר"ס צסס ראב"ע לכו וראו מפעלות
אלהים הפך ים ליבשה וישנאו כו' עד פסים פס ים ודו"ק:

ואביא כאן דבר אחד מה שמצאנו מכתוב ידידי האברך הרב הגדול חו"צ מחודד
ומשולל מו"ה ישראל חיים נ"י בעהמ"ח ספר הנחמד סו"ת פרחי האביב
וה"ל. דהנה לכאורה תמוה מה ענין קריעת ים סוף לכתונת פסים. ונ"ל ליישב ע"פ
מה שאמרו המפרשים על הפסוק ארמי חובד אבי וירד מלרימה מה ענין סמכו לו
זה לזה. וכבר המפרשים דהנה איתא בשבת (דף י' ע"ב) לעולם אל יסגה אדם
צנו צין הבנים שבשביל משקל שני סלעים שנתן יעקב ליוסף יותר משאר צניו נהקנאו
צו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. ובאמת על מה זה עשה יעקב כן.
וכבר דיעקב אזיל בחר מחשבה דהא יעקב עבד ללזן שבע שנים בעד רחל וגם
צליה סבר שהיא רחל רק שלזן רמזו עד למחר בבוקר וא"כ אי אזלינן בחר מחשבה
שחשב שהיא רחל הוי יוסף הבכור ולבכור צודאי ראוי שיסגה אחיו. אבל הבנים אזלו
בחר מעשה והוי יוסף הצעיר ע"ס. נמלא דמשום זה עשה יעקב ליוסף כתיבת פסים
משום דאזיל בחר מחשבה. והנה מלינו במדרש שטען השר של ים (בעת קריעתו)
הלך חגבי נצרתה מקודם דהאדם נצח ציוס הששי ועל מה זה חקרע מפיו
והשיב לו כי ישראל עלו במחשבה תחלה ולבחר מחשבה הוי ישראל נצח מתחלה
ומש"ה קרע להם הים. והשתא אחי שפיר מה שפירש המדרש כתונת פסים פס ים.
משום דמה שעשה יעקב ליוסף כתיבת פסים היינו משום דאזיל בחר מחשבה ומש"ה
קרע להם הים ג"כ כנ"ל ודפח"ח. ע"כ מהג"ל:

י' ר"ל אמר עתידין אתם לעשות אלילים אלמים לפני עגלים של ירבעם
ולאמר אלה אלהיך ישראל. ועי' יפ"ת וז"ל ופירוש לפני דקאמר על ידו
ובסבתו. וא"ת איך מקנתרם יוסף צמה שטיקר החטאה היה צל ירבעם ועי"ס
בישבו. ולפעד"ג דקשה עוד היכן מלינו שאמרו לפני עגלים של ירבעם אלה אלהיך
ישראל. ונראה לבאר בהקדם מדרשם להלן בסמוך סו"ד הנה בעל החלומות. אר"ל
זה עתיד להשיאם לצעלים. ועתה לכו ונהרגו ונצחו על ירבעם שהוא מזרע יוסף
כדי שלא ילאו ממנו ירבעם ואחאב. וז"ל מהרז"ו זה עתיד להשיאם אס האחים אמרו
כן הל"ל להשיאנו. ובהכרח פי' שצעת הסכנה היה עליו גם צמים קטרוג. וכמש"ל
(פ' ס"ד) באשר הוא שם וכו'. עד הפירוש שהיה עליו צמה שיהיה לעתיד קטרוג
עכ"ל ובחורנו. וצילקוט הגרסא להשיאנו לצעלים. וזהו כוונת המדרש א"ר לוי זה
עתיד להשיאנו לצעלים. ועתה לכו ונהרגו פי' כיון שיהרג משיח בן יוסף לצסוק
ועתה לכו ונהרגו. ועתה דייקא. וזה היה הריב וההתעלמות של שבטי יה להרגו
על פי דין. והשתא יבאר המדרש והנה קמה חלומתי. ר"ל אמר עתידים אהם
לעשות אלילים אלמים. ור"ל לשיטתיה דדרש הנה בעל החלומות זה עתיד להשיאנו
לצעלים. ועתה לכו ונהרגו. ויוסף התעלם כנגדם. וטען הנה אנחנו מאלמים
אלומים ר"ל אמר עתידין אהם לעשות אלילים אלמים אהם דייקא ולא הוא הסבה.
אלא

אלה העגל שעשו כל ישראל • וזהו והגה אנהנו • בעמותותו כלל עלמו עמהם בלשון
רבים מדברים בעדס • ועון העגל מזה לפניו ולאחריו • וזאת היתה הסבה לעגלים
של ירבעם והם היו בעוכריו וזהו והגה קמה אלומתי • פי' שעל ידיכם קמה אלילים
אלמים ורופאי אליל כלכם • וזהו הסבבה מלשון סבה פי' כי היתה לאלילי סבה
אלומתיכם פי' אלילים אלמים שעשיתם את העגל ואמרתם חלה אלהיך ישראל וזה
והשתחויה לאלומתי • פי' שעבירה גוררת עבירה • וזהו והשתחויה לאלומתי • וזהו
כוונת ר"ל אמר עתידין אתם לעשות אלילים אלמים לפני דייקא פי' קודם כמו ולפני
גבעות חוללתי שפירשו קודם גבעות חוללתי • כלומר שאתם סבוחם את לבות אפרים
ומנשה אחורנית לעשות אלילים אלמים כמו שעשיתם העגל קודם ולפנים ועשו בני
אפרים ומנשה כמוהם • ואין לבני אשמה • וזהו עתידין אתם לעשות אלילים אלמים
לפני עגלים • פי' קודם לעגלים של ירבעם ולומר חלה אלהיך ישראל עד כאן לשונו
הטעם ודו"ק כי נכון הוא וליצ. בע"ה :

ב ויקומו כל בניו וכל בנותיו • כמה בנות היו לו הדא הוות
והלוואי קברה אלא וכו' • ופירש המ"כ מי יחן שכבר קבר
אפי' אותה • ולפענ"ד נראה שמדבר בל"ז מדות מדבר שאינו מתפרש במקומו
ומתפרש במקום אחר • והוא ל"ז מדות דר' יוסי הגלילי • ושאלו לנתיבות עולם מהמנות
הרב הגדול החכם הכולל המכונה קצ הישר וז"ל דע כי ממדה הזאת יתפשטו ענפים
רבים עכ"ל • ותארכנה פארותיו בכתבי קדש במשנה ובגמרא ובמדרש • ודברי חז"ל
עניה במקום זה ועשירה במקום אחר • וז"ל במדרש סדר וישלח ויקחו את דינה
א"ר הונא אמר וכו' עד רבין אמרי נטלה שמעון וקברה בארץ • ופי' המ"כ כי שם
מחה וכו' • ולפי פירוש שם ל"ל כמה בנות היו לו חדא הוות והלא קברה שכבר
קבר אפי' אותה אחת • ועי' הרש"ש שדבריו חמוהין שהרי דינה היתה בחשבון שבעים
נפש שירדו למצרים בפי' ויגש (פרשה מ"ו) • ועוד קשה על המדרש מאי קושיא כמה
בנות היו לו למה לא הקשה בפי' ויגש (פרשה מ"ו) כל נפש בניו ובנותיו • וקחשיב
דינה לבדה • וכן ובנות בניו כי אחת היא • ועי' בראש"ע שם ודברי המ"כ סותרין
זא"ז ול"ע גדול ולית נגר וצר נגר דיפרקיניה :

פרשה פה ה ותוסף עוד וגו' עד ותקרא שמו שלה • פסקת שם מקום •
ועי' מפרשים • ולפענ"ד שז"ל שלה פסקה • כזיב שם
המקום • ובטעם מדרשים פירשתי דדרש שלה מלשון שלהי פירקין שלהי מסיכתין שלהי
דקייטא שלהי דסיתוא ובלשון מקרא לא השלה אותי (מלכים ב' ד') דבר שאינו מתקיים
מסכים עם אל הכזב בשפחהך מלשון היו תהיה כמו הכזב (ירמיה ט"ו) • וכמו אשר
לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ה) לשון הפסק • כמו הכזב (ירמיה ט"ו) וע"כ נקרא שם המקום
כזיב מלשון הפסק • וזה כוונת המדרש שלה פסקה על שם שפסקה מלדת • כזיב שם
המקום פי' שע"כ נקרא שם המקום כזיב כי מתחלה היה נקרא עדולם • ויט עד חיש
עדולמי ואח"כ תקרא כזיב הכזב ביהושע בחלק יהודה וקעילה ואכזב • וזוה יובן
כוונת רש"י וז"ל • והיה בכזיב שם המקום • ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא
כזיב וכו' • עד דאל"כ מה בא להודיענו • ובז"ר ותקרא שמו שלה וגו' פסקה ל"ל
ברש"י שלה פסקה ואח"כ היצת וגו' • וז"ל חזקוני כלומר שם פסקה הריונה לשון שלהי
וכן הוא בתרגום ירושלמי והוא בכזיב והוא בפסקה עכ"ל • וראיתי (בהכרמל) שכתב
המשכיל הזי"ו על זה הפסוק • אבל עוד פותר להפסוק הזה וכתב מה שכתב •
ובסוף כתב ואחר אשר לשון יגעתי למנוח רחיה אז זכר לדבר בתרגומים ומדרשות
ופי"ס

וסיים אך חנני בחמת חפצתי ויגעתי ולא הונח לי • ואנכי המגיד חגיד את הרשום בכתב
חמת וממדרשות ומתרגום ורש"י ז"ל • ויגעתי ומלחתי חמין • וזוהי יבואר כחז
הדר (בצראות מ"ט) לא יסור שצטמיהודה עד כי יבא שילה ודו"ק :

ו הווין עינוהי זמורן ודמיון לאימיה לדעתי צ"ל מזורן • וז"ל שם בכורות
דמזורן עינוהי (פינסטער דונקטל) וכבר לפוחתן היטב לראות בעיניו •
ולפעד"נ בהנה מדרשים של"ל הווין עינוהי לשון רבים ודמיון לאימהון ולא לשון
יחיד וקאי אכולה חמש נטיעות שלע"פ שדרך סדין בעל והיו דומים לחמם • ועי'
מ"כ ופירושו וי"מ וגירסתו ופירושו ודו"ק :

פרשה פז ה לא די שאמנה בסרטיין של נואפים • פי' (בלעטיל) כתב ולוח
פי' הערוך חבורה והמוספי כתב פי' כל"ר כתב קיום וכתב
רמ"ל כוונת המוספי בלי ספק למלח (לחלם שיקזאל) • אבל כוונת הערוך יותר לודקת
שהוא מן (הערר ארמטע) מחנה ולבא ע"כ • ובלי ספק חין כוונת המוספי למלח הזה
רק למלח הרומית (בעשטעטיגין) שהוא קיום חיזה דבר • ופי' המעריך כמו הערוך
והחכם רמ"ז חקרו מן ענין מחנה ולבא • ולדעתי הוא (סרטים) ועקרו בלשון הזה
על כתב ורשימה של גורל • אבל חז"ל שמשו בו בהשאלה לכתב • פי' לא די שאמנה
בהלוח שרשום וחשוב בו מספר של נואפים וכו' • וכן במדרש תהלים (ל"ב) עד שהוא
במעני חמו נכתב באסטרטיה של מעלה (לעטיל) • וכן יאמר בזה הלשון בשאר לשונות וק"ל :
שם ויקנהו פומיפר וגו' איש מצרי • פי' איש מצרי קאי על יוסף • לפי שהיה
מלוכס כמצרי ובא"ל לא היו לוקחים אותו • שהיה איש מעונג ולבוס
בגדים מעונגים [מחתי הנ"ל] :

שם ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף וגו' ולא ידע אתו מאומה • הכוונה
כמשארז"ל חין הזכרה מלויה אלא בדבר הסמוי מן העין • לפי שלא
ידע מאומה לכך ויברך את בית המצרי שהיה סמוי מן העין [מחתי הנ"ל] :

ו וחטאתי לאלהים וחטאתי לה' אין בתיב באן אלא וחטאתי לאלהים
איני עושה הדבר הזה • ועי' מ"כ ומפרשים ויפ"ת • ולפעד"נ בהג"ה
מדרשים של"ל וחטאתי לאדוני (לו מיין הארין) חין כתיב כאן אלא וחטאתי לאלהים
לאלהים חני כדבר הזה • ובטעם מדרשים פירשתי דקשה להמדרש דכיון דכבר כתיב
הן לאדוני וכו' • הל"ל ואיך חטאתי הרעה הזה לאדוני וחטאתי לאדוני • וכתיב וחטאתי
לאלהים • ע"כ דרש לאלהים לשון שבוטה וטעה המעתיק בין קמ"ץ לחיר"ק בין לאדוני
לאדון הכל • והעתיק את השם בשני יודי"ן • אבל האמת חגיד לך את הרשום שהיה
כתוב לאדוני הנ"ן בחיר"ק • ע"כ דרש לאלהים לשון שבוטה ודו"ק :

שם ותקרא לאנשי ביתה ותאמר להם לאמר • היצת לאמר מיותר • והכוונה
שהיא אמרה להם שגם הם יאמרו שהוא ראה לחק עמהם וזוהי
מדוקדק הלשון הביא לנו איש מצרי לחק בנו ל"ר • עכ"ל הרב הגדול ר' אליהו הנ"ל :

סדר מקץ

פרשה פט ז בקש לץ חכמה ואין • אלו חכמי פרעה וחרטומי מצרים •
ודעת לגבון נקל זה יוסף • ועי' מפרשים • ולפעד"נ שלשון
חכמה הונח על דבר עמוק • ודעת הונח על מושכל ראשון • וחכמי וחרטומי מצרים
היו סבורים שהחלום היה בדרך חידה ודרך משל • והגרמיה והנמשל עמוק • וע"כ
פחרו

פחדו על שבע מדינות ועל שבע צנות • ויוסף היה לו דעת הוא מושכל ראשון ע"כ
פחד להם שבע הפרות הטובות על שבע שנים הטובות • ושבע פרות הרעות על
שבע שני הרעב כי אימתי הפרות יפות מראה ובריאות בשני צימי השבע • ואימתי
הפרות רעות המראה ודקות הבשר בשנות הרעב • וכן השכלים בשנות השבע הם
מלאות וטובות ובשנות הרעב הם רקות • וזהו כוונת הכתוב ואין פחד אוחס לפרעה
אוחס דייקא פי' שהחלוש עלמו יהיה הפתרון • וזהו שאמר שר המשקים איש כחלומו
פחד כחלומי דייקא וז"ל פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופחד אין אוחס דייקא • וזהו
אני שמעתי עליך חשמע חלום לפחד אוחס דייקא • וזהו שאמר יוסף את אשר
האלהים עושה הגיד לפרעה הגיד דייקא • וזהו בקש לך חכמה ואין חלו חכמי פרעה
וחרטומי מלרים • ודעת לנכון נקל זה יוסף ודו"ק :

ח דבר אחר וישלח ויקרא להודיעך עד חמשה חבמים וכו' • עי' מה"כ
והרש"ש והרד"ל וענף בשם ר' משה • ולפענ"ל נראה דקשה להמדרש
דהוה ליה למכתב את כל חרטומי ואת כל חכמי מלרים לא חכמיה דה"ל ע"כ
דרש היבט חכמיה לשתי היבט חכמי ה' ע"ד פסחים (דף ל"ג) לפיכך נקוד
על ה' וכו' וז"ל הרב אני שמעתי לדרוש שרחוק ה' וכו' • וז"ל החספות יו"ט ובירושלמי
כהב שברחוקה נקוד וכו' • ובהוס' ברכות (דף ל"א ע"ב) עמדה עמך משמע בהוד
ארבע חמות משום דכתיב עמדה מלא ה"ל כלומר שלא היה יושב בהוד ד' חמות שלה
כי אם בחמישית עכ"ל ודלא כמהרז"ו שפי' למשול על כל העולם כמו פרעה וסנחריב
וכ"ד רד"ל • ובזה יובן המדרש שכל חומה ואומה שהיתה עומדת בעולם מעמדת לה
וכו' עי' פי' מהרז"ו והרד"ל • וז"ל הרד"ל ובחמיה כו' הראויה לה כמו לכל חומה ולשון •
ולדברינו יובן היטב כאשר דברנו כל חומה ולשון דאלו צמלרים לבד ה"ל למכתב
חרטומי וחכמי מלרים ובקושיהנו ע"כ אמר שכל חומה ולשון שעומדת בעולם לא
צמלרים לבד וחכמיה לא קאי חמלרים וחרתי שמע מינה ואחי שפיר ל' הרד"ל ודו"ק :

יא וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור ויגלה ויחלף שמלותיו
לחלוק בבוד למלכות • ועי' מה"כ ופי' מהרז"ו • ולפענ"ל דקשה
להמדרש • הלל דר"ה יאל יוסף מצית האסורים כידוע והיה אסור בהספורה וגלות •
לכן תירץ המדרש מפני כבוד המלכות • פי' שמפני כבוד המלכות מותר לגלח בראש
השנה • ובפשיטות יש ליישב המדרש בהקדם מדרשם לקמן (פרשה ל"ח ס"ב) וז"ל
ולקדקוד נזיר אחיו • ר"ל אמר נזיר ממש היה ועי' שם פי' מהרז"ו • ולפענ"ל בהקדם
שבת פ' תולין (דף קל"ט) ח"ר שמלחי משום ר' יצחק מגדלחה מיום שפירש יוסף מאחיו
לא טעם יין דכתיב ולקדקוד נזיר אחיו וגו' • וז"ל המהרש"א לאו נזיר ממש קאמר דהא
כתיב ויגלה ויחלף וגו' • חלל נזיר יין היה וכו' • אך ק' דודאי יוסף שהכירם שהם אחיו ניחא
שהותר לו הנדר • אבל הם שלא ידעו עדיין אם הוא יוסף למי הותר היום נדרם יותר
מכל הימים שהיה יוסף פרוש מהם • וי"ל מפני אימת מלכות החירוהו היום נדרם •
ומהאי טעמא נמי לפי דעתם שחו • חעפ"י שלעתיד יהיה יין אסור מדרבנן • ולפי
זה איכא למימר נמי דיוסף נזיר ממש היה חלל מפני כבוד המלכות גלח עלמו
הוד ימי נזירות • וניחא השהא למ"ד שאף הם לא שחו יין • ולמה הוא נקרא נזיר ולא
אחיו • לפי שהוא היה נזיר ממש • משא"כ אחיו שלא היו נזירים חלל כפרושים מן היין
עכ"ל לענינו • והשהא מוצן לשון המדרש ולקדקוד נזיר אחיו • ר"ל נזיר ממש היה
כלשון מהרש"א יוסף נזיר ממש היה • וזהו ולקדקוד נזיר אחיו • פי' אף מן הגלות
בראש

בראש ובקדקוד • וזה יבואר המדרש פ' פ"ט ס"ט הנ"ל וישלח ויקרא את יוסף
וירלוהו מן הכור ויגלה ויחלף שמלותיו לחלוק כבוד למלכות • דקשה להמדרש הלך
אר"ל דנזיר ממס היה ואסור בגלות למה ויגלה ע"כ אמר מפני כבוד המלכות •
וכפי מהרש"א שמפני כבוד מלכות מותר לגלה לנזיר וזהו לחלוק כבוד למלכות ודו"ק •
פרשה צ ג ויקראו לפניו אברך • אב בחכמה ורך בשנים • אבל
נבוכדנצר טפסר טפס בחכמה ושר בשנים • ועי'

יפ"ת וז"ל ז"ע שלפי הנראה לא קרי טפסר לנ"ל דפקדו עליו טפסר כתיב על צבל
שיבואו להשחיתה • וא"כ על המשחיתה מדבר • ועוד דודאי נ"ל חכם גדול היה כמ"ס
וידבר אהם המלך וגו' • וכל דבר חכמה צינה אשר בקם מהם המלך וימלאם עשר
ידות • וכתיב ומנרעי יהוב עלי • ועי"ס עוד צד"ה טפסר טפס בחכמה ושר בשנים
והוא כאלו כתיב טפס שר והסמ"ך משמש במקום שתיים כצ"ת ירובעל ותחלף הסמ"ך
בשי"ן ואע"פ ששטו שר וטפס כמו וטפסריך כגוצ גוצי (לפניה ג') היבא דליכא למידרש
דרשינן עכ"ל • ולפעד"נ בהגה מדרשים שז"ל • אצל נבוכדנצר טפסריך טף בחכמה
ושר בשנים • ובטעם מדרשים פירשתי טף בחכמה • והוא היפוך מן אב בחכמה •
וכתיב ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה • ורך בשנים אע"פ שהיה רך בשנים
ולעיר לימים אכן רוח היא באנוש ונשמת שדי תצנים • אצל נבוכדנצר היה טף
בחכמה • כי אי לך ארץ שמלך נער מנוער מן החכמה ולא בדרדקי עלה והצונה •
ושר בשנים • פי' אע"פ שהיה שר בשנים • אעפ"כ היה טף ומנוער מן החכמה •
וקאי על טפסריך דלפניה הנ"ל • כמו שהיה כחוצ וטף • וסריך צסמ"ך כמו בשי"ן
שמאל ותחלף הסמ"ך בשי"ן • ואי לך ארץ שמלך נער ואשרי ארץ שמלך וגו' •
ודוק ואמת וליב הוא • וליבא פתגמא דנא בשם הרב הגדול הגביר מוכתר במעלות
ומדות מו"ה מאיר ראגליווין חתן הגביר ר' העשיל ריטעווסקי :

(השמטה מפ' ל"ו סי' ב') ויקראו בספר תורת האלהים מפורש זה תרגום
ושום שכל אלו הטעמים • ויבינו במקרא אלו ראשי הפסוקים
רהב"ל אומר אלו ההכרעות והראיות • רבנן דקסרי אמרי מכאן למסורות • ועי'
מפרשים • ועי' מגילה ג' גרסי' איפכא • ושם שכל אלו הפסוקים • ויבינו במקרא
אלו הטעמים • ואמרי לה אלו המסורת • ועי' בנדרים מ"ח ורס"י ור"ן ורש"ש • ולפעד"נ
כגרסת רבה שהיא חגדה ירושלמי • ויבינו במקרא אלו ראשי הפסוקים וכו' • עד
למסורות ודרש ויבינו מלשון צין כמו בראשית צין האור וכו' • וזהו ויבינו פי' שהבינו
להבדיל ולהפריש צין פסוק לפסוק במקרא • וזהו אלו ראשי הפסוקים • וזהו רהב"ל אומר
אלו ההכרעות והראיות • וזהו רד"א מכאן למסורות דיש חס למקרא ויש חס למסורת •
וזהו ויבינו במקרא שהבינו מה שרמז עוד עס המקרא • וזהו מסורת • ח"ל כגון
קריין ולא כתבן כתבן ולא קריין וזהו ויבינו במקרא רד"א מכאן למסורות ודו"ק
[מהרב הנ"ל] :

ו והרעב היה וגו' • את כל אשר בהם • המאושרים שבהם • ועי' מפרשים •
ולפעד"נ בהגה מדרשים שז"ל • והרעב היה על כל פני הארץ אלו
העשירים • וכ"ה צרס"י בחומש • את כל אשר בהם • העשירים שבהם • ובטעם מדרשים
פירשתי • שפני כל הארץ • המה העשירים ואשר דרש מלשון עושר בחלוק אחת"ע •
שלפי פשוטו דהיינו כל די צהון עצורא כדתרגם אונקלוס תחסר מהם מלת צר • ע"כ
דרש אשר בהם • את העשירים שבהם • פי' אולרות החשובים והגדולים • להספיק
להם מזון • להעשירים הגדולים והחשובים • וזהו את כל אשר בהם ודו"ק •
וידבר

פרשה צא וידבר אתם קשות • מלמד שנעשה להם כנכרי נמל את

הגביע והקיש בו • א"ל רואה אני בגביע מרגלים אתם וכו' • ועי' מפרשים • ולפעד"נ זהגה מדרשים ש"ל מיד ויתנכר אליהם מלמד שנעשה להם כנכרי וידבר להם קשות נמל את הגביע והקיש בו • וזעזע מדרשים פירשה דקשה להמדרש • הלא ידוע שדבור הוא לשון קשה • וידוע מאמנם צרבה (פרשה מ"ד) ואיזהו קשה שכולן וכו' • ר' יוחנן אמר דבור קשה כיון דאמר וידבר להם קשות קשה לשון קשות • ע"כ דרש לשון קשות מלשון וארכבותיו דא' לדא נקשן (דניאל ה') • וזהו ויתנכר אליהם שנעשה להם כנכרי וידבר להם קשות נמל הגביע והקיש בו ודו"ק :

ח בזאת תבחנו חי פרעה • בשעה שהיה מבקש לשקר היה נשבע בחי פרעה

אר"ל משל לגדי שברח מן המרעה ונכנס אצל אשה אלמנה מה עשתה

עמדה ושחטתו והפשיטתו ונתנתו בתוך המטה וכסת עליו סדין אתון בעיין

לה גבה אמרה כן תהי ההיא אתתא מנשכא הדין ואכלה אם ידעה ביה כך

חי פרעה אם תצאו מזה • כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה וגו' • וזה לשון

היפ"ת קשה למה ישבע לשקר במלכו מצית האסורים יאל למלך מלך • והכתוב לוח

גם במדעך מלך אל תקלל • וכמה נזהר בזה בן צוטא כדאיתא בריש ב"ב • ואמרו

חכמים בחבות הוי מהפיל בשלומה של מלכות • ומכמה מקומות אית לן חיוב חלוק

כבוד למלכות • ולעיל פרשה פ"ט סי' י"א • וישלח פרעה ויקרא את יוסף לחלוק כבוד

למלכות ועי' בצאורו שם • ויעקב אבינו ברח את פרעה שני פעמים • ועוד קשה

מה טעם המשל הלז • ועי' שם שם בעל העקירה ומה שהשיג עליון ומה שזהב

הוא • ולפעד"נ זהקדם צאור הכהוב (מלכים א' כ' י"ח) • ויאמר אל לשלם יאלו

הפסוס חיים • ואם למלחמה יאלו חיים הפסוס • ועי' בהקדמה רמב"ן על החורה

מה שצא שם • ולפעד"נ שמלת חיים יש לו שני משמעות וצאורים • האחד שם התואר

כמו (קהלת ד') ושבה חני את המהים מן החיים פי' אנשים חיים (לעצמדיגע מעגשין) •

והשני שם המקרה כמו (משלי י"ח) מות וחיים ביד לשון • כמו (דברים ל') וצחרת בחיים •

פירוש (לעצמדיגע) • ועכשיו פירוש הפסוק כך הוא • ויאמר אל לשלם יאלו הפסוס חיים

פירש הפסוס כשהם חיים • מענין הראשון שם התואר (לעצמדיגע) • ואם למלחמה יאלו

חיים הפסוס פירוש מענין השני שם המקרה (דאם לעצמדיגע) • ופירוש הפסוס השני

הפשו מהם את החיים כמו תמלחמו נפשי (שמות ט"ו י"ט) • וז"ל רש"י תמלחמו המלח

נפשי מהם • ועי' בריש כל הראיות • ופירושו שהרנוס ודברה חורה כלשון בני אדם •

(נעמט זיי דעם לעצין) • והוא כפחור ופרח ונדרש כמין חומר • ומעתה יצאור המדרש כמו

שמלת חיים יש לו שני משמעות וצאורים ככ"ל • כן מלת חי יש לו ג"כ ב' משמעות אלא שמלת

חיים הוא לרבים ומלת חי ליחיד • וכמו שמלת חי הוא ל' סמיכות מן חיים כמו חיי אברהם

חיי שרה כמו כן מלת חי צלילי הוא לשון סמיכות מן חי צפחה וכמו מן די צנפרד

ישתנה בסמיכות די וכאן הוא חי שם המקרה (דאם לעצין) מענין השני כמו חיי שרה •

וכמו שפירשו המפרשים • על פסוק "ישבע בחי העולם (דאם לעצין) (דניאל י"ב) • וזה

ידוע שפרעה החזיק עצמו לאלוה שאלמר לי יאורי ואני עשיתי • וכלם האמינו בו כי

הוא כאלוה • וגדר האלוה מהצרואים • הוא צורא ואינו נצרה • והוא חי וקיס לעולם • ויוסף

שאלהבת נפשו אהב את פרעה ידע שהוא נצרה ואינו צורא וכמות כל האדם ימות גם

הוא ופקודת כל האדם יפקד גם עליו • וכשראה לשקר והם יסברו שהוא נשבע באמת

היה נשבע בחי פרעה שהוא ללחיות • ואללם יתאמת ויתחזק הדבר שהוא נשבע עליו

שהוא אמת וליצ • ויוסף שהיה יודע בעצמו שהדבר שנשבע עליו הוא שקר כמו

שנלחיות

סלחיות פרעה שקר וכזב • וזהו בשעה שהיה יוסף מבקש לשבע לשקר • והעולם יסברו שהוא נשבע בחמת היה נשבע בחי פרעה • וזהו שהסביר לנו במשל לגדי שברח מן המרעה וכו' • עד כדין תהי ההיא חיתתא מנשכא מבשרא הדין ואכלה • פי' כמו שהאשה הזאת ע"ד החמת חנה נשבעת אלא על הגדי • שהאכל בשר הגדי אם יודעת זו והיא ידעה זו ותזכה לאכול • והמשביעין היו סבורין שנשבעת על בנה שהאכל בשר בנה אם יודעת זו ונחלחמת אללם שאינה יודעת זו אם תאכלנה נשים פרים וזה כך חי פרעה כו' • ודי למצין ודו"ק כי חמת ויליצ הוא :

שם **ח**י פרעה כי מרגלים אתם • וקשה וכי ישבע יוסף לשוא הלא בחמת כנים היו ולא היו מרגלים • אך הכוונה מרגלים מלשון מלשינים כמו וירגל בעצדך (שמואל ב' י"ט) • וכמו לא רגל על לשונו וזהו חת ערות הארץ שמחפשים עבירות [מחמני הנ"ל] :

יב ויבואו אל יעקב אביהם וגו' • מלמד שהיו הדברים קשים עליהם בקורות • ועי' מפרשים ולפעד"נ דק"ל לשון הגדה ויגידו לו למה לא נחמר ויספרו לו או ויאמרו לו : ועוד קשה להמדרש לשון חת כל הקורות שלשון מקרה לא יאות בדבר כזה • כי האנשים האלה שלימים הם ומיחסים ענינם אל ההשגחה האלהית כאמרם אבל אשמים אנחנו • ע"כ דרש כל הקורות מלשון קורה • לא מלשון מקרה • ועי' בפרשה ל"ו ס"ח • אמר להון ואגיד להון שצאנו שם שלשון הגדה הוגה על רזא דמלתא כמבואר בזוהר • ועתה הוכרחו להגיד לו כל הסודות והרזין שהיו להם בדבר מכירת יוסף • והיו הדברים קשים עליהם בקורות ודו"ק :

שם **ויאמר** ראובן אל אביו לאמר את שני בנותי אע"פ כו' רבי אומר ה"ז בכור שומה בניך הם לא בני אתמהה • ויאמר לא ירד בני עמכם וגו' • ר"ח ור"מ וכו' • עד ובשעה שהיה אומר דבר של בשלה היה אומר לא ירד בני עמכם • ועי' מ"כ והרד"ל ופי' מהרז"ו : ולפעד"נ בהג"ה מדרשים כך ויאמר ראובן אל אביו וגו' עד ובשעה כו' • היה אומר לא ירד בני עמכם • והכל בדבור אחד נאמרו • והנקודות שבין אהמהה לויאמר לא יפסיק • ובטעם מדרשים פירשתי דקשה להמדרש דה"ל למכתב לא ירד עמכם והיבט בני מיוחד • ע"כ אמר רבי שאמר יעקב הרי זה בכור שומה בניך הם לא בני אתמהה ויאמר לא ירד בני עמכם • וזה מציא רחיה שאמר יעקב נסתרה חכמתי ובינתי מליירד לסוף דעתכם ודרש בני מלשון בינה • כלומר בינה שלי כפי' מ"כ בשם רש"י • וגטל ר' שיחאו של ר' טרפון ועשאו מפתח להבין דברי יעקב • ועלהו לא יבול חפי' שיחתן של ה"ח הורה היא וללמוד אני לריך והוא כפתור ופרח וחמת ויליצ ודו"ק :

פרשה צב ג ד"א ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש זה השלשון • ושלח לכם את אחיכם זה יוסף אחר זה שמעון ואת בנימין כמשמעו • ועי' מפרשים ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל חת אחיכם זה שמעון אחר זה יוסף • וכן הוא ברש"י בפ' החומש • ועי' בטעם מדרשים פרשה ע"ב סי' ו' שצאנו שם בחריכות ודו"ק :

ה **וישא** משאות מאת פניו נתן לו יוסף וכו' • עד הה"ד ותרב משאת בנימין ממשאות כלם • ועי' פי' מהרז"ו • ולפעד"נ דקשה להמדרש דה"ל למכתב ותרב משאת בנימין חמש ידות וממשאות כלם מיוחד • עוד קשה להמדרש דה"ל למכתב חמש משאות • ע"כ דרש שהמ"ס מן משאות לא מ"ס יותר כי אם מ"ס הסבה • וזהו ותרב משאת בנימין ממשאות כלם • פירוש מחמת משאות כלם ומי הם כלם • נתן לו יוסף כדכתיב

כדכתיב וישא משאות מאת פניו זה יוסף • ממשאות כלס חסנת • מנשה • ואפרים • וחלקו
עם אחיו פירוש שכלס נהנו משאות חמש ידות • פירוש לפיכך שכלס נהנו לו משאות •
על כן היה לו חמש ידות • פירוש חמש חלקים וזהו והרב משאת בנימין ממשאות כלס
חמש ידות ודו"ק :

ח וישובו העירה אר"א מטרפולין היתה ואת אמרת וישובו העירה כו' •
אלא כעיר של עשרה בני אדם • ועי' מ"כ והרש"ש • ופירוש מהרז"ו •
ולפענ"ד נראה דקשה להמדרש דה"ל למכתב וישבו מלרים או וישבו עיר ע"כ דרש
במוטריקון העירה בשני הה"ן ושניהם עשרה • וזהו כעיר של עשרה בני אדם ודו"ק :

סדר ויגש

פרשה צג ח ויאמר אבינו שובו שברו לנו מעט אוכל • וקשה למה
אמר מעט אוכל • ועוד מה אמרו לא נוכל לראות את פני
האיש • הול"ל לראות את פני אדוני • והכוונה שאמר לא תוסיפו לראות פני • דהיינו
הבואה הרבה לריך לראות את פני האדון • לא כן הבואה מעט אינו לריך לראות
את פני האדון • רק להאיש אשר על ציתו (אויפזעהער) • וזהו הכוונה שאמר
מעט אוכל • והשיבו כי לא נוכל לראות פני האיש אפי' האיש אשר על ציתו לא
נוכל לראות צעת אשר אחינו הקטן איננו אהנו [מחמני הנ"ל] :

פרשה צד ב את טוב ארץ מצרים זה גרים של פול שהוא על עוקת נפש •
ועי' כל המפרשים • ולפענ"ד בהגה מדרשים ש"ל לעיסת גריסין
של חלוקת נפש • ודרש את טוב ארץ מצרים על פול המצרי לאכול אליבא ריקנא
(ניכטער) לפירוש הר"ח ז"ל ולפי' ר"ג ז"ל לפי שהוא זקן לריך לאכול שבור לחלקים
שנחבשל כ"כ עד שנפרדו חלקיה מאליה והיה כתוב חלוקת הנפש וכתבו חלוקת
נפש וחלקו היבות חלוקות וכתבו על עוקת נפש ודפסת מרובה לא דפסת ול"ל גרים
של פול חלוקת נפש כנ"ל ודו"ק היטב :

סדר ויחי

פרשה צו א למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה • אלא
שכיון שנפטר אבינו יעקב התחילה שעבוד מצרים
על ישראל • וז"ל היפ"ח קשה שהרי יוסף מלך נ"ד שנה אחר פטירה יעקב ואיך
שעבדו ישראל בימיו • ועוד שרז"ל אמרו שכל זמן שהיה אחד מן השבטים קיים לא
התחיל הגלות • ולפענ"ד נראה בהקדם באור דברי רש"י ז"ל וז"ל • למה
פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מלכת
השעבוד שהתחילו לשעבדם • ויש לדייק בלשון רש"י שכתב נסתמו עיניהם ולבם של
ישראל מלכת השעבוד • והיה לו לכתוב כיון שנפטר יעקב אבינו התחילו לשעבדם
למה מפרט עיניהם ולבם דייקא • ונראה שרש"י היה קשה לו הסתירה הנ"ל • ועוד
קשה לרש"י מה שייך הסתימה שבהורה מפני שהתחילו לשעבדם • על כן מפרש רש"י
מכיון שנפטר יעקב אבינו • נסתמו עיניהם ולבם • ונקדים באור מאמר הגמרא
בערבי פסחים מתחיל בגנות ומסיים בשבח חד אמר מתחיל בגנות עבדים היינו • וחד
אמר מתחיל בגנות מתחלה ע"ז • ונראה לפרש פלוגתא דידוע שיש שני מיני גנות •

גמות הגוף וגמות הנפש • וגמות הגוף הוא עצדים היינו • וגמות הנפש שע"ז היו
 חזותינו במלרים כמפורש ביחזקאל (כ') • וכמו שמפרשים וירעו אחתנו המלרים
 לא כתיב וירעו לנו המלרים • אלא וירעו אחתנו • שעשו אחתנו רעים וחטאים לה'
 מאוד • וכמ"ס (נחמיה ט') כי ידעת כי הזידו עליהם שפירשו שגששו זדים עליהם על
 ידם • ומר סבר שגנאי הגוף הוא גדול יותר מאוד ומר סבר שגנאי הנפש הוא גדול
 מאוד • והלכך נימרינהו לתרוייהו מהחלה ע"ז וכו' • ועצדים היינו וכו' • שבמלרים
 היו צ' מיני הגנאי • וכל זמן שיעקב חבינו קיים לא התחיל שום שעבוד וכיון שנפטר
 יעקב חבינו התחיל שעבוד הנפש וגטמטס לבס וגסתמו עיני שכלם ונתקיים
 בהם לור תעודה מחוס תורה בלמודי • וגסתמה התורה • וזהו שכיון רש"י בלשוננו
 הזהב למה פרשה זו סתומה • פי' התורה סתומה • לפי שכיון שנפטר יעקב חבינו
 נסתמו עיניהם ולבם דייקא שלריכין לתורה כמ"ס (במשלי כ"ג) הנה בני לבך לי ועיניך
 וכו' • ולרת השעבוד פי' שעבוד הנפש • ושעבוד הגוף לא התחיל כל זמן שא' מן
 השצטים היה קיים • וזהו למה פ' זו סתומה וכו' עד התחיל שעבוד מלרים ודו"ק:
שם ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך • ועי' מפרשים •
 וכלע"ד פללתי מלשון הפלה כמו ויעמוד פנחס ויפלל ובהקדס מאמר חז"ל
 היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשהי זכר ה"ז הפלת שוא • והנה חשב שיוסף
 מה ע"כ לא התפלל עליו שיראה פניו מפני שהוא הפלת שוא • וזהו ראה פניך לא פללתי
 שלא התפללתי שאראה פניך והנה הראה אותי אלהים גם את זרעך [מחמני הנ"ל]:
פרשה צח **עזרבי** יהודה בר נחמן ור' לוי • הוון נסבן מן תרתין סלעין
 בבל שובה למצמתא צבורא דר' יוחנן על ר' לוי ואמר
 הדין יונה משל זבולון כו' : עד על ר' יוחנן ודרש הדין יונה משל אשר הדא הוא
 דכתיב אשר לא הוריש את יושבי עכו ואת יושבי צידון וכתיב קום לך צרפתה
 אשר לצידון • א"ל ר' לוי לר' יוחנן אע"ג דשבתא דידך סב תרתין סלעין ושבקי
 דניעול וכו' • עד אלא אביו משל זבולון ואמו משל אשר וכו' עד א"ל אמרת
 נחמן קיים תיתי למימרנא מן יתיב ושמש דרוש כ"ב שנה • ועיין יפ"ת • ולפעד"נ
 בהגה מדרשים ש"ל א"ר לוי לר' יהודה בר נחמן וכו' עד א"ל אמרת ניהלן וכו' •
 ובטעם מדרשים פירשתי • שר' יוחנן היה ראש הציבור ור' יהודה בר נחמן ור' לוי
 היו תלמידיו • והיו לוקחים פרס כל א' בשבתו צ' סלעים להקהיל הקהל לדרוש דר'
 יוחנן • ועד שהיו כל הקהל גאספים שלא יהיו יושבים בטל • היה אחד מהם דורש •
 ובשבת שהיה ר' לוי דורש קודם שיבוא ר' יוחנן לדרוש • היה ר' יהודה בר נחמן
 מקהיל • ובשבת שהיה ר' יהודה בר נחמן דורש היה ר' לוי המקהיל • ור' לוי דרש
 קמיה דר' יוחנן שיוגה משל זבולון • ועל ר' יוחנן ודרש שיוגה משל אשר • ובשבת
 הבא א"ר לוי לר' יהודה בר נחמן אע"ג דשבתא דידך לדרוש ואני לריך להיות
 המקהיל קהל קדם ר' יוחנן • סב תרתין סלעין להקהיל הצבור ושבקי דניעול • ועל
 ר' לוי ואמר אע"פ שלמדנו ר' יוחנן בשבת העבר הדין יונה משל אשר • ואני דרשתי
 שיוגה משל זבולון • אלא חביו משל זבולון ואמו משל אשר • וידעתו על צידון ירך
 שילא ממנו מלידון היתה • וא"ל ר' יוחנן לר' יהודה בר נחמן הואיל וקיימת דברי
 אמרת ניהלן קיים • פי' שמנהגם היה שהתלמיד והמחורגמן דרשחו מעומד והראש
 והרב היה אומר דרשחו מיושב כלשון חז"ל בכמה מקומות חכם יושב ודורש • וזהו
 אמר ליה אמרת ניהלן קיים פי' אמרת לנו משימד תיהי למימרנא מן יתיב פי' תזכה
 להיות

להיות רב וראש הצבור וחכם • ותדרוש מיושב זהו מן יחי • ושמע שחיס ועשרים שנה פי' שנהקיים צרכתו ושמע לדרשן כ"צ שנה ודו"ק :

שם וידי למס עובד : אלו מאתים ראשי פנהדראות מבניו של יששכר • ועי' מפרשים ולפעד"נ דדרש צוטרקון מס צמלואו מאתים דהיינו מ"ס סמ"ך • דהיינו מ"ס צמלואו שמונים וסמ"ך צמלואו מאה ועשרים ס"ה מאתים • וזהו ויהי למס עובד אלו מאתים ראשי פנהדראות ודו"ק :

בא גר גדוד יגודנו בשעה שהיו ישראל מכבשים ומחלקים את הארץ וכו' עד והיו אלו מגדלים שער ואלו מגדלים שער וכו' • עד וישמעאלים מגדלים שער • וז"ל מחנות כהונה נראה שהיה טעות • וכחז ידי משה קחין כחן טעות צמדרש ועי"ס מה שכתב • ולפע"ד נראה שהידי משה שנה צרוחה • שראה צמחנות כהונה שכתב נראה שהיה טעות סבר שהמחנות כהונה הגיה צמדרש • וכחז שט"ס ים צמדרש • ושנה צרוחה שהמחנות כהונה פירש לפי שאלו מגדלים שער ואלו מגדלים שער • לא היו יודעים ומכירים האצות את צניהם • והיו רואים לעזור את צניהם ולהרוג את הישמעאלים • והיו יכולים להרוג את צניהם ולעזור את הישמעאלים וזהו כוונתו נראה שהיה טעות • ונתן הקב"ה צלצם של צנים והיו אומרים עננו ה' עננו אלהי אברהם כו' • וילאו מן הטעות ועזרו את צניהם והרגו את הישמעאלים • וזהו ויעזרו עליהם וינתנו צידם ודו"ק :

כה ולקדקוד נזיר אחיו • ר"ל אמר נזיר ממש היה • עי' מ"ס לעיל בסדר מקץ בפסוק ויגלה ויחלף שמלותיו ודו"ק :

פרשה צמ ויצא ראובן ואזניו מקומפות (סס סי' ט') הרי שמעון ולוי יצאו אף הם פניהם מכורכמות ועי' יפ"ת וכל המפרשים •

ולפעד"נ לפי שראובן צייס יעקב אותו והזכיר לו שאלתו ושמע חרפתו נקט המדרש הלשון ילא ראובן ואזניו מקומפות • אבל שמעון ולוי אמר להם יעקב אחלקם ציעקב ואפילו צישראל שיהיו עניים נקט המדרש הרי שמעון ולוי ילאו אף הם פניהם מכורכמות פי' לשון כרום ע"ד מאמרם בצרכות פ"ק על פסוק כרום זלות לצני אדם מאי כרום עוף א' ים צרכי הים וכרום שמו וכיון שהחמה זורחת מתהפכת לכמה גוונים כך כיון שגלגל אדם לצריות פניו משתנות ככרום • וכיון שאמר להם שיהיו עניים ויהיו נלרכים לצני אדם ויהיו פניהם משתנות ככרום • וזהו ילאו אף הם פניהם מכורכמות פי' פניהם ככרום ודו"ק :

שם ס"פ בן פורת יוסף • ובי פורת לית הוא יוסף • אלא מהו בן פורת וכו' • ועי' יפ"ת וכל המפרשים • ולפע"ד נראה שהמדרש בא לשלול פי' כל המפרשים ראשונים שפירשו בן מלשון ענף כמו ועל בן אמנחה נך (תהלים פ') פורת מלשון פריה ורביה • ועין מלשון מעיינות שצרכו שיפרה וירבה כעץ שחול על פלגי מים • וזהו בן פורת יוסף שיהיה כענף שעושה פירות • בן פורת עלי עין כענף שעושה פירות על מעייני מים • וידוע דשמה גרים והשם יוסף מורה על הוספה ורצוי כמו יוסף ה' לי בן אחר וזהו כוונת המדרש וכי פורת לית הוא יוסף פי' וכי שם יוסף אינו מורה שיהא עושה פירות אלא וכו' ודו"ק :

הערות מושכלות

מהני מילי מעלייתא דאתמר בי מדרשא

(ולידרוש בחכמה לפ"ק) • חכם מדרש ואגדה • לפ"ק :

הנה שלמים וכן רבים נכונים הם בהמדרש שהביא רש"י ז"ל בראשית פירוש
ע"ה"ת • ח"ר ילחק לא היה לריך להתחיל התורה כו' • באמרם שלא נמלא
זה במדרשות • ובס' דברי דוד מהגאון בעל הט"ז ראיתי שזה ר' ילחק הוא אביו
של רש"י • ולא היה למדן • ורש"י ז"ל ראה לכבדו ולהזכיר שמו בראש חבורו • וח"ל
שאל איזה קושיא ואכתבנה על שמך : והקשה לו לתומו • למה התחילה התורה
בבראשית וכבר הסיגו ע"ז • כי רש"י ז"ל מביא פי' בשם אביו והוא הנראה בעיניו
(ע"ז דף ע"ה) רש"י ד"ה ולא פליגי כו' לשון אבא מורי מ"כ) ועי' כ"ז בסדר הדורות
אות סי"ן • (ובס' תולדות רש"י להחכם ר"ש בלאך) וגתהי את לבי לדרוש ולתור ע"ז •
וראה זה מלאתי מדרש חזית ע"פ הביאני כו' • אמר ר' ינאי לא היתה התורה
לריכה להדרש אלא מהחודש הזה לכם • ומפני מה גלה הקצ"ה לישראל מה ביום
ראשון ומה ביום שני בזכות שאמרו נו"ג מיד גלה להם • והנראה כי היה כתוב
בר"ת ר"י • וברכות הימים בין ר"י לר"י נחלק • והעלו את ר"י ר' ילחק תחת ר"י ר'
ינאי • וראה כי רש"י ז"ל ארכזיה למדרשו אחרי רכשי • שהביא גם עוד טעם מומדרש
בראשית (ר' יהושע בשם כו') עד מפני אומות העולם כו' • עכ"ל ודפח"ח • מהרב
הגביר המשכיל ושלם בכל מדע המפורסם מו"ה מרדכי ראבינאוויץ • ולענד"ל ש"ל
במדרש שה"ש כאשר הביא רש"י ח"ר ילחק וכו' ברמב"ן שהיה לפני רש"י הגי' כך והביא
לכבוד אביו מאמר שנאמר על שמו ע"ד מאמרם כהנא מסייע כהנא • המהדר • ודו"ק :
השמיטה (מ"ר פ' בראשית) דבר אל בני ישראל א"ר בגאה לא נברא העולם
אלא בזכות התורה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ וגו' ר' ברכיה
אמר בזכות משה שנאמר וירא ראשית לו עכ"ל • לכאורה אינו מדוקדק מדוע
דייק ר' ברכיה לפרש בדרך רחוק על משה רבינו • וגלע"ד ליישב זאת ע"פ מה שמקשה
המג"א ריש הלכות שבועות הלא לפי מה דקיי"ל לדינא לענין פולטת ש"ז מוכח דהתורה
ניתנה בשביעי בסיון ומדוע חנו אומרים בהפלת חג השבועות זמן מתן התורה וי"ל
דכיון שתנאי שהתנה הקצ"ה עם מעשה בראשית היה על ששה בסיון ח"כ היה הזמן
ליהן התורה בששה בסיון רק שמשנה רבינו ע"ה הוסיף יום א' מדעתו כמבואר במס'
שבת ויצמות חמ"ס זה קשה לכאורה ח"כ איך נתקיים העולם עד למחרתו בשביעי
בסיון • והנה רש"י ז"ל במתק לשונו במסכת ע"ג (דף ג') ד"ה ולבסוף כו' מיישב
זאת שפירש שם ולבסוף שקטה שאמרו נעשה וגשמע • והכונה לשיטת רש"י שהמ"ד
דסובר בשבעה בסיון נתנה התורה אמרו נעשה וגשמע בששי ולמאן דס"ל בששה
בסיון נתנה התורה אמרו נו"ג בחמישי כמבואר ברש"י פ' משפטים וח"כ נתקיים
העולם בשביל שאמרו בששי נעשה וגשמע ובזה מיושב קושיא התוס' שם ד"ה יום
הששי כנ"ל • והנה נאמר שר' ברכיה ג"כ ס"ל דבשבעה בסיון נתנה התורה וקשה
ליה כיון דמשמים השמיט הקצ"ה דין שהשנה הזאת היא הזמן האחרון לקיום התנאי
שהתנה הקצ"ה עם מעשה בראשית וח"כ איך נתקיים העולם עד היום הששי אכן מאשר
משה רבינו בחמתו הוסיף יום א' מדעתו אזי נתקיים העולם בזכותו • ועיקר
כוונת משה רבינו ע"ה היה בכדי שלא יהיה השטן אצל הקבלה וכמאמר האר"י
הקדוש ז"ל על מאמר הגמ' בשבת (פ"ט) ששאל השטן את הקצ"ה תורה היכן היא
משום שבשבת השטן צוקצא דהומא רבה יעו"ש • לזה מדוקדק לשון המדרש דר'
בגאה

בחירת הערות מושכלות אברהם מד

בנחה אמר לא נברא אלא בזכות התורה ור' זרביה אמר בזכות משה הכוונה שקיום העולם היה בזכות משה - ולפענ"ד נכון הוא בעזה"ת :

מאת הרב המאוה"ג חו"ב בכל חדרי תורה נאה דורש ונאה מקיים י"א וכו' מו"ה רוב בער זאב וואלף נ"י בהרב הגדול מו"ה חיים זלה"ה החונה בפרעניק

השמטה (מפ' מ"א ס"ב) עיין מה שכתבנו שם ועיין במדרש שם עד ר"ל זר"ג אמר ל"ו שעות שמשה אותה האורה י"ב של ע"ש וי"ב של ליל שבת וי"ב של שבת - לפענ"ד נראה בזה למה לא כתיב ויהי ערב ויהי צוקר יום השביעי כמו בכל שבת ימי המעשה ועיין בצעל הטורים מה שהינך על זה ולפי המדרש שלא שקעה החמה ציוס ו' ערב ש"ק והיה לעת ערב אור ולילה כיום האיר והיה ערב צוקר ולא היה ערב ע"כ לא כתבה התורה ויהי ערב ויהי צוקר יום השביעי שציוס השביעי לא היה ערב וק"ל :

השמטה מהרב ר' מאיר נ"י ראגאוין נכד הגאון האמתי הדיק המנוח מו"ה יוסף זל"ל חז"ד דק"ק ס"ל ו"ק (מפרשה ס"ח סי' י"ז) ומנין שהמלאך שליחו של עולם שנאמר וגויתו בתרשיש ועי' מפרשים - ולפענ"ד דדרש תרשים צנוטריקון הרי שם פירוש שני שעות וכו' שלש עולם ודו"ק : בפרשה ל' סדר מקץ בד"ה ויקראו לפניו אברך נדפס בטעות דברי הרב ר"מ ראגאוין נ"י עם דברי המחבר ביחד - ומתיבת ולפענ"ד עד תצוה המה דברי המחבר :

השמטה לפ' נח - אלה תולדות נח - נח איש צדיק בו' - הנה בשלימות האדם יש ב' שלימות - שלימות הגוף - ושלימות הנפש - ובנפש יש ג"כ ב' חופנים - שלימות הנפש בין אדם למקום - והשני בין אדם לבדיות - שלימות הגוף שלא יהיה בעל מוס ולא יהיה חלש המוג - ושלימות הנפש שיהיה שלם בתורה ובמצוות - וזהו הכוונה - איש שיהיה שלם בגוף - לדיק - שלם בנפש עם אלהים - תמים היינו שלם עם הבדיות וכנגד זה ויולד נח שלשה בנים שם וכו' כי טבע האב שמוליד בדומה לו - וזהו צמח הוליד השלימות של הנפש בין אדם למקום - וציפת הוליד השלימות בין הבדיות - ובחס הוליד השלימות בגוף - ומעשה יתורץ הסמיכות של ויולד נח לאלה תולדות נח - איש לדיק תמים ודו"ק [מחתי הג"ל] :

השמטה (סייך לפרשה י"ז ס"ח) ובזה יבואר פסוק שם ב' כ"ב ויקח וכו' עד ויביאה אל האדם אח"כ כתיב ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לזאת יקרא אשה כי מאיש לקחה זאת - ועי' מפרשים - ובהמדרש הג"ל מבוחר דלעיל כ' ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכו' עד ויקרא האדם שמות לכל הבמה וכו' ולשון המדרש שם לזה נאה לקרות שור ולזה נאה לקרות חמור ולזה גמל והביאם זוגות איש ואשתו זכר ונקבה ולא השם שקרא לזכר קרא לנקבה להזכר קרא שור ולזוגתו הנקבה קרא פרה וזהו ויביאה אל האדם לקרות שמה ויאמר זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי לא כשאר הברואים שהם גופים מחולקים שהנקבות צמח יקראו לא כשם הזכר שם הנקבה חבל לזאת יקרא אשה צמח אחד הקרא לשון מופל על לשון זהו כי מאיש לקחה זאת ודו"ק : המחבר : צמח

בשם הרב ר' משה בר אברהם סג"ל ראקעווער נכד של הרב
הגאון מו"ה שלמה זלמן ראב"ד מדובראוונע :

השמיטה (פ' וילא) ותאמר לאה נתן אלהים שכרי כו' ותקרא שמו יששכר עי'
במנחת שי שכתב כל אורייתא חרין שיני"ן כתיב חד קרי וחד
לא קרי • וכן מסיק דודי הרב המאור"ג מהו' א"ס פ י י ב ו ש בחיבורו מנחת כליל •
וכתב כי הלכה כדעת ז"ל שלא לקרואה כלל והכי נקטינן • ואפשר ליתן טעם בזה
כי הנה צ"פ שמות ע"פ ויאמר מלך מלרים למילדות כו' • ויאמר בילדכן כו' • הקשה
החלשי"ך הקדוש שויאמר בפסוק שח"ז הוא מיותר כי הלא בויאמר הראשון לא
הוזכר שאמר להן דבר והירץ שאפשר שזה כיונו רז"ל באומרים שחצעים לתשמים וכבוד
אלהים הסתר דבר עי"ש • ומצתה מכל לומר גם בכאן כי ראוי לדקדק מדוע שינתה
לאה לומר נתן אלהים שכרי כו' למה שאמרה כבר אלי תבוא כי שכור שכרתיך בדודא
צני • אמנם אפשר לומר שלכך קראה שמו יששכר צ"ב שיני"ן ע"ש שני שכרים •
א' שכר הדודאים • והצ' שכר אשר נתתי שפחתי לאישי אך הפסוק לא הזכיר כאן שכר
הדודאים מפני כבודה של לאה וכבוד אלהים הסתר דבר הגם שכר אמרה כי שכור
שכרתיך • אך אז היה המאמר צינה לבינו • כמאמר הכתוב והלא לאה לקראתו ותאמר
אלי תבוא כי כו' לא כן ליתן טעם בקריאת השם • לכן הסתיר הכתוב והעלים שכר
הדודאים מפני כבודה של לאה והשני שיני"ן לרמוז השני שכרים וחד קרי זהו שכר
השפחה וחד לא קרי זהו שכר הדודאים • ונעלם מפני כבודה של לאה • כן נ"ל :

שם ויקרא לו לבן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד יש לדקדק למה קרא
לבן יגר שהדותא בשם המקרה ועד הוא שם התואר • ומתורגם סהיד
וא"כ יגר סהיד הל"ל • צ' ויאמר לבן הגל הזה עד כו' ע"כ קרא שמו גלעד קשה
על מי חוזר ומי קרא הלא לבן לא קרא גלעד ואם חוזר על יעקב מאי ע"כ דקאמר
הכתוב הלא מצואר בפסוק הקודם • ג' ויאמר לבן כו' עד הגל הזה ועדה המלצה אם
אני לא תעבור אליך את הגל הזה ואם אתה לא תעבור אלי את הגל הזה ואת המלצה
קשה פתח בשני עדים וסיים בשניהם ובאמצע לא הזכיר רק אחד • ונלע"ד שלכל
דבר הנעשה בין אדם לחבירו צריך שיהיו שני עדים כדכתיב ע"פ שני עדים כו' לכך
לקח יעקב את האבן וירימה מלצה להיות עד אחד ועד השני ויאמר יעקב לאחיו
לקטו אבנים ויעשו גל וזוהו היו מחולקים יעקב עם לבן שלבן קרא להגל יגר שהדותא
ר"ל גל של עדות דיש בו ריבוי אבנים ולא אמר סהדא שהוא עד אחד כ"א שהדותא
שהרבה עדות יש בו ולדעת לבן לא הולרך להמלצה שעשה יעקב כי גם זולתו היה
עדות הרבה בהגל אבל יעקב קרא לכל הגל עד אחד וא"כ הולרך עוד לעד אחר
וזוהו האבן אשר שם מלצה היתה עד השני (ואפשר לומר שיעקב רמז על יחוד האל
ולבן חייה לחללות הרבה) ע"כ כששמע לבן שיעקב עושה את כל הגל לעד א' היה
מתמיה ואומר הגל הזה עד צפת"ח החת הה"א וזה"ל התמה וכי אפשר לקרוא אותו בשם
עד אחד הלא יש בו הרבה עדות והפסוק מפרש ע"כ הוא מתמיה באשר דיעקב כבר קרא
שמו גלעד ולא גל עדים לשון רבים ולפיכך כשאמר לבן עד הגל הזה ועדה המלצה
זהו רק לדעת יעקב דמלריך לשניהם אבל לדעתי אם אני לא תעבור לך את הגל
הזה לבד כי די לי בעדותו לבד שיש בו הרבה עדות אבל לדעתך ואם אתה לא
תעבור את הגל הזה ואת המלצה כי צריך אתה לשניהם וכדפרשתי לעיל :

השמיטה (מפ' וישלח) ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב לא יעקב יאמר

כו'

כו' כי אם ישראל כי שרית בו' וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל בו' פירש"י משתנים שמותינו בו' יש לדקדק ח' מאי נתינת טעם כי שרית לשיקרא שמו ישראל - ב' מה שאמר יעקב להמלאך הגידה נא - לכאורה היצת נא מיותר - ג' הא דפירש"י משתנים שמותינו בו' קשה הלח שאל מאהו הגידה נא שמך צודאי כונתו סיגיד לו צעת ההיא חיד נקרא שמו ולא על העתיד - אך לחרץ הדקדוקים נ"ל משום שדרשו חז"ל שזה היה שר של עשו ששלחו ה' לשטן אל יעקב וא"כ צעת ההיא היה שמו שטן על שם השליחות אך גדולים לדיקים ממה"ש ויכול את המלאך - ובה ישר הפסוקים ויאמר מה שמך בו' ויאמר לא יעקב כו' שער עכשיו נקראתי בשם שטן משום השליחות שלי שאהיה לשטן לך - אך כאשר עשיתי השליחות שתוכל אותי ולא פעלתי מאומה הנה מה לך לשמי הרי שמי שטן נתון לך והצטרף לשמך יעקב ויעלה שמך כמנין ישראל ע"כ לא יקרא עוד שמך יעקב כ"א ישראל - והעיקר נתינת טעם מהסוף הפסוק וחול - ויאמר יעקב הגידה נא שמך עכשיו שנשאת בלא שם שטן היה שמך ונתת לי - ויאמר למה זה השאל לשמי פרש"י משתנים שמותינו פי' עד הנה היה שמי שטן ע"ש השליחות שהייתי לשטן לך - וכאשר חשתלה בשליחות אחרת ישנה שמי ע"ש השליחות ההיא :

שם ויותר יעקב לבדו פירש"י שכן פכים קטנים וחזר עליהם ובגמרא חולין דף ל"א ח"א ויותר בו' שנשתייר על פכים קטנים מכאן לדיקים שמונחם חצי עליהם יותר מגופם - ויש לדקדק חדא מאי סיך לומר שנשתייר שחזר הל"ל וכדפרש"י כאן דהא לעיל כתיב ויקחם ויעצרים בו' ועוד מנין לר"א למידק הכי אי משום שאל ילא ת"ה יחידי בו' הלא זה המדרש של ר"י לקמיה מוילאבזק חים עמו ויעקב מתחלה לא ידע שיצא המלאך להצב עמו - ולעד"כ לחרץ ע"פ הנחה שצריכין לנו לחלק בין מלת נשאר ובין מלת נותר - וזהו כ"מ שנאמר מלת נשאר החלק הנשאר עדיין הוא במדרגה הראשונה והוא עכשיו אף שילא מהכלל ונשאר לבדו הרי הוא בהמדרגה עצמה כמו שהיה בכלל ולא הפסיד לורהו הראשונה - לא כן מלת נותר החלק הנשאר עכשיו הוא במדרגה גרועה ונפסדה מכפי שהיה קודם ולפיכך צ"ל על הרוב יאמר בלשון נשאר כמו (בראשית ח') וישאר אך נח' כמו והיה המנהג הנשאר בו' (בראשית ל"ב) ותשאר האשה בו' (רות ח') לפי שהם בעלמנותם נשארים בהמדרגה הראשונה ולא נגרע מהם דבר מכפי שהיה ואם המלא המלא כמו (ויקרא י') וידבר משה בו' צניו הנותרים בו' עי"ש ברש"י שפירש הנותרים מן המיתה ונתהוו גרועים מכפי שהיו מקודם שנקנסה מיתה עליהם (ציהושע י"ח) ויותר מבני ישראל בו' שבעת שבטים י"ל שבני גד ובני ראובן אשר היו מהשבעה שבטים אללם כתיב צפ' מטות ויגבו אליו בו' גדרות לאן בו' שם פרש"י ז"ל חסים היו על ממונם יותר בו' עי"ש ובכ"מ דכתיב מלת נותר נגרע והפסיד לורהו הא' וכמו והנותר ממנו עד צוקר בו' שנפסל צלינה והפסיד לורהו וירד מקדשתו הא' כמו (שמות י"ב) וצפ' וילא וישם דרך שלשת ימים בו' לאן לבן הנותרות פירש"י הרעות החולות שבהן והעקרות שאינן אלא שריים - וצפ' בשלח ויהיו אנשים בו' וירם חולעים (צוויקרא צ') והנותר מן המנהג בו' שמתחלה קרב הקומץ לגבוה (צוויקרא י"ד) והנותר מן השמן שמתחלה הזה מן השמן שבע פעמים בו' ובהנה רבות צמקרא וא"כ לפ"ז הל"ל כאן וישאר יעקב שמדקדקו וקדושתו צודאי לא נגרע מעולם בשום פעם אלא שנשתייר כלומר נגרע גופו אללו מפני שהיו הפכים חציבים עליו יותר מגופו - (וכ"כ למה שאין פושטים בו') ושיך שפיר לשון נותר - עכ"ל הרב הג"ל :

וראיתי להליג פה חזיה חידושים במדרש רבה אשר שמעתי מאז מכבוד הרב
הגאון המפורסם כש"ת מו"ה בצלאל הבהן נ"י מ"ך דפא ווי ל נא יע"ח
והוא במד"ר [ס' תולדות פ' ס"ד] ר' יונתן בשם ר' יוחנן א' אפי' הלכות עירובי
חצרות היה אברהם יודע תורותי ב' תורות שקיים אפי' מצוה שבע"פ ע"ס. וציומא
כ"ח גרסי' ח' רב (והגאון רי"צ ז"ל הגי' רבא ויבואר להלן חי"ה) ואיתומא ר' חשי קיים
ח"ח אפי' עירובי הצטלין שנא' ותורתי כו'. וע"ס צפירש"י ז"ל ובהוס' ישנים שם
שכ' דלח ידע ר' אמאי נקט הכ מלוא כו' ע"ס (ומס"ס במהרש"א ז"ל בח"א צסס ס"י
שיש בזה סוד כי טעם עירוב הוא כדי שיצטרך מנה יפה לשבת כו' ע"ס. לע"ק
דלחידך ליסנא הנ"ל דר' חשי אמר הכי והרי ר' חשי לא ס"ל הכ טעמא דכדי שיצטרך
כו' כלל צבילה ט"ו ע"ס. ולגי' מהרי"צ הנ"ל רבא ח"ס דרבא לטעמיה בזה צבילה
שם. ולגי' דידן רב ח"ס ג"כ ויבואר להלן חי"ה) וגודע ג"כ מ"ס הרשב"א ז"ל בזה
דעיקר הגי' עירובי החומין (ובס' ה"ח צסס הגאון ר"ז ז"ל מפ"ק חסמכיה חקרא
דעקב ע"ס. וצסס הגאון ר' מנחם אליעזר ז"ל מש"ק שמעתי דנפק"ל מסיפא דקרא
מלתי חוקותי ותורתי דהוא ר"ת. תחום. למפרע) אך הרה"ג הנ"ל נ"י אמר דנראה לו
שהיה להם בזה סמך גדול מן התורה. שקיים ח"ח מלוא זו דעירובי הצטלין. או
עירובי החומין. או עירובי חצרות. כד' המד"ר הנ"ל. וכל הנך אמוראי ר' יונתן
ור' יוחנן ורב או רבא ור' חשי הנ"ל. כל אחד חזיל לשיטתו בזה. ואין שום טעות
בגירסא זו רק דכולהו אמוראי לטעמייהו חזלי בזה. ואמר הר"צ הנ"ל כי מצוה
חללו בכ"י באורך דכמה אלפים הלכות והגדות הנראים כהמוהין מאוד. צס"ס ובמדרשי
רבוחינו ז"ל. ובאמת נ"ל כי המה צמיים רק על פי עיקרי ויסודי המסורה רבהא.
אשר המה כעין ג"ס ממש המסורה ומקובלת להם מסיני. וכל הנך מילין דאורייתא או
גם צנו"כ דדמין אהדדי בחסר ומלא ע"פ המסורה ילפינן להו מהדדי טפי (וכדאמ'
צכ"ד (עי' עירובין נ"ח וס"ג) ה"מ כו' חבל היכא דאיכא מידי דדמי ליה מיניה
ילפינן) וכ"כ קלח מהרש"א שונים ז"ל בזה וכמודע. ועפ"ז יש לי לומר בעז"ה דגם עיקר
הך דרשה דקיים ח"ח כו' דצס"ס ומד"ר הנ"ל. סמכו בזה רק על המסורה לצד.
דצמס"ג ומס"ק צפ' תולדות חקרא הנ"ל דעקב כו'. ותורתי. נמסר על והורתי
צ' במסורה מלא ו' קדמאה וחסר ו' הניינא. כאן וצפ' צסלח צפ' המן דכתיב
החס ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנחם לשמור מלתי ותורתי ע"ס. ויש לנו לומר
צפשיטות דהס"ס והמד"ר הנ"ל. דריש בזה ע"פ המסורה הזאת דוהורתי הנ"ל. דהו"ל
כעין ג"ס וכמ"ס. ויליף הך והורתי דכתיב באברהם מותורתי דפ' המן הנ"ל דהחס
מפורש בחורה באמת על חזיה תורה קמהדר. דבהריה דהך קרא דעד אנה מאנחם
כו' ותורתי הנ"ל. כתיב ההם ראו כי ה' נתן לכם השבת ע"כ הוא מוהן לכם ציום
הששי לחם יומים שבו חים החתיו אל יאל חים ממקומו ציום השביעי. והנה פשטיה
דהך קרא דאל יאל כו' הוא חיסור החומין דאלפים חמה כר"ע. (ועי' עירובין נ"ח).
או די"צ מיל לכו"ע וכמודע. ומדכתיב ותורתי ל"ר דנפק"ל מהכא לשתי תורות שצכתב
ושבע"פ וכמ"ס. ח"כ פשוט דנכלל בזה לאו דהחומין די"צ מיל מה"ה. ועירוב ליותר
מאלפים חמה שהוא מדברי סופרים. וח"ס צפשיטות בזה הגי' הנ"ל דקיים ח"ח
אפי' עירובי החומין דנפק"ל באמת מהג"ס הנ"ל. דההם כתיב בחורה שבע עליהם
המקום על שמיאנו לשמור מלתי והורתי. והיינו מלוא ותורה החומין ועירוב
צשבת. כדכתיב בהריה שם וכמ"ס. והכא כתיב אשר שמע אברהם בקולו של מקום
וישמור כו' ותורתי. ודרשינן צפשיטות ששמר אברהם חט"ה. חוהה המלוא והתורה.

שליה שם המקום ב"ה במדבר : וגם קיים אפי' המלוה שמדברי סופרים שיש בחורה
הזאת ג"כ : והיינו עירובי תחומין וכמ"ס . ואולם בסופ"ק דעירובין ד' י"ז הקשה
ר' יונתן לר"ח דא' ההם דלוקין על תחומין כו' וכי לוקין על לאו שניתן לחזרה
מב"ד כו' . והיינו משום דר' יונתן ס"ל דהך קרא דאל ילא כו' אל יוליא הוא ונפק"ל
מיניה להולאה מרשות לרשות בשבת דהו"ל מלאכה שחייבין עליה מב"ד . וכמס"ס רש"י
ז"ל (וע"ס בחוס') . ולהכי ס"ל לר' יונתן במד"ר הג"ל דהך והורתי דכתיב בחברה .
דקאי על עירובי חצרות באמת . לדידיה איך הך והורתי הג"ל דכתיב בפ' המן
ע"כ דקאי ג"כ על עירובי חצרות לבד . דכיון דס"ל לר' יונתן דאל יוליא כתיב
והיינו הולאה מרשות היחיד לרה"ר שהוא מה"ת . וא"כ המלוה שמד"ס דנפק"ל
ג"כ מותרתי וכמ"ס ע"כ דהיינו עירובי חצרות באמת . (דהולאה מצית לחלל הו"ל
מדברי סופרים כמו הולאה מרה"י לרה"ר . וכמ"ס הרמב"ם ז"ל ברפ"א מה' עירובין
ע"ס) וא"ס דר' יונתן לטעמיה דהא וכמ"ס . ולפ"ז מוכרח ג"כ גי' הרשב"א ז"ל דל"ל
ביומא הג"ל עירובי תחומין וכמס"ל . להך ליסגא דר' אשי הוא דא' הכי ההם . ור'
אשי הוא דמשני עלה דר' יונתן בעירובין הג"ל וא' דמי כתיב אל יוליא אל ילא כתיב
(ופירש"י דאין כאן לשון הולאה כלל וע"ס בחוס') וא"כ ודאי דלר' אשי קאי הך ותורתי
על עירובי תחומין לבד דאל ילא דבתריה מייירי לדידיה רק בתחומין וכמ"ס . ואמנם
גי' הש"ס דילן עירובי תבשילין ביומא הג"ל . א"ס ג"כ לגי' דידן דגרסי' בל"ק דרב
הוא דא' ההם הכי וכמס"ל . ורב ס"ל (בעירובין ל"ח וצבילה ד') להכנה דרבה
דנפק"ל מקרא דביום הששי והיינו כו' מדכתיב הששי הידוע (ולא כתיב ששי וע"ס
בחוס' וצבילה ב') דהיינו סהם יום ששי שהוא יום חול דוקא אבל יו"ט אין מדין
לשבת מה"ת . אפי' הכנה דבידי שמים וכ"ס הכנה בידי אדם ע"ס . וא"כ פשוט
דה"נ יש ללמוד מהך קרא דראו כו' הג"ל דכתיב ההם נמי ע"כ הוא נותן לכס
ביום הששי כו' דהיינו יום ששי סהם שהוא יום חול דוקא ולא מיו"ט לשבת . וקאי
נמי חלקמיה ההם דוהיה ביום הששי והיינו הג"ל . דכתיב לעיל מיניה דההיא
פרשה שם . וא"כ ממילא נפק"ל מהך קרא דאסור לאפות ולבשל מיו"ט לשבת מה"ת
דהו"ל הכנה בידי אדם וכמ"ס (וה"כ נפקא לן ברפ"ב דצילה מהך קרא דאח אש
חאפו אפו כו' דכתיב נמי לעיל מיניה ההם לסמך לעירובי תבשילין מה"ת ע"ס)
ולפ"ז נלמד ג"כ מהך קרא דותורתי לשתי חצרות . א' מד"ת דהיינו חיסור ציטול
ואפיה מיו"ט לשבת מה"ת וכמ"ס . וב' מדברי סופרים ג"כ והוא עירוב תבשילין שאינו
בא להתיר רק חיסור דרבנן לבד . והיינו לאפות ולבשל מיו"ט לשבת בזמן שיש שהות
ביום שיבואו חורחים עדיין . דאז אין חיסור עדיין לאפות ולבשל מיו"ט לשבת מן
החורה משום דאמרינן הואיל ואי מקלעי ליה חורחים כו' כדאמרינן (בפסחים מ"ו)
(וכמ"ס החוס') ג"כ בעירובין ל"ח ד"ה משום הכנה וצריש צילה ד"ה והיה ביום
הששי וכו' דלמאן דס"ל הכנה כרבה ע"כ ז"ל דס"ל נמי כרבה דאמרי' הואיל כו' .
דאל"כ איך יכולין להתיר לבשל ע"י עירוב תבשילין מיו"ט לשבת דהו"ל חיסור חורה .
רק דאי ס"ל הואיל כו' שוב אין צו חיסור מה"ת כלל רק תקנת חכמים לבד ע"ס)
אבל לבשל מיו"ט לשבת סמך לשקיעת החמה דאז אין שייך עוד טעמא דהואיל
כו' . באמת לא מהני אז עוד עירוב תבשילין כלל (כיון דאז הו"ל חיסור חורה וכמ"ס
החוס' בפסחים מ"ו ע"ס) ועי' צמג"א ר"ס הקכ"ז (ויש שם ט"ס צמ"ס דכיון שהוא
חיסור חורה לא שרי ע"י הואיל כו' . ז"ל שם לא שרי ע"י עירוב תבשילין ע"ס)
ועכ"פ א"ס בזה הגי' דידן דקיים א"א אפי' עירובי תבשילין דהוא להך ליסגא דרב

אמר לה (או לגי) מהרי"ב ז"ל הג"ל דרבה אמר לה וכמ"ס. דהוא נמי ס"ל כרצ בהא
 וכדאמר רבא עלה בבבליה ה' הלכהא כותיה דרצ בהני הלח כו' ע"ס. ומשמע דס"ל
 נמי טעמא דהכנה ולא משום דשבת ויו"ט קדושה ח' ולע"ק) דס"ל כרבה דנשק"ל
 מביום הששי לאיסור הכנה מיו"ט לשבת מה"ת בזמן דל"ל הואיל וכמ"ס. וגלל נמי
 לפ"ז בהך ותורתו גם מלוח עירוב הבבלין שהוא מד"ס לבד בזמן דאיכא למומר
 ג"כ הואיל כו' וכמ"ס וא"ס (ולפ"ז מוכרח קלח דלהך ליטנא דר' חשי ח' לה. ע"כ
 ז"ל דהיה לא אמר עירוב הבבלין כלל רק עירובי תחומין וכמ"ס. דלר' חשי גופיה
 דח' בבבליה ט"ו הג"ל בטעמא דעירובי הבבלין שהוא רק כדי שיאמרו חין אופן
 מיו"ט לשבת ק"ו מיו"ט לחול ע"ס. וגרסה דס"ל דמיו"ט לחול עכ"פ חמיר טפי
 מאפיה מיו"ט לשבת וע"כ דס"ל דמיו"ט לחול אסור מה"ת אבל מיו"ט לשבת לא
 הו"ל רק דרבנן לבד וא"כ ז"ל דע"כ לא ס"ל לר' חשי כרבה בטעמא דהואיל כו' (דלרבה
 גם מיו"ט לחול חין בו איסור מה"ת משום הואיל כו') וע"כ דס"ל כרצ חסדא בפסחים
 שס דמה"ת לרבי שבת נעשין ביו"ט ודלח כרבה בהא. וכ"כ הלל"ח ז"ל ע"ס. וא"כ
 לא קאי הקרא דביום הששי על הכנה מיו"ט לשבת כלל לר' חשי. אך הגי' דעירובי
 תחומין ח"ס לר' חשי לשיטתו וכמ"ס. (ובדכי ח"ס ד' המהרש"א ז"ל הג"ל גם לגי'
 דידן רב. דע"כ ז"ל לפ"ז דגם רב דס"ל הכנה דרבה וכמ"ס ע"כ דס"ל גבי עירוב
 הבבלין בטעמא דרבה לבד ולא כר"ח וכמ"ס ודו"ק) וא"ס בזה גם הא דח' ר' יוחנן
 בשם ר' יוחנן במד"ר הג"ל. דלר' יוחנן נמי ע"כ לא קאי הך קרא על עירובי הבבלין
 דר' יוחנן נמי לית ליה הכנה דרבה בבבליה ד' ע"ס. וגם לא קאי לדידה על עירובי
 תחומין. דהרי בבבליה ל"ז מוכח דס"ל להש"ס אליבא דר' יוחנן בפשיטות דתחומין
 רק דרבנן (מדפריך מהא דל"ל לר' יוחנן דהס ברירה בתחומין מהא דס"ל ברירה דרבנן
 ע"ס) ע"כ וא"כ דס"ל נמי דאל יאל חל יוליא הוא ולהכי מוק"ל רק בעירובי חלרות לבד
 וכמ"ס לר' יוחנן וא"ס (אך מ"ס במד"ר הג"ל. ר' יוחנן בשם ר' יוחנן. לע"ק):
 כל זה שמעתי מהרה"ג מו"ה בצלאל הכהן הג"ל נ"י. והאריך עוד ליישב בזה ד'
 רב לשיטתו בבבליה ז' גבי כתישה ועי' פסחים מ"ז ודו"ק:

עוד ראיתי להביא פה חיו חדושים במד"ר אשר שמעתי ג"כ מאחיו הרב המאוה"ג
 חו"ב סו"ה שלמה שמו ושלמה משנתו מו"ה שלמה הכהן נ"י מ"ך דפ"ק
 ווילנא. והוא צפ' וישב פ' פ"ד ו"ל ח' הקב"ה אחס מברתם בנה של רחל בעשרים כסף
 מעות שהן חמש סלעים לפיכך יהיה כל אחד ואחד מפרים ערך בנו חמש סלעים
 במנה לורי עכ"ל וא' הרב הג"ל דנ"ל דתיבת מעות שכתוב במדרש כאן טס"ה
 דע"כ דהמדרש חינו מפרש כסף דהך קרא דהיינו מעות כסף דא"כ חינו עולה
 החשבון לחמש סלעים דהרי עשרים מעות חינו אלא סלע אחד וכדכתיב עשרים גרה
 השקל ופשוט דהמדרש מפרש דכסף דהך קרא חינו דנרי כסף ועולה החשבון
 מדוקדק דעשרים דינרין הם ה' סלעים וכן פירש"י ז"ל להדיח צפי' על המדרש כאן
 דהיינו דינרין וע"כ דלא גרס במדרש מעות [וד' המ"כ והזרע חברהם תמוהין בזה
 כמבואר למעין בדבריהם] וכן בירושלמי בשקלים פ"ב הלכה ד' ליתא ג"כ להך היבט
 מעות וז"ל בירושלמי שם ר' ברכיה בשם ר"ש בן לקיש לפי שמכרו בכורה של רחל
 בעשרים כסף יהא כל אחד ואחד פורה את בנו בכורו בעשרים כסף עכ"ל בירושלמי
 שם וכן מסוף ד' בירושלמי דמסיק בשם ר' פנחס בן לוי נמי מוכח דמפרש דכסף
 היינו דינרין דאמר שם ר' פנחס בן לוי לפי שמכרו את בכורה של רחל בכ' כסף
 ונפל לכל אחד ואחד טיבעה לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טיבעה עכ"ל
 בירושלמי

הירו' שם • הרי דמפרש שמכרוהו בעשרים דינרי כסף והגיע לכל אחד ב' דינרין דהיינו מחלית השקל • ואף דכל כסף סתם שבמקרא היינו מעות כסף וכמ"ס רש"י בקידושין י"א ע"ס • נ"ל דהמדרש והירושלמי הנ"ל סוברים בחמת דכל כסף דקרא היינו דינרי כסף וכדעת רבותיו של רש"י בקדושין שם [והסכימו לשיטתם ז"ל החוס' שם בשם ר"י בד"ה והרי] ועפ"ז ח"ס בפשיטות דברי המדרש והירושלמי הנ"ל ודברי המדרש והירוש' חלו הם סייעתא גדולה בחמת לדעת רבותיו של רש"י ור"י בחוס' שם ודו"ק :

ואולם ע"פ דרך הדרוש אמר עוד הרב הנ"ל לקיים הגירסא כמו שהוא במדרש לפנינו שמכרוהו בעשרים מעות כסף והוא ע"פ מה שכתבו המפרשים ז"ל ע"פ דרך הדרש דהשצטים נהחייבו לשלם השלומי חמשה משום דיוסף אקרי שור דכתיב כבוד שורו הדר לו והם גנבוהו ומכרוהו והגונב שור ומכרו לריך לשלם חמשה בקר עיין עליהם • וא"כ אפשר דיש להעמיד זה בד' המדרש שלפנינו דהמדרש ג"כ כיון לזה משום שמכרוהו בעשרים כסף מעות דהיינו סלע אחד נהחייבו לשלם עבורו ה' סלעים ולפיכך אמרה תורה ליהן לפדיון הבן חמש סלעים • אך לפי זה מה דמסיים במדרש שהן חמש סלעים עס"ה ול"ל שהן סלע אחד או דר"ל דע"פ החיוב שנתחייבו מגיע לחמש סלעים • ולפי זה ל"ל דהמד"ר הנ"ל ור' פנחס בן לוי צירושלמי הנ"ל פליגי אהדדי דהמד"ר מפרש דעשרים כסף היינו מעות כסף • ור' פנחס בן לוי מפרש דהיינו דינרי כסף • ואפשר דפליגי במחלוקת רש"י וחוס' בקידושין הנ"ל בכל כסף דקרא חס הוא מעות כסף או שהוא דינרי כסף וק"ל :

ובאשר הראיתי דברי חלה לפני כבוד מר אחי הרב הגאון מו"ה בצלאל הכהן נ"י הראני במד"ר ס' מקץ פ' ז"א דמפורש שם ג"ס דזבנון יהיה בחמשה סלעים ע"ס • ושם חין מקום להגיה בזה וע"כ דהמחזור בחמת כדרך הראשון הנ"ל • חילם בדבר אשר אמרתי דהמד"ר והירושלמי הנ"ל ס"ל בד' רבותיו של רש"י הנ"ל (בקידושין י"א ובכורות נ') הראני עוד כבוד מר אחי הרה"ג מו"ה בצלאל נ"י הנ"ל צירושלמי שבעות ר"פ שבעות הדיינין דמפורש שם בפשיטות • דסוף מטבע כסף מעה • ואכסף דקרא קאי התם ע"ס • וחילי י"ל דלהמסקנא דקידושין שם דדוקא אכסף קלוב האמור בתורה קאי ר"א התם ע"ס • ח"כ י"ל דכסף קלוב כמו הכא דכתיב עשרים כסף ס"ל להמדרש והירושלמי דשקלים הנ"ל שהוא דינרין • משא"כ כסף סתם כהך דהירושלמי דשבעות הנ"ל וא"ס • ובעיקר קיסית הש"ס דקידושין י"א ובכורות נ' הנ"ל מהך דהטענה שתי כסף שדחקו רש"י ורבותיו ז"ל שם טובא בזה ובחוס' שם כ' דל"ל דדייק רק מלישנא דשתי ע"ס • ואמר כבוד מר אחי הרה"ג נ"י הנ"ל דנ"ל בחמת שיש חיסרון הגיכר בקוסית הש"ס שם ול"ל בהדיא אח"ז שם ותניא בש"א מעה וזה"ל שתי מעין כסף • וכמס"ס צירושלמי ר"פ שבעות הדיינים הנ"ל ע"ס וא"ס בפשיטות • והאריך כבוד מר אחי הרה"ג נ"י הנ"ל גם בתירוץ הש"ס שם בזה • עד כאן שמעתי מפי הרב הגדול מו"ה שלמה בר' ישראל משה הכהן נ"י מ"ץ מו"ל לנא הנ"ל ודפח"ח :

עוד ראיתי להביא מאשר שמעתי מהרב מוהר"ש הנ"ל נ"י • מה שאמר במדרש בפ' לך פ' מ"ו במס"כ שם המדרש המול ימול להביא את שגולד מהול • ואמר ע"ז הרב הנ"ל שכן הוא בחמת ג"כ צירושלמי פר"א דמילה הלכה ב' אך דשם חיהא בן בשם רב וז"ל הירושלמי שם רב אמר המול ימול מיכן למול כשהוא מהול שצריך להטיף ממנו דם ברית המול ימול מכאן לישראל ערל שלא ימול עכ"ל הירושלמי שם אכן גי' הירושלמי תמוה בזה לכאורה דהרי רב בעלמו פסק בש"ס דילן בשבת קל"ה ע"א

כת"ק אליבא דכ"ה דגולד כשהוא מהול ח"ל להטיף ממנו דם ברית וח"כ דברי רב
 דש"ס דילן סותרין לד' רב בירושלמי הג"ל והיה נראה להכריח מזה דגירסת המדרש
 הג"ל היא עיקרית דלא הני ליה בשם רב. חולס חי מהא לא אריא לכאורה דיש
 מקום לומר דגירסת הירושלמי הג"ל ח"ס ע"פ דברי רשב"א ז"ל שהוצאו דבריו בתוס'
 וברא"ש פר"א דמילה סימן ה' שג' ליישב דעת הבה"ג ז"ל דמחלק שם בין קטן שגולד
 כשהוא מהול דח"ל להטיף ממנו דם ברית דהיינו טעמא משום דבקטן איכא מיעוטא
 דערלתו משא"כ בהנהו דליכא מיעוטא דערלתו ע"ס בתוס' וברא"ש ז"ל ועפ"י ח"ס
 לכאורה גי' הירושלמי הג"ל דהרי הך קרא דהמול ימול בעצד לחוד קח מיירי קרא
 וכדכתיב המול ימול יליד ביתך ומקנה כספך והיינו עצד יליד בית כדא' שם קל"ה
 (ומילת הבן ילפין בקדושין כ"ט מקרא אחרונה מדכתיב וימל אברהם את ילדו בן
 כאשר לוה אותו אלהים יעו"ש) וח"כ י"ל דהמדרש והירושלמי הג"ל מיירי נמי בעצד
 דווקא ושפיר דרש רב מהך קרא דבעצד חף שגולד מהול לריק להטיף ממנו דם ברית
 דליכא בי' מיעוטא דערלתו וכסדרת רבינו שמעון הג"ל משא"כ רב בש"ס דילן בשבת
 קל"ה דודאי דחיירי שם במילת הבן לצד דהא מפיק לה שם מערלתו דכתיב בפ'
 תזריע דגולד מהול ח"ל להטיף ממנו דם ברית דמיירי שם קרא רק במילת הבן שפיר
 פסק כת"ק דח"ל להטיף ממנו דם ברית ואין כאן סתירה כלל לכאורה :

אמנם כל זה הוא רק ליישב הך מימרא דרב דהמול ימול כו' דהירושלמי הג"ל.
 אך באמת גרסי' בירושלמי שם עוד דאחא עובדא קומי רב שגולד כשהוא
 מהול ואמר מן הא דחני מפני שהוא ערלה כבשה הדא אמרה ערל ברור הוא
 ודוחין עליו השבת עכ"ל. נראה מבואר להדיא לכאורה דגם בצן ס"ל לרב דלריק
 להטיף ד"ב מדויק טעמא דערלה כבשה וערל ברור הוא. ופשוט דהך טעמא שייך
 ודאי גם בצן דליכא למימנעיה מערלתו כלל כיון דס"ל דגם הגולד מהול ערל ברור
 הוא וכמ"ס. וח"כ נראה לכאורה דאין מקום בזה לתירוא דידהי הג"ל מהך רומיח
 דרב אדרב הג"ל. ונראה שלזה נחבין הגאון בעל פ"מ ז"ל במה"פ שם שג' בקולר
 דלרב גרים בש"ס דילן איפכא מהירושלמי ע"ס: אמנם כבוד מר אחי הרב הגאון
 מו"ה בצלאל הכהן נ"י הג"ל. אמר לי דנ"ל לומר בזה. כי ישן אשר באמת עיקרה של
 ההלכה הזאת. מההלכות העמומות היא בכל ד' הראשונים ז"ל. גם בעיקר פשטיה
 דכל הך סוגיא ענמה בשבת קל"ה הג"ל וגם בעיקר פסק ההלכה בזה. אשר כמעט
 כל הראשונים ז"ל נבזבו בדבר (וכמו שנראה בד' הרי"ף ז"ל ובמאור ומלחמות ה'
 ובר"ן וברא"ש ז"ל. והתוס' ז"ל בשבת כאן וביצמות מ"ו בשם הבה"ג ור"ח ז"ל וד'
 ר' האי גאון ז"ל בזה אשר כולם האריכו ולא העלו כמעט דבר ברור להלכה ע"ס)
 וגם בד' האחרונים ז"ל בפשט הסוגיא הזאת לא העלו דבר ברור (ועי' במהרש"א
 ז"ל מ"ס ע"ד רש"י ותוד"ה מכלל דה"ק כו' לתמוה עליהם וע"ד בעה"מ ז"ל בזה)
 וע"כ אמר כבוד אחי הרה"ג הג"ל נ"י. דבאמת נראה דבמחכ"ת כולם העלימו עין
 בזה. מגירסת המדרש רבה דפ' לך הג"ל. וגם מהברייתא דמס' גרים (במקום שיש
 רשות להתגייר ע"פ הממשלה) פ"ב. דמשם יש לנו לברר באמת כל פשטא דהך
 סוגיא דשבת הג"ל. ולהסיר כל הקושיות שיש לנו בסוגיא זו לפי פי' הראשונים ז"ל
 שם. וגם לברר עיקרה של פסק ההלכה בזה באמת בעז"ה. והנה עיקר שינוי
 הגירסא מהמד"ר והמס"ג הג"ל. שיש בזה מהש"ס דילן הג"ל. וגם מהירושלמי
 דשבת ודפ' הערל הג"ל. הוא רק בד' ר' אליעזר הקפרי (ובמד"ר שם הגי' ר"א בנו
 של ריה"ג. ובמס"ג הג"ל הגי' ר"מ בן חרש משום רי"ש ע"ס) דבמד"ר הג"ל גרסי'
 להדיא

להדיא דברי ר' אליעזר הג"ל מיד אחר ד' ר"ש בן אלעזר דבש"ס דילן ג"כ (ומוכרח
 מזה בפשיטות דהעיקר כדברי המפרשים (התוס' והצעה"מ ז"ל) בסוגיא זו דת"ק
 דר' אליעזר הוא רק ר' שמעון ב"א ולא תנא אחר בעלמא ודלח כפי רש"י ז"ל
 בזה ויבואר להלן) וה"ג ההם במד"ר הג"ל ר"א כו' ח' ב"ש וב"ה לא נחלקו על זה
 וזה שצריך להטיף דם ברית ועל מה נחלקו על שגולד מהול וחל יום שמיני שלו בשבת
 שבש"א לריך להטיף ד"ב ובה"א חינו לריך עכ"ל והנה פשוט דלפי גירסא זו ח"ש
 בפשיטות כל הך סוגיא דגי' דילן בש"ס הג"ל דגרסי' ח"ר יוסף מנ"א לה כו' מכלל
 דת"ק סבר מחללין כו' דודאי דקאי ר"י להוכיח מד' ר"א הג"ל על דברי רשב"א
 דהוא ח"ק דיריה הג"ל דס"ל ודאי דמחללין גם לב"ה דחל"כ מאי חידש אדרשב"א
 בזה דאי לרשב"א לד"ה חין מחללין ח"כ לא חידש ר"א רק אליבא דב"ש וכמו
 דפריך עלה ח"כ ר"א טעמא דב"ש כו' ודחי הש"ס דברי ר"י בזה די"ל ודאי
 דלרשב"א לכו"ע חין מחללין ור"א חידש אדרשב"א דלא נחלקו ב"ש וב"ה כלל בדבר
 זה כלומר בעיקר דין דהטפת דם ברית במהול דבחול גם לב"ה לריך לעולם
 ואף בגר (ע"פ רשות מהממשלה כנ"ל) ודלא כרשב"א דח' דלכ"ה בגר חין לריך
 להטיף חלא דבעיקר הטפת ד"ב לא נחלקו ב"ש וב"ה כלל ולכו"ע לריך בכל גוונא
 בחול ולא נחלקו רק בקטן בשבת והיינו דקאמר ר"א לרשב"א דלא נחלקו ב"ש וב"ה
 על זה וזה כלומר על קטן וגר שצריך להטיף ד"ב (ובמס"ג הג"ל חיהא להדיא שם
 דלא נחלקו ב"ש וב"ה על שנהגיייר מהול ותינוק שגולד מהול על מה נחלקו על תינוק
 שגולד מהול בשבת שבש"א דוחה שבת ובה"א חינו לריך עכ"ל ומדמסיק דפליגי רק
 בשבת מכלל דבחול לכו"ע לריך בין בקטן ובין בגר כדקחגי רישא ובמד"ר הג"ל
 בהדיא וכמ"ס) ולא נחלקו רק בקטן ושבת לבד וא"ש הסוגיא הג"ל בזה (והמהרש"א
 ז"ל המה ע"ד המחור ז"ל דלפ"ד העיקר חסר מן דברי ר"א הקפר בזה כו' ע"ש
 ובמחכ"ה העלים עיניו מגי' המד"ר ומס"ג הג"ל דלפ"ז חין כאן שום חסרון באמת
 כלל רק דלריך להגיה גם בש"ס דילן כמ"ס במד"ר הג"ל וכמ"ס וא"ש (וביותר יש
 להמוה על המהרש"א ז"ל הג"ל כי מלאהי באמת במלחמות ה' שם שהזכיר ג"כ לגי'
 המד"ר הג"ל דלא נחלקו על זה וזה כו' ע"ש והמהרש"א ז"ל העלים עיניו גם מזה)
 (אך ממש"ש המלחמות דה"ל אשכחן לדראה"ק בב"ר דחגי בזה (ג' דל"ל בהדיא) ל"כ
 ע"ז וזה כו' נ' שלא הגיה כן גם בש"ס דילן ואולי דח"כ מאי ס"ד דמקשה דטעמא
 דב"ש כו' וי"ל קלח) ובצעה"מ שם יש ט"ס שכ' דל"כ כו' שצריך כו' ולא בגר שאין לריך
 כו' וגראה דל"ל שם דלא נחלקו בקטן כו' ובגר כו' שצריך להטיף לדברי הכל כו' .
 וכמ"ס המהרש"א ז"ל הג"ל בשמו . וכ"כ באמת בר"ן ז"ל בשם הגאונים ז"ל בזה .
 (וכ"ד הר"ן שם הוא ע"פ גי' הרי"ף ור"ח ז"ל בסוגיא הג"ל ח' רבה מנ"א לה
 ע"ש (ולא גרים שם רק לאו מכלל דת"ק סבר ד"ה חין מחללין ע"ש) ויש חסרון הניכר
 בר"ן ז"ל שם וכנ"ל : אמר ת"ק חפי' בשבת כו' בחול חבל בשבת מחלוקת ב"ש וב"ה
 (וא"כ רבה דח' כד"ה דגם לר"א הקפר עכ"פ לב"ה חין מחללין) ואקשינן עלה ח"ה
 ר"א הקפר טעמיה דב"ש חתי לאשמעינן (דלא הוסיף אדרשב"א חלא דלכ"ס מחללין)
 ומפרקינן ה"ק דלא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה שחאה אומר דפליגי בנהגיייר מהול
 פליגנא עלך כו' דלד"ה לריך להטיף כו' כנ"ל בר"ן ז"ל שם והגהתי זאת עפ"ד
 המלחמות שם ובחידושי הרמב"ן ז"ל (ובכל ח' מהם יש כמה ט"ס ג"כ ע"ש . ול"ל
 כמ"ס להגיה בד' הר"ן ז"ל הג"ל באמת בזה וע"פ גראה דעיקר הך הירוא
 דהש"ס דה"ק לא נחלקו כו' לא יתכן רק לגי' המס"ג והמד"ר הג"ל בזה וכנ"ל :
 והנה

והנה מגי' המד"ר הג"ל בהך דר"א כו' . דא' דפליגי רק בשבת וגרסי' עליה
 שש"א לריך כו' ובה"א חינו לריך כו' וכמס"ל (ובמס"ג הג"ל הגי' בדברי
 ז"ש דוחה שבת וצד' ז"ה חינו לריך וכמס"ל) ומוכרח משם דיש לנו לפרש לישנא
 דחין לריך דלא קאי רק אשבת לצד' . דבשבת א"ל להטיף וכלומר שאינו דוחה
 שבת אף דלמחר בחול ודאי לריך להטיף גם לב"ה . הנה מזה יש לנו מקום ליישב בעז"ה
 כל פשטא דהך סוגיא הג"ל שלא כד' הראשונים ז"ל שס' . ויש לנו לומר דרבה ור"י לא
 פליגי כלל עלה דפסק רב הילכתא כה"ק וגם חניה ודאי ס"ל דהלכה כרב באיסורי
 לגבי שמואל . רק דפליגי צד' רש"א בהא דיהיב טעמא מפני שערלה כבושה כו'
 דנ"מ בפלוגתייהו אליבא דה"ק באמת . דאי רש"א לא קאמר אלא דהו"ל ספק ערלה
 כו' וכרבה . א"כ ודאי לדרידיה נמי לא דחי שבת כלל רק בחול לצד קאמר דלריך
 להטיף גם לב"ה . וא"כ ממילא נשמע מזה לה"ק דידיה דבחול נמי ע"כ ס"ל לב"ה
 דא"ל להטיף כלל דבחול לחוד הוא דפליגי לש"ז וכמ"ס . אבל אי מפרשין דרש"א
 דודאי ערלה כבושה קאמר ובר"י וא"כ לדרידיה דחי שבת ג"כ לכו"ע . וא"כ גם לה"ק
 דידיה ודאי י"ל דלא קאמר דלב"ה חין לריך להטיף רק בשבת לצד' . דבאמת גם
 הה"ק קאי להדיא אשבת כדקחני רישא ולא נולד מהול דוחה שבת ואהא קמפרש
 שבה"א חינו לריך כלומר שאינו דוחה שבת (וכמ"ס להדיא במד"ר הג"ל וכמ"ס) אבל
 בחול שפיר י"ל דלריך להטיף ודאי גם לב"ה וכמ"ס . וא"כ בפשיטות דרבה ור"י פליגי
 בהא אליבא דרב לחוד דפסק כה"ק באמת אבל צד' הה"ק ע"כ אי קאי רק
 אשבת לצד' או גם בחול . ותליא בפלוגתא דרבה ור"י אליבא דרש"א הג"ל ולא פליגי
 אליבא דרש"א בהא רק משום דנפק"מ בפלוגתייהו אליבא דה"ק באמת וכמ"ס
 בעז"ה . (וכמו שהכריחו רבה או ר"י מדר"א הקפד אדרש"א בהא . ה"ל י"ל בפשיטות
 ג"כ שכל עיקר פלוגתייהו דרש"א חינו אלא להכריח מזה אה"ק דידיה וכמ"ס) וא"כ
 בפשיטות בזה . דלא תקשי נמי מדרב אדרב דהירושלמי דשבת ודיבמות הג"ל . די"ל
 דהך דהירושלמי הג"ל אהיא כר' יוסף אליבא דרב הג"ל בזה . דס"ל דה"ק דרש"א
 לא קאמר נמי אלא דלב"ה לא דחי שבת לצד' וכמ"ס . אבל בחול שפיר י"ל לפ"ו
 דלב"ה ולרב דפסק כוותיה ה"ל דלריך להטיף ובהך דרב הג"ל צירושלמי להדיא בזה :
 וי"ל פשוט דרב צירושלמי הג"ל דמרבה מהמול ימול לנולד מהול שריך להטיף
 ד"ב דלא קאי התם רק בחול לצד' . אבל בשבת שפיר י"ל דממעטין מערלתו והיינו
 הך דרב בש"ס דילן דפסק כה"ק אליבא דב"ה דלא דחי שבת לצד' וכמ"ס . ואף
 דלכאורה עדיין חין מקום ליישב בזה גם אידך דרב צירושלמי הג"ל . דא"ל דאחא
 עובדא קומי רב וא' מן הא דהני שהיא ערלה כבושה דהא חמרה דערל צרור הוא
 ודוחה שבת ע"ס . וגרסה לכאורה דס"ל לרב התם בהדיא דחי שבת ג"כ . חוגס
 למס"ל דעיקר הפלוגתא והפירוש צד' רש"א הג"ל בזה חינו אלא להכריח מזה בדעת
 הה"ק ואליבא דב"ה וכמ"ס . א"כ י"ל בפשיטות כעין זה גם צדך דרב צירושלמי
 הג"ל . דודאי דרב באמת כה"ק דרש"א הג"ל ס"ל בהא וכדפסק בש"ס דילן בהדיא
 ומשום דהוא הה"ק וסתם ספרא צד' תר"ע ע"ס . (ורב בעלמו חיבר הספרא
 אליבא דר' יהודה (ועי' בהקדמת הרמב"ם ז"ל) ומספק"ל לרב בדעת ר' יהודה בזה
 שהוא הה"ק דרש"א דפליג עליה התם ג"כ בספרא כבש"ס דילן) אלא דמספק"ל לרב
 אי קאי הה"ק אליבא דב"ה בשבת דוקא או גם בחול וכעין מש"ל . ופשט לה נמי
 מן הא דהני צד' רש"א דערלה כבושה היא כו' וע"כ דלרש"א דחי שבת ג"כ .
 וא"כ ממילא נשמע דלה"ק דידיה נמי לא פליגי רק אשבת לצד' . אבל בחול שפיר לכו"ע
 לריך

לרדך להטיף וכהך דדריש לעיל שם מהמול ימול וכמ"ס (וי"ל דהך עובדא דאחא לקמי' דרב שם בחול היה ולא בשבת • רק דרב פשט לה מדרשכ"ח דמיירי בשבת ג"כ ומיני' נשמע לה"ק בחול וכמ"ס • ולפ"ז מבואר להדיא דהך דהירושלמי הג"ל אחיא בר' יוסף חליצא דרב הג"ל וכמ"ס) ומדויק לפ"ז הלשון הג"ל בירושלמי ג"כ דא' דאחא עובדא קמי רב ואמר מן הא דתני כו' • ולכאורה הול"ל ואורי רב דדחי שבת מהא דתני כו' • אלא דבאמת הך עובדא ידיה לא היה בשבת כלל וכמ"ס רק דאמר רב על עובדא ידיה (שהיה בחול כמ"ס) דמן הא דתני כו' דדרשכ"ח • יש ללמוד להלכה לדין דס"ל כה"ק ידיה וכמ"ס בעז"ה וא"ש • והפסקתי כעת באמלע הענין הג"ל • כי הרבה האריך עוד בזה • כבוד הרה"ג מו"ה בצלאל הכהן הג"ל נ"י • מה שנוגע ג"כ לפסק ההלכה בכל זה • עפ"ד הירושלמי והמס"ג והמד"ר הג"ל באמת • וגם אשר שמעתי עוד בזה • מכבוד אחיו הרה"ג מו"ה שלמה הכהן הג"ל נ"י אשר דקדק באיזו מקומות ע"ד כבוד אחיו הרה"ג הג"ל נ"י בדבריו הנחמדים הג"ל • ועוד איזו חדושים באיזו מקומות במד"ר אשר שמעתי ג"כ מכבוד הכהנים הגדולים הג"ל שיחיו יבואר עוד הכל • בשלהי ספרי הלז אי"ה • וכאן ראיתי להלג איזו ליקוטים • השייכים עוד לספרי הלז בעז"ה :

השמטה (מפ' ל"ו סי' כ') מפורש זה תרגום וכן הוא (מגילה ג' • נדרים ל"ז) ועי' מ"ס רש"י (קדושין מ"ט) ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן וכו' כדאיהא מגילה וכו' • והגאון ראה"ח בספר חמ"צ ואג"צ חמה על דברי רש"י אלו • דבגמרא לא נאמר אלא מזמן עזרא היה התרגום • ומנ"ל שהתרגום הוא מסיני • ועי' מה שכתב • ובמ"א השגתי על דבריו באריכות • ועיקר קושיהו על רש"י נ"ל ליטב על נכון • ע"פ מ"ד (סנהדרין כ"א) ראוי היה עזרא שתתן התורה על ידו אלמלא שקדמו משה כו' ואעפ"כ כו' • נשתנה ע"י כו' כתוב ארמית ומחורגס כו' • ועי' תוס' (סנהדרין פ"ד וזירו' מגילה פ"א) ואעפ"כ ניתן ע"י תרגום וכו' עיי"ש הכונה שניתן לעזרא התורה ארמית כמו שניתן למרע"ה בעברית • ועי' (שמ"ר כ"ה) אר"י מה שהנביאים נתגבאו בכל דור קבלו מהר סיני וכו' וכה"ח משא דבר ה' אל ישראל ציד מלאכי • צימי מלאכי לא נאמר אלא ציד מלאכי • שכבר היתה הנבואה צידו מהר סיני וכו' • הרי מוכח מזה שמלאכי שהוא עזרא [כדאי' (מגילה ט"ו) וכמ"ס תוס' (יבמות פ"ו:) ועי"ש] כל דבריו הם נתונים לו מסיני ועפ"י שפיר כתב רש"י שהתרגום [שיסדו עזרא] הוא מסיני • ודו"ק שז"צ • עכ"ל הרב הגדול מו"ה מאיר ראגאוויין נ"י מוילנא :

לקוטים מהני מילי מעלייתא מאדם חכם :

מד"ר (בראשית ד') • ויאמר אלהים יהי רקיע ריב"ס אומר וכו' • עד ר"ח אומר יאלה האש מלמעלה ולחכה את פני הרקיע וכו' • ר' יוחנן כשהיה מגיע לפסוק זה ברוחו במים שפרה (איוב כ"ו) היה אומר יפה למדנו ר' חנינא וכו' עד מצריחותו של עולם • נראה דדרש מלת שפרה מלשון שרפה : שם פרשה ד' • הרקיע דומה לצריכה ולמעלה מן הצריכה כיפה • ומחמת הצריכה מוצת טפים טבות ואינן מהערבין • ועי' מה"כ וג"ל לגרום והים דומה לצריכה • ולמעלה מן הצריכה כיפה • והוא הרקיע בדומה לכיפה • ובו מהדבקים אגלי הזיע העולים מהים והמה מהמתקים בעצים וגזדככים מכל הערובת מלח וגפרית ע"כ :

פרשה ה ויאמר אלהים יקוו המים כו' ר' אבא בר כהנא בשם ר' לוי אמר אמר הקב"ה יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהם ועי' מ"כ - ונ"ל דר' אבא מוכיח ומדייק הדרוש הזה מדאמר בלשון יקוו ולא אמר יסורו או יפנו - כמו וסרו הלפרדעים - אך אם ילוח המלוא ליכנס ממקום אחד מחפלו אשר יש לו לורך בהם אזי ילוח בלשון קבוצ ואסיפה - או בלשון הקווה כמו לי חיים יקוו - וכן צנידון דידן באם שלא לוח הקב"ה בהסרת המים כ"א גלות היצשה לצד היה לו ללוות יסורו משם המים אל מקום אחד - ולכן מוכח מכאן שהיתה לו צללווי הזה עוד כוונה אחרת - והיינו שיש לו לורך בהכנסת המים אל מקום אחד לדבר מה שעתיד לעשות ע"כ :

פרשה ז ויעש אלהים את חית הארץ למינה ר' הושעיא רבה אמר זה הנחש - מוכיח זאת מלשון הארץ : היינו חיה הזוחלת על הארץ ואוכלת עפר הארץ - כמ"ס (ונחש עפר לחמו) - כי כן יש רבות אשר הכתוב קוראן על שם כופן : **פרשה ח** מן המזרח למערב מנין שנאמר אחר וקדם לרחמי כו' - פי' המזרח נקרא קדם והמערב נקרא אחר - וזה יבואר לנו הקרא על יומו נשמו אחרונים וקדמונים אחזו שער (חיוצ י"ח) היינו הן היושבים במערביו של עולם והן היושבים במזרח העולם :

פרשה יא התחילו הכל מקלסין הה"ד תחת כל השמים ישרהו ואורו על כנפות הארץ (חיוצ ל"ז) י"ל דדרש ישרהו מלשון שירה :

פרשה יב אריצ"ם לא בעמל ולא ציגיעה ברא הקב"ה את עולמו שנאמר ואת כל אלה ידי עשה כו' ועי' מ"כ - ול"כ שמוכיח מל' ידי היינו יד אחת בדרך העושה מלאכת עראי : שם קוממיות - בקומה זקופה כו' עד ר' יודן אמר מלא אמה אחד הרשון - ר"ס אומר מלאים אמה - ר' אליעזר בר"ס אומר שלש מאות קוממיות נטריקון קומה מלאה - מיות מלאים ר' אבהו אמר השע מאות אמה ר' ברכיה בשם ר' דוסא אמר טעמיה דר' אבהו מהכא כי כימי העץ ימי עמי (ישעיה ס"ה) כשקמה הזו שהיא עושה בארץ שש מאות שנה והולך יולא ממעי אמו באמה גדומה לא וחשוב אמה ומחלה לשנה הרי השע מאות אמה עי' מ"כ - ונ"ל לפרש ולומר שטעם מלת גדומה כמו גמודה מלשון גומר ארכה (שופטים ג') והיינו חלי אמה - ור' אבהו שאומר השע מאות אמה גם הוא דורש קוממיות כר"א בר"ס שתייה קומת ישראל כשלש קומות - אך לא שלש קומות של אדם הראשון כ"א בקומה של שקמה שנאמר כימי העץ ימי עמי והיינו כטבעו לכל דבריו כמו הכימי אגוש ימך שטעמו שם כי הכונת חיך ואיכות ימך כאיכות ימי חיי האדם המוגבל בדעת הסוגה לבקש עון גם כאשר לא ימלא - והשקמה הזו היא בארץ שש מאות והולך היואל מאמו היינו חוספת האילן הזה שנחוסף בו שנה שנה בגבהו ובעציו היא אמה גדומה פי' חלי אמה - כי כן נקרא הלמח הרך אשר יגיש מרחם האדמה בשם ילד כדאיתא לקמן פט"ו - קודם עד שלא נולדה במעי אמו - ועתה לא וחשוב חלי אמה לכל שנה ושנה יעלה החוספת לסך שלש מאות אמה - והקרא שאומר וחולך אחכס קוממיות שלשה פעמים בקומתו יעלה - ח"כ גבהו יעלה לסך השע מאות אמה והבן - והמלות לא וחשוב אמה ומחלה בכל שנה נמשך על למעלה היינו על קומת ישראל שיתוספו בכל שנה אמה וחלי שלש פעמים יותר מהשקמה :

פרשה טז פרת אוותגטין של נהרות ר' חנינא בר חמי בשם ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר אוכל אוותגטין של נהרות - והכתיב (דניאל

בחירת לקויים אברהם נ

ז' ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל חלל לפי שדניאל ראה ב' חלומות אחד בחדקל ואחד באובל וחדקל גדול מאובל לפיכך הוא קורא אותו גדול • והלל צבריתו של עולם אינו קורא אותו גדול • חלל שעלה והקיף את כל ארץ ישראל דכתיב ציה (דברים ד') כי מי גוי גדול אשר לו אלהים וגו' משל הדיוט אומר עצדא דמלכא מלכא הדבק לשיחן וישחווין לך עי' מ"כ • ומראה ישרה גירסתה הילקוט בפרשה זו שגרס וחדקל גדול מאובל כו' ופירושו מראה החזיון שהיה על חדקל היתה גדולה מהמראה שהיתה על נהר אובל לפיכך קראוהו גדול • חלל לעולם אובל גדול משניהם למ"ד אובל חוותיגטיא של נהרות • ועוד נוכל לומר שרבי חנינא סבר שנהר פרת נקרא יובל כמו שסבר רבי מאיר בפ' מעשר בהמה ע"ש • ולולא דמסתפינא אמרתי להג' ולגרום כן פרת חוותיגטיא של נהרות דכתיב עד הנהר הגדול נהר פרת בפ' לך ר' חנינא בר אמאי בשם ר' יהושע דסבנין בשם ר' לוי אמר חדקל חוותיגטיא של נהרות דכתיב ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל (דניאל ז') ורצנן אמרי לפי שדניאל ראה ב' חלומות אחד בחדקל ואחד באובל וחדקל גדול מאובל אך לא מפרת לפיכך קורא אותו גדול • ור' חנינא הא כתיב עד הנהר הגדול נהר פרת ומשני הלל צבריתו של עולם אינו קורא אותו גדול פי' בפרשה בראשית במקום שמונה הארבע נהרות אינו קורא אותו הנהר הגדול חלל מתוך שעלה והקיף את כל ארץ ישראל דכתיב כי מי גוי גדול פי' אינו מזכיר גדולתו כ"א במקום שעושהו גבול לארץ ישראל ובאמת חדקל גדול ממנו • וסעד לדברי מלחתי בהילקוט שאינו מזכיר בדברי ר' חנינא שם אובל כ"א חדקל ע"ש :

פרשה יז ומפני מה מהלכות הנשים חלל המת תחלה אמר להם ע"י שגרמו מיתה לעולם לפיכך הן מהלכות חלל המת תחלה • הה"ד (איוז כ"א) ואחריו כל אדם ימשוך כ"ל שמוכיח זאת מסיפא דקרא ומלפניו אין מספר היינו הנשים שלא באו במספר הפקודים מבני ישראל :

פרשה כא הן האדם היה כאחד ממנו כאחד ממלאכי השרת • רצנן אמרי כגבריאל שנאמר (דניאל י') והנה איש אחד לבוש בדים כהדין קמאל (שנעקקע) דלבושים מיניה וציה ועי' מ"כ ומוכיח הדרוש הזה מדלל כתיב לבוש בצגדי צד משמע שהוא והצד היה דבר אחד : שם ריש לקיש אומר כיונה מה יונה זה צורת משליחותו של מקום שנאמר (יונה א') ויקם יונה לצרות תרשישה מלפני ה' אף זה צורת מלקיים לווי המקום • ויונה נקרא אחד שנאמר ואלישע קרא לאחד מבני הנביאים וזה היה יונה בן אמיתי בן פירש רש"י שמה במקומו : שם רבי ברכיה בשם ר' חנינא אמר כאלוהו מה זה לא טעם טעם מות אף זה לא היה ראוי לטעום טעם מות ואלוהו נקרא אחד דכתיב צו ואותר אני לבדי : שם ד"א מקדם לגן עדן קודם לגן עדן נבראו המלאכים • הה"ד היא החיה אשר ראיהי תחת חללי ישראל בנהר כצר ואדע כי כרובים המה • עי' מ"כ • ול"נ שמוכיח מלשון כצר היינו שהיה כצר :

פרשה כב ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו יהודה בר אמאי אומר על חוה הראשונה היו מדיינין כו' כ"ל דדייק את הדרש הזה מן ויהי צהייתם בשדה דכתיב ואם בשדה ימלא האיש את הנערה (דברים כ"ב) או מטעם שהאשה נמשלה לשדה כמו שאמרו אשה קרקע עולם היא וכן מפורש בילקוט : שם ויהי מקץ ימים ר' אליעזר ור' יהושע עד צין לדברי אלו צין לדברי אלו הכל מודים שלא עשה הבל בעולם יותר מחמשים יום • ותימא הלל האן לא הולירו כ"א אחר חמשים יום ומנין היה לו

לו במשך קלר כזה בכורות • ולעד"נ של"ל שלא עשה הכל בעולם פחות מחמשים
 יום: שם הן גרסת אהמול גרסת אה אבא ועכשיו את מגרשני נ"ל דמויח מדו"ל
 למכתב הן גרשתי • ואותי והיום מיוחד: שם כי תעבוד את האדמה לא תוסף את
 כחה לך ר' אלעזר ור' יוסי ז"ח ר' אלעזר אומר לך אינה נוהגת לאחר נוהגת ר' יוסי
 ז"ח אומר לא לך ולא לאחר ודכוותה זרע רב תוליא השדה ומעט תאסף (דברים
 כ"ח) ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר זרע סאה ומכנים סאה • ח"ר נחמיה
 ח"כ פרנסה מנין חלל הראויה לעשות עשרים עשר והראויה לעשות עשר
 עשרה חמשה עי' מ"כ • ול"נ דל"ל כי תעבוד את האדמה לא תוסף את כחה לך ר'
 אלעזר ור' יוסי ז"ח • ר' אלעזר אומר לך אינה נוהגת לאחר נוהגת ודכוותה זרע
 רב תוליא השדה ומעט תאסף כי יחסלנו הארצה (דברים י"ב) מביא הקרא לבאר
 מי הוא האחר והוא הארצה: ר' יוסי ז"ח אומר לא לך ולא לאחר פי' לא תלמיח
 גם להארצה וזה כי יחלל הקושיא ח"כ פרנסה מנין מפני שהקצ"ה לא קלל את קין
 בתמותת רעב כ"א בעבודת פרך ובחין די שבר לעמלו ועי' בדברי המדרש לקמן
 ותמלא סעד לדברי:

פרשה כה ח"ר איבו חנוך חנף היה פעמים לדיק פעמים רשע • אומר הקצ"ה
 עד שהוא לדיק בלדקו חסלקנו • אומר ר' איבו זר"ה דנו בשעה
 שהיה דן כל באי עולם עי' מ"כ • ול"נ דדייק מלשון ויתהלך שחנוך לא היה לדיק
 גמור שכן בנין התפעל מורה על פעולה העשויה אך למראית עין כמו מתעשר •
 מתחכם • מתפאר • מתברך • פעל מדומה • ודנו בראש השנה מהיות דרך המתהפכים
 להיות לדיק ציוס הדין וסלקו הקצ"ה עד שהוא בלדקו:

פרשה כז וכל יאר מחשבות לבו רק רע כל היום כשהיתה החמה זורחת ועד
 שהיתה שוקעת לא היתה בהם חופלת • הה"ד לאור יקום רוח
 יקטל עני ואביון וכלילה יהי כגג • והא כתיב חתר בחשך צהים למה שיומם חתמו •
 מה היו עושים היו מביאים אפסולסיומן ובף באבן ובאים כלילה ומריחים וחותרים
 עי' מת"כ • ולי נראה לפרש כך והא כתיב חתר בחשך צהים וסיפיה דהאי קרא
 יומם חתמו למו משמע שביום המה סגורים בצתיהם וסותר ח"כ הקרא דלעיל רק
 רע כל היום • ומשני דהאי חתמו למו אינו לשון סגירה והסתרה כ"א לשון חתמה
 ורשימה שטופים סימנים ציוס עם שמן אפרסמון במקומות הנזכרים לעשות בהם
 פרלה למען לפרוץ בהם כלילה והם בכלל רק רע כל היום: שם מהו דכתיב לכן
 יכיר מעבדיהם ח"ל חין הקצ"ה נפרע מן הרשעים עד שהוא קורא אגליון שלהם
 ואח"כ הוא פורע מהן וטעם יכיר פעל יולא שהוא מכריז ומודיע לעולם עונם ועונשם
 כמו שקורין היום (הדעקרעט) לפני קיום הדין לאחר: שם אדם אחד מאלף
 מלאתי כהדא דחנן אלפא ליי' עי' מ"כ • ול"נ לפרש לפי המשך הדרוש לגנאי היינו
 נח שהוא הראש והמוצא נגרר גם הוא אחר היין ובחר המדרש לשון ערומים לגלות
 קלוגו בלשון המשנה מלה במלה:

סדר נח פרישה ל קל הוא על פני מים גזירה שנגזרה עליהם שיאבדו
 במים • נ"ל שדורש קל בלשון קול כמו שכתוב קל מן שמיא
 נפל (דניאל ד'): שם כל כך למה לא יפנה דרך כרמים • שלא היתה כוונתם חלל למטע
 כרם • אבל נח לא היתה כוונתו חלל להפרות ולהרבות בעולם שנאמר חלה תולדות

בחירת לקושים אברהם נא

נח • לפי דעתי מלת אלה מיותר ול"ל שלא היטה כוונתן למטעת כרמים • לפי שלא
 באו אל נשותיהן כדרך הנקרא בשם גן אלה שלא כדרך הנקרא בשם גל צפי הדרכה
 כי כן איתא שמה צפיר השירים ד' ול"ל חניא בשם ר' נתן גן נעול גל נעול שתי
 פעמים למה אלה שתי ביאות באשה כדרכה ושלא כדרכה :

פרשה לא יקבים דרכו וילמאו • אפילו יקבים דרכו וילמאו • ח"ר חיבו למה
 יקבים דרכו וילמאו לפי שהיתה מארה מאויה בעמלו של רשע •
 ולפי שהיו שטופים בזמה ובגזל • נ"ל לבאר המאמר הזה כדרך הקרא גח דרך ה' לבחולת
 בת יהודה כן נראה משפט הדרוש שבעון ערוה משחעי קרא • וכדרך שאמרו משציעו
 רעב : שם ואל חמה הכלנה מלמעלה ר' יהודה ור' נחמיה • ר' יהודה אמר שלש
 מאות וס' קילין היו זה י' מאות על י' מאות ושתי פלטיות של ד' מאות קיל מכאן
 וקיל מכאן וב' מאות לדדין ר' נחמיה אומר השעה מאות קילין היו זה וקיל ששה
 מאות על ששה מאות ושלושה פלטיות של ארבע ארבע וקיל מכאן וקיל מכאן ושתי
 מאות לדדין על דעיה דר' יהודה לא ניחא ועל דעיה דר' נחמיה לא ניחא • ר'
 יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר כאמחא מלמטה כך אמחא מלמעלה ואל חמה הכלנה
 מלמעלה ר' נחמיה אמר כמין קומרוטין היתה והיה משקיף זה ועולה עד שהעמידה
 על אמחא שנאמר ואל חמה וגו' עי' מ"כ • ול"ל לגרום על דעיה דר' יהודה לא
 ניחא ועל דעיה דר' נחמיה ניחא פי' לפי דברי ר' יהודה שאומר שכל קילין וקילין
 היה עשר על עשר היינו ארבע רחבו וגבהו מכחיש הקרא שאומר ואל חמה הכלנה
 מלמעלה דמשמע שהחדרים העליונים היו קלרים וגמורים משפחה כי לפי דבריו היה
 קומת שלשת הקנים כקומת התיבה שלשים חמה לא כן לדברי ר"ג שאמר כל קילין
 וקילין היה אך ו' על ו' וא"כ כל קומת שלשה היה אך שמונה עשרה חמה
 ומשם ואילך היתה התיבה הולכת ומשופעת ומשני ר"י אומר כי כאמחא מלמטה כך
 אמחא מלמעלה מדה לא נשתנה בראשה ממדה מתחת ור' נחמיה מיישב הקרא
 כפשוטו שהיה בגנה משופע משמונה עשרה ולמעלה : שם ח"ר לוי הם קלקלו סלונות
 שלהם שנה להם סדורו של עולם דרך הארץ המטר יורד וזהו עולה דכתיב תהום
 אל תהום קורא לקול לטורף ברם הבא נבקעו כל מעינות תהום רבה ואח"כ וארובות
 השמים נפתחו נ"ל לבאר ולומר שטעם קלקלו סלונות שהפכו סלונות צהמים כדרך
 שאמרו הוא למטה והיא למעלה ובזאת יסוד העונש להפסע : שם ויהי המבול ארבעים
 יום על הארץ ר' פנחס בשם ר"ל אמר כך היתה חיצו של נח משוקעת במים כספינה
 שהיא משוקעת ועומדת בלמין ויגברו המים וגו' ח"ר פנחס בשם ר' לוי כך היתה
 חיצו של נח שטה על פני המים בעל צ' קורות כמן טבריא לסוסיא • נראה לבאר
 דברי המדרש הזה שדברי ר' פנחס נמשך על סוף הקרא • ויהי המבול ארבעים יום
 על הארץ וירבו המים וישאו את התיבה ותרם מעל הארץ • היינו מדאמר קרא
 ותשא ותרם משמע שער כה היתה משוקעת במים כספינה שהיא משוקעת ועומדת
 בלמין • ואחר שרבו המים השיאו והרימו אותה מעל הארץ היינו ממקומה הנמוך
 אשר הורידו אותה שמה אחר גמר בנינה • ור' פנחס דורש מהקרא השני • ויגברו
 המים וירבו מאד על הארץ ותלך התיבה על פני המים בעל צ' קורות כמן טבריא
 לסוסיא היינו בעת שגברו המים היתה התיבה עומדת אז על הסמוכין של (הוציריטע)
 העשוי מקורות ועמודי עץ גבוה מעל הארץ וכאשר גברו המים הורידה משם ותלך
 על פני המים והא אמר כמן טבריא לסוסיא יוכל להיות ששם היה מקום מלחכת
 האניות

האניות כי טבריא יושבת על שפת ים כנרת ובסמוכים נמשכים מהשפה עד המקום הנקרא סוסיא :

פרשה לט חמן קריין לפועל טבא עמידא • וחולי מזה הטעם יקח מכס עמדתו (מיכה א') הכוונה שהקב"ה יקח פעולתו הטובה מכס :

פרשה מ חיקונין של חוה נמסרו לראשי הדורות להלן כתיב והנערה יפה עד מאד • מגעת עד חיקונין של חוה זרם הבא כי יפה היא מאד • מאד מאיקונין של חוה • כ"ל דמשמע ליה דהמלה מאד ניתן להדרג לשון אדם :

פרשה מא אמר הקב"ה אני אמרתי לו נתתי את הארץ הזאת והוא מדביק את לוט בן אחיו כדי לירשו • חס כן ילך ויציא לו שני פרסתקין מן השוק ויורישום את שלו כמו שהוא רוצה בן אחיו • עי' מ"כ • ולי נראה לבאר בלשוננו המדובר בעמנו (פרחשטאקען) היינו אנשים פשוטים יושבי קרנות וכבר נמלאו במדרש מלות רבות משפת סלאווינים • והמה רוסים • פוליש • צעהמיס :

פרשה מב שתי עשרה שנה עבדו וגו' • ר' יוסי ורשב"ג • ר' יוסי אומר שתי עשרה ושלוש עשרה הרי עשרים וחמשה • אמר רשב"ג כלהון שלש עשרה שנה היה ומה מקיים רשב"ג ובארבע עשרה שנה חלל בארבע עשרה למדרס • עי' מ"כ • ול"נ להפוך הגירסא ולגרוס ומה מקיים ר' יוסי ובארבע עשרה שנה חלל בארבע עשרה שנה למרדן • פי' הו' חננ' לרשב"ג שאמר שמספר שנות העבודה והמרירה ביחד היה אך שלש עשרה שנה שיך לומר בזה הכי שהמלחמה היתה בשנת הארבע עשרה • אך לר' יוסי שמספר שנות העבודה והמרירה היה עשרים וחמש • היה לו להקרא לחשוב שנת המלחמה בשנת עשרים ושש • ומשיג שמונה שנות המלחמה אך לחשבון שנות המרירה לבד ולא לשנות מספר חשבון הכולל מהעבודה ומהמרירה : שם ר' נחמיה אמר בשם ר' אבהו לא נתאבקו רגליהן חלל כזה שהוא הולך מביתו לבית הכנסת • ולי המחבר נראה ע"ד שאמרו רז"ל לא יכנס לבהכ"ג באבק שעל רגליו • ועי' מדרש קהלת על פסוק שמור רגלך כאשר כו' שמור רגליך מאבק שעל רגליך כאשר חלך וזהו לא נתאבקו רגליהן חלל כזה שהוא הולך מביתו לבהמ"ד :

פרשה נא הה"ד (חיוב כ"ח) בחלמים שלח ידו תרין אמוראין פליגי חד אמר בחלמים של יד • וחד אמר בחלמים של אלבע קטנה • עי' בילקוט דגרם כן ואפיק ל' • וגשאר מלת חמש • וכן יש חמשה פרקים בכל אלבע • ואשר מנו ששה חברים בכל אלבע (אהלות פ"א מ"א) היינו עם עלם הקטן האחרון המחובר לפיסת היד וחולי דרשו חלמים חלק מששה שהוא חומש מלצר :

פרשה נב והיא בעולת בעל • אמר ר' אחא בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בצעלה • כ"ל דמוכיח זאת מדרכיב בעלת בעל ולא בעולת בעל מלא :

פרשה נט ר' לוי אמר חלה • בכל שהשליטו בילר הרע • בכל שעשה ישמעאל חשובה בחייו כי כן כתיב כי ילך לב האדם רק רע כל היום ובישמעאל כתיב ידו בכל :

פרשה סה כי הקרה ה' אלהיך לפני ר' יוחנן אמר משל לעורביא דחייתי נורא על קיניהון • עי' מ"כ • לכן נראה לי לומר שמטבע העורב לחטוף ולגנוב כל דבר המזהיר והמאהיב • וכבר קרה אשר העורבים גנבו חבנים יקרות מחדרי צנות עשירים והחביאו בקיניהם וגמלאו שמה אך לאחר ימים רבים • ולכן לפעמים

בחירת לקויים אברהם נב

לפעמים יקרה שיראו גחלת בוערת וחושבים שזאת חזן יקרה ויציאות חל קניהם וישרף כן דמה יעקב כי הזכרת שם שמים הועיל לערמתו ונהפוך הדבר כי קלקל בזאת חל עלת חמו :

פרשה עא ח"ר לוי לא לן אשר באכסניא מימיו וירש גבהי פלטריות מה שלא ירש יהודה ארלות • ה"ד ובני אשר יסוה וישוי ובריעה ושרח אחותם והוא

חצי ברזות עי' מ"כ • ול"כ שכך פירשו של המאמר הזה מדכתיב ציה אשרוני צנות • מוכח מכאן שלא לן בצית האורחים שמתיחדים שמה הצעלים עם נשותיהם שגנו החכמים זאת מאוד ויקראו עליהם הקרא נשי עמי הגרשון מצית הענוגיהן ואשרו אותן הצנות היינו הגשים שלא הפריעו להתרפק על צעליהן בחדר מטחן ולן אך בחוץ • ולכן זכה לגחול ברזות היינו ארמונות מלשון (בירזע) • או (בערז) בתי וועד לסוחרים מלה לרפתית הנזכרת מלשון רומית הונחה על היכלות וצחים גדולים וטובים :

פרשה עד גובתי יום וגובתי לילה קריין ליה גבא ציממא וגבא צלילה • כי קראו לו (טאגעידי • נאכטעדיז) • היינו חש עלל שאינו שוקד על מלאכתו באמונה ומבלה זמנו בצטלה בין ביום ובין צלילה ולחיש כזה קורא האשכנזי עד היום (טאגעידיז) כמו שגובצ שעות היום :

פרשה פב ויהי צלח נפשה כו' ותקרא שמו בן חווי בר לערי בלשון ארמי ואביו קרא לו בנימין בלשון הקדש דחקו לפרש כן כי כן חרגם חונקלום בר דווי והוא בעלמו לא ללה לפרשו כיתר שמות העלמים משארי השצטים אשר נקבו פי אמוניהם אשר דברו ארמית כראובן שמעון לוי גם רחל בעלמה קראה חל צנה הראשון יוסף ואינו מהרגמו שמה בלשון ארמית מהיות כי שמה טעמם ונימוקם עמם צלם כמו ראובן כי ראה ה' בעיניה • שמעון שמע ה' בקולה • וכן ציוסף חסף ה' חל חרפתי ויוסף ה' לי בן אחר • מכאן כי תחלת הקריאה היתה בלשון עברית הקלרה והיו לריבין באור היקף ומיד וכן מלינו שמה (בשמואל ח' ב') באשת פנחס בקראה שם צנה חל מכאן שקראה אותו בלשון ארמית בר לער אשר טעמו מצוהר בעלמו וכוהב התורה ח"כ ללשון הקודש • והא דלא נתן יעקב השם בנימין מהיות מדרך לפי הרוצ לתת טעם לשמות אשר נקראו מפי האמות (באשר כי משפט השם חל להאצות) ולא לקריאת השמות מפי האב : שם ל"ח לא יסור שצט מיהודה ומחוקק מצין רגליו זה מכיר שנאמר עליו מני מכיר ירדו מחוקקים כל"ל פי' מאז שמלך דוד היו בני מכיר סרים למשמעת מלכות בית דוד הבא מיהודה עכ"ל • ודברי פי אד"ס חכם חן :

השמיטה מפרשה לך לך סוף (פרשה מ"ד) וזה לשונו • ר' חלבו בשם רבי אבא בשם ר' יוחנן כך עלה בדעתו של מקום להנחיל להם לישראל ארץ עשרה עממים חל הקיני וחל הקניזי וחל הקדמוני ולא נתנו להם חלח החתי • הפרזי • וחל הרפאים וחל האמורי וחל הכנעני וחל הגרגשי וחל היבוסים הרי שבעה ולמה נתן להם שבעה פירושן לעיל • ואיזה הם הג' שלא נתן להם וכו' • עד רבנן אמרי אדום ומואב וראשית בני עמון הם הג' שלא נתן להם וכו' חלל לימות המשיח יחזרו ויהיה לישראל וכו' • והגיתי בהגה מדרשים שז"ל ולמה לא נתן להם חלל שבעה פירשן לעתיד לבא והיה כתוב בר"ת למ"ד עי"ן למ"ד וצנה עליו ליון נקודה בין עי"ן ללמ"ד וחל"כ טעו המעתיקים על הנקודה וחשבוה שהיא יו"ד ולקחוה מעל התיבה והכניסוה בחוץ התיבה בין עי"ן ללמ"ד וכתבו לעיל • ובאמת ז"ל לעתיד לבא • ואחר

שטעו המעתיקים במלה לעיל טעו ג"כ במלת פירשן והעתיקו פירושן חבל במלה
ז"ל פירשן לעתיד לבא ור"ל ששלשה חומות הללו הניחם לעתיד לבוא וכדמסיים
עלה במדרש רבה שם דלימות המשיח יחזרו ויהיו לישראל וכן הוא ברש"י שם
(פסוק י"ט) וזה לשונו עשר חומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים
והשלשה אדום ומואב ועמון והם קיני קנזי וקדמוני עתידים להיות ירושה לעתיד
שנאמר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעהם וליון במשפט הפדה ודו"ק.
וזה חיוו שנים אשר כבר נדפס זאת מאתי בשמי בשרון אשר על יד הכרמל הנדפס
בפה ע"י הרב החכם הכולל המובהק מו"ה שי"ף נ"י:

ואחרון אחרון חביב. ואחרון על עפר יקום בתה"מ ובמהרה בימינו.
אכתוב דבר אחד מאדמו"ר המובהק הגאון המפורסם ר' מאיר שניפי שקער
ז"ל שהיה מ"צ בפה ווילנא:

במד"ר פכ"ח ויאמר ה' אמתה את האדם ר' לוי בשם רבי יוחנן אמר חפילו
חסטרוכלין של רחיים נמחה ר' יהודה בר סימון בשם רבי יוחנן אמר
חפי' עפרו של אדם הראשון נמחה. ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהולדק אמר חפי' לזו
של שדרה שממנו מניץ הקב"ה את האדם לעתיד לבא נמחה. אמר הרב המנוח
הנ"ל שג' דעות הללו נרמזות כולן בכתוב אחד. חכמים שחקו מים השטוף ספיחיה
עפר ארץ. ותקות חנוש האבדה (חיוצ י"ד). חכמים שחקו מים מורות על חסטרובלין
של ריחיים. השטוף ספיחיה עפר ארץ. מרמז על עפרו של אדם הראשון. ויותר נאותה
לפי הגירסא במקומות אחרים שלשה טפחים עפר נמחה מן הארץ. ותקות חנוש
האבדה מורה על לזו של שדרה שהקות החנוש להתנוץ ממנה והיא הנקראת נסכוי:
שם כדדרשה ר' יהודה בליפורין בליצורא ולא קבלה מיניה. וקאי ההם אהא דא"ר
יודא גופא בשם ר' יוחנן שם דאפי' עפרו של אדם הראשון נמחה וכמס"ל. והדר
אמר כדדרשה ר' יהודה כו'. ופי' הרב הגאון המנוח ז"ל הנ"ל. די"ל דה"ט דלא
קבלה מיניה באמת. משום דר' יוחנן גופא אמר בזבחים קי"ג דלא ירד מבול לארץ
ישראל שנא' ארץ כו' לא גושמה ביום זעם ע"ש. ונדע דקבורתו של אדם הראשון
הוא במערת המכפלה (כדדרשינן אקרא דקריא ארבע בר"פ כ"מ) וע"כ כאשר דרש
ר' יודא בשם ר' יוחנן גופא שאפי' עפרו של אדם הראשון נמחה. לא קבלה כלל
מיניה שהרי לר' יוחנן גופא במקום קבורתו של אדם דהיינו במערת המכפלה
בא"י לא ירד שם מבול כלל ודו"ק. ע"כ שמעתי מאדמו"ר הגאון המנוח ז"ל
הנ"ל ויהיו שפתותיו דובבות וכו'.

תיקוני הטעויות מסוף וילא ד"ה ויצרך ה' אוחך כו' עד לעוה"ב ז"ל [מחתי הרב
הגדול מנאוואגאראד]:

בסדר וישלח ד"ה חמשה פעמים כו' והוא שותק עתה חקוס יאמר ה'. ומסיים
המדרש ח"כ חין לדבר סוף: כל אלו הדברים נדפסו בטעות ולריכים
תקון וכל"ל עתה חקוס יאמר ה'. וקשה ע"ז הא ח"כ חין לדבר סוף. וע"ז מסיים
המדרש עתה חקוס כל זמן שהיא מוכפשת באפר כזיכור חינו קם אלא כשיגיע וכו'.
ועוד ז"ל לבסוף תיבת [מחתי] שנשמט:

אות א

אבבית (צ"ר ל"ד) זרע וקליר יולדין וקוצרין • קור וחוס חמה ואבבית קיץ כו' כ"ה גירסת הערוך וי"ג עבבית • ובנו"ג חככית • ולדעתי הנוסחא האמיתית ז"ל חמא מל"י (פראסט) והוא באור מלת קור ואבבית (ענטצערענגען ענטלינדען) • באור מלת חוס פי' סמור של קור וקדחת • מענין ההגדה נראה שדרשו כל המקרא על מיני יסורים וחללים שיבואו על האדם (צ"ר י"ט) שמעת מימך חמור זה לנה יולאה עליו כמה חככים באו עליו • והיכן יסורים מלוים על האדם (צ"ר נ"ג) נחנה זו עין הרע ציטמעאל ונכנס זו חמה ואבבית • וי"ג עבבית • כל עין רואה שכוונת מלה זו בכל מקומותיו לחיזו מין חולי • ומבלי אשר ידעו באורה על נכון בקש וחפש לה כל מפרש ומגיה חיזו דמיון במקרא או בש"ס חככית או חככים מלשון חכוד (תענית י"ד) מין שחין אבבית לשון כאב או עבבית לשון אבביות ושחין • אבל לשון ונכנס זו שפירשה נ"ג סותר הכוונה הזאת • ועוד כי לפי שדמה שאלת חמה ענינה לשון חוס ויהיה באור חככית ענין קור • היפך לשון המקרא קור ואבבית חוס • ואם הכוונה בשתי המלות למחלה אחת רצת החוס הנה לא פירשו מלת קור • ולפי סדור פירוש המדרש להמקרא נראה כוונת מלת חמה לחולי של קרירות בש"ס (ע"ג כ"ח) לענין רפואות חמא וסילקא לזיקא כן היא גרסת הערוך ורש"י • ופירוש חמא לנזן שהוא חס בטבעו • ועתה אם יהיה פירוש מלת חמא חולי של חוס • הלא יהיה זה מתנגד לכל דרך הרפואה • כי יתנו להיפך דבר מקרר לחולי של חוס • והלזון החס בטבעו נכון ליתנו לחולי של קור • מכל זה נראה שכוונת המדרש וכן (בש"ס ע"ג) במלת חמה לשם היוני (פראסט) קור ול"ל חמא באל"ף כגרסת הערוך בש"ס (ע"ג כ"ח) והמגיהים הקנו חמה בה"א באשר דמו למזל זו ענין חוס ובשם אבבית (ענטצערענגען) חוס וכוונתם לחולי הקדחת (היטלפֿיצער) המתחלת בקור וסמור עצום • ומסיימת בחוס צוער ודלקת הגוף וע"כ סיימו (צ"ר נ"ג) ודרך החולה לשחות הרבה וגם מלת כמה חככים (צ"ר י"ט) ענינה כמו חמא בחי"ת והכוונה למחלת הקדחת (פיצער) • עיין במעריך מהר"מ די לונזאנו שהאריך שם וע"ז כתב הראו"ה מוולנא וז"ל • חבבית וכתב הר"מ בסוף דבריו והשתא דאחינן להכי לומר כי חמה הוא חולי של קרירות ע"ד סגי נהור יהורץ לנו קושיא גדולה במסכת עו"ג (סוף דף כ"ח) שאמר שם לזון לחמה ופירש"י שהלזון קר • וכן פירש גם כן הערוך צערך חס • וקשה שכל הרופאים כתבו שהוא חס • וכן עיינו רואות שיש מהם חמים וחריפים שכמעט שורפין הפה • ואיך אמרו לזון לחמה • אלמא חמה חולי קר הוא באמור • וחמה חני • דאף אמנם שהוא חריף שכמעט שורפין הפה בכ"ז טוב הוא לחולי חס וכן גם עיינו רואות שנותנים דברים חריפים על היד והרגל לחולי חס הקשה ביותר • והחריף הוא שקורין (שינאפי"ז בלטיין) וקשה יותר מצלזון בכ"ז טוב הוא מאד לרפואת חולי חס • ועד"ז אמרו רז"ל הצלז מפיק הצלז (שבת מ"א) ואפשר שגם רש"י ז"ל לא כוון כ"א שהלזון מקרר (וגם צעת שנותנים הוא ג"כ קר וכן בחריף השינאפי"ז בלע"ז) ולא שהוא צעזעמו קר ממנו • שכן הוא גם היום נוהגין הרופאים כל דבר חריף על היד והרגל וש"מ לחולי חס • ולפ"ז עפה ספה תלונתו • והותר שאלתו: גם מ"ש אלמא חמה הוא חולי קר • הלא אמרו שם וסילקא לזיקא • ולנא הוא קר ודאי • ועי' ערוך לן • ואיך אפשר לומר שגם חמה הוא חולי קר • וחולי

ואולי אפשר לומר דהר"מ ז"ל גרס שם במקום מלת לינא • לזיקא • וכן הגירסא שם
 ברש"י ז"ל ובערוך ערך חס וערך זק • ובלשון חרמית נילולי חס זקוקין דגור • והוא
 מפרש לזה שהוא חולי חס • אולם בערך סלק גרס ללינא כהגי' אשר לפנינו ותמה
 אני על מנן הגר"צ ז"ל שלא העיר לזה • ע"ש מ"ש על הגליון • אולם לפי דברינו
 על רש"י ז"ל לא קשה כלל • ורצינו הגדול שלמה שמו ושם תורתו • ושלוס יהיה
 מנוחתו • עכ"ל הראו"ה מוילנא במחברתו מערכה לקראת מערכה :

אגומין (ב"ר ע"ח) אמרו לו אגומין (פאראנגעהן) פי' לך לפנינו : אגנינה (ב"ר
 כ') כהנות עור ר"ח אומר אגנייה גירסת הערוך אגנינה (פאן
 לאממע) פי' עור של כבש : אגוסטלא (ב"ר ח') פלן אגוסטלא (ב"ר י"ב) אגוסטוס
 במדינה (קייזער מאייססטעט) ע"ש הקיסר המפואר אגוסטוס מדרש (תהלים יו"ד) ושהי
 עשהה אגוסטא כו' • (קייזערלין) מושלת ושלטת : אגריאון (ב"ר ע"ז) לאחד שהיה לו
 כלב אגריאון (מדרש שמואל י"ז) היה שומע את הקול אגריאון ויילד • ראה • (אונגעוואהנליך)
 פראי זלתי מורגל • זלתי נעים : אגרמי (ב"ר ע"ה) הלך ונטל אגרומי מומלרים
 (שטייער איינאהמע) מנם וקבלת מס • ואם לאו אגא אימא ליה אייהי מכסא ומגו
 כן אגא קאים וקטילנא ליה • פי' הערוך אגרומי רשות להיות מוכס • והמוספי כבש
 פי' בל"י המון אנשים מקבלים מס לחיל המלך • והעתיק הרמ"ל (שטייער איינעהמער) :
 לוקח מס • וגם כי אנכי לא מלאתי מלה זאת בספרי מלים בל"י אשר לפני • לבעבור
 כי יכון הבאור להמאמר האמנתי לדבריו והעתיקתיו • אבל מה שגראה מדבריהם
 שיפרשו שהוא לקח רשות מומלרים להיות מוכס • לא אוכל לכוין • כי מה ענין לכתו
 משעיר לארס נהרים אל מדינה מלרים • ואיזה ממשלה היה למלרים עליה שיטריך
 ליקח מהם רשות • ולדעתי יש לקרות הלך ונטל אגרומי מִמְּצָרִים מלשון מילר וגבול •
 פי' בהתחיל לקחת מכס מאיזה גבול שעשה לו (לאלל שטייער) כדרך לקחת מס כזה
 על גבולי מדינה כמו שסיים אמינא ליה אייתא מכסא כו' ויהיה אגרומי כמו מכס
 (שטייער איינאהמע) : אגריקום (ב"ר י"ב) אגריקום במדינה כו' (לאנדמאן • בויער)
 כפרי ואיש שדה • נו"ט אנדיקום :

אדמדמני (ב"ר ל"ד) גבלין ליה אדמדמני ומשין מוהיה כו' • פירש"י ענבים שלא נתבשלו
 כל לרכן (אונרייפֿע טרויבען) עי' דמדמניות :

אוותנשי (ב"ר ט"ז) אוותנשי של נהרות פרת • הערשחפט • געציטער • אורהעצער •
 ענין ממשלה ושל הרוב הכוונה במדרש (פאראנאם פארנעהמסטע) החשוב והנעלה :
 אזגדין (ב"ר ע"ד) מתלא אמרי בחלקא דאית ציה אזגדין לא הימר ציה מילי
 דמיסטרין • ופי' המוספי גלים אבל זלתי ספק הוא ט"ס פשוט ול"ל אזגדין ועי' [ערוך
 אגר ג'] שעינינו מקומות גבוהים תלים וגלים (אגהאע) : אישא (ב"ר י"ד) אישא
 אוכטו • (פערלוסט נאכטהייל) ענינו חבד והשחתה עי' ערך זיטא :

אטימון (ב"ר ל"ה) מרגליות אטימון (ניכט אצגעשעטלט) כוונהם שלא ידעו ערכו
 מרוב יקרו : אובטו (ב"ר י"ד) אישא אוכטו (אכט) שמונה עי' זיטא :
 אלוים (ב"ר ט"ו) אלמוגים אלוים כל"ל (אלאע פאראדזי האלץ) והוא לד"ק חללות
 שבל"מ : אלטיכסייא (ב"ר ח') אתה מבזה אלטיכסייא שלך העלה כו' (ווארהייטס
 ווערטה) • כתב המוספי פי' בל"י אלטיכסייא • חמת נדגלת • ח"כ הוא מורכב
 לדעתו מן (ווארהייט) חמת ומן (ארדענען פעסטזעטלען) סדר ודגל • והנה הוסיף
 ט' על המלה הכתובה גם זאת כפי שנמלא בנוסחתו תכסים • אלטיכסייא חתיה
 מלת תכסים כתובה מפנים ומאחור : הר"מ לנדא הליב מלת (ווארהייט) חמת וגשאר

לו אות כ' וס' בחין דורש להם: אצל כפי שהתקתי נכון הדבר במלה והענין
 ספירוסו אתה מוצה ערך ויוקר האמת כו': אליותרופילוס (צ"ר מ"ח) ואת החורי
 אליותרופילוס ולמה קורא כו' וילאו להן לחירות (פרייח שטחטט):
 אמבטי (בראשית י') חמבטי מלאה מים (וואנגט) כלי גדול לרחוץ בו אדם וכלים:
 אמר (צ"ר ע"ז) אריה חמירין (לאהס) בייתי עי' חגרין צו"ג נמירין או אדיצין והוא
 ט"ס (שמ"ר כ"ט) מלך כשהוא יולא לחמירה יולא יחידי (הייזליכעס) לענין בייתי ולא
 לקרב ומלחמה:

אנגרוטינא (צ"ר ס"ד) מנדה (עזרא ד' י"ג) זו מדה הארץ כו' והלך זו אנגרוטינא כהצ
 המוספי שהוא מין מס ולדעהי הוא מערך שחוריו: אנגריא (סוטה יו"ד)
 טעשה אנגריא צה"ח (צ"מ ע"ח) בהמה שנעשה אנגריא (פראהן דינסט) הוא מלאכה
 טעושה הנכנע להמושל עליו לצדו או עם בהמתו חנם: ולכן דרשו צמ"ר הלך זו
 אנגרוטינא שהמס הוא מהליכחו לא בכספו: אנגורפין (צ"ר ס"ז) ח"ל הב לי
 אנגורפא (אצשריפט שריפטליכע אנגווארט) פי' מכתב והשוזה: אנטידיקום (צ"ר
 פ"ב) חח"כ עומד ונעשה אנטידיקום (געגנער פאר געריכט) ובקמ"ק
 הגירסא אנטידיקום: אנטיקיסר (צ"ר נ"ג) הוא ואנטיקיסר שלו (אנשטלט ד' קייזער)
 מושל שהשיבו הקיסר להיות במקומו: אנוניא (צ"ר כ"ה) חנוניה חנוקיה אחת
 הינה ציד נח ח"כ למה נילל אלא צבור כפיד (נוטלען העלפען פראממען פארטהייל
 צריינגען) פי' טעשיית הלדק העזר והטובה היה צידו מעט רק משקל חנוקיה אחת
 כו' דרש ימלט אי נקי ח"כ למה נילל אלא צבור כפיד גירסת הערוך חין תהייה:
 או חוון תהייה עי' ערוך ערך תהיה: ובאורו סהוס ובלתי מוצן: ולפי נוסחתו
 כהצ הרב מוהרימ"ז שפירוש חנוניה כמו חנוקיה (אונשעדליכקייט רעכטשאפטענהייט)
 ולדעהי הוא מלשון יון (שטיטלען הילפע צריינגען) וענינו טעשיית העזר והלדק הינה
 צידו רק מעט ח"כ למה נילל כו' ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל חר"ח אנהניסיע:
 והוא שם עיר שר"ח היה באנהניסיע: וקורא אותו ע"ש מקומו: ובמדרש רבה איכה
 יש כמה פעמים חד מאהנים וכו': ועי"ש ודו"ק: אנקיי (צ"ר פי"ב) ר' יצחק חמר
 צ"ו בונה אוהל ומוחה אוהל חנקי וכו' עד רש"ל חומר צ"ו מולך כלים חנקי
 (נאטה) פי' ארה ודחק וכן בלס"ו עי' ערך כלם יש נוסח חוקי חנקי: אנונה (צ"ר
 מ"ז) שהיה המלך מעלה לו חנונה (מונדפראווייזאן) ענין כלכול מזונות: אנתרופי (צ"ר
 י"ח) אנתרופי אנתרופיאה לענין לשון מופל על לשון כאיש ואשה (דער מאנן) איש: אסי
 (צ"ר כ"ג) אסיא אסי חגרה: חרגוס וירפא ה' (בראשית כ' י"ז) ואסי ובגמ' (צ"ק פ"ה)
 אסיא רחיקא (ארלט) רופא: וכן בלס"ו וערבי: אסטטיבה (צ"ר יו"ד) צ"ו בשעה שנוהן
 אסטטיבה (שטאנד קווארטייער ד' ארמעט) פי' זמן שהחיל שוקט: ובקל"ה נוס' סטטיבה
 וסיים שם המדרש הקצ"ה עשאן אסטטיבה ונתן דוגטיבה (זאלדאטען געשאנק)
 מהנות שמחלקים לאנשי החיל: עי' ערך אסטטיב: ולפעד"נ בהגה מדרשים של"ל
 דו דוגטיבה וצטעם מדרשים פירשתי שמדה צ"ו בשעה שהוא עושה אסטטיבה (שטאנד
 קווארטייער ד' ארמעט) פי' זמן שהחיל שוקט אינו נותן דו דוגטיבה פי' אינו מחלק כפל
 (דאפעל זאלדאטען געשאנק) פי' כפל מהנות שמחלקים לאנשי החיל: ובשעה שהוא
 נותן דו דוגטיבה פי' בזמן שהוא נותן (דאפעל) כפל (זאלדאטען געשאנק) מהנות שמחלקים
 לאנשי החיל אינו נותן להם אסטטיבי אינו עושה להם מנוחה: אצל הקצ"ה עשה
 אסטטיבי פי' עשה שישבו וינוחו ציוס השבת ונתן להם דו דוגטיבה: פי' על שישבו
 וינוחו נותן להם כפל (דאפעל זאלדאטען געשאנק) מהנות שמחלקים לאנשי החיל וזהו

בחירת אות א ב אברהם נה

לגרם את החתול בשבילו כו' • אפיסטו בלשון הזה נוהגים היוונים לגעור בחתולים הנקראים בלשונם קייטא דברים לא יכנו לנכון כמוהו • והחכם רימ"ז חקרו מן (מונדפארראטה) וגם זה לא ישווה ונכון הדבר שהיא מלה מורכבת מן (רייטערייא) • ומן (סיידע פוטעראל) • וכן צ"ס חיק של סופרים • וכן מלחתי חח"כ להחכם רמ"ל והעתיק (מאנטעלזאק ד' רייטערייא) פי' כיון שלא ראה חללו גם חיק של רוכבים שמדרס לשום צו כל חפזיהם מיד ויחזק לו לחפש חיה דבר חלל גופו עי"ס במדרס : אפובלסמין (צ"ר כ"ז) היה מביא אפובלסמין (באלזאס) שמן אפרסמון היקר צריחו הטוב • וי"ג אפובלסמון : אפרייא (צ"ר ע"צ) בשעת הקליר שעת צרור כל מיני אפרייא (צוימפריקטע) פרי עץ : אפרייא (צ"ר ל"ט) מארלך זו אפרייא שלך (פראווינד) מחוז : אפרבום (צ"ר ח') למלך ואפרבום שהיו בקרוכין (שטאט האלטער) מין ממסלה ושררות :

אצטרובל (צ"ר ל') אלטרובל של רחיים נמחה (יעדער זיך דרעהענדער קערפער) והוא חבן החתון של הרחיים : אצטרייא (צ"ר ס') יולא חדס לדרך ואין אלטרייא עמו (זיין געצרויך צעדירפנים) פי' האטרוכתי והוא מל"מ (דה"ב צ' ט"ו) ככל לרכך :

אקיום (צ"ר מ"ו) אני אל שדי חגום עקילס חקיום ואקיום (אונערמילדיך) חמיץ בלתי נלחה : איקונין (צ"ר מ') חיקונין של חוה (צילד געשטאלט) מראה והואר (מדרס חהלים ט"ו) וסלעו זה חיקויא וכו' (שטאטוע) חזנית גוף האדם שחולצין מסלע : אקיום (צ"ר מ"ו) אני אל שדי חקיום ואקיום (טיכטיג • חיס שטאנדע היגלענגליך) פי' שיכול למלחות כל חסלו ורלנו :

ארגנטיין (צ"ר ס"ג) ארגנטיין מרקד ומגחך קדמוי פי' הערוך שד של בית המרחץ • וצירושלמי (חומה פ"ו) הגירסא חגטרים : ארכיטיקטום (צ"ר כ"ד) לארכיטיקטום שצנה כו' (צויה מייסטער) ראש חומי הצונים : ארכיליסטום (צ"ר ע"ה) משל לארכיליסטום כו' (אצערסט ד' רויצער צאנדע) ראש השודדים : ארכיסטריגום (צ"ר נ"ח) חותו היום מנהו ארכיסטריגום (אצער פעלד הערר) ראש שרי החיל : ארכונגטם (צ"ר ע"ו) פלן עתיר נעצדיה ארכונגטם (אצער הערר רעגענט) מושל ופקיד צו"ג ארכונגום :

אשן (צ"ר ל"ג) והו עיילין עימיה לאשונא (ארט חין צאדע ווא מען בלאס שוויטלט) פי' בית המרחץ להזיע : אשש (צ"ר ע"ח) שהיו מפוקפקות בידו היכן נחלוששו בידו כו' (צעפעסטיגט) לשון קיום וחזק מל"מ (ישעיה מ"ו ח') זכרו זאת והחלוששו כחרגומו ואחקפו :

אתלישין (צ"ר כ"ב) צ' אתליטין שהיו מחגושין לפני המלך (וועטקעמפפער) חגשים מתחבקים לנלח ולהתגבר זה על זה לענג העם והיו לוקחים השלומם • ס"ח התליטים :

בהה (צ"ר צ') כך ישבה הארץ חוהה וצוהה כו' (שריינען) כלומר שהיתה הארץ משוממת ולועקת העליונים כו' : בשט (צ"ר ל"ח) עריקין הוינא כו' צהדא צטיטא דטצריא (טייעפע) עמק פי' מערה עמוקה : בשי (צ"ר ס"ח) לצטי התחתונה שצשאל (טייעפע) מקום עמוק : ביאה (צ"ר ל"ג) ציאה חתה מעציר עלינו למה חתה נוטל כו' • (געוואלט טהאט) דבר עולה שלא ציושר • וי"ג צייה : בייבא (צ"ר פ"ז) הומיה היא וסוררת כו' צייכא היא וטעייא צו"ג שגישא וצילקוט שס הגירסא צוכה : בלדר (צ"ר יו"ד) עבר חד בלדר ונכסל צה (פאסטרייטער קורייער) מציא דתי המלך והלמ"ד צא צמקום

במקום ר"ש : בלם (צ"ר י"ב) צ"ו מוסך בולם חנקי ע"י שהות הוא מעלה חלודה (שווערדט פפ"ל) פי' שלוטש כליו בדוחק ויגיעה וכל זאת ע"י שהות כו' צו"ג מולק כלים - וצירושלמי ר"ש ברכות שממנו לוקח הגירסא מוסך כלים : בלסמון (צ"ר ל"ח) מעט זרי בלסם (באלזאס) מין שמן ערב עי' ע' חופובולסמון - ובקמ"ק הגי' פלסמון : בלר (צ"ר ח') ראה בולרין אחת מושלכת (קלומפ קלעם) חתיכה גדולה של חבן (צ"ר כ"ח) בלריות של זהב :

בקלם (צ"ר ל"ח) נסיב בקלסא ותברחון כו' ויהיב ההוא בקלסא בידוהי (שטאק - שטאב) מקל ומטה : ברגר (צ"ר ל"ו) נח חיס האדמה ברגר לשם ברגרותא - חולי המלה מורכבת מל"ר ביר (מחנן) ומן חגר (פעלד) וזהו חיס האדמה : ברזית (צ"ר ע"ח) בא גד הה"ד (דה"ח ז' ל"ח) ובני אשר ימנה וגו' ושרח אחותם ובני בריעה חצר ומלכילא הוא חצי ברזית וע"ז דרשו שהיו נשות מלכים שנמשחו בשמן זית עי"ש במדרש ומפרשיו : ברך (צ"ר ע"ח) חיה במחנה ברכאן (ירושלמי ברכות ט') כל ברכייה טבין וברכייה דאורייתא זיטין (היגרייכענד - הינלענגליך גענוג) ענין ספוק ודי : ברת שבע (צ"ר ט"ו) תאנה אדה"ר היתה צרת שבע דאמטיית ז' ימי אכלא לעלמא פי' מין תאנה - עי' ערך צות שבע :

גיגית (צ"ר ל"ג) - חין עושין כסוי לגיגית כו' (שבת ק"ט) יד לגיגית הקלץ (שם פ"ח) כפה עליהם הר כגיגית (באטיך) כלי גדול לשום בו מים ושאר דברים - ויותר לשרות בו שעורים לעשות סכר : גדמא (שבת ק') לימטי חסא וגדמא לבי הלולא (צ"ר ל"ג) גדומי דדהב צגו דסקוס דדהב (פאלמאזוייג) פי' ענף של דקל - עי' ערך גרדוס (צ"ר ל"ג) אלכסנדרוס מוקדון חזיל לגבי מלכא קליא כו' נפיק טעין גדומי דדהב צגו דסקוס דדהב - הערוך בערך גרדוס סכן היה גירסתו פי' לחס של זהב כו' - וכן הדבר במס' המיד ל"ב במעשה אלכסנדר כו' - חזיל לאפריקא כו' - דכולהו נסי כו' - לחמא דדהב אפתורא דדהבא - והנה הענין הלזה נמלא גם בויקרא רבה (כ"ז) - ושם יחלק לב' מעשיות מלכא קליא - וגסי - ולאפריקי ואייתו קמיה חזרין דדהב ורמוני כו' - ויתכן שהיה כוונת הספוק פה (צ"ר ל"ג) והנוסחא גדמא מערך זה שעינו ענף של דקל (פאלמאזוייג) ופירושו שהביאו לפניו כף תמר של זהב לאות שהוא מנלח החבל כידוע אשר כף התמר היה אות הנלחון וע"כ שאלם מדוע הביאו לו את זה משל זהב וכי לממוקד חגי לריך : גהין (צ"ר ל"ט) ואם תאמר שלא גהין ושמה כו' - (זיך פרייען פראהזיין) ענין גילה ושון : גיית (צ"ר ל"ג) הן דמחיית גיית כמו (גהיט) עי' ערכו (פערניכטען אויסטרייכער) ענין מחייה מחיקה והשחחה : גלאקסיגון (צ"ר כ') כחות עור ר"ל חומר גלח קסיגון מלה מורכבת מן גלח (ווינזעל) חולד - ומן קסיגא (אויסלענדיש) - והוא חולד (לאזעל) שחולדתו ממרחקי לפון (מדרש קהלת - מה שהיה) הכלב גלאצטיגון כו' - תחשים גלטיגון ט"ס ול"ל גלאקסיגון - וצירושלמי (שבת פ"ב) ועורות תחשים כו' - גלאקטיגון - ובספרי חולדות הארץ (הערה מ"ו) בדרתי שדעת הירושלמי לדברי ר' נחמיה שהתחש היה ממניי החולד הנקרא (לאזעל) היפה בשערו מאוד - ולאשר זה המין (לאזעל) - חינו נמלא במדינתם הסביר אותו לו לאמר - ודומה כמין חלח חילן - עי' בערוך ערך חלח חילן שהביא בשם גאון שהוא חיה קטנה כדמות חתול וכו' - ומלמדן אותו ללדת השפנים - שביאורו ניכר מהוך מעשיו אשר יחס לו - שכוונתו למין חולד הנקרא (פרעטכע) מזויה בכל מדינותיהם אשר ילמדוה בכל הארצות החמות ללדת השפנים - והיטב הסביר לאמר שהלאזעל דומה לו כי הם צ' מינים ממכפחה אחת - רק בצבלי דחו זאת - עי"ש שהארכתי ועי' הערה מ' : גלב (צ"ר ל"ח) גלצין דטיגור מל"מ (יחזקאל

בחירת אות ג ד ה אברהם

ה' ח' תער הגלבים (צארציר • שניידע לייג): גלג (צ"ר ל"ו • ויק"ר כ"ה) זיל גלוג
 לחמך (זאגע ערלעהלע) ספור דברים והכפילו את אות ג' כדרכם לפעמים:
 בן (צ"ר י"ח) גיני גניח (פרויח) פי' חשה: גרדם (צ"ר ל"ג) אלכסדר מוקדון חזיל
 לגבי מלכא קליח כו' נפק טעין ליה גרדומי דדהצ צגו דסקוס דדהצ צגו"ג גרדומי
 (פאלמלוייגע) לולב וכף הומר לאות הללחון עי' ערך גדמא: גרם (צ"ר פ' ז"ט)
 ישכר חמור גרם אותו וכו' חרגוס חנני סבותי חנא גרמיה (צ"ק קי"ו) דינא גרמיה
 גורם גלות (פערחרזאכען) הסב חיה דצר ע"י פעולה פי' סבת הדצר: גת (צ"ר
 ע"ח) חף הגתיות מאחורי הקוריים סונטות צה חולי ל"ל תגתיות (וועצטן) פי' חורגות:
 דיושר (צ"ר ס"צ) קצרו אותה בדיוטריין שלו (ד' לווייטע שטעללע) פי' במקום שקרוב
 לו: דייטרוש (צ"ר כ"ה) קופה מלחא כוכות ודייטרוטין (ח' טרינק געפירר
 מיטגעשטאכענע חדער גערעכעטעלעטע פייגורען) כלי שהיה חרותה במלחכת פתוחים
 וליוזרים שונים: דלשור (צ"ר י"ט) הנחש כו' התחיל לחמר דלטוריא לצוראח (חנגעצטן
 חנקלחגען צעשולריגען) ענין רכילות: דמך (צ"ר ע"צ) עס לאה הוא דמך עמי לית
 הוא דמך (שלחפען) והשאל להמות וכיזה צקצר: דמינו (צ"ר ח') והיה כו' לחמר
 למלך דמינו פי' נוסח שחילת השלום להמלך: דמום (צ"ר ו"ו) שהחא בולי ודמום
 יולחין עמו • (פאלק • פעצל) פי' המון העם: דנשיב (צ"ר יו"ד) הקצ"ה עשה
 חסטאטיצה ונתן דונטיצה (זאלדאטען געשאנק) שמחלקים לחנשי החיל עי' ערך חסטטיב:
 דסקם (צ"ר יו"ד) והיו צה דסקוסים נחים (סיסעל טעללער) קערה וכלי חוכל:
 דסקרין (צ"ר ע"ח) טעינא ליה חר דסקריא וחדא סכין צגווה (סיסעל) פי' קערה
 עי' ערך דסקם • וחותיות רין נוספו: דפר (צ"ר י"ח) חשאו מגרשחו ומוחנה לו
 דיפורין (לווייח הייראטסגאכען) שהי נדוניות: דקין (צ"ר ט') שהיא תוצע דקיון
 של צריות (סס כ"צ) לתצוע דקיון של הצל (רעכט געציהרענדע שטראפע) עלצון ועונש לפי
 הצדק: דיקומנא (צ"ר ז"ד) צ' לגיונות של מלך דיקומנא ואגוסטנא (דער לעהנר
 לעגייאן): דקרטים (צ"ר י"ט) דקרטים היה עומד (הנחש) כקנה ורגלים היו לו
 ז"ל דקרטום (גרחדע שטעללונג) פי' עומד ישר וזקוף: דקין (צ"ר כ') כמין חרין
 דוקרנין סלקין ומנהרין לעלמא (שטראהלע) מל"מ כי קרן • פי' זיקי חור וחולי היה
 כתוב דו קרנין צשתי מלות שפירשו שני קרנין • והוסיף חיה מפרש מלת חרין לפרש
 מלת דו: דריה חו דראמא (צ"ר נ"ג) והנחה למדינות כו' נתן דוריה לעולם (געשענק)
 פי' מתנה: דריה (צ"ר פ"ה) זה משלח לזה כותבות הם המרים לחים וזה משלח לזה
 דוריה (הארט דויערהאפט) פי' המרים יצאים וקשים (צ"ר נ"ג) דורייה לעולם פי'
 קיום וחזק: דרלטום (צ"ר ל"צ) שקצע דרלטום סלו כו' (למדנו צא) הביא עליהם
 דורמוסיות זה הדצר • מלה נקלרה מן אנדרלמוס (מענשען זייכע פעסט) דצר הרג
 ומגפת חנקים: דרמלם חו דרמם (צ"ר מ"ח) מפולש היה כהדין דרמלום (צ"ר מ"ע)
 שער שצוק כו' כדורמם הזה (קדושין ס"ג) • עשה לפני כדורמם הזה (לויפצאהן •
 עקסערציר פלאטץ פרייער פלאטץ) פי' רחצה גדולה למרוץ ולרקוד וללמד צה את חנשי החיל:
 הגן (צ"ר ס"ה) חני יודע שהן הגונין מל"מ (יחזקאל מ"ב י"ב) גדרת הגינה (חנשטאנדיג •
 סיקלין) וצ"י (קיים חונצעפלעקט לעצטן): הגן (צ"ר י"ב) עושה ספינה כו' מציח
 הוגנין (חנקער) כלי צרזל לעלור מרולת הספינה עי' ערך חגן: חגנס (צ"ר ס"ה) חני
 יודע שהן הוגנסין • (עדלער • געבורט) מיוחס ונכבד: חדיוך (צ"ר יו"ד) הרצה להם
 צהדיוכין (חיינוויליגונג • לופרידענהייט) פי' טובות ומלוי רלון: חוברהיא (צ"ר מ"ט)
 למען אשר ילדה כו' זו הוברהיא (סיקליכע לאגע רייכטהום) ענין עושר והללחה • צגו"ג
 הוצריח

מבסא (צ"ר ס"ג) ואקמון על טכסא דמדינתא (וואנד) כותל וחומה פי' שהעצירם
ונשאל מעל לחומה - צנו"ג מטכסא : שלום (צ"ר מ"א) על דטולמסין למקרב
(ערכיהגטן ערדרייסטען) פי' שהעיוז : שם (צ"ר צ') בלוגי אחת וצטימי אחת (ווערטע -
טאקסע) מחיר ושווי : פריא (צ"ר ל"ח) מהו טריא בר תלהא יומין (דרייא) שלם :
פריא (צ"ר ל"ח) בלחי החמור טרייא מהו טרייא בר תלהא יומין ר' אבין אמר בטנה
חרין - המעריך כתב לא גרסינן בטנה רק טריא חרין - אבל בלחמת הכוונה גם כאן
לל"י - ופי' בטנה חרין שהיתה מעוברת בחרין עוברין אשר היא עם עובריה הם שלם :
פריין (צ"ר ע"ט) סמ"ך סלעים טי"ת פריין - לדעתי ל"ל טרגון (בחק) חיל וכבש - פריין
(צ"ר ע"ט) במאה קשיטה ח"ר אבא בר כהנא במאה אונקיות במאה טלאים במאה
סלעים - ח"ר סימון קו"ף קמילא סמ"ך סלעים טי"ת פריין - המפרשים פירשו קמילא
הכשיט - ומה היה התכשיט אין מגיד לנו : פריין כתב המוספי בל"ר ויוני גוון תכלת -
ולא ידעתי לאיזה מלה כוונתי - ומה הדבר לאמר תכלת מבלי שיתבאר איזה חפץ -
המ"כ פי' פריין שם מטבע ע"ש פרייאנוס מושל אשר עדיין לא היה ומה הגה
האונקיות (שהוא רק שם למשקל ידוע של כסף או של זהב) אבל לדעתי יבואר מאמר המדרש
על דרך זה כי הגה כל משכיל יחזה שר' סימון איננו חולק עם ראב"כ שאינו כותב
ר"ס אומר רק אומר ר' סימון - וכפי הנראה הוא בא לפרש דרשת ראב"כ שדרש מאה
קשיטה שנתן מתן רב היינו שנתן מאה אונקיות והוא לדעתי מין הגמל כמו אנקא

דדהבא וצ"ס חנקה בחוטם וכן צ"ע (קחמטעלע) - וגם מלה טלחיס שהיה דרכם ליתן ולחלוף על שזה כסף וגם מלה סלעים כסף - ופל זה דרש ר' סימון לרמזה ראשי התיבות של אותיות קשיטה קו"ף קמילא (קטמטעל) גמלים והוא האונקיות כדלעיל - והסי"ן שהוא כמו סמ"ך מרמז לסלעים - והטי"ת מרמז ל"ל טרגון (צחק) והוא טלחיס וכצ"ס גדולים ע"ס : מרפיו (צ"ר י"ח) והב"ח לפנינו מרפיון טעון צט"ז מוטות (ח' טיש) שולחן ס"ח דיוסקוס :

יה (צ"ר ל"צ) לוטק ומלטער ואומר יה יה (חויסרוף ד' שמערלטען) שם הקריאה ללער וגם לשמחה - ולפעד"נ שלשמחה לוטק יה יה כמו צין ווי לזה נמלט ר' יצ"ז - מדרש חיכה : יקומיני (צ"ר ל"צ) ומחיתי את כל היקום ר"ח אומר יקומיני (ד' בעוואהנטע ערדע) כל ישוב האדמה :

כליד (צ"ר פ"ט) לוצס כלידים גירסת הערוך כלדרים וחולי ים לגרום כלירים (האלן צאנד) : בילי (צ"ר נ"ח) כילי סילי לימלא (סילד קרעטע) מין קרן ולצ : בסטאות (צ"ר ד') כסלשים כססטאות (ח' געוויססע מאלאס) שם מדה בערך משקל כ' אונקיות - נו"ט צסיסטאות : בר (צ"ר פ"ט) כר נרחב כירי כירי מרבה בעולם (פריידע) ענין שמחה צו"ג קירי עבד כירי אדון וזה הוספה מתלמיד טועה : ברבל (צ"ר כ"ג) כמור ועוגב ערבלין וכרבלין (פלעטענצלאזער) : ברם (צ"ר פ"ח) זיל מיני עשרה שריין בכרסי דביהך (חיס אינגערן) ואת משכח ליה : בתש (צ"ר מ"ח) (סטאסען - שלאגען - שטרייטען) פי' שמהאבקים ומריצים זה עם זה :

לגא (צ"ר כ') כחנות עור - רי"ח לגחי (פאן האזע) פי' עור הארנבת : למצא (צ"ר נ"ח) כהדין כילי סילי לימלא (ערד שנקקעט) הוא שכלול תמס יהלוד : לפיד (צ"ר כ"ט) המן אמרי כרו ליה לפיד לי' (צעלייכטען עפענטליך אנרופען) :

מבגאי (צ"ר פ') שסס נסב ומבגאי קטע - (ערובין סד) מצבאי טול גלוסקין (פערשניטענער) פי' סרים - אמר לו מה שמך אמר מצבאי שמני ופירש"י כך שמו - באותה שעה למדנו שריון ר"ג צרוה"ק כו' - וכתבו ע"ז צהוס' (מכות י"ח) חע"פ שהיה שם זה רגיל באומות כדאמר ר' כו' מצבאי גזר מ"מ חשיב ליה כוונה צרוה"ק כו' - וכפי הנראה עיקר המיתה צהוס' חיכה נקרא זאת כוונה צרוה"ק שיכיון שכן שמו - ומה הענין חס שמו מצבאי או שם אחר - וגם זאת המיתה מה ראו לבחור שם מצבאי למליצה שזה עשה הרע וזה סבל בעדו - שסס מל ח"ע כדי ליקח חשה - וגם יתר האנשים ימולו ח"ע מטעם זה כאמור - צנותיהם נקח לנו ואין לזה שום דמיון עם מאמרים טובים חטא וזיגוד מינגד - שזה נמשך על מעשה שהיה : או משל ערצבא חטא ויוחנא משתלם : לזאת נ"ל שמלה מצבאי הוא מל"י (פערשניטענער) פי' סרים והמ"ס נוסף כמו צמלה מטרפסא - ועתה ייטב המשל שסס לקח חשה וע"כ הוא מל ח"ע - ולמה ימול ח"ע מצבאי פי' הסרים - וגם צעירובין הפירוש שהכיר ר"ג מלורו שהוא סרים וזהו שאמר לו מצבאי : והיטב אמרו ע"ז שריון צרוה"ק להכיר כחות נפשו שהוא סרים וכן השיב על השאלה מה שמו "מצבאי שמני" פי' הסרים שמני - וצירושלמי (ע"ג ח') הגירסא ח"ל מצבאי וגם זה שם כדמלינו לוקוס ולו"ס : מבן (צ"ר ע"ט) חשיל לי מצבאך (צעזען) אגוד שצטים שמטאטאים צו מלשון ציין (ליוויג) שממנו יעשוהו עי' ערך ציין : מגנון (צ"ר נ"ג) אשר מגן לריך שהפך מגנון שלך על לריך ר"י אמר כמה מגניות עשיתי כו' - (קינסטליכע מיטטעל - קריגס מאשינע) פי' מלאכת החבולה וערמנות ס"ח מגנון : מחל (צ"ר ע"ז) חשכה חדא מחיילא דמטכסין (ליוירן געצינד) כריכה של משי מערך חל ט"ו : מטכס (צ"ר ס"ג) אוקימנון על מטכסא דמד יתחא לוישענרויס

(לווישענרויס. חין ד' מיטטע) ענין תוך ואמלע : ממר (ב"ר ס"ג) עיקר ממרין לא היה לה
 (געצאלער מוטער) אלס שזה הילד : מיימים (ב"ר מ"ה) מיימים היה לריכה (העצאלממע)
 פי' מילדת. נעם טעות הימם : מלמטייא (ב"ר מ"ח) וג' מיני מלמטייא (האניג
 געצטק) פי' מיני מאלל מדבש : מלן (ב"ר ח') טלו מלנין וקלמין וקנדלין (דינטע) פי'
 דיו : מלם (ב"ר פ') שהם מציאים מומסין לצתי תיאטרות (שויה שפילער) לילן
 ועושה השחוק. וי"ג מלמס : מנוולין (ב"ר כ"ח) צרמיה וצאלצט וצמוולין (האנד
 שוה) צהי הידים שניפו צהם לרמז חיזה דצר : מנשרמין (ב"ר כ"ו) זמזומים מנשרומים
 מגיסטי מלחמה טרמי (פירכטען ליטערין) ענין חרדה. מנשרומי פי' מחרידים :
 מנון (ב"ר כ"ב) כל המפנק את ילדו מנשרותו סופו להיות מנון עליו לעת זקנותו
 (שטארק. העפטיג) פי' גבור מתחזק : מסו (ב"ר ד') כיון שירד להוכיח טפה אחת
 של מסו מיד הוא קיפה לד"ק החלב נקפה הנמלא בהמס הכבשים שבו מקפחים חלב
 לגבינה : מסטיבי (ב"ר ל"ח) ולוט מסטיכי (מלמטיקס) מין נטף מריח מעץ ידוע :
 מסמ- (ב"ר נ') סגלו מסמורין של הקצ"ה (געהיימנים. געהיימע זאכע) והוא מל"מ
 מסחור : מסמר (ב"ר נ') רב מסמורין (צערלטהער) יועץ וחוקר : מסך (ב"ר
 י"ב) מסוך צלום חנקי. צנו"ג מולק כלים : מסמם (ב"ר פ"ב) ותלמר
 לה המילדת כו' כך ממסמסין נפשה של חיה ואומרין לה כו' (טרעסטען. צערוהיגען)
 ענין הנחת הדעת והשבת הרוח : מספומיאי (ב"ר מ"ד) מקלות הארץ ממוסופטמיא
 וחברותיה (מעזאלפערטאמייען) הוא חרס נהרים שצין נהרי פרת וחדקל : מפלש (ב"ר
 מ"ד) מאליליה קראהיך ממפולסים שזה נאה. (געצענצייא) פי' המקורבים ודרים
 אליליה לשין חלל : מפרם (ב"ר כ"ב) ילא כמפרים פי' כחזיר מפרים פרסה : מקם (ב"ר
 ל"ז) כפיתו צסרצליהון כו' צמוקסיהון (מיטלע) כוצע של הראש : מקרלפרום (ב"ר
 ס"ד) והי' לה צן ננס והיתה קוראה אותו מקרלפרום (לאנגדיין. שלאנק) פי' ארוך
 ודק : מרמזא (ב"ר י"ז ומ"ד) ג' תרדמות הן כו' תרדמת מרמזא (מורמעל טהיר) מין
 חיה שתרדמת וישינה חלי הסנה עי' תוה"א הערה כ"ו : מרן (ב"ר ז') א' אספרון
 וא' מורון (מעערלאל) מין דג המוליד חיים : משפו (ב"ר ל"ח) משפו דכולה בישא
 (ערפאלערען. קונדיג מלכען) ענין הודעה וגלוי דצר : מתרין (ב"ר נ') כיון שהגיע
 למחורין שלו (א' גרענלע לווישען לווי לענדער) גבול מדינתו. נו"ט צית אוריין :
 גבל (ב"ר פ"ו) יום גבול נילום היה מל"מ מצול (וואלסער פלוטה שטרלממונג) פי'
 יום שנילוס מליף את הסדות חג גדול להם וצפסיקתא (פרה ו') המוסחא צול נילום :
 נווסין (ב"ר ט"ז) צג' דברים קדמה כו' צמוסין צפנקסין ובלשון (סיפק) פי' לרדת באניות
 וי"ג צנימוסין : ננפי (ב"ר ע"ח) גינפה היה לי לעשות לפני אחותי (האכלייט פייער) חתונה
 וחופה וי"ג נמפה : נצל (ב"ר ס"ז) אללה לי מן הנלוות (שס ע"ד) וילל אלהים מן הנלוות
 (קראנקהייט) חולה וגרוע : נתרת (ב"ר ע"ג) נתרת כתיב מנהון צישין מנהון עקריין
 מנהון קווסרין (קראנק. אונגעזונד) חולי וחמר צריאות. ויעקב היה רועה את
 לאן לבן המותרות ריש לקיש אמר מותרות מנהון צישין מנהון עקריין מנהון
 קווסרין נתרת כתיב כמד"א ונתור ככי ושיני. והנה המלמר של ונתור ככי ושיני הוא
 צחולין נ"ט צמטשה דארי' דבי עילאה עם ר"י צ"ח. ולא יתכן שריש לקיש יציא לו
 רחיה על צחיר מלה מגמרא דחולין. ואף כי גם עתה לא נצין מאין דרש מנהון
 צישין כו'. ובלי ספק שמלות כמד"א ונתור ככי ושיני. הוא הוספה מאיזה תלמיד
 שלא ידע מאין לקח ר"ל דרש כזה מן מותרות. וכחצ לו לדמיון על הגליון ממלמרס
 צחולין ואח"כ אספו זה בהפנים כנמלא פעמים רבות. אבל צאמת כוונת דרשתו.

הוא שדורש נהרת ח"ו ע"ד צאור מלה נהרת צל"י (קראגק • חונגעזונד) ופי' החולאים והגרוועים • ולכן אמר מנהון ציטין מנהון עקריין מנהון קווסריין שהכל עניני חולה עי' ע' קווסר :

סגנון (צ"ר וח"ו) משנה תורה היה סגנון ליהושע (פאהנע) פי' דגל לו (זיעגעל) פי' חותם : סדן (צ"ר כ"ח) נהנו על הסדן והכבו צפטיס (אמזחאס) : שטיוונר (צ"ר כ"ו) מלאך המות שטיוונר שלהם (זאלדאטען ד' חויף פאסטען שטעהען שלדוואכע) לופה עומד על המשמר : סיב (צ"ר ע"ח) ויאמר שלחני כו' • טילט סייצט לא אשלאך כמו סיימא (געענדעט געשלאסען) ענין סיוס : סיים (צ"ר ח') וסיימו חותם ועמדו מהם ת"ח גדולים (ח' מערקמאל • לייכען אן עטוואס מאכען) ענין סימן : סלג (צ"ר ס"ה) לא דמי ההוא דחמי סולגיתא פניא וכפין (חויס וויידען געמאכט) פי' קופה אשר עשאה על הרוב מגלרי ערצה : סילי (צ"ר נ"ח) כהדין כילי סילי לימאל • מין חומט ושרץ : סנפ (צ"ר כ"ח) קופזיס צו סונטיס צו • (סס ע"ח) אף הגהיות מאחורי הקוריים היו סונטות צה (צלחה אשת יעקב אצינו ע"ה) והיו אומרות לאה זו כו' (גערוכט פערצרייטען • נעקקען) הולא דצה • מהחלות : סנפר (צ"ר ס"ז) עד כדון קראון סנטורי דרומי (ראטהסהערר) שר העלה והיה להם לצום מיוחד • (צ"ר ק') נפיק לגבי' לזיס סנטרוי : סנקתדר (צ"ר ח') למושל שהיה לו סנקתדרין כו' (מיט זיטלענדע שטאלטס ראטה) פי' יועלים : סנתא (צ"ר נ') חויף הדא סנתא ציטא חת צעי מלפא (געוואהנהייט) פי' מנהג והרגל : ססרגון (צ"ר כ') כהמות עור ריב"ח אומר סיסרגון (ח' גראכע דעקע) לזיס אמר עב • ס"ח ססרטון : ספרגס (צ"ר ל"ב) וגהן ספרגוס שלו עליו (זיעגעל) פי' חותם : סקס (צ"ר י') לכל יש סקוסיס חוץ מן ההורה (ח' מאחס ח' וואגע) ענין משקל וסיעור : סקס (צ"ר מ"ח) מה המרה וארז חין צהס לא עקומיס ולא סקוסיס (פייגע ווארטלע) מין שאת רך כעין חאנה נולד מלחלוחית מעופש • והוא מוס נמאל צחייס גס צעליס : סקר (צ"ר י"ח) והרי היא סקרנית פי' חפלה לראות כל דבר : סקרד (צ"ר ע"ח) מוכחצ צסקרדין של פרעה (געהיימע שריפטע) פי' כחצי המלך : סר (צ"ר מ"ב) נהנו חותו צסירה (שטריק קעטטע) פי' אסרוהו צמאסר ובחבל צרול : סרגל (צ"ר כ"ד) חפי' סרגול הסופר כו' (ד' ליגערען) פי' שרטוט וכן צל"ע : סרסור (צ"ר ח') שעה סחורה ע"י סרסור (מעקלער) צל"ע סרסר חיס יודע ובקי צמסחר :

עגש (צ"ר פ') לית תורא עגישא עד דצרתא צעיטא (שטאלסען מיט הערנערן) ס"ח עגישא חו נגישא : עויא (צ"ר ס"ו) לווחין לחוויא עוויא (שלחגע) : עכסל (צ"ר ל"ח) עכסילו שהוא עושה צמול קשה (ד' אריאן) שס קצולת כוכזיס מציאיס חוס לעולם ולפ"ד צהגה מדרשים ש"ל ותצב צחיתן קשתו שהוא עושה קשת וגמחק מלת עכסילו ומלת צמול ופירוש ותצב צחיתן קשתו שהושב קושי אצר שלו ולפיכך ויפוזו זרועי ידיו נתפזרו זרעו וילאו מידו ע"י עשר אלצעותיו • ע"י שראה אצן ישראל לינן דמו • ויפוזו זרועי ידיו ודו"ק : ענקטון (צ"ר ס"ה) למדינה שהיתה מכתבת ענקטון למלך כו' (האך • ערוואכסען) חנסיס גצהי קומה כענקיס : עצב (צ"ר פ"ג) והדס ועלצונות שהיו גדלין כו' (ח' ארט דארן געוועכס) : ערביל (צ"ר ל"ח) והיו רגליו מערכלות (צריהען) פי' נכוות : ערן (צ"ר נ') ח' בן מדינה וח' עירי (שטעדטען פלעקטען) עיר קטנה וכפר : פג (צ"ר ט"ו) לפיגה שהיא נחונה צגנה כו' (ח' קוועללע) פי' מעין : פגן (צ"ר נ') עד שלא הגיע כו' היה מהלך כפגן כו' (צויער • לאגדמאנן) כפרי ואיש שדה : פדגוג (צ"ר ח') חמון פדגוג (קינדער ערליהער האפמייסטער) כמו שמסייס כאשר ישא האומן

האומן וגו': פטילקין (צ"ר ע"ד) חין הוו חמי קווקי טבא הוה נסיב. פטיליקון עב
הוי נסיב צנו"ג פטילקון (מדרש איכה) ויגרם מחדא פטיליקי חכל ר' חדא פתית (פחלל
חויסגעוואכסענע קאלב) עגלא תלחא: פמנון (צ"ר פ"ו) כיון שירד הפר (פי'
יוסף) שם נטפה פוטינון. פי' בעל חולרות. סרים פרעה שנסתרים בגופו. וע"ז
כתב המוסר חולי מלשון זה מה שהוצא במדרש קהלח עבד בן אפטוניות פי' היה
עושה סרים ע"כ. הדברים נראים שהמוסר חשב שהוא המסך אחד פוטינון סרים פרעה
כו'. והיו טעות כי ענין פוטינון קאי על שם פוטיפר שדורש שם בפנים שונים וכדפרשתי
וטען סרים פרעה הוא דרש צפ"ע ואינו שייך אלמעלה כלל: פמר (צ"ר ל"ג) לחצ
לפטרון כו' (בעשיטער חיינער פערזאן פאר דעם געריכטע פערטהיידיגער) פי'
פרקליט וסניגור: פמר (צ"ר ט') מזגו לו פיילי פוטירון אחד (ח' טרינק געסיר)
כוס וללוחית לשהות בו: פמריקון (צ"ר מ"ט) ואלו מפטריקון שלו הייתי מבקש כו'
(פעטערליך ערצליך) ענין ירושה ונחלה: פלא (צ"ר ל"ח) מה אזה מפלה צי (פחלסען
נעקקען) ענין לעוג: פלש (צ"ר י"ב) שמונה פלטיין (צ"ר ע"ח) ירש גבהי פלטריות (פחלחסט)
חרמון מלך וסרים נבנה להדר במקום גבוה. והמקורבים להשר וצחי בית חרמונו
נקראים פלטינון. (צמ"ר ח') שצטו של לוי פלטינון היו (האפלייטע): פלשגם (צ"ר
ל"ב) עבד בהדין פלטגוס. פי' הר גריזים וכן מפורש במקום אחר (דברים רבה ג') :
פלן (צ"ר מ"ח) פליונו של חברהם אבינו עליו השלום מפולש היה (פארהאף) חולם
וחלד: פלם (צ"ר ס') וחלמר וגו'. מי האיש הלזה כו'. רבנן אמרי הוא
ופלסונו הלזה חלון זה (בעאבאכטער) פי' שהלך איש עמו לשמרו. ורש"י פירש
מלאך: פנקיה (צ"ר ז') צפנוקיה בערבי וצפלסטיני (פאענילישען) שם מדינה צמערב
ח"י: פסטן (צ"ר מ"ו) עשו לו סיעה פסטון וירד מלאך (ח' הערר חונד לייב וואכע
פאן פום פאלק) פי' חנסי חיל נבחרים: פקסן (צ"ר ט"ו) האשור פקסינן כו'
שהוא מלושר מכל מיני חרזים (בוכסצוימהאלץ) מין עץ חרז ונקרא גם אשכנז:
פרמר (צ"ר כ"ב) אית כלצין ידעין כו'. יהיב קומי פורטירא (פערקויפס חרט) חנות
שמוכרים בו מיני מאכל. צנו"ג פלטירא: פרמקום (צ"ר ע"ז) (לויבערער)
מכסף וי"ג פרקמוס: פרן (צ"ר מ"ח) כלינש דבחר פורנא דלומי (הורט) זונה לזנות:
פרן (צ"ר ס') דוויים ושפויס היו ולא היו מפרינין אלא צפה (העלפטן בעמיטעלן) ענין
נתינת עזר וסעד: פרנס (צ"ר ס"ח) האצנים שנתן יעקב תחת מראשותיו נעשו תחתיו כמטה
וכפורנס גי' הערוך כטרנס ע' ערכו. ולדעתי נכון לגרום וכפלמס (חויס פפלוס פעדערן
חדער ווייכע פעדערן בעשטעהענד) כסה וכר נמלאה מנוחות דקות ורכות: פרסתק (צ"ר
מ"ח) ילך ויביא לו צ' פרסתקין מן השוק (שמאראטלער) האוהב לאכול או ליהנות
משל רעהו חנם: פרקופי (צ"ר י"ב) הריני נוהן פרקופי (פארשריטעט) לו נאממע חן
עהרע ראנגע) ענין גבהות וכבוד: פשגא (צ"ר ע"ט) דמוס הוית פשגא (גערעטעט:
צעפרייטעט) נללח וחפסית: פתיא (צ"ר פ"ז) בערביא קורין לינוא פתיא (קנאצע) נער:
פתל (צ"ר ע"ח) נפתלי כו' פותליא לא דידי הוויין (ד' פפלאנלונג. ערלייגונג) ענין
הולדה: פתק (צ"ר ט"ז) היה פותק במגרופית אחת (ווערפען) ענין השלכה וירייה:
צבע (צ"ר ז') הצבוע הזה כו' ויש בו שם"ה גוויין (ד' פפויא פיעל פארציגער פאגעל)
הוא הטווס בעל צבעים הרבה וכן הוא בתחומא חזריע: צלמונית (צ"ר ל"ד) דן
נכנס בצלמוניותו. פי' צבן יחידו (חיינליגער זאהן): צפת (צ"ר ס"ג) לפה הלפית
אית אחרא דקריין למגרתא לפיהא (לייכטע) מגורה:
קדרן (צ"ר ל"ח) עלי גופר עאין דקדרינין וצהרגוס דקדרום (לעדער בוים) מין

עץ חזק וקשה: קווסר (צ"ר ע"ג) מנהון עקרין מנהון קווסרין לאן לבן (קרענקליך חולים וחסרי כח: קוק (צ"ר ס"ד) לשעבר היה לך חד קוקיא כדין חית לך קוקיין סגיאין (צ"ר ע"ח) קוקיא טבא הוי נסיב לה מין עוף נאכל כמו קאקי חורי שהוא לד"ק מין עוף (ענטע): קוויץ (צ"ר ס"ה) כמו כוץ (חיינגע שרומפטן לערדרייט) ענין למיתה: קומקרטור (צ"ר נ"ח) ורדף ד' מלכים קומקרטורין (וועלטצעהערשער) מושלים ומלכים גדולים: קמיזמא (צ"ר ח') צ"ו מזכיר שמו ואח"כ קטיימא שלו (עריכטען גרינדען) פעולות ומעשים לתפארתו: קטיימא (צ"ר ח') ואח"כ קטיימא שלו (צעזיטץ חייגענטהוס) קנינים ועושר: כ"ה צנוסחתנו: והוא גרם קטיימא: קערקטיין (צ"ר ל"ח) כמין קערקטין היה לו (פאללגאטער) דלת או חשנצ נפתח ממטה למעלה: קל (צ"ר ל"ח) ש"ס קולין היו זה (העללערנע וואהנונג היטטע) חדר לדור צו: קלב (צ"ר ל"ח) חייתי ליה קולב (לאנגע) מלקחיים ולבנה וכן כל"ע: קלוץ (צ"ר ס"ג) חגא יהיה קלוון כו' (צעפעהלע) פוקד ומלוה: קלישיין (צ"ר ה') עד נצבי ים קליטיין דימא (ד' טיעפע) מעמקי הים: קלש (צ"ר ז') חבוט חבטך דהוא טבא בקילטא לדעתי הוא פי' (הינטער באדען געזעס) אחור שמכים עליו ועי"ס צבאוריני: קלמין (צ"ר נ') היה מהלך כקלמין (שען עדעל) פי' כאילי המדינה: קלפנדר (צ"ר נ') רצ שקר כו' וקלפנדר (מעגשען דיעצ) גונב אדם: קלר (צ"ר י"ח) וכי ים קלרין של מלך חסר כלום (ח' קעללער) מרחק ואור המאכל: קמליא (צ"ר ע"ט) קוף קמליא (קאמעל) גמל: עי' ערך טריון: קמר (צ"ר ל"ח) כמין קמרוטין היחה התיבה (געוועלצט) פי' מקורה וסכך: קנדא (צ"ר פ"ח) קונדא מכיראה נהנו צמנעליהן (ליזאממען זעטלען) פי' סבין נכפל ונסגר צקחו לקלרו (חיינגעלייגעטער מעססער): קנשרין (צ"ר כ"ג) נחלקלו הדורות ונצרחו קנטורין (ח' ווילדער פאלקס שטאמס) חגשים פראים כסוס וכפרד: קנבי (צ"ר ס') כלי כסף ר"ה חמר קונכי (שאלע: געפעס) שם לכלים מחוארים צחצחית נרחק השצלולים: קנע (צ"ר ל"צ) הסיר קונעתו ועשאוהו זיטוטוס (ווייב) חשה: קנתנית (צ"ר י"ח) והרי היא קנתנית שנאמר ותקנא (ניידש) לשון קנאה: קסם (צ"ר ל"ט) וחלו לובשים קסים (ח' העלם) כובע של בעלי מלחמה: קפז (צ"ר ס"ח) חופים צו קופזים צו המלאכים עס יעקב (שלאגען) מכים צו כמו שעושין לנחוק: קפז (צ"ר פ"ז) ויהי חיש מלליח גצר קפיו (היפפען: שפרינגען) פי' שדלג וקפץ חת נהר התחווי השוטף כים נגרש כמו שמציא רחיה מן ולחו הירדן כו' חותה דובא כו' קפזה עי"ס: קפל (צ"ר מ"ח) צ' קפלויות של צרזל (קעטטען) שלשלאות: קפל (צ"ר י"ט) צ' בני אדם נכנסין לקפלין (ווירטהויז שטנקווירטה) חנוני מוכר מיני מאכל ויין וכדומה: קפר (צ"ר י"ט) חייתי קופר ללי: (שס ס"ג) קופרא טבא לפומיה כו' (פלייש) צשר גירסת הערוך קופד: קר (צ"ר ס"ד) אחא הדין קורא מנראה מין עוף דמקוריה ארוך (שנאבעל) פי' חרטומו שמקד צו: קרט (צ"ר ט"ז) על נוסח קרטא (צוקעליג) גבן: נוסח הערוך: קרטם (צ"ר נ') ולוט היה ארכי קריטים שלהם (ראטהעספערזאממלונג) ראש שרי העלה והמנהיגים צנו"ג ראש הדיינים: קריה (צ"ר י"ח) טבוי לקריה דמלכא שוסציניה (לאנדמאנן צויער) כפרי: קרחין (צ"ר ח') למושל ואפרכוס שהיו צקרוכין מין עגלה (וואגען טראג זעססעל) צנו"ג צקרונין: קרגם (צ"ר נ"ח) שהיא עולה צקורנסין של ארבעה צנו"ג צקרסין (מאכט חייגענטהוס) קנין ונחלה: קרקם (צ"ר י"ח) קורקסין של זהב עשה לו (רינג) פי' טבעות:

ויאמר אברהם • הן נודע מ"ש הרשע"א ז"ל (עי' מג"א סי' קנ"ד ויו"ד סי' רמ"ט)
ש"ס תורתנו הק' נכון הדבר להודיע ולפרסם את שבתם הטוב של
עושי מצות ומחזיקי תורה (שכן מצינו בתורה שכתבה ופרסמה עושי המצות וע"ש ברש"א סי'
תקפ"א) • וע"כ ראיתי גם אנכי • להיות מונה שבתם ולפרסם שמותיהם הטובים של יחידי
עם סגולה יצ"ו • אשר נמנו לדבר מצוה • לקבל ממני ספרי הלז • כאשר יאל לאור אי"ה •
ולתמוך בידי בזה • למען אוכל להוציא לאורם גם כל שארי החלקים בעז"ה • והגני מזרע
אותם בצרבת אברהם להם ולכל זרעם אחריהם • אשר יאריך נא ה' ימיהם ושנותיהם
בטוב וצדיקים • וישלח ברכה במעשי ידיהם • והעושר והכבוד כל הימים • ועד זקנה
ושביבה • כולסו שנייהו קאמינא • כולס יסיו שוים להם לטובה • ויזכו גם לרב טוב הצפון
לעו"כ שלה • ויבואו נא בזה • על סדר הא"כ • ואין מוקדם ומאוחר בתורה • וא"ש
בערכו הטוב • יקבל נא ברכתו לטובה • א"ס :

הרב המאור הגדול ר' אליהו אליעזר
מ"ץ דפה ווילנא

הרב הגדול המפורסם וכו' ר' אליהו
שמראשון

הרב ר' אברהם זאקהיים

הרב הגביר ר' אברהם פרנס

הרב ר' אברהם ברוך קלאצקי

הרה"ג ר' אריה ליב פרנס

הערין אלבערט מאנישעוויץ

הרב החכם המפורסם אד"ם הכהן

לעבענזאהן

הר"ר אברהם בארעל

ה' ר' אברהם איסערזאהן

הגביר ר' אלי' פישאשניק

ה"ר ר' אהרן פוטפיאנסקי

ה"ר אברהם אבא איידילזאהן

הגביר ר' אפרים ליפסקי

ה"ר ר' אברהם אשר הכהן

ה"ר אלי' שאול ב"ר חיים יעקב

ה"ר אשר וואהל

ה"ר אהרן יוסף יערמאנס

ה"ר אברהם פרידזאהן

ה"ר אברהם זאלודקער

הרב החכם הכולל אליעזר צבי הכהן

צווייפעל

ה"ר אליעזר הנוך אבראמאוויץ

הר"ר אברהם יעקב ב"ר משה ש"ץ מלידא

הר"ר אברהם קאפיל הכהן מ"מ

ר' אברהם יהודה שטיין קריצער

הגביר ר' אליעזר יהודה חב"ס

הרב המאור הגדול ר' בנימין מרדכי מ"ץ דפה

הרב המובהק המפו' ר' בן ציון בערקאוויץ

הגביר המפורסם ר' בנימין האמבורג

ה"ר חיים אהרן חזן

ר' חיים משה בר מאיר קליין קולקין

הגביר ר' ברוך יצחק טילעס

ר' ברוך יהודה ב"ר ארי' ליב

בית המדרש דחברה תורה

ה"ר בן ציון בה"ר ר' ירמיה עקיבא

הרב ר' גרשון אמשטרדם

הגביר ר' גבריאל טור

ה"ר געציל פריד

ה"ר געציל בלומבערג

ה"ר גבריאל זאב מרגליות

הרב ר' דובער אב"ד מסרעדניק

הרב הג' ר' דובער צייטלין

הרב ר' דובער נאטקין

הרה"ג ר' דובער יצחק קלאצקי

הגביר ר' דוד זו"ק

הגביר המשכיל ר' דובער נאמענזאהן

ה"ר דוד קאצינעלינגבוין

ה"ר העשיל ריטעווסקי

הרה"ג ר' זאב וואלף שווארץ

הרה"ג ר' זאב וואלף אליעזר דודזאהן

הגביר ר' זלמן מאירזאהן

הרב ר' זלמן דובער אב"ד מדובנא

ה"ר זלמן קאצערגיסקי

ה"ר זלמן יוסף באס

ר' זאב וואלף ביק

הרב המאור הגדול ר' חיים קלאצקי

הרב ר' חיים יהודה ראפאפארט

הרה"ג ר' חיים ברלין

ה"ר חיים וויינשטיין

הגביר ר' חיים דוד זימאן

ה"ר חיים יצחק שפירא

הרב המאור הגדול ר' חיים ב"ר זכריה

ה"ר חיים אהרן חזן

ר' חיים משה בר מאיר קליין קולקין

ה"ר ליפמאן מאזעל
ה"ר ליפמאן ביילין
ה"ר לוי יצחק גארדאן
ה"ר לימא הלל ב"ר יצחק זעליג וואלאצקי
הרב הגאון מו"ה מרדכי אליעזר קאוונער
בעה"מ ספר קרני ראם
הרב הגדול הגביר ר' מתתיהו שטראשון
הרב הגביר ר' משה ראבינאוויץ
הרב החכם הכולל ר' מרדכי פלומיאן
ה"ר מרדכי נאטאנזאהן
הרה"ג מאיר ראגאוויץ
הרה"ג מאיר יהודה זרחי
ה"ר משה דובער הורוויץ
הרב ר' משה אריה מירער
הרב הגביר החכם ר' מרדכי ראבינאוויץ
ה"ר מרדכי קאצינעלינבויגין
ה"ר מרדכי עפשטיין
הרב ר' מאיר אהרן קאצינעלינבויגין
הגביר ר' משה חיים סלוצקי
ה"ר מרדכי גארפין
ה"ר מרדכי בהגאון ר' מאיר עפשטיין
ה"ר מרדכי אשר ריוומאן
הגביר ר' מנחם אהרן זו"ק
ה"ר משה בלאך
ה"ר משה לעוויןזאהן
גיסו ר' משה היטעל
ה"ר מרדכי מינדעלסאהן
הרה"ג ר' משה יצחק כהנא משווינצאן
הרב ר' משה אהרן ר"מ
ה"ר משה צערנעס
ר' מאיר ב"ר יחיאל
ר' מאיר ליב מעסכנג
הרב וכו' ר' נחום אליהו קאצינעלינבאגען
הרה"ג ר' נחום סלוצקי
הרב ר' נחמן צבי ראבינאוויץ
ה"ר ר' נחום יצחק הכהן
ה"ר נתנאל קאצאן
העררען נחום שטערניבערג
הגביר נפתלי הערץ שחור
ה"ג ר' נחום שחור
הגביר ר' סענדער וואלק
הגביר ר' עקיבא באלטרומאנץ
ר' פסח נפתלי בעקער
ה"ר פסח מיכאל שאבאד
הרה"ג ר' צבי הירש אייוענשטאט

הגביר ר' חיים ברודא
ר' חנן פלאקס
הרה"ג ר' יהושע אב"ד דקלעצק
הרה"ג המפורסם ר' יוסף אליהו עלישבערג
הרב המאוה"ג ר' יעקב פיעסקין
הרה"ג ר' יהושע העשיל אב"ד מסייני
הרב ר' ישראל איכר מ"ץ דפה
הרה"ג ר' יואל יצחק אב"ד מנאווי
אלעכסנדערסקע
הרה"ג ר' יהושע לאנג אב"ד מאיוועניץ
הרה"ג ר' יהושע חיים עפשטיין
הרה"ג ר' יצחק אייזיק עפשטיין
ה"ר יצחק דובער האנעס
הרה"ג ר' יעקב יעקיל פרנס
הגביר ר' יהושע קאסאווסקי
ה"ר ישראל וואלדינבערג
הרה"ג המפורסם ר' יעקב נאטענזאהן
הגביר ר' ירמיהאל ברוך ברודא
הגביר ר' יצחק נחמן שטיינבערג
ה"ר יעקב שאול מארקאן
ה"ר יצחק צבי בהרב הגדול מו"ה מנחם
דוד וואלפער
ה"ר יעקב קאצינעלינבויגין
הגביר ר' יעקב בארעל
ה"ר יעקב ברודא
ה"ר יוסף אריה ראבינאוויץ
הג' ר' יחיאל אינעס ור' יעקב ביק
ה"ר יהודה מאלאטער
הרה"ג ר' ישראל קאוונער
ה"ר ישראל יאפע מקאוונא
ה"ר יחיאל יהודה שולמאן
הרב ר' ישראל חיים נאוויאזקע
הגביר ר' יונה בלאך
ה"ר יצחק ביילין
ה"ר יוסף שלמה
ה"ר יעקיל קאמין
ה"ר יוסף ברודא
ה"ר ישראל לעווין
הגביר ר' יהושע יאפע
ה"ר יצחק יוחנן ב"ר יחיאל
הרב ר' יהושע פיינזינגער ש"ץ דמתא
ה"ר יחיאל בעה"ק
ה"ר ר' יצחק אייזיק מאיר דיק
ה"ר ר' יעקב א"ש
הגביר ר' לוי בלאך

ה"ר צבי הירש קלאנסקי
 ר' צבי גרשון ב"ר מרדכי סלוצקי
 הרב החכם המפורסם ר' קלמן שולמאן
 הגביר ר' ראובן הערץ יאקובזאהן
 ר' רפאל ליב גאלד
 הרב הגאון המפורסם ר' שמואל
 שטראשון
 הרב הגדול ר' שמואל מלופין
 הרב הגביר ר' שלמה שפירא
 הרב הגביר ר' שלום יונה שחור
 הרה"ג ר' שמואל ווילענסקי
 הרב החכם המפורסם ר' שמואל יוסף פין
 מו"ל הכרמל
 הרב החריף ר' שמואל איסר כהנא ר"ט
 הגביר ר' שבת זערמנסקי
 ה"ר ר' שלמה בערקמען
 ה"ר שלמה זלמן גאלדין
 חתני הרה"ג ר' ישעיהו ברוך ר"מ דקארלין
 הרב מטעם הממשלה ש' קלאצקי
 ר' משה ב"ר שבת פרוכט שבת פרוכט
 ה"ר שמואל זאלודקער
 ה"ר שלמה פרוזאנסקי
 ה"ר שאול קאממינעצקי
 ר' שלמה ב"ר צבי שחור
 ר' שאול ב"ר יעקב
 ר' שמואל אריה ב"ר שלמה שמעלמאכער
 ר' שניאור אנאליק
 ה"ר שלום בהגאון מו"ה בצלאל מ"ץ דפה
 ר' שלום בה"ר יחיאל שפירא מגילואן
 ה"ר תנחום ב"ר חיים

ה"ר אליעזר נאדילבערג
 ה"ר אליקום געציל מאנדיל סקאוונא
 ה"ר אברהם בלאך
 ה"ר אהרן בלאך
 ה"ר ברוך פומפיאנסקי
 ה"ר בנימין סאסטאקאווסקי
 ה"ר בנימין זאב
 ה"ר דוד בכ"ר פינחס ס"ט
 ה"ר דוד מרגלית
 ה"ר דוד אליקום שפירא
 ה"ר הענדיל חישין
 הגאון המפורסם מו"ה חיים ברלין אב"ר
 במאסקווא
 בני ר' אליהו נחמן
 ה"ר חיים מיכאל לעווין
 ה"ר חיים קאפלאנסקי
 ה"ר חיים עליאשעווין
 ה"ר חיים ביילין
 ה"ר חיים אוריה הכהן
 מודרוס יעקב האסקין
 הרב הגביר האדיר ר' יוסף גינצבורג
 הרב הגאון ר' יצחק אב"ד דפעטערסבורג
 ה"ר יוסף ראבינאוויץ
 ה"ר ישראל דראנזע
 חתני המשכיל ר' אברהם אליהו
 ה"ר ישראל הורוויץ
 ה"ר יצחק ליבאוויץ
 ה"ר יקותיאל זוסמאן
 ה"ר יהושע כאהן
 ה"ר יחיאל נשינבערג ובנו
 ה"ר יצחק עלניסאן
 ה"ר יששכר כ"ץ
 ה"ר יוסף נייפעלד
 ה"ר ישעיה פישיל פערעפלעצקאו
 ה"ר ישראל חיים הכהן
 ה"ר ישראל איסר הונטער
 ה"ר ישראל ב"ר שמעון
 ה"ר יואל ב"ר יעקב סנדלר
 ה"ר יואל פרידמאן
 ה"ר יהושע אהרן הכהן
 הרב יצחק יעקב אב"ד משווינצאן
 ה"ר יהודא ליב מינקין
 ה"ר יוסף ז"מ נעמעזער
 ה"ר יו"ט ליפמאן וואלערשטיין
 ה"ר יהושע צייטיל משקלאב

פערעסבורג
 הרב החכם הכולל דר' אברהם ניימאן
 רב בעיר המלוכה ס"ט פ"ב
 הרב הגדול אלחנן כהן
 ר' אברהם יצחק סארין מפאלאצק
 ר' אפרים יערמאן משקלאב
 ר' אברהם אשר קיניגסבערג
 ה"ר אליעזר בורדעווין
 ה"ר אברהם זעליג טיקטין מכאהליב
 ה"ר אברהם אבא לעווין
 ה"ר אפרים זינגער
 ה"ר אליעזר הארינשטיין
 ה"ר אליהו ישראל בערינשטיין
 ה"ר אבא ראזינפעלד

ה"ר לוי יצחק באראנאוו
ה"ר לעווניזאהן ווארסאווסקי
ה"ר לוי יצחק עפשטיין
ה"ר מאיר פרומקין מאמסטיסלאוו
ה"ר מרדכי אפרים ראזינבלום
ה"ר מרדכי הורוויץ
ה"ר מרדכי בערינשטיין
ה"ר מאיר זאב מאשייאו מסקלאוו
ה"ר מרדכי זאב אומענער
ה"ר מרדכי רייפמאן מקאוונא
ה"ר משה אייזיק
ה"ר מרדכי יפה
ה"ר משה גיל
ה"ר משה ברוך אייזינבערג
ה"ר משה וויטענבערג
ה"ר מרדכי געציל הורוויץ
ה"ר משה מאיר אייזינבערג
ה"ר מתתיהו אלב"ם
ה"ר משה יהושע היילפערין
ה"ר משה יורזריק
ה"ר מאיר ב"ר יחיאל
הגביר ר' מרדכי טעמקין מווארשא

ה"ר ניסן לעווין מנאוואלכסנדראווסקי
ה"ר נתנאל ליפשיץ
ה"ר נחום מרדכי אזגוד
ה"ר נפתלי הערץ טעמקין מוויטעבסק
ה"ר נפתלי גבירצמאן
הרב הג' מוה' דוד מנחם אב"ד דמערטש
הרה"ג הגביר ר' שמואל יצחק יעבץ מוילנא
ה"ר בנימין עזריאל ראם מוילנא
ה"ר נח בלאך
ה"ר צבי הירש ליבאוויץ
ה"ר צבי הירש קארלין מסקלאוו
ה"ר צדוק ברומבערג
ה"ר צבי דוד כ"ץ
ה"ר צבי ב"ר יוסף מארקאוויץ
ה"ר צבי הירש דוסקין
ה"ר שלמה קאפלאן
ה"ר שלום דוד ה"ר ירחמיאל
ה"ר שמואל יצחק פומפיאנסקי
ה"ר שאול משה שו"ב
ה"ר שמואל זאלקינד
ה"ר שמעון נארקורווער
ר' צבי הירש קערבליש

(ויתר החתומים אשר לא נזכרו עדנה כאן יעמדו כולם על הנדבכה בחלקים הנאים א"ה)

תשלום מהחידושים

והן עוד זאת אדרש לבית ישראל. להשלים כאן את כ"ד החידושים היקרים אשר
שמעתי מפי הכהנים הג' (בני יד"ג הרב הישיש המופלג בחו"י מוהר"ר ישראל
משה הכהן נ"י מפ"ק) צמד"ר ס"פ לך הנזכר לעיל ד' מ"ט בעז"ה. ואלו דברי
הרה"ג מו"ה בצלאל הכהן נ"י הג"ל. אשר אמר אלי עוד כבוד אחיו הרה"ג מו"ה
שלמה הכהן נ"י הג"ל בשמו. לבאר ג"כ פסק ההלכה בקצרה. היולא ע"פ שיטתו
הצרורה בש"ס דילן בשבת קל"ה וצירושלמי שם ובפ' הערל עפ"ד המד"ר ומס"ג
הג"ל. דלפ"ד הג"ל נראה הדבר פשוט בזה דלע"ג דקיי"ל בכל דוכתא דהילכתא
כרבה לגבי ר"י (בכל הש"ס ולא בצ"ב לצד. וכמ"ס הרי"ף ז"ל כאן ובס"פ צ"מ.
ועי' במאור ובמלחמות כאן ובקידושין ט' תוד"ה והילכתא) מ"מ הכא ודאי הלכה כר'
יוסף אליבא דרב דפסק כה"ק דנולד מהול אינו דוחה שבת אבל בחול צריך להטיף
ד"צ. משום דהירושלמי דשבת ודיבמות אליבא דרב הג"ל ע"כ אחיך רק כר' יוסף
אליבא דרב בזה וכמ"ס בעז"ה (וע"כ נראה דהעיקר להלכה בד"ז כר' יוסף דלרבה
יהיה ד' רב סותרין זה את זה מהיפך להיפך וכמ"ס ל). ועוד נראה להכריח לפ"ד
הג"ל מהסוגיא דיבמות מ"ו. דע"כ ל"ל ג"כ דסוגיא דהתם חולא נמי כר' יוסף
הג"ל בזה. והוא מחוך מה שראיתי בחידושי הנחמדים של כבוד הרב הגאון המהולל
מו"ה יצחק נ"י הרב המ"ל בעיר המלוכה פטרסבורג (בהיותו בחודש תמוז העבר

שם בבית מכון שבתו של כבוד הגאון דה"ל סיחי' . וראינו שמה הרבה כי"ק מכבוד
הגאון הג"ל נ"י . בחריפות ובקיאות רב ועלום בהרבה סוגיות הש"ס . וה' יזכו
להוליאם לאורה במהרה ולזכות בהם (חת הרבים) אשר חמה שם בסוגיא דיבמות
הג"ל דה"ר יהודה שם במי שאמר מלתי ולא טבלתי דמטבילין אותו כו' (במקום שיש
רשות מהממשלה בזה) ולפיכך מטבילין גר (שמל בחול צ"ד) בשבת (ע"פ רשות
הממשלה לזה) ד"ר יהודה . ופריך עלה התם פשיטא כיון דה"ר בחדא סגיא היכא
דמל לפנינו מטבילין כו' . והקשה הרב הג' הג"ל נ"י דמאי פריך פשיטא כו' שהרי
לכאורה טובא קמ"ל בזה . דאי מהך קמייחא דר"י הג"ל ה"א דטעמיה דר"י בזה
הוא רק משום דס"ל דנהגייר מהול ח"ל להטיף ד"ב ומשום ה"א הוא דס"ל דסגי ביה
בטבילה לצד חבל לעולם י"ל דבעינן תרומיהו לר"י . ומשום ודאי דאלטרין שפיר גם
חידך דר"י הג"ל דמטבילין אותו בשבת וע"כ דסגי בחדא לדידיה ול"ע . עכ"ד הרב
הג' הג"ל נ"י (והאריך בחידושו בזה) . ואמנם למס"ל ח"ס ד"ל דהך סוגיא דהתם
חללא נמי כר' יוסף אליבא דרשב"א בשבת הג"ל דס"ל דדחי שבת ג"כ לרשב"א וא"כ
לה"ק דידיה שהוא ר' יהודה (בספרא ר"פ תזריע וכן נראה ג"כ בשבת שם ובמס"ל)
לא קאמר נמי חללא דלא דחי שבת לצד חבל בחול ודאי דגם לר"י לריך להטיף ד"ב .
וכדמוכח בחמת מהא דקא ממעט מערלתו רק שאינו דוחה שבת לצד (דאי ח"ל להטיף
כלל ל"ל קרא שח"ד שבת . ועוד כי היכי דלא תהוי פלוגתא רחוקה צין ר"י וצין
רשב"א בזה אליבא דר' יוסף הג"ל) ולהכי שפיר פריך בפשיטות התם דגם מקמייתא
דר' יהודה הג"ל מוכח ודאי דס"ל דבחדא סגי דחל"ה ליחוש שמא הוא נולד כך מהול
ולריך להטיף ד"ב עכ"פ (ועי' בצעה"מ ז"ל כאן דמפרש טעמיה דר' יוסי התם בחמת
משום דחייש לנולד מהול . וע"ס בר"ן ז"ל בזה שכ' לדחות דהרי הו"ל מיעוטא ור'
יוסי ל"ח למיעוטא וע"ס עוד במלחמות בזה ובגליון הש"ס להגאון רע"א ז"ל ביבמות
ס"ז תוד"ה אין חוששין דנראה שצ"י שם לד' הר"ן ז"ל הללו . דבחמת עפ"ד ההוס'
שם י"ל שפיר דר' יוסי ודאי לטעמיה בזה דהייש למיעוטא ע"ס . אך עכ"פ אליבא
דר' יהודה נסתר מ"ס בזה דאכתי מנ"ל להוכיח כ"כ בפשיטות מקמייתא דר' יהודה
דע"כ ס"ל דבחדא סגי ודלמא ס"ל בחמת דל"ח למיעוטא ול"ע) . ואמנם לפמ"ס אז
לכבוד הרב הג' הג"ל נ"י . די"ל בפשיטות דדיוקא דהש"ס ההם הוא מהא דקחני
ברישא דדברי ר"י שאמר מלתי כו' ול"ל לומר מלתי הרי אנו רואין שהוא מהול (והול"ל
מהול מטבילין כו') חללא ודאי דגם ר' יהודה ע"כ דס"ל דלריך להטיף ד"ב כשמל
שלא צ"ד עם טבילה למאן לכתחלה עכ"פ . אך במי שאמר מלתי צ"ד כדן כיון דס"ל
דצדיעבד עכ"פ בחדא סגי (דהיינו בטבילה לצד) ודאי דמהני חמירתו בזה דח"ל להטיף
עוד ד"ב כלל דלגבי דבר שאינו מערב בחמת מאמינן לו דצדרי' . וא"ס בזה
דפריך התם פשיטא כו' ודו"ק . והנה לפ"ז מוכרח ג"כ דהעיקר להל' כר' יוסף אליבא
דרב הג"ל דלח"ק דרשב"א שהוא ר' יהודה כמ"ס ע"כ ס"ל ודאי דלריך להטיף ד"ב גם
בקטן במכ"ס ודו"ק : ואמנם למ"ס במלחמות ה' בשבת שם בפשיטות דלמ"ד דבעינן
תרומיהו מילה וטבילה דוקא ע"כ דס"ל נמי דלריך להטיף ד"ב כיון דס"ל דלא
גמרינן מאמהות ח"כ לא סגי כלל בטבילה לחוד ע"ס . (ומתוך זה כ' בחי' הרמב"ן
ז"ל שם לחזק ד' הגאונים ז"ל דס"ל דלריך להטיף ד"ב כיון דקיי"ל דתרומיהו בעי .
וע"ס שדחה ג"כ קצת לזה . די"ל דמי שמהול מכבר הו"ל כאשה וסגי לדידיה בטבילה
לחוד דהו"ל כאי אפשר . חללא דמסיק דמסתברא דהטפת ד"ב אפשר מקרי ע"ס)
ח"כ ח"ס בלח"ה הסוגיא דיבמות הג"ל דשפיר הוכיח מדר' יהודה דע"כ ס"ל דבחדא

סגי מדס"ל דח"ל להטיף כלל (וכמדומה שגם בחי' הרב הג' הנ"ל נ"י כתב להוכיח
 מתוך קושיהו הנ"ל כד' הרמב"ן הנ"ל בזה • ואינם לפני בעת) • ואולם יש לי לתמוה
 לכאורה ע"ד הרמב"ן ז"ל הנ"ל • דהרי (ביצמות מ"ו) שם חר"י דגם ר' אושעיא
 ברבי ס"ל דתרווייהו צעי ע"ס • וצירושלמי דשבת ודיצמות הנ"ל חי' עלה דרשב"א
 הנ"ל ריב"ג בשם ר' אושעיא ח' הלכה כד' התלמיד • ונראה לכאורה שם כד' המפרשים
 (הק"ע והפ"מ ז"ל שם) דר"ל דהלכה כרשב"א בזה נגד ר' יהודה וכו' (דרשב"א היה
 תלמידו דר"מ דקרי ליה לר"מ רבי (במנחות ל"ב) וע"ס ל"א בתוד"ה רשב"א • וה"כ
 ודאי שהיה כתלמיד לגבי ר' יהודה) וח"כ נראה דס"ל לר' אושעיא כרשב"א חליבא
 דצ"ה דח"ל להטיף ד"ב וחף דס"ל דתרווייהו צעי ותקשי דידיה חרדיה בזה (וחף
 דצירושלמי חי' ר' אושעיא נראה דהוא ר' אושעיא דהש"ס דילן • כדמלינו בכ"מ
 צירושלמי דבמקום ר' אושעיא דהש"ס דילן חי' צירושלמי ר' אושעיא • עי' מגילה ז'
 רי"ג שדר לר' אושעיא כו' • וצירו' שם פ"א ה"ד חי' לר' אושעיא רבה (שהוא סתם
 ר' אושעיא הנקרא ר' אושעיא ברבי הנ"ל (וע' עירובין נ"ג) וכן צירוש' שם צפ' הערל
 ה"ב ובפ' י' יוחסין ה"ו חי' דר"י שאל לר' אושעיא רבה פלוג דכא כהן כו' ובש"ס דילן
 ביצמות נ"ז חי' דצעי מיניה דר' אושעיא ע"ס • וע"ע תוס' (עירובין ס"ח) ד"ה ח"ר
 אושעיא שהקשו שם (מביאה ל"ז) ובחמת לפנינו שם חי' ר' אושעיא ע"ס (ושם ל"ח חי'
 ר' אושעיא בחמת וח"כ נראה פשוט שהוא אחד) ולא חידשו בזה חלל דרבי אושעיא
 לחוד ורב אושעיא לחוד ע"ס • והבא (ביצמות מ"ו) מפורש ר"א ברבי וע"כ דהיינו
 רבי אושעיא וכן צירוש' הנ"ל ג"כ ודאי הוא ר' אושעיא רבה דח"ר ילחך צ"ג בשמו
 וכמ"ס) ועכ"פ לכאורה נסתר בזה ד' הרמב"ן הנ"ל דהרי מלינו להדיא צירושלמי
 הנ"ל דחף מ"ד דתרווייהו צעי ס"ל ג"כ דח"ל להטיף ד"ב וכמ"ס (ובדוחק י"ל עפ"ד
 התוס' דיצמית שם ד"ה חינו שכ' דלל בל דקדק חלל דטבילה ודאי צעי ע"ס •
 אבל מ"מ לר' הרמב"ן הנ"ל ודאי דחוק טובא בזה • דעכ"פ הרי במילה אדרבה יש
 לנו הכרח להיפך לחד מ"ד דלל צעינן כלל מדס"ל דח"ל להטיף וכמ"ס • ואף אמר
 שם ס"מ כו' עד שימול כו' במאי דש"מ ודאי להיפך בזה עכ"פ ול"ע) • ואמנם נ"ל
 דהרמב"ן ז"ל הנ"ל אפשר דגרס צירושלמי הנ"ל כמ"ס במד"ר הנ"ל בחמת • דאחר
 דברי רשב"א הנ"ל גרסי' שם הך דר"א הקפד דבש"ס דילן הנ"ל • דלל נחלקו ע"ז
 וזה שלריך להטיף כו' וכמ"ס • ואח"ז גרסי' עלה הך דריב"ג בשם ר' אושעיא הנ"ל
 דהלכה כד' התלמיד ע"ס • ונראה בפשיטות שם דהך הלכה קאי ודאי רק על החנא
 האחרון החולק על רשב"א הנ"ל בזה • וס"ל דזה וזה לריך להטיף בחמת • וכמ"ס
 (וח"ס טפי לפ"ז דמיוסב בפשיטות ג"כ קושיה תוס' דיצמות ד"ה חינו הנ"ל • ד"ל
 בחמת דבהך דמילה סמך הש"ס עלה דפסק ר' אושעיא גופא במד"ר הנ"ל דלריך
 להטיף ד"ב וע"כ דמילה ודאי מעכב לדידיה • וטבילה ג"כ מוכח מהך עובדא דהתם
 בפשיטות וח"ס) • והא דקרי ליה תלמיד נ"ל דח"ס טפי לגירסא דידן וכ"ס לגי' הילקוט
 שם סו"פ לך • דגרסי' ר' אלעזר בנו של ר"א הקפד (במקום ר"א בשריה"ג דבמד"ר
 הנ"ל ודרמב"ח דבמס"ג הנ"ל וכמ"ס) ועי' חולין פ"ד שהשיב ר"א הקפד חסובה
 ע"ד ר' חייא שם (וצירושלמי (ביצה פ"א) ה"ג גרסי' נמי התם ר"א בנו של ר"א הקפד
 וע"ס בש"ק בזה) וח"כ היה בזמן ר' אושעיא ג"כ חצירו של ר' חייא • ושפיר קרי
 ליה ר' אושעיא תלמיד לנגד הנאים הקודמים לו דהיינו ר' יהודה ורשב"א ג"כ וח"ס •
 (ובילקוט שם נראה דגרס בהך בריהא עלמה דר"א הנ"ל דהלכה כד' התלמיד • ולא
 משמיה דר' אושעיא כלל ע"ס • ולפ"ז ח"ס בפשיטות ד' הרמב"ן הנ"ל • חף חת"ל
 דקאי

דקאי חורש"ח הג"ל • חבל ג"ל דהגאונים ז"ל שפסקו להלכה דבין בזה וצוה לרד
להטיף רק דאין הטפת דמו דוחה שבת (של הקטן שמועד מהול) דודאי סמכו בזה רק
על גי' המד"ר הג"ל (ולמס"ל לד' הרמב"ן הג"ל דגם בירושלמי הג"ל ע"כ דגרס בזה
כגי' המד"ר הג"ל דקאי הק דר' הושעיא רק אדר"ח הקפר הג"ל ח"ש טפי וכמ"ס)
דפסק ר' הושעיא בפשיטות כר"ח הקפר וכמ"ס • והכי קי"ל ודאי להלכה ג"כ וח"ש •
חולס לגי' הילקוט הג"ל דבהך צרייתא עממה גרסי' דהלכה כד' התלמיד וכמ"ס •
ח"כ פשוט שאין לסמוך כלל להלכה מתוך זה • כדקיי"ל בגדה ז' דאין למדין הלכה מפי
המסנה זכרייתא כלל • רק מתוך פסק ההלכה דד' האמוראים לבד וכדאי' ג"כ
בב"ב ק"ל (וע"ש ברס"י וברסב"ס ז"ל בזה) חבל לגי' דידן במד"ר הג"ל ודאי דשפיר
פסקינן בהא להלכה כר' הושעיא דפסק כר"ח הקפר וכמ"ס בעז"ה • עכ"ד הרב
הג' מו"ה בצלאל חבתן נ"י • וע"ז השיב לו כבוד אחיו הרב הג' מו"ה שלמה
חבתן נ"י וז"ל הנה בעיקר ד' כבוד אחי הרב הג' נ"י הנחמדים הג"ל מלחתי בעז"ה
לבאון קדמון והוא הר"ח ז"ל • (שהוצא דבריו צ"ס) חור זרוע הג' הגדפס כעת בזה
מילה סי' ז"ט) סכ' ג"כ דיש לפרש ד' הת"ק דרשב"א הג"ל חליבא דב"ה דא"ל להטיף
ד"ב בשבת לבד • וכ' ג"כ דלפ"ז י"ל דרב דא' הלכה כה"ק דלא קאי רק אשבת חבל
בחול מודה דלריך להטיף ע"ס • חבל לא הזכיר שם מהמד"ר הג"ל שהביא כבוד
מר אחי הרה"ג הג"ל • דעפ"ד המד"ר הג"ל באמת הדברים מחוורים יותר • וכמ"ס
מר אחי הרה"ג הג"ל נ"י בזה • וגם עיקר קושיתי דרב אדרב מהירושלמי הג"ל •
מלחתי בעז"ה לר' שמשון ז"ל עלמו בהתשובה שלו שהוצא באורך בא"ז שם סכ'
בפשיטות דהירושלמי הג"ל בהך דהמול ימול הג"ל חולק אתלמוד שלנו חליבא דרב
בזה ע"ס • חבל באמת יש לתמוה קצת על ר"ש ז"ל עלמו בדבר זה • דלפי דבריו ז"ל
בעלמו הג"ל הרי אין מן הצורך לעשות מחלוקת בזה לכאורה בין הירושלמי והבבלי •
דלכאורה י"ל שפיר לשיטת הר"ש ז"ל עלמו הג"ל דרב בירוש' קאי רק על מילה עבד
(בזמן הבית) וכמס"ל דלא קאי עליה קרא דערלתו הג"ל וז"ע • ומ"ס כבוד אחי הרב
הג' הג"ל נ"י עוד • דו"ל דרב בהירושלמי הג"ל קאי רק אחול ובס"ס דילן חייכי בשבת
וכמס"ל • מלחתי ג"כ שהגאון בעל ח"ז ז"ל עלמו כ' בסוף דבריו שם בקלרה שיש
להכריח כפי' הר"ח ז"ל הג"ל דה"ק אשבת קאי דבהכי ח"ש דבריו רב בס"ס דילן
עם הירושלמי הג"ל ע"ס • וגראה שנתכוין ג"כ למ"ס כבוד אחי הרה"ג הג"ל באורך
בזה • אך יש לתמוה עליהם ז"ל זה שלא הזכירו שם כלום מאידך דרב בהירושלמי הג"ל
ג"כ דגראה דפסק רב ג"כ שם דדחי שבת וכמס"ל • (ואולי היה להם גירסא אחרת
בירושלמי הג"ל שם חבל לכאורה קשה להגי' שם בזה וע"ס) • ואמנם עכ"פ לפ"ד
כבוד אחי הרב הג"ל נ"י ח"ש הכל באמת וכמס"ל • וגם מבואר שם בתשובת הגאון
ר' שמשון ז"ל הג"ל בא"ז שם שפי' ג"כ ד' המד"ר הג"ל • דאדר"ח בנו של ר"ח
הקפר קאי הק דהלכה כד' התלמיד ע"ס • רק שר' שמשון ז"ל דחה שם לד' המד"ר
הג"ל מהלכה באמת מתוך ד' רב הג"ל בזה ע"ס • ולמ"ס כבוד אחי הרב הג"ל אין
סתירה באמת מהא דפסק רב כה"ק להך דהמד"ר הג"ל • חליבא דר' יוסף עכ"פ
כמס"ל באורך (וע"ס בא"ז שיש ט"ס בסוף דבריו ז"ל שם בזה) וכן בהגהות מיי' בפ"א
מה' מילה הביא רחיה ג"כ מד' המד"ר הג"ל להרמב"ם ז"ל ויש שם חיוז ט"ס בזה ע"ס •
וכן בביאורי הגר"א ז"ל ביו"ד סי' רס"ג ס"ק ו' הביא ג"כ ד' הב"ר והירושלמי הג"ל (ולא
גרים רב וגרס ג"כ שבת"א מחללין ובה"א אין מחללין ע"ס) וע"ע צ"ס קרן אורה ביבמות
מ"ו ובר"ס נתיבות עולם וע"ע בצעל העיטור מ"ס בזה ואכמ"ל • עכ"ד הרש"ך הג"ל נ"י :

Дан. сор. 2

Камбодж. ган 1

Камбодж. сор. 1

Сор. сор. 2

Нав. рку. 5

Прод. бан. 4

Ка. 1

Мок. 1

Сам. 4

Т. 2

1881

